

ТРИБУНА УКРАЇНИ

НЕПЕРІОДИЧНИЙ ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ.

До завдань нашої закордонної політики.

Будівництво Української Держави відбувається з великими комплікаціями, що дорого коштують нашому народові. Творчі зусилля, скеровані в напрямкові цього будівництва, здійснюються не так швидко, як хотілося б будівничим і з більшими жертвами, ніж може потрібні навіть для такої величюї мети. Об'єктивні перешкоди зовнішнього характеру і ті, що таяться в самій нації українській, уявляють собою поважні труднощі, які з непропорціональною здобутком витратою сил переборюються національною енергією.

Географічне положення нашого краю, вікова історична опадщина, залишена українській нації окупантами в обсязі так званих культурних впливів та ідейно моральних цінностей, відіграли в новітній історії нашій та певно й надолі відіграють ще роль несприятливих чинників в процесі будівництва Української Держави. До них слід додати також і зовнішній міжнародний чинник, для якого концепція Української Держави повстала, як нова і мало з'ясована проблема.

Українське громадянство не доцінювало ваги цього чинника, а на першому періоді масового національного руху 1917 р. не давало собі звіту в тому, як поставляється до справи будівництва нашої держави інші народи і держави, маючи реальну силу для того, щоб своє відношення до наших державно-будівничих намірів виявити в реальних формах: а) симпатії, б) нейтралітету чи в) ворожості. Заколюване національними емоціями, що вибухли в цей період в великим розгоном, воно, разом з відповідальними керівничими того часу, допустилось політичного дальтонізму: прийняло ці емоції за вияв організованої волі вроду і в цим змістком, мігнливим знаряддям приступило до будівництва держави на території етнографічного розселення українського народу. Цілком природно, що таке завдання було не під силу несконсолідованій нації. Зок-

рема під час практичної праці над реалізацією його (період Центральної Ради і перші часи Директорії) пороблено було такі кроки в обсязі зовнішньої політики, які мали тяжке значіння для дальших часів і з якими доведеться ще рахуватися нашим державним будівничим. Відповідальність за ці кроки падає не тільки на окремих діячів недавніх минулих часів, а й на все громадянство українське, що в почутті захоплення, в екстазі національних емоцій втратило реальну перспективу щодо оцінки тих сил та можливостей, які треба було зжиткувати в процесі державного будівництва.

Пригадаймо, що останнє розпочалось і проваджилось під час великої війни і напруженої боротьби міжнародних чинників. Ігнорувати їх не можливо було, а спеціальні відносини стратегічно політичної ситуації, в якій боролися дві коаліції європейських, американських, а почасти й азійських держав, вимагали студії, аналізу та прозорливості в оцінці шансів перемоги одної чи другої коаліції, і можливого впливу її на майбутню долю нашої державності. На великий жаль цих властивостей ні наше громадянство в цілому, ні відповідальні його політики не виявили. Міжнародна кон'юнктура не була розгадана, а через це я не належно використана.

Ставлячи це на рахунок українському громадянству, ми не можемо, звичайно, забувати й того, що Україні не так легко було зорієнтуватися у тодішній міжнародній кон'юктурі і обрати певну групу держав, зв'язавши з їх успіхом у великій світовій війні долю України. До революції серед українського громадянства над такими питаннями поважно не зупинялись, а публіцистична література їх легковажила. Правда, була серед Українців група людей австрійсько-німецької орієнтації, помічалася де-яка праця галицьких Українців в напрямкові прищеплення цієї орієнтації на Україні Наддніпрянській, але назагал наше громадянство було вільне від будь-якої орієнтації міжнародної. Культурно-психологічні звичаї, адоровий підрахунок сил воюючих сторін тягли до автанського табору, не дивлячись на тимчасові перемоги Німців, тим паче, що величні гасла рівноправності націй, проголошені аліянтами, тоді ще не здавалися приманкою для легковірних, як показалося після. На жаль аліанти знали лише Росію, жахались її розпаду і намагалися за всяку ціну запобігти цьому. Очевидно, що під час гарячої революційної доби на Україні не у них можна було б шукати арозуміння для наших національних амагань, а тим

паче сподіватися реальної допомоги нашим самостійницьким інтересам.

Наше становище було цілком відмінним од, скажемо, Чехів, внаслідок аматанства котрих увіходили в орбіту інтересів Антанти і призначені були, в зв'язку з проектом поділу Австрійської монархії, на повне, зверху октройоване, задоволення. Більш скомплікованим було становище Поляків, але розвинена, порівнюючи, політична думка їх і зручна, бо більш підготовлена до державного життя, політика польського громадянства зуміла подолати трудності: тоді як частина польського громадянства зв'язувала реалізацію державних ідеалів нації з перемогою центральних держав і давала людей для війська цих держав, утворюючи навіть спеціальні формування військові для цього—„легіони“,—то друга частина не менш одверто маніфестувала свою солідарність з державами Антанти і так само давала для її армій „людський матеріал“, утворюючи при її боці польські військові відділи. Обидві формації мали на увазі добро свого народу, хоч і різними політично-милітарними шляхами—„орієнтаціями“ йшли до одної мети.

Перед Україною стояли завдання, аналогічні з Польщею: використати військові можливості і обставини великої війни. Зв'язавшись з альянтами, отримавши їхню допомогу за ціну утримання військового (українського) фронту, українська державність легше і з далеко меншими жертвами могла б сконсолідуватися, ніж в умовах громадянської війни, блокади та нестачі матеріальних ресурсів і треба сказати, що в ту добу були серед Українців люди, що намагалися підготувати такий рішучий крок, баялися навіть за переведення його та, одначе, справа далі перших проб в цьому напрямкові не пішла. Пояснюється це тодішнім спеціально революційним психозом, що охопив маси і ставив людей, плекаючих реальні заміри, в неможливе становище: вони були безсилі здійснити свої заміри—так протилежні тим гучним, але порожнім і демагогічним гаслам, якими годовано тоді розбурхану масу. Через це заходи в справі утворення самостійного українського фронту, замість адеморалізованого російського, і активної мілітарної участі молоді держава української на боці Антанти зійшли на нівець: вони були припинені явною нехіттю до цього наміру тодішнього уряду і тою рохлядовою працею, яку і на фронті і в запілля почали провадити політично рохлясті елементи українських партій збольшевиченого гатунку, що

потім, через короткий час, стали одверто на бік російських большевиків („боротьбісти“, „незалежники“, „україсти“ etc).

З огляду на це, українському громадянству залишалось плисти по течії подій, а коли вона логично довела до Берестя, то політичним провідарям того часу не було іншого виходу з становища, як, значчи слабу відпорну силу збагачених соціалістичними гаслами українських мас, підписати відому умову з Німцями. Обов'язковим пактом цієї умови було покликання Німецько-Австрійської Армії на Україну в цілях допомоги їй для боротьби з большевиками. Таким чином молоді неконсолідовану державу нашу втягнуто було у вир міжнародної політики на боці центральних держав, що вже тоді вживали остатніх зусиль і напружень в переборенню труднощів війни.

Становище України, не дивлячись на визнання її суверенною державою з боку коаліції центральних держав, не стало міцнішим і забезпечуючим скріплення її державного будівництва. Річ в тому, що центральні держави тоді були в такому становищі внутрішнього знесилення, при якому вони в своїй політиці що до України не могли керуватися широкими політичними планами. Зокрема вони не ставили собі завдання допомогти консолідації молодій державі і забезпечити її від московської експансії в майбутньому. Ні, в ту хвилину їм залежало лише на тому, щоб витягти з широких просторів нашої землі найбільші матеріальні ресурси, особливо збіжжя, і княути їх на допомогу своїм виснаженим фронтам і арміям. Не дармо Німці називали мир з Україною „хлібним миром“. А до того ж, прийшовши на Україну, Німці зустрінулися з чудернацькими, на їх погляд, революційними настроями українського народу і його інтелігенції. Настрої ці розходилися з тими планами, для здійснення яких прийшли Німці на Україну. Таке розходження не могло довго тривати без шкоди для згаданих планів. Не маючи часу до розваги й вибору, Німці так само легко, як підписали умову з Українцями, так само легко й одкинули співпрацю з Українцями й оперлися на реакційні, переважно російські кола, що у великому числі почали перетікати з большевицької Росії на Україну, зміцнюючи собою місцеві союзні їм елементи. Ці кола і угруповання за ціну повернення сякого такого порядку-ладу, за ціну прибрання до своїх рук втрачених маєтків і апаратів влади, готові були широким довозагати Німцям і здирати з України потрібне їм

майно. Репрезентантом цих російсько-малоросійських кол був генерал Скоропадський, при гетьманстві якого залишилася лише форма української державности а повною неможливістю дальшої праці українських мас над будівництвом національної демократичної держави. Таким чином, в момент катастрофи Німців на фронті і революції в заплілю, Україна була потривано обдєрта: (а) загубила силу мийни, яке правдою і неправдою, „законно“ і гвалтом вивезали Німці до себе до дому; б) дала силу і вплив ворожим українській державности російським колом, які геть залили, за часів гетьманату, наш край, утворюючи з нього базу для боротьби з большевиками, щоб потім анулювати і державну самостійність України, і в) нажила собі могутнього ворога в постаті Антанты, покільки Берестейською умовою зобовязалася матеріально підперати Німеччину, що Антантою кваліфікувалося за акт ворожий її мілітарним і політичним інтересам.

„В політиці нема помсти, а є тільки наслідки“.

Всю тяжку правду цього політичного трізму відчула на собі Україна, коли їй довелось, після скинення з гетьманування Скоропадського, направляти попередні кроки своєї зовнішньої політики. Факт вимушеного, до певної міри ходом подій, порозуміння з Німцями в Берестю ворогами нашої державности інтерпретовано було перед Антантою як витична, свідомая, з доброї волі переведеная, лінія нашої політики в міжнародних справах, що ніби мала свою традицію в минулому і підготовчу організаційну працю ще перед війною. Це було неправдою, інсинуацією і наклепом з боку непереморчивих у засобах боротьби ворогів української державности, та проте розвіяти ці брехні за короткий час не можна було.

Не треба після цього всього дивуватися, що дипломатичная акція представників Українського Уряду в 1919 і 1920 роках ц. т. в момент, коли після мілітарних перемог держав Антанты, вирішувалися та фіксувалися на Версальській та інших конференціях політичні висліди цих перемог, не анайшла на загаданих конференціях ні правдивого зрозуміння наших змагань, ні тої підтримки та допомоги, якої ми прохали для боротьби з большевиками. Ми не могли, через це отримати з-за кордону так потрібної для нашої армії зброї і иншого військового зваряддя, а через це не змогли і використати сприяючу для нас ситуацію в літі 1919 року і на весні та в

літі 1920 року, коли успіх наших мілітарних операцій залежав майже виключно від запасів військової бази.

Та згадані нами кроки зовнішньої політики з часів Центральної Ради відбулися негативно не тільки на неуспіхах дипломатичних зусиль уряду послідувачих періодів. Вони мали глибше значіння і посередньо вплинули на дальший хід боротьби українського народу за свою державність, скомплікуювши її зливими численними жертвами, які він до наших аж часів приносить (понастанчо-партизанська боротьба), салкуючись скинути з себе тягар московсько-більшевицької окупації. Число цих жертв на сьогоднішній день певно буде більшим од того, яке припала б на нас, коли б ми в свій час знайшли в собі сили витримати на спільному аліанському фронті. Що ж до тих страшних жертв, які ось уже п'ятий рік Україна несе в галузі матеріального спустошення і руїни господарчих та культурних цінностей, то тут нема що й говорити: вони без порівняння більш од тих, що їх довелось б їй принести в разі участі її, як політично-мілітарного чинника, на проти-німецькому фронті.

Все це слід усвідомити нашому громадянству.

Ваш ексурс в історію недавнього минулого має значіння певного „мемента“ і на майбутнє. Боротьба українського народу за власну державність не скінчилась, а провадиться далі, то вибухаючи в гострих формах, то пристосовуючись до вимог доцільности і місцевої ситуації. Форми її, а також і вибуховий розгін беруть на увагу і зовнішні умови міжнародньої ситуації, яка сьогодні мало відповідає широким планам в цьому напрямкові. Маючи сумний досвід в минулому, здоровий політичний розум нації і організована воля свідомих елементів її повинні все зробити, щоб новий масовий вибух національної енергії, до якого логично йде на Україні, не дав тих слабих наслідків, які полишив по собі національний рух в роках 1917 і 1918. Точний підрахунок сил і можливостей, розважлива оцінка несприятливих чинників в передумовою щасливого закінчення вибуху.

Та яким би широким не був розгін вибухової енергії українського народу в новій спробі його заповнити форми своєї державности справжнім національним змістом, цей розгін зустрінеється з певними перешкодами, які можуть загальмувати справу нищих реставраційно-державних змагань. Тяжко передбачити ту ситуацію, серед якої будуть відбуватися

масові рухи на Україні в чинному конфлікті з большевицько-окупанською владою. Та наскільки можна розгадати обличчя їх на підставі тенденцій сучасного, загальний образ майбутніх подій укладається в певну схему з більш менш ймовірними рисами:

I. Процес занепаду большевицької влади буде більш довгий, „затяжний“, порівнюючи з остаточним занепадом Царської влади, або Тимчасового уряду (Керенського).

II. Поруч з повстаннями місцевих центрів, можливим є повстання єдиної центральної влади, незалежно від форми її, яка може перейняти від Комуністичного Урядового Центру урядові апарати і буде намагатися здійснити волю свою на території нинішнього Союзу Соціалістичних Соціалістичних Республік.

Коли взяти на увагу ці ймовірні можливості, то вплив їх на події на Україні матиме негативний характер: вони ослаблятимуть ті організаційні заходи, що їх спробує виявити населення України в налагоджуванні розбурханого життя. І подібно до того, як в 1917 та 1918 роках присутність на фронтах і в місцевих закладах (в запілля) численних російських частин була поважною перешкодою для української влади в налагоджуванні нею державного життя, так і в нових умовах, про які йде мова, присутність на Україні частин Червоної Армії, міліції і урядовців адміністративних установ, хай дезорганізованих, в значній мірі може ускладнити процес увільнення української території від окупанської влади. В кожному разі, формування нової влади і її апаратів буде відбуватися серед більш несприятливих умов у порівнянні з тими, що матимуть місце в Московщині. Коли взяти на увагу можливість експансії на Україну з боку нової московської влади, то це ще збільшить і без того неминучу анархію і поставить Україну під загрозу інтервенції.

Сьогодні про неї, як про реальну комбінацію, в Європі не думають, але завтра справа ця може прибрати реальних виглядів; незалежно від наслідків. Умови, при яких можливим є занепад большевицької системи, в стані викликати ідею „паціфікації“ чужоземними арміями тої території, де бушує „анархія“, „безпорядок“, що в таких випадках хвилюють, особливо сусідів, а політиків і дипломатів роблять нетерпеливими. Прикладів такої паціфістичної інтервенції маємо досить. Немає даних проти того, щоб вона не повторилася на novo, а в звяз-

ку з цим значні території України можуть стати тереном окупації.

Було б ілюзією думати, що якась сила в Європі може не допустити до неї. Робітничий Інтернаціонал найбільше що міг би тут зробити, в разі, звичайно, заходів соціалістичних представників України, то це обмежитися тільки резолюціями протесту, напичани більш декларативне значіння як реальне.

Так само і українське населення не могло б поставити опору такій інтервенції. Навпаки, деякі елементи його, змучені більшовицьким режимом, виколесні з рівноваги новими рухами, вірючи, що „хоч гірше та инше“, поставляться до неї прихильно в надії на поліпшення свого становища. Особливо, коли під час інтервенції будуть спроби допомогти населенню продуктами першої необхідности, кращим та знаряддям господарчого реманенту. Незначні факти такої допомоги в розколесаній уяві народу приберуть фантастичних розмірів, а в результаті ослаблять авторитет і заходи Центральної Національної Влади над полягодженням розбурханого життя власними силами народу.

Можна припустити і можливість свідомих заходів в справі інтервенції з боку ворожих українській державности елементів, як то було в кінці 1918 року, коли на Яській конференції представників російських політичних партій (од правих почавши і лівими соціалістичними скінчивши) вирішено було прохати від Антанти 150 000 армію для паціфікації України. Така „апеляція“ може наново повторитися. В кожному разі з можливістю її треба поважно рахуватися, коли ваяти на увагу присутність в Європі певних емігранських політичних угруповань і військових організацій (Врангель), ласих на Україну і мріючих про реставрацію „Єдиної Росії“ включно з Україною.

Не виключеною уявляється нам і ініціатива в цьому напрямкові з боку окремих сепаратних груп українського громадянства, класові інтереси котрих, надщерблені революцією, можуть похнути ці групи на таку саму акцію, якою позначалась їх діяльність під час перебування Німецької Армії на Україні 1918 року.

Все це віщує скомпліковані перспективи для будівництва нової Держави в нових переломових хвилях і вимагає не тільки подвійного напруження наших державно-творчих сил, а й їх консолідації та умілого розподілу для праці. Щоб розподіл цей переведено було з найбільшою доцільністю та щоб

енергія національної праці дала найбільші наслідки, не зайвим буде засвоїти такі політично-мідитарні презумпції, що в загальній схемі тих подій, які будуть розгортатися на Україні, уявляються нам найбільш ймовірними серед всяких інших.

I. Яким би високим не був ступінь національної свідомости українського народу в момент нової масової боротьби, який би широкий розгін своєї енергії в цей час він не виявив, Україна не застрахована від дошкульних ударів зовні в найбільш переломові моменти своїх творчих зусиль.

II. Національна влада мусить мати значні матеріально-технічні ресурси для організаційних заходів в державному масштабі. Тих запасів, що їх вона знайде на місці, буде не досить для праці, власне, в згаданому масштабові. На швидке отримання їх з-за кордону, в умовах боротьби на території України, сподіватися не можна, тим більше, що можливість блокади, принаймні на де-який час, не виключена.

III. Національна Українська Влада може дати собі раду з полагодженням розбурханого в момент антибольшевицьких рухів життя тільки тоді, коли вона матиме в своїх руках не лише універсали та декларації чи програм державного будівництва, а в реальні засоби для здійснення останнього: в першу чергу хліб і інше абіжжя, гроші і належне зваряддя для формування війська та утворення адміністративних апаратів.

IV. З огляду на це вона повинна мати згадані в §§ 2 і 3 ресурси в найбільш потрібний момент будівничо-організаційних заходів; інакше вона країни не zorganizує; авторитет свій втратить, а в результаті утворить анархію і дасть претекст для зовнішньої інтервенції.

З цього всього випливає, що потрібні для державного будівництва технічно-матеріальні ресурси треба відшукувати не в період самої боротьби, а заздалегідь і утворювати такі умови, щоб ці ресурси своєчасно могли бути доставлені по призначенню. Єдиною дорогою, якою можна дійти тут до мети і забезпечити потреби будівничої праці на Україні, а в перший період і потреби боротьби, є дорога торговельних договорів і концесій. Цим засобом користувалися всі новоповсталі держави. Він і для України є єдиним виходом із становища, хоч вимагає певних жертв з її боку. Та якими б тяжкими не були ці жертви, вони окупляться тими вигодами, які Українська Держава отримає від договорів і впливаючих із них реальних можливостей будівничої праці.

Небезпека інтервенцій так само може бути усунена зручними політичними заходами. Коли й тут потрібні жертви, то їх треба принести по тим самим мотивам, що і в справі торговельних договорів та концесій. Спірні територіяльно моменти у взаємовідносинах між Україною та її сусідами не можуть бути причиною розходження. На сьогодні українське громадянство може ставити для діяльності своєї тільки ті завдання, які воно в силі поконати. Підрахунок наших сил і організаційних засобів каже нам, що територіяльно-максималістичні гасла ні сьогодні, ні в умовах нової боротьби з більшовиками не можуть бути зреалізовані, а через це в основу політичної діяльності українського громадянства в справі кордонів України повинен бути покладений реальний програм можливих досягнень. В зв'язку з цим рішення значіння в цій справі матимуть настрої на Україні. Ми гадаємо, що сума обставин, в яких кристалізуються ці настрої, є одмінною від тих, які панували за часів Центральної Ради і Директорії, а через це одмінним буде і реальний зміст їх у даному конкретному питанні. Життя і досвід мусять нас навчити чуттю дійсності і не перебільшуванню власних сил. „Обняти не об'ятне“ Україна, після років чужоземної виснажуючої окупації і господарчої руїни, не буде в стані і обмежиться реалізацією свого державного ідеалу на території доступній її адміністративному опанованню, не наражаючись на зайву боротьбу і конфлікти за частини своїх етнографічних земель, що в результаті революційних подій попали під владу сусідніх держав. Коли б боротьба за ці землі була допущена, при тих умовах, про які йде мова, то здійснення ідеалів української державности, беручи на увагу і внутрішні національно-українські відносини і зовнішню ситуацію, кончалось б новим розбиттям національних сил і новою невдачею: вона ще на кілька десятиліть відкинула б здійснення ідеалу української державности. В зв'язку з цим в загально-національній політиці українського народу часткові інтереси окремих його земель та областей повинні бути підпорядковані інтересам Великої Наддніпрянської України, а на боротьбу з московською небезпкою повинно звернути головну і виключну увагу. Шлях до української держави стелиться через Київ, а перші цеглини будівлі теж закладаються на київських горах. Ця основана лінія національної політики є оцей основний постулат національно-державного програму не повинні ні заплутуватися, ні укладатися локальними інтере-

сами, бо останні мають значіння другорядне і можуть бути полагождені тільки тоді, коли в столиці України сидітиме свій національний уряд. Логичним висновком з такої концепції української державности буде поківчення з українським політичним дуалізмом, який лише призводить до роз'єднаности національних сил і спричиняється до утворення „розбитого корита“ на ґрунті неадієснених державних замірів.

Таким шляхом можливих досягнень, при давній політичній ситуації як внутрішній, так і зовнішній, йшла Італія, Румунія, Сербія. Цим тільки шляхом і Україна свій ідеал державний здійснити може. А особливо тепер, коли де-які з сусідів її закінчили свою консолідаційну працю і утворили, за допомогою впливових світових чинників, організовані держави, з вильними екаекутивними органами, що дають собі раду не лише з внутрішніми тертями, але й для зовнішніх завдань з успіхом можуть бути взяті. Існування організованих сусідніх держав є для України фактом реального значіння, недооцінка або ігнорування якого в політичному та мілітарному відношенні було би шкідливим.

Неполагодження стосунків з цими державами, навіть при справляючих внутрішньо-національних відносинах на Україні, могли б ускладнити процес будівництва якої держави і завдати йому дошкульні удари, які в стані на нівець обернути творчо-будівничі змагання української нації. Політично-мілітарне порозуміння з цих держав з Московщиною (якою загодно: чи Царською, чи Республіканською чи, нарешті, Совітською) за рахунок і проти України є можливим, а при певних умовах, і неминучим. Прецедентів у дипломатичній історії XVII і XVIII в. в. маємо для цього досить. Не буде нічого дивного і несподіваного, коли вони наново повторяться і утворять ситуацію для України, аналогічну тій, в якій прахом пішли шляхотні заміри і патріотичні плани трагічного гетьмана Петра Дорошенка.

Висновки, що випливають з цього, само собою зрозумілі. Їх усміне значіння дасть себе відчутти в розвиткові тих подій, серед яких буде провадитися нова боротьба за вашу державу й імовірну схему яких було подано вище.

До цього треба ще додати й той факт, що справа української державности не вабрала в опінії де-яких впливових світових чинників ще об'єктивної ваги і безсумнівної політичної доцільности. Фантом Росії і ілюзія на її відродження та давню

ролю в міжнародних відносинах ще не перетравлені і можуть відіграти значіння негативного чинника, ускладнюючого закінчення нашого державного будівничого процесу. Коли пригадати визнання Францією уряду ген. Врангеля в 1919 р., а уряду ген. Деникіна в 1918 р. Англією, як урядів „Швідня Росії“, в момент існування Уряду Українського на території України, згаданими державами тоді невизнаного, то можна припустити, що і в нових умовах боротьби на Україні таляж політична помилка може бути допущена з боку урядів Європейських Держав на велику шкоду України. Передбачати таку можливість ми повинні, як повинні поробити заздалегідь великі напруження і пропагандою в міжнародньому масштабі не допустити до такого акту. Те, що зроблено було в цьому напрямкові досі, як виявляється, не вистарчає і вимагає більшої інтенсивності, різноманітності та зручності. Одними урядовими заходами великих завдань, звязаних з цією пропагандою, поконати не можна і на допомогу їм повинна прийти рухлива невтомна ініціатива свідомого громадянства. Зусилля його в цьому напрямкові можуть поставити справу української державности в ліпші умови перед опінією політичних кругів Європи і підготувати більш сприяючу для нас ситуацію, в якій новий вибух боротьби українських мас з московськими окупантами знайде більш зрозуміння, а може й моральної та матеріальної допомоги.

Раніш було зауважено, що ця допомога є передумовою успішного закінчення боротьби. Тут ми повинні усталити, що в тих правдоподібних обставинах, серед яких вона буде відбуватись, енергія українського народу ледве чи зможе довершити доконаних фактів і поставити світові політичні чинники перед міцною дійсністю: створеною Українською Державою з міцними адміністративними апаратами і адміністративними езекутивами, маючими в своєму розпорядженні досить організованої сили та технічних ресурсів, щоб захистити нову державну будівлю від різних зовнішніх спроб захитати чи розруйнувати її.

Доконані факти подібного характеру творяться народами більш сконсолідованими, ніж ми, і при наявності більш сприяючої міжнародньої ситуації, як та, серед якої можлива нова, чинна, масова боротьба українського народу за свою державність. Та як би й пощастило створити і на де-який час утримати нашу державу, її міцність все буде під небезпекю, з

огляду на специфічно тяжке географічне положення її—положення „битої дороги“, історичного шляху, над яким перехрещуються інтереси народів в їх експансії з заходу на схід і навпаки, з півночі на південь, залишаючи деструктивні впливи на питоми українське населення і ослаблюючи його будівничі інстинкти та організовані зусилля в справі утворення власного державного життя. Для вірного розуміння цієї уємності географічного положення України ми не повинні ніколи забувати, що наша Держава князівських часів і часів гетьманів не втрималася не тільки через внутрішню несконсолідованість народу, а й через те, що міжнародні впливи ослабляли загально-національну відпорну силу його, дезорієнтували тодішнє громадянство, викликаючи серед нього децентралістичні, локальні процеси і надшерблюючи та захитуючи інтереси цілого народу.

Ці негативні моменти географічного положення України вимагають полагодження їх дорогою політично-мілітарних і політично-торговельних порозумінь з державами чи групами держав, найбільш заінтересованими, як мілітарно, так політично-торговельно, в існуванні України, яко самостійної Держави. З'ясування питання, які саме держави могли би стати Україні тут у допомозі, вимагає спеціальної розвідки і порівнюючої оцінки. Побіжно лише спливаючись над цим питанням, ми гадаємо, що найбільш відповідними для цього були б ті великі європейські держави, що або територіяльно наближеними є до українського моря, або ті, теж великі держави, від яких Україна хоч і віддалена територіяльно, та проте уявляє для них інтерес, або своїми природними багатствами, або як чинник європейської рівноваги. Другорядні європейські держави, напр., а групи „Малої Антанти“ можуть в міжнародній орієнтації України відігравати лише додаткове другорядне значіння. Надавати їм перебільшеної ваги в системі політичних планів нашої закордонної політики, як де-хто робить, було б недоцільним і непрактичним.

В кожному разі здоровий політичний розум і передбаченість тих складних обставин, серед яких буде провадитись українським народом боротьба за свою державність та серед яких опиниться наша держава, вимагають попередньої великої праці в агаданому тільки що напрямкові та задалегідь розпочатих чи продовжених кроків, що мають своєю метою своєчасне здобуття матеріально-технічних ресурсів для успіш-

ного закінчення цілей боротьби і державної будівлі. Лише своєчасність цих заходів улекшить боротьбу, а може й забезпечить закінчення будівлі.

Для нас ясно, що в зв'язку з доцільним поділом сил, працю, зв'язану з виконанням цієї частини практичного програму нашого національного будівництва, мусить взяти на себе українська еміграція в цілому, допомагаючи певним відповідальним чинникам. З'єднаними зусиллями можна багато доконати в переборенню тих перешкод, якими так ясно засіяно шлях нашого народу до здійснення ним свого національного ідеалу і загальному переліку яких присвячено було всі попередні рядки.

Замовчувати ці перешкоди, недоцінювати їх, чи проходити над ними до порядку дня, як де-хто робить, було би легковижним і шкідливим для справи. Досвід минулого показує, що таке недоцінювання тягне за собою тяжкі фатальні наслідки, а якими довго потім приходиться рахуватися народові. Щоб уникнути їх на майбутнє, потрібно більш розважливості в оцінці всіх чинників, які позитивно чи негативно впливають на державно-будівничі змагання та їх остаточний вислід.

Така позиція не означає відмовлення від великих національних ідеалів, які завжди повинні бути провідною зорею і животворним імпульсом в практичній праці державного будівництва. Ні, вона говорить про труднощі, про об'єктивні перешкоди її і кличе керуватися при поборенню їх не емоціональними переживаннями, не ілюзіями, а холодним розумом і реалістичним підрахунком власних сил та можливостей.

О. Раєт.

Економічні завдання української еміграції.

По багатьох ознаках видно, що наша еміграція вже пережила „романтичний період“ свого існування. Цей період тягнувся мало не п'ять років. Треба було багато часу і глибокого досвіду для того, щоб наша еміграція позбавилася тієї сліпої і наївної віри, що поворот наш на батьківщину відбудеться через якийсь місяць або два, або найбільше через пів-року.

Віра ця базувалася на двох головних підвалинах, які

Більшість нашого громадянства вважала за остільки непорушні догмати, що сумніви відносно них вважалися мало не зрадою національної справи. З одного боку, гадалося, що ось-ось наш нарід повстане весь одностайно проти сучасних окупантів, і ми разом з ним побідним маршем пройдемо всю Україну, визволяючи її від важкої неволі. З другого боку, вірилося також і в те, що Західні Держави, вважаючи на правду нашої справи, керуючись проголошеними на весь світ принципами самоаначення народів, а разом з тим і власними своїми інтересами, допоможуть нашій визвольній боротьбі, подадуть всемирну підтримку нашим змаганням до встановлення нормального економічного ладу на бувшій житниці Європи.

Тепер українська еміграція цілком одужала від манії вважати себе за якусь провіденціальну силу українського визволення, бо ясно бачить, що воно прийде не в стилю триумфального в'їзду на білих конях наших проводарів у Київ, а явиться здобутком і наслідком тої тяжкої і впертої боротьби, що провадить наш многострадальний нарід на теренах Великої України. Ясно бачить вона також і те, що, після Ризького Трактату і рішення Ради Амбасадарів 14 го березня, всякі надії на проголошені високі слова являються порожніми мріями, бо всі ці обіцянки далеко меншу мають вартість, ніж ті шматки паперу, про які колись говорив німецький канцлер Бетман-Гольвег, порушуючи брутально нейтралітет Бельгії.

Наша еміграція тепер вже добре знає, що не pomoже нам ніхто, поки ми самі собі не допоможемо. Вона навчилася тепер більш менш твердо дивитися правді в вічі і не робити собі ніяких ілюзій з приводу сучасного становища української справи. На ґрунті такої критичної періоцинки сучасної ситуації, а також можливостей і сил окремих чинників українського визволення і боротьби за українську державність встановлюється більш реальний погляд на політ праці серед цих чинників. Розуміння того, що справжня і найважливіша боротьба провадиться на теренах батьківщини, відмежовує для еміграції завдання хоч і дуже поважного характеру, але зовсім не такі провіденціальні, якими вони уявлялися ще так недавно.

Українська еміграція свідомо мусить обмежити себе лише допомоговою працею, чуло прислухаючися до того, що діється на Україні, стараючись підтримувати з нею як найтісніші звязки, щоби мати можливість в кожний мент прийти на допомогу бойовим і активним силам народу. В цих межах вона

може провадити і надалі політичну репрезентацію змагань нашої нації на міжнародній арені, вяснюючи перед світовими чинниками національне значіння цієї боротьби і формулюючи його ідеальні цілі. З другого боку, українські емігранти і українські емігранські організації повинні також в звязку з боротьбою, що провадиться на отчизні, подавити туди необхідні сили і утворювати для них необхідні допомогові установи, які в сучасних умовах не можуть бути засновані на батьківщині, або тимчасово повинні бути перенесені в якись інші умови.

Але найбільш важливим завданням еміграції являється систематичне самовиховання і підготовка тих національних сил, які в сучасний мент опинилися за межами батьківщини, для продуктивної праці по різних галузях державного будівництва. Всі еміграційні елементи уявляють із себе як раз ті керуючі кола української нації, що робили кілька разів спробу утворення Української Національної Держави. Робили вони ці спроби з ширим бажанням найбільшого добра для своєї батьківщини, з великою патріотичною відданістю. В цьому стосункові ми рішуче відмежовуємо себе від всіх сучасних критиканів, які тільки і роблять, що обвинувачують наших українських діячів в різних злочинах і зрадах. Ми певні, навпаки, того, що кожний з них віддав визвольній національній праці кращого, що було у нього в душі, і коли всі наші змагання до Державности не мали рішучого успіху, то найбільше це залежало від нашої загальної невідготовлености і державної невихованости.

Тепер обставини склалися так, що ми маємо примусову передвишку. І простий життєвий розум радить нам цю передишку використати як раз для того, щоби позбутися нашої найбільшої хиби, яка спричинилася не тільки до того, що ми взялися за працю по будівництву держави, не тямлючи в цьому нічогосінько, але не в меншій мірі виявлялась і в нашій нездібності використати сприятливі міжнародні обставини. Тепер мусим, користуючись перебуванням серед народів, що виявили більш політичної і державної вихованости, збільшити свої можливости і навчитися того, чого ми досі знали мало, або і зовсім не знали.

Згадую, як мені колись, після річного перебування за кордоном, один наш бувший міністр фінансів щиро признався:

„коли б я тепер знову був міністром, то я вже не наробив би таких дурниць, яких натворив у перший раз“...

На мій погляд, цей діяч не марно перебуває на еміграції. До дому він вернеться з розумінням того, що державне будівництво вимагає не тільки щирого бажання, не тільки високого патріотизму, але й підготовки та вихованості.

Ця вихованість і підготовка даються в житті серед більш культурних народів автоматично, особливо коли б кожний з нас вдумливо і систематично придивлявся до тих галузів державної праці, в якій він був... міністром або товаришем або найменш директором департаменту. Але придивлятися мало. Треба студіювати, збирати необхідні матеріали, досліджувати і знайомитися з практичними заходами і методами переведення в життя різних державних і адміністративних апаратів і установ. Загальними психологічними передумовками такої праці повинен бути рішучий розрив з російським політичним вихованням, через яке більшість наших земляків не хоче вчитися ніякої закордонної мови і вважає себе розумнішими і більш здібними, ніж той карід, серед якого їм тепер доводиться перебувати і гостинністю якого доводиться користувати.

Серед такої праці найбільш важливе значіння для нашої справи має підготовка і вихованість економічно-організаційна. Коли в інших галузях державного будівництва ми мали все ж таки людей, що знали „склади“, то тут ми примушені були користуватися послугами діячів, які не знали навіть азбуки того діла, яке вони мусили провадити.

Наша праця по державному будівництву і наша боротьба за нашу державність розпочалися в момент вибуху загальної революції в Росії. В такі моменти дуже легко захопити владу. Це й було зроблено, але коли після цього довелося зараз же приступити до організації державної праці, то виявилась у повній красі наша невідповідність і страшенний брак сил. Виявилось, що весь фінансовий апарат, всі банки, вся комерція і промисловість, одним словом все, що дає матеріальну підвалину державній праці знаходиться в руках не тільки чужих, але й ворожих нашим змаганням. Навіть в найбільш національній економічній організації, в українській кооперації,— нам довелося вести вперту боротьбу за її націоналізацію. І дуже можливо, що всі наші змагання і спроби організувати національну державу європейського типу розбилися через те, що ми не мали в своїй осередковій організаторів економічного

життя, а павпаки мали їх, як це показав „Протофіс“ в часи гетьманщини, проти себе і на варті інтересів „Єдиної і Неділимної“. Тому то всі наші заходи в цьому напрямкові дуже скидалися на „большевиам другого сорту“.

Большевицька революція зробала нам велику послугу тим, що вона зрізала верхілок соціальної піраміди, який у нас, на Україні, був найбільшою опорою русифікації, і викинула його за межі України. Він вже ніколи не матиме ніякого впливу на дальшу долю нашої батьківщини. Тепер на його місце починає витворюватися, разом з „Непом“, новий, що відростає вже від нашої стихії і при тому стихії, пробудженої в національному відношенні. Дуже можливо, що сучасні загострення антагонізму поміж українськими большевиками і „русотяпами“, по термінології Фрунзе, свідчать, що це утворення на Україні нового економічно-організаційного шару відбувається на ґрунті аязазування їм своїх економічних інтересів не з Росією, а з Україною. Ніщо так не обурює людей одних проти одних, як інтереси шлунка і кишені, і цей закон однаково ділає і серед комуністів. Ми повинні надзвичайно уважно ставитися до всіх цих процесів, бо від них може більш, як від чого иншого, залежить доля нашої державности й успіх нашої боротьби за неї. Само по собі зрозуміло, що я говорю тут про державність звичайну, європейську і демократичну, а не якусь фантастичну, ніде ще невидану, а вигадану людьми, що, не знаючи азбуки державного і міжнароднього права, дуже легко проєктують зовсім нові і нечувані досі типи держав. Говорю я також про державу засновану на принципах приватної власности, обмеження яких належить лише державі.

Для такої держави першорядне значіння мають не тільки рада міністрів, не тільки національне військо, суд, освіта і національна церква, але також обовязково національна економічна організація.

Сільське господарство у нас тепер в міцних, з національного боку, руках. Треба, щоб те саме було і відносно фінансів, промисловости і торгівлі. Сподіватися, щоб цей апарат можливо було замінити кооперацією, є цілковита ілюзія.

Треба нам самим творити національних організаторів економічного життя нашої батьківщини. В цьому відношенні ролля і значіння нашої еміграції можуть бути надзвичайно важливими і корисними.

Справедливість примушує нас сконстатувати, що й на цей раз більшовики значно полекшили наші завдання. З-за їх політики Україна визволилася від тягару тієї зайвої промисловості, який на неї був накладений імперіялістичною політикою царської Росії. Україна наблизилася в своїй економічній структурі до типової сільсько-господарської країни, якою вона має бути довгий час, і з промислом, пристосованим лише до потреб сільського господарства, а також до використання тих природних ресурсів, які в ній існують. Хто знає тепер хоч трохи становище сучасної Європи, той повинен признати, що сподіватися на яку будь допомогу відбудові українського промислу в розмірах часів царату, нема ані жадних підстав. Україна почне відживати за рахунок свого хліборобства, і тому організація її фінансів, промислу і торгівлі мусить нагадувати болгарську і уявляти з себе дуже примитивну систему. Для нас, неофітів в цій галузі, така ситуація уявляється дуже сприятливою, бо вона не вимагає великих капіталів і не дуже ускладняє на перші часи наші завдання.

Що ж в цьому напрямкові може собі намітити наша еміграція? Попробуємо по началу теоретично накреслити можливі тут завдання, а потім докладно проаналізувати кожне з них в конкретних умовах нашого емігранського життя.

Як я вже зазначав раніш, одною з найбільших вигод нашого перебування довгий час за межами батьківщини уявляється широка можливість всебічного ознайомлення зі справжніми методами і шляхами державного будівництва, в тому числі і з працею економічно-фінансового характеру. Тому, що ці всі питання тепер усюди мають найбільше значіння і найбільше знертають увагу з боку місцевих державних чинників, тому студіювання і вивчення цих справ для нас уявляється особливо приступним.

Цілком зрозуміло, що ніякі вивчення і ніякі теоретичні студії не дадуть потрібної користі, коли вони не будуть зв'язані з безпосередньою практичною діяльністю в цьому ж напрямкові. Маючи це на увазі, наша еміграція повинна звернути особливу увагу на заснування своїх власних фінансових, торговельних і промислових підприємств, які б практичним шляхом привчили б наших людей до економічної будівничої праці і дали б нам можливість установити реальні зв'язки з діловим кругом людей тих країн, де ми тепер перебуваємо.

Така праця одночасово могла би вирішити дуже некучу

турботу нашої еміграції про заробіток і добуття засобів на існування, а разом з тим і завдання допомогти нашим різним організаціям здобути матеріальні засоби для повернення їх на таку ж саму працю після повороту на батьківщину. Велику послугу в цьому відношенні могла б нам дати планова і систематична організація розселення наших людей в країнах Нового Світу, де заробітки вищі, де праця оплачується краще і де валюта стоїть неамірно вигідніше, порівнюючи з країнами Європи.

Всі ці питання вимагають детального обміркування і аналізу, який я подам в слідуючій статті.

К. Мацієвич.

Головні моменти історії української державності.

Історія різних народів залежить, передусім, від географічного становища їх теренів: тільки ті народи, що посідають терени, відмежовані природними кордонами (особливо, морем), як Англійці, Японці, можуть утримувати на протязі тисячоліття повну незалежність так, щоб ніяка частина терену не була під чужоземною владою; всі ж інші народи, яку б міцну державу вони не створили, під тиском ворогів, на де-який час иноді або втрачають частину терену, або втрачають незалежність, а часом навіть і державність; особливо ж тяжка доля тих народів, яких терени, не маючи природньої оборони, лежать на „великих шляхах народів, а разом з тим мають великі природні багатства, принадні для сусідів-ворогів: головним змістом політичної історії таких народів є постійна їх боротьба за кордони, за державність, навіть за існування. Така доля народів кавказьких, балканських та инш., така ж доля й українського народу, на терені якого пролягають „биті шляхи“: один зі сходу (відкідля сунули на Україну Гунни Авари, Печеніги, Половці, Татаре іт.д.), другий з півночі („з Варягів у Греки, від моря до моря“). Ця боротьба велася невпинно; коли Україні щастило подолати одних ворогів, на їх місці з'являлись інші, нові; а часто Україна мусіла витримувати наступ ворогів одразу з де-кількох фронтів; серед цих ворогів були народи, що вже самим своїм числом сильніші були, ніж Українці: в більшості ці народи посідали бідні малоплідні землі й ішли на Україну, щоб здобути „хліб носущий“ і через те воювали, напружуючи всі свої сили; крім того, ці народи, теж у більшості, відзначалися дикун-

*) Цей нарис є скороченим викладом вступної частини лекцій по історії суспільно-державного ладу України, читаних на Вищих Курсах Українознавства для емігрантів у Варшаві весною 1923 р. Лекції ті незабаром мають вийти з друку в повному виданні.

ською енергією й силою. В неустанній боротьбі з ворогами часом слабли сили українського народу, й він утрачував свою державність, але такі менти бездержавного існування бували лише тимчасовими, бо, не зважаючи на всі тяжкі обставини, український нарід, втративши державність, через де-який час знаходив у собі сили щоб відбудувати національну державність.

І через те минувшину українського народу ми не можемо розглядати инакше, як постійний коливертень: український нарід, використовуючи свої творчі сили, свої здібности й величезні матеріяльні багатства свого краю, будує свою державу, об'єднує в ній усі свої галузи, всі свої краї, здобуває повну незалежність і політичну могутність, творить матеріяльний добробут і високу духовну культуру; але постійний натиск ворогів стає на перешкоді дальшому політичному й культурному розвоєві України, позбавляє її могутности, веде її до роз'єднання, до втрати незалежности, а часом навіть до руїни та загибелі державности і наступає тяжкий час для українського народу: природні багатства України використовуються чужинцями; населення України, тяжко працюючи „на нашій, не своїй землі“, визискується завойовниками чи захватчиками; український нарід, який перед тим був, може одним із найкультурніших і найбільш освічених у всьому світі, змучений тепер постійними злиднями, позбавлений своєї школи й культури, тратить культурний вигляд і стає майже дикунським народом; і все ж таки в душі пригнобленої людности не гине стремління до волі, до визволення; часом, темні маси українського народу виявляють змагання до волі в безцільних, дикунсько-руїницьких формах; не відразу зіпхнуті у стан дикунства люде знаходять правдивий шлях до волі; та, кінець кінцем, освіченіша й енергійніша частина українського народу об'єднує навколо себе народні маси, й ціла нація українська починає свідому боротьбу за національне визволення, за утворення національної держави, об'єднаної й могутньої.—І знову встає Україна, й знову квітне українська культура, поки новий натиск ласих на українські землі сусідів не зупинить знову розвою України й не приведе її на край безодні,—та проходить де-який час і нарід український паки й паки починає боротьбу за визволення і т. д.

Так в історії України постійно чергуються періоди: державної могутности й найвищого розитку культури,—політичного й культурного занепаду,—бездержавного існування й втрати власної культури,— й відродження національної державности й культури.

„Нова“ Українська Держава, що повстала в 1917 р., в дійсності не є чимсь новим, невідомим історії: за 89 років перед її повстанням ще існував обломок великої й могутньої Української Держави, утвореної українським народом під проводом гетьмана Богдана Хмельницького в середині XVII віку.

У першій половині XVII віку український нарід у величезній більшості своїй увиходив у склад держави польсько-литовської й не мав не тільки обмеженої державности, але й автономії, не був господарем на українській землі, матеріяльне становище українських народніх мас було злиденне. В наслідок цього українські народні маси почали боротьбу за свою волю: одно за одним, вибухали повстання Косинського (1591-3 р.р.), Наливайка та Лободи (1595 р.), Сутьми (1635 р.), Павлюка (1637 р.), Острияниці й Гуні (1638 р.); в цих стихійних повстаннях української людности, позбавленої в масі своїй і добробуту, й волі, й культури, змагання її прибирали не-

потрібну, руйніницьку форму; але вже й у цих повстаннях знаходила вираз і воля свідомішої частини нації до утворення української державности. Це свідоме державницьке стремління з найбільшою силою проявилось в повстанні 1648 р., піднятому Богданом Хмельницьким. І через те наслідки повстання 1648 р. були зовсім інші, ніж попередніх повстань: до 1648 р. всі повстання були вгамовані й не принесли Україні нічого, у 1648 мало не вся Україна, об'єднана під прапором Великого Гетьмана, визволилася з під влади королівського уряду; на Україні почали визнавати тільки „козацький присуд“, тільки владу Гетьмана й виборної козацької старшини; *de facto* Україна зробилася цілком незалежною державою. Й гетьманський уряд України зав'язав зносини з урядом різних держав; але в 1648 р. український уряд ще не змагався до утворення незалежної державности України, не збирався зривати з королівським урядом і готовий був задовольнитися утворенням Української Держави під зверхністю польсько-литовського короля; і через те, фактично правлячи Україною, як незалежною державою, гетьманський уряд робив спроби досягти угоди з урядом королівським; але спроби ці не дали наслідків; і тоді гетьманський уряд, щоб здобути собі військову допомогу на той час, поки зорганізується державний апарат України, визнав потрібним вступити під зверхність якогось іншого з сусідніх монархій; спершу він визнав був зверхність над Україною турецькою султана, та не маючи від нього вистарчаючої допомоги, перейшов під зверхність московського царя.

Тим актом, на підставі якого Україна вступила під зверхність московського царя, майже всіма дослідниками вважається Переяславська умова 1654 р.; умову цю вони розглядають, як українсько-російський міжнародній трактат, яким усталювалися взаємини між Україною та московським царським урядом; тільки ці, Куліш (і почасти В. М'якогін) не погоджується з таким поглядом і гадав, що Україна, вступаючи під царську зверхність, не ставила ніяких домагань і умов, а цілком віддавалася на царську ласку, й що цар уже з власної ласки подарував Україні різні „права й вольности“. Але твердженню Куліша суперечить цілий ряд фактів: 1) На козацькій раді у Переяславі в 1654 р., де вирішувалося питання, під зверхність якого з сусідніх монархій має вступити Україна, російський посол Бутурлін, в імені царя московського, дав урочисту обіцянку, що царський уряд визнаватиме за Україною всі її „права й вольности“, які вона мала перед вступом під царську зверхність. 2) В „жалувальній грамоті“ царя до України в тому, 1654 році, цар визнав за Україною її давні права, здобуті перед вступом під його зверхність; іншими словами, цар визнає, що Україна має право задержати під його зверхністю свій давній лад, утворений нею самою, а не дарув їй нову конституцію. 3) На протязі майже ста років по Переяславській акті 1654 р., і російським і українським урядами визнається, що взаємини між Україною й царським урядом повинні регулюватися на підставі „статей“, уложених гетьманом Богданом Хмельницьким і царським урядом (чи його представниками), та що Україна має право управлятися по своєму власному праві, на підставі „статей Богдана Хмельницького“.

Які ж стосунки усталював Переяславський акт 1654 р. між Україною й царським урядом, чим ставав цар московський супроти України? З погляду деяких учених (акад. Дяконова, Попова, проф. Сергієвича, проф. Філі-

пова), по Переяславській умові Україна вступила під безпосередню владу царя, зберігаючи незалежність і рівноправність супроти московської держави; іншими словами, між Україною й Московщиною, на їх думку, в 1654 р. повсталася унія (цеб-то об'єднання двох незалежних держав під владою спільного монарха). Проф. Нольде, навпаки, гадає, що Україна, вступаючи під царську владу, втратила свою незалежність і навіть державність, і зробилася автономною провінцією московського царства. Велика ж більшість дослідників визнає, що цар московський у 1654 р. зробився тільки зверхником України (сюзереном—з погляду більшости вчених, чи протектором як гадає Липинський), а не монархом українським, бо головою України залишився її Гетьман. У кожному разі, всі вчені-дослідники Переяславського акту, за майже одним винятком проф. Нольде, вважають Україну по 1654 р. окремою державною; а відмінний погляд проф. Нольде пояснюється тим, що він виробив своє власне розуміння „дежави“, під яке не підходить ціла низка тих країн, що визнавалися державами й у житті й у науці, й яке взагалі суперечить розумінню держави, утвореному самим життям і прийнятому більшістю правників та істориків. Коли ж прикладати до України по 1654 р. загально-прийнятий критерій державности, їй не можна відмовити в назві держави. Державою, після *opinio dominans*, є не тільки країна незалежна, але всяка країна, яка має окреслену територію, певне число населення (громадянство, індигенат) і самотворчу владу, цеб-то таку владу, якої функції—в певних галузях праводяства, управління й суду—виконуються безконтрольно власними (не призначеними іншою державою) органами, на підставі власного ж (а не дарованого іншою державою) права. Україна в 1654-1656 рр., перебуваючи під зверхністю царя, зберегала і цілком відокремлену від московської території (в межах якої Москвини навіть не могли набувати земельної власности), й окреме українське громадянство, а на чолі України були вибрані самим українським народом гетьман і старшина, які на протязі двох років, підлягали російському урядові майже виключно у справах військових та зовнішньої політики (та й то почасти), а в усьому іншому керували Україною (на підставі утвореного нею самою права) цілком самостійно, відсовуючи спроби царського уряду втручатися в унутрішні правління, фінанси, суд і церковне життя України. Головний зміст російсько-українського об'єднання 1654 р. полягав у взаємній військовій допомозі; тіснішого політичного зв'язку між Україною й Московщиною, який ми можемо спостерегти пізніше в кінці XVII в. й особливо в XVII в., в 1654-1656 рр. не було; Україна в ці роки була державою, зовнішнім чином зв'язаною з Росією, й цар над Україною не мав безпосередньої влади, був тільки зверхником, а не монархом України. Але якого ж саме характеру була ця зверхність? Чи це була державна залежність васала від сюзерена чи міжнародня опіка—протекторат? Більшість дослідників досі схилилася до погляду на царську зверхність над Україною, як на сюзеренітет; але, приглядаючись до взаємин між Україною та царським урядом у 1654-1656 рр. бачимо, що вони торкалися переважно справ військових, зовнішньо-політичних і т. п. й мали характер міжнародних стосунків, зовнішнім виразом чого був спосіб зносин царського уряду з гетьманським—через „посольський приказ“ (міністерство чужоземних справ у Московщині в XVII ст.), цеб-то то той самий спосіб зносин, що й з урядами цілком сторонніх держав. І через те вірнішим, зда-

ється, що Україна в 1654 р. вступила тільки під протекторат московського царя (так само, як перед тим, вступала під протекторат турецького султана).

Приймаючи царську протекцію, Україна сподівалася здобути від царя військову допомогу для об'єднання всіх українських земель та утворення міцнішої державності; натоміть, Москва відступила Польщі по угоді 1656 р. всі українські землі на захід від Дніпра й почала заходи до безпосереднього підпорядкування собі Лівобережної України. Тоді гетьманський уряд ухвалив „одступити від царської руки“ й, здобувши повну згоду й підтримку з боку старшинського сойму (в жовтні 1656 р.), вступив на шлях незалежнення України, завязав найширші дипломатичні зносини і прилучив таким чином Українську Державу до загального західно-європейського „міжнародного єднання“, яке утворилося по „30-літній війні“ 1618-648 рр. Остаточним актом незалежнення України було признание сина гетьмана Богдана Хмельницького—Юрія його спадкоємцем на гетьманському престолі з боку майже всіх середньо й східно-європейських держав, а в тім числі й Московщини, яка спершу домогалася була присяги від Юрія цареві, яко зверхникові, але, кінець кінцем, мусіла визнати Юрія без признание ім царської зверхності.

Та, по смерті Богдана Хмельницького, на Україні виникла внутрішня боротьба, міжнародна ситуація України теж значно погіршала, й Україна втратила незалежність. По Гадяцькій умові з польсько-литовською державою (1658 р.), Україна об'єднувалася з королівством польським і великим князівством литовським, як рівноправне з ними „велике князівство Руське“, приблизно на тих самих умовах, на яких об'єднані були Польща й Литва, а саме Україна зберегла свій уряд, окремі фінанси й власне військо, але повинна була мати спільний з Польщею й Литвою законодавчий орган—спільний сойм; іншими словами, Україна по Гадяцькій умові мала втратити можливість окремого праводавства, отже Україна відмовлялася від існування у вигляді окремої держави; проте, українська державність через це не гинула бо натоміть мала утворитися спільна потрійна Держава Польсько-Українсько-Литовська. Але ширші маси українського населення не пристали на таке об'єднання, з другого боку, на перешкоді до переведіння в життя Гадяцької умови стала Москва, окупувавши частину України своїми військами. Ці обставини примусили гетьманський уряд відновити Переяславську умову; але через короткий час Україна, невдоволена новими заходами Москви до поширення над нею царської влади, ще раз робить спробу з'єднання з Польщею (в 1660 р.) на умовах, подібних до Гадяцького трактату; але й цей раз з'єднання з Польщею не відбувається через опозицію значної частини населення та московську інтервенцію; кінець кінцем, інтервенція сусідніх держав, особливо Москви, та внутрішня суспільна боротьба, роздухувана сусідами, привели Гетьманську Україну до розкладу на дві держави—Правобережну й Лівобережну (1663 р.). Лівобережна Україна примушена була вступити під протекцію Москви; навпаки, Правобережна Україна, гетьманом якої обраний був Дорошенко, здобула собі незалежність (1665 р.) і навіть політичну міць, а через де-який час її гетьман об'єднав під своєю владою майже всі українські землі (1668 р.) і, таким чином, знову здобув для України становище великої, об'єднаної, незалежної держави, яке Україна вже посідала була за Богдана Хмельницького; але змучений

довгими попередніми війнами, український нарід, під одночасним напором ворогів, які напружили цей раз усі свої сили, не зміг утримати об'єднаної, незалежної держави: Лівобережна Україна знову мусіла визнати царську зверхність, яка тепер почала ширитися (царський уряд здобув собі право затвердження української старшини, затвердження за нею земельних маєтностей на Україні й, разом з патріархом московським, право опікуватися українською церквою, й т. инш.); але, поки що, це все ж таки була зверхність зовнішнього характеру—не державний зв'язок, а тільки протекторат; Правобережна Україна, зруйнована безперервними війнами, обернулася в майже справжню пустелю; на цій пустелі під опікою Туреччини робилися були спроби утворити протеговану султаном українську державу під назвою „князівства Сарматського“; з „князівства“ не вийшло нічого, але через де-який час на Правобережжі повстало за допомогою й під протекцією Польщі кілька малих українських козацьких держав (Богуславщина, Корсунщина, Побужжя, Фастівщина), подібних своїм устроєм до гетьманської України; наприкінці XVII віку вони об'єдналися під владою Палія („полковника“ тоб-то голови Фастівської держави) й здобули собі незалежність, а на початку XVIII віку прилучилися до України Лівобережної, на чолі якої був тоді гетьман Мазепа; протектор Мазепа Петро I протривався цьому прилученню, та Мазепа не звернув на це уваги; ці факти свідчать, що Україна відпочила від війн і набралася сили, а разом з тим досягла досить високого культурного рівня. Така в загальних рисах історія державності Гетьманської України в другій половині XVII сторіччя.

Але поруч з Гетьманською Україною (або Гетьманщиною, теренами якої були сучасні Полтавщина, Чернігівщина, Київщина, Поділля, Волинь), існували в другій половині XVII віку ще невеличкі українські держави на Слобожанщині (цеб то в сучасній Харківщині та сумежних з нею частинах Курщина й Вороніжчина)—Сумщина, Охтирщина, Харківщина, Ізюмщина (Балаклеящина) й Острогощина; країни ці засновані були в середині XVII віку збігцями з Правобережної України, які тікали від війни та руїни; всі вони, за винятком Острогожчини, повстали на вільних не заселених теренах, які в більшій своїй частині вважалися *de jure* непідвладними ніякій державі, нічійми (*res nullius*), фактично на цілій своїй простороні були до середини XVII віку нікому непідвладні й „слободні“; заселялися та організувалися ці країни цілком самостійно, й тільки потім вступили вони у фактичні зносини з місцевими органами московського уряду, які були в сусідніх провінціях московської держави, а через де-який час і формально вступили під зверхність царського уряду, який почав після того зноситися з ними через спеціальний „приказ“. Інакше організувалася Острогощина: територія її в середині XVII віку вже була під фактичною владою московської держави; заселення цієї території відбулося за згодою московських урядових інституцій. І Острогощина опинилася через це вже в залежності від тих інституцій; таким чином, Острогощина повстала не як держава з самотворчою владою й власною територією, а як автономний край Московщини; але після того, як число українських збігців в Острогощині збільшилося, край цей зукраїнізувався, здобув права однакові з іншими слобідськими країнами й займав супроти Московщини становище таке, як і інші слобідські країни. Устрій Слобідської України зложився майже такий самий,

як і на Україні Гетьманській; слобідські країни, або „полки“, зі своїми „полковниками“ (які відповідали по своєму становищі у Слобожанщині гетьманові в Україні Гетьманській) та старшиною на чолі, з козацьким правом і т. ин., уявляли з себе до де-якого ступня копію Гетьманщини в мініятурі, стосунки між Слобожанщиною та царським урядом теж були подібні до взаємин цього уряду й Гетьманщини; у жалувальних грамотах до слобідських країн цар так само, як і в жалувальній грамоті до Гетьманської України, визнавав право користуватися давнішими, утвореними українським народом перед вступом під царську зверхність, „правами й вольностями“, проте, фактично, з огляду на географічне положення та менше число населення в слобідських країнах, ніж у Гетьманщині, зверхність царська над Слобожанщиною мусіла бути ширшою, але в певній сфері суспільних відносин діяльність слобідсько-українських урядів була все ж таки самостійна, на підставі власного права у відношенні певної групи населення й на певній, окресленій території, що дав нам підставу вважати слобідсько-українські країни (принаймні, Сумщину, Охтирщину, Харківщину та Балаклейщину) державами.

Джерелом, з якого повстали в середині XVII в. українські держави—гетьманська й слобідські, була державоподібна організація „Війська Запорозького Низового“, яка існувала й перед 1648 р. і яка за Богдана Хмельницького була в найближчому звязку з Гетьманською Україною; але вже й у цей час між „Військом Низовим“ і Гетьманщиною виявилася різниця в суспільно політичному устрої: „Військо“ трималося суто-демократичного ладу й виключно козацького звичаєвого права, Гетьманщина ж почала це право сполучати зі шляхетським ласом і писаним правом, які були на землях Гетьманщини перед 1648 р; зрештою, „Військо Запорозьке“ зі своїми окремими органами—кошовим отаманом, старшиною й загально-козацькою радою, номінально визнаючи владу гетьмана, почало після смерті Богдана Хмельницького цілком самостійно керувати своїми внутрішніми справами й вести свою окрему зовнішню політику, часто незгідну, а иноді як раз протилежну політиці Гетьманщини; таким чином, „Військо Запорозьке“ своєю політичною діяльністю наближалося до становища незалежної держави, але державою воно все ж таки не зробилося, а лишилося тільки подібною до незалежної держави організацією, бо не мало окремого від Гетьманщини та Слобожанщини індигенату, бо його козаки разом з тим дуже часто бували громадянами Гетьманської України або якоїсь із слобідських країн. Але наприкінці XVII віку почало збільшуватися число людності, підвладної тільки запорозькому урядові, що наближувало Низову Україну до перетворення в справжню державу. Та разом з тим, користаючись руїною Правобережної України, поширенням царської зверхности на Україні Лівобережній та вигідним для Московщини міжнароднім становищем, Москва пробує усталити над Низовою Україною свою фактичну зверхність.

Взагалі, наприкінці XVII та на початку XVIII в. царський уряд намагався опіковані ним українські держави поставити в залежність від себе, а може й позбавити їх державности; але Україна під цей час відпочила вже від війни та руїни й здавалася здатною не тільки дати опір заходам царського уряду, але й цілком визволитися з його опіки; з цією метою гетьман Мазепа й кошовий отаман Війська Запорозького Гордієнко увій-

шли в спілку зі Швецією, яка в той час воювала з Росією: але погром шведського війська під Полтавою в 1709 р. привів Україну, замість визволення, до страшеного підпаду: Військо Запорозьке музло перенести свій осередок—столицю Січ на південь, опустити північну частину своєї території й визнати над собою не тільки номінально, а й фактачно зверхність кримського хана та його зверхника—турецького султана; Гетьманщина по 1709 р. втратила право міжнародніх зносин і опинилася у васальній залежності від царського уряду; при гетьмані призначений був царем представник (резидент), з різноманітними функціями—дипломатичними, дорадницькими, контрольними й т. д., якого звичайно завжди призначає сюзерен для співучасті в найвищому управлінні залежною країною; а в 1721 р. російський уряд спробував навіть знищити державність Гетьманської України й, скориставшись смертю гетьмана (Скоропадського), поставив на чолі її замість гетьмана, „малоросійську колегію“, яка складалася з членів призначених царем; так само нанесений був удар і державності слобідських країн, нпр., на чолі найзначнішої з них—Харківщини поставлений був призначений царем „полковник“. Але ці заходи російського уряду викликали обурення на Україні, яке не переходило в повстання, очевидно тільки через те, що вся Україна окупована була російським військом; зрештою, російський уряд примушений був погодитися на відновлення гетьманства (в 1727 р.) й взагалі на відбудування української державности. У 1734 р. Військо Запорозьке перейшло з під султанської й ханської зверхности під зверхність російського правительства; в тому ж році російське правительство (Ганни й Бірона) знову знищило гетьманство, замінивши його „М. колегією“; а на Слобожанщині цим правительством зроблено було навіть спробу знищити козацький стан і перетворити Слобожанщину в звичайну (не автономну) провінцію Росії; та ця спроба зустріла такий опір слобідсько-українського населення, що російське правительство музло відмовитися від неї; а через де-який час (1749 р.) воно погодилося й на відновлення гетьманства та скасування малорос. колегії на Україні Гетьманській; разом з тим, Військо Запорозьке підпорядковано було гетьманському урядові. Але видатні військові перемоги Росії в другій пол. XVIII в. та її блискуче міжнародне становище по цих перемогах дали їй змогу зруйнувати державність, автономію й навіть самопорядкування тих держав і країн, що були під опікою, сюзеренітетом чи владою російського уряду, а саме—Гетьманській Україні (в 1764 р.), Слобідських країн (1763), Війська Запорозького (1775), Польщі Криму, Донщини, Уральщини, Східньої Білоруси (Смоленщини) й т. д. На Україні заведено було кріпацтво, тяжке оподаткування, зруйновано матеріальний добробут селянства, козацтва й міщанства, майже знищено українську школу й культурні осередки—монастирі та й, взагалі, українську культуру... Та невеличка частка українського народу уникла неволі: частина запорозців перейшла спершу на чорноморське побережжя між Богом і Дунаєм, а потім за Дунай і заснувала там невеличку українську державу під зверхністю султана, яка була довгий час притулком для збігців з Великої України; Задунайська Україна мала була числом населення, та велике було значіння її як наступниці Війська Запорозького, яка перехувала традицію української державности; але в 1828 р., через нерозважну та егоїстичну політику її уряду, Задунайська Україна загинула, а разом з нею загинула українська козацька державність.

Як ми зазначали, джерелом козацької державности було Військо Запорозьке Низове. Початок Війська, як організації більш-менш сформованої, об'єднаної й міцної, відносять до середини або початку XVI віку, а де хто до кінця XV в. Окремі ж козацькі громади, з яких зложилося, кінець кінцем, „Військо Запорозьке“ існували й раніше; можливо, що вони мають навіть звязок з подібними до них давнішими бродницькими або берладницькими громадами, які існували навіть у XII в. Само ж „Військо“ вважало себе наступником і спадкоємцем великих князівств давньо-українських (роських) і литовсько-українського:

„Племя то (козацьке) всть з насіння оного Яфета,
которий з Симом покрил отчі секретя;

за Олега, росского монарха, пливали в чолнах
по мору і на Царград штурмовали;

Іх то продки з росским ся монархою крестили
Владимиром і в вірі той статечне жили”

[Вірші на „жалосний погреб“ запорозького гетьмана
Сагайдачного, 1622 р.]

Перебуваючи на низових степах, на які в XV—XVI вв. фактично не могла поширити своєї влади ніяка держава, запорожці мали свій уряд (з гетьманом на чолі), своє звичаєве право, свій суд, підтримували зносини з чужоземними урядами, вступали з ними в угоди, вели війни й т. ін., так наче Військо Запорозьке було незалежною державою; але в більшості своїй запорожці перебували на Низу тільки в літній порі, на зиму ж переходили на українські землі, підладні польській або литовсько-українсько-білоруській державі, де підлягали місцевій юрисдикції, як звичайні громадяне цієї держави; так, чином, Військо Запорозьке в XV, XVI та першій пол. XVII в. так само, як і в другій пол. XVII в., не мало окремого індигенату, отже не було державою, тільки організацією, подібною до держави; зникнення Литовсько-Українсько-Білоруської Держави в 1569 р. викликало перехід на низ значного числа української людности й збільшення постійних мешканців Низу, що в свою чергу звернуло на Низ увагу польсько-литовського уряду, який почав робити спроби поставити запорожців у залежність від себе й обмежити їх кількість; та зі спроб тих нічого не вийшло; запорожці номінально визнавали зверхність короля, фактично ж і внутрішню й зовнішню політику свою по давньому вели самостійно, а навіть з 1591 р. почали змагатися поширити козацький устрій і владу на всю Україну й по жорстокій боротьбі, що з перервами тяглася 60 років, досягли цієї мети під керівництвом Богдана Хмельницького.

Зріст і зміцнення Війська Запорозького в другій пол. XVI в. були безпосередньо звязані зі зникненням Литовсько-Українсько-Білоруської Держави, яка, сформувалася в кінці XIV в. й існувала до 1569 р. Й місце якої в деякій мірі заступило потім „Військо“. Держава ця заснована була Витовтом, який тільки злучив здобуті його попередниками—великими князями литовськими—землі литовські, білоруські й деякі північно-українські та поширив свою владу на всі інші українські землі, крім західніх; з усіх підвладних земель Витовт намагався утворити унітарну (одноліту) державу, але зустрівши опір з боку окремих (особливо українських) земель, мусів залишити їм обмежену державність. По смерті ж Витовта об'єднані їм землі утворили федеративну Литовсько-Українсько-Білоруську Державу, яка мала назву „Вел. Князівства Литовського“, але й по духу своєму, й по більшо-

сті населення, й по державній мові була більш українсько-білоруською, ніж литовською. „Вел. кн—во Литовське“ ще 1386 р. вступило в зв'язок з королівством польським, та цей зв'язок до 1569 р. був дуже слабкий і мав форму то протекторату польського короля над великим князівством, то особистої унії королівства й великого князівства. У другій пол. XV в. князівство перетворилося з федерації в державу унітарну, та потрібний литовсько-українсько-білоруський характер великого князівства від того не зник і з особливою яскравістю проявився у законодавстві „великого князівства“ в XVI ст., коли було видано „Литовський статут“, який містив у собі переважно українське право. А проте унітаризація „вел. кн—ва“ викликала страшенне незадоволення де-якої частини українського населення й навіть сепарацію від нього сіверських князівств, які відірвавшись од „вел. кн—ва Литовського“ визнали над собою зверхність московського великого князя; та через короткий час Москва позбавила сіверських князів державницьких прав і прилучила Сіверщину до Московщини, як звичайну провінцію. Об'єднана Литовсько-Українсько-Білоруська держава в XVI в. почала підпадати все більшому впливові Польщі, й нарешті, в 1569 р. злучилася з нею в унітарну державу, в якій очевидну перевагу мав елемент польський.

Українські князівства, які (в XIV в.) увіходили в склад „Вел. Кн—ва Литовського“ (а також і Галичина, прилучена в тому ж віці до Польщі), раніше жили незалежним державним життям. У IX—XIII вв. на українській території існувала група окремих незалежних держав—„земель“: Київщина, Свєрщина, Переяславщина, Болохівщина, Волинь, Галичина і т. и. В історичних писаннях XVIII в. висловлювалася думка, що всі ці землі разом з іншими давньо-східньославянськими землями (Новгородською, Суздальською, Рязанською, Полоцькою і т. д.) складали одіолиту (унітарну) державу, в якій окремі князівства (уділи) були тільки провінціями, а князі, що на їх чолі стояли,—намісниками великого князя; утворення ж „уділів“ приписувалося Ярославові Мудрому, який вицілів перед смертю (1054) окремі „уділи“ для своїх дітей. Така характеристика державного ладу Східньої Славянщини в IX—XIII вв. задержалася до нашого часу в багатьох підручниках по історії, й через те в уяві сучасного середнього інтелігента давня Східня Славянщина („древняя Русь“) єсть єдиною державою. Але цей погляд цілком спростований наукою XIX—XX вв.: 1) тепер уже остаточно доведено, що окремі князівства (уділи) не були утворені Ярославом, а існували з геть давніших часів (у всякому разі вони вже були за Олега, на початку X в.); 2) в IX, X і 1-ій пол. XI в., коли київським князям удавалося поширювати свою зверхність або вплив на більшість східньославянських земель, повної справжньої державної єдності Сх. Славянщини не було, бо—а) де-які східньославянські землі лишалися поза межами влади та впливу цих князів, б) по тих землях, що були під зверхністю або впливом київського князя, часто були свої окремі князі з широкою владою (яких літопис зве навіть „великими князями“) і в) навіть ті землі, що не мали окремих князів, не трапила своєї відрубності й завжди зараз же по смерті князя, який їх був підкорив, ставали цілком окремими від Київщини; 3) з середини ж XI в. не було вже й зовнішньої державної єдності в Сх. Славянщині, а ті князі, яких традиційні підручники звать „великими князями“ були правителями тільки самої своєї землі й зрідка зверхниками тільки ближчих, сусідніх зе-

моль. І навіть титулу „великий князь“ у ті часи не було, а як що й уживався вираз „вел. князь“, то епітет „великий“ не мав титулярного значіння, а лише таке, яке ми надвємо, нпр., у виразах „великий войовник“, „великий письменник“ і т. ин.; справді, „великими князями“ в літописові іноді названі князі, які були під зверхністю іншого князя (нпр. „великі князі под Ольгом суші“).

У IX, X та I-ій пол. XI в. окремі сх.-славянські землі часто бували зв'язані або особистою унією з Київщиною або протекторатом київського князя; в стосунку до найближчих (українських) земель цей зв'язок часом ставав, здається, тіснішим, ніж особиста унія або протекторат; навпаки, зв'язок Київщини з найбільш віддаленими від неї сх.-славянськими землями обмежувався збираннями з них данини київським князем. В середині XI в. зникає зовнішній зв'язок між більшістю сх.-славянських земель, після чого, на думку одних учених (Костомарова, Соловйова та инш.) між сх.-славянськими землями лишається внутрішній—федеративний чи конфедеративний зв'язок; на думку інших учених (передусім, найвидатнішого російського історика права Сєвєр'явіча) всякий зв'язок між ними вривається. Риси федеративного або конфедеративного ладу в східних славян в XI—XIII вв. вбачають: 1) у їх релігійно-культурній єдності, 2) в єдності етнічній, 3) у єдиній династії, яка ніби-то спільно володіла всіма сх.-славянськими землями, та 4) в з'їздах і договорах князів. Але релігійно-культурна єдність, як і єдність етнічна не можуть бути ознаками федерації чи конфедерації, бо не належать до правової сфери й часто існують при повній державній відрубності країв етнічно, релігійно й культурно однакових; крім того, ледве чи можна казати про релігійно-культурну єдність усіх славян в XI—XIII вв.; такі факти, як руйнування Києва та київських святинь суздальцями в 1159 р. яскраво свідчать як раз протилежне; так само не доведено й етнічної єдності східних славян у давні часи, бо як раз новіші антропологічні дослідження кажуть про більшу антропологічну близькість Українців до Чехів і південних славян, ніж до Росіян і Білорусів, що дає підставу думати, що етнічна єдність Українців, Росіян і Білорусів існувала тільки тоді, коли ще всі славяне були єдиним народом. Єдина династія теж не є ознакою федеративного чи конфедеративного зв'язку між державами з однієї династії; та в сх.-славянських землях і не було єдиної династії: в XII—XIII вв. Рюриковичі вже розбілися на декільки окремих і ворожих династій (Мономаховичів, Ольговичів і т. д.), в Болохівській землі та іноді в Галичині князувала й не-Рюриковичі; отже, й про спільне володіння Рюриковичами всією Сх. Славянщиною казати не можна; що найбільш, можна говорити лише про спільне володіння окремими сх.-славянськими землями династій-галузів роду Рюриковичів; нпр., на думку деяких учених, Сіверщина була в спільному володінні Ольговичів, Суздальщина—молодших Мономаховичів; але в інших землях спільного володіння князів не було; а на думку проф. Сєвєр'явіча та инш., взагалі ніде в Сх. Славянщині не було спільного володіння династії державою. Нарешті, загально-князівські з'їзди й договори бували в Сх. Славянщині дуже рідко; постійним явищем вони були тільки за часів Володимира Мономаха, на межі XI й XII вв.; усі ж інші князівські з'їзди й договори, здається, майже завжди, бували локальні. Таким чином, за винятком короткого часу на межі XI—XII вв., ніяких рис конфедеративного чи федеративного об'єднання в сіх сх.-славянських землях в XI—XIII вв. не було.

Навпаки, окремі, сусідні поміж себе, Сх.-славянські землі в XI—XIII вв. дуже часто увіходили в ближчі стосунки й творили або унію (під владою єдиного спільного князя) або тісну спілку (федерацію чи, принаймні, конфедерацію), так, нпр., в останній чверті XI в. майже всі українські землі (Київщина, Чернигівщина, Переяславщина і т. д.) були об'єднані під владою Всеволода; в 2-ій пол. XII в. утворили могутню спілку північні й східні (цеб-то російські землі Сх. Славянщини, на чолі з землею Владимиро-Суздальською; наприкінці XII в. князь Роман, якого літописці звать самодержцем „всієї Русі“ (ця назва під той час була приблизно рівнозначною теперішній назві „Україна“), об'єднав під своєю владою Волинь, Галичину, Полісся й поширив свій вплив на Київщину; по смерті Романа його держава було розпалася, та його син король Данило II відбудував, але в цей час як раз настало татарське лихоліття, яке припинило зріст могутности Українського Королівства, створеного Данилом, і відірвало від його держави східні окраїни, з яких утворилася під протекцією Татарів ціла низка дрібних республік. У 2-ій пол. XIII в. та 1-ій пол. XIV в. на українським терені існували: 1) Галицько-Волинська Держава („Руське Королівство“), 2) протеговані Татарами дрібні республіки (на Поділлі та Київщині), 3) група (конфедерація) залежних від Татарів сіверських князівств, до якої увійшов і сам Київ і 4) північно-українські князівства, які в цю добу вступили у федерацію з Литвою й Білоруссю. У 2-ій пол. XIV в. до цієї федерації приєднались й інші українські землі, крім прилучених (у тому ж віці) до Польщі—Галичини та Холмщини; російські ж держави під цей час творили цілком окрему від України й Білоруси конфедерацію Сіверську.

Т ч., ті сх.-славянські князівства, що існували в IX—XIV вв. на терені, нині заселенім Українцями, а саме князівства Сіверщини, Київщини, Волиня, Галичини і т. д., жили окремим державним життям. Але тут треба зазначити, що в російській науці висловлювалася гіпотеза (Погодіна-Соболевського), після якої Київщина й Сіверщина в давню добу були заселені Росіянами, які ніби то тільки пізніше (в XII—XIV вв.) переселилися на північ, де утворили московську державу, а по тому спустілі терени київські та сіверські були заселені Українцями, переселенцями з Галичини й Волиня. Але тепер „гіпотеза великорускості давніх киян уже похована“, як висловлюється один із найвидатніших критиків цієї гіпотези акад. Кримський, бо від неї, врешті, відмовилися навіть найбільші її прихильники; тепер уже майже ніхто не сперечається з тим, що мова давніх киян була українською (а саме—основою теперішнього північно-українського діалекту); мову давніх сіверян більшість учених тепер теж вважає давньо-українською мовою; з другого боку історично-правнична наука звертає увагу на надзвичайну подібність „Руської Правди“, утвореної, на думку більшості вчених у Київщині, та „Литовського Статуту“, до якого увійшли переважно правні норми Київщини та інших українських земель; нарешті, й у свідомості самого населення України в пізніщі часи збереглася певність у походженні його від давніх киян (згадаймо хоч-би, нпр., запорожців, які вважали себе спадкоємцями й наступниками давніх Київських князів та їх дружин). Незалежно від цього, російською історичною наукою в останній час відкинуто гіпотезу про утворення суздальської (пізніше—московської) держави переселенцями з Київщини та Сіверщини в XII—XIV вв.; натомість, вважається тепер доведеним, що Суздальська держава ще в першому тисячолітті по Р. Х. була

утворена новгородцями, й що еміграція з України в Суздальську землю була незрівняно слабшою, ніж еміграція з Новгородщини. Всі сучасні історичні, лінгвістичні, правничі та антропологічні дослідження стверджують, що мешканці Київщини та Сіверщини в передтатарські часи—предки сучасної північної галузі українського народу, й що Київська та Сіверська держави IX—XIV в.в. були українськими.

Початок державного життя сх. славян де-якими вченими зв'язується з появою в Сх. Славянщині варяжської династії „Рюриковичів“, яка ніби-то позасновувала сх.-славянські держави й взагалі принесла культуру в „напівдні“ до того часу краї. Але новітня археологія довела, що про „дикунство“ сх. славян перед IX в. не може бути й мови і сх. слав'яне особливо, ті, що жили на півдні й були, очевидно, предками Українців, уже в VII в. вели жваву й широку торгівлю з дуже віддаленими країнами, мали в себе значні міста й т. ин.; грецько-українські трактати початку X в. свідчать, що в той час державний апарат на Україні був добре налагоджений; з цього вже видно, що державність на Україні мусіла існувати довгий час перед X в.; та ми маємо й безпосередні свідчення літопису про те, що на Україні перед Рюриковичами були свої місцеві князі, а з джерел чужоземних довідуємося, що у славян, які мешкали на Україні й відокремилися від інших славянських племен у IV в. під іменем Антів, і яких, очевидно, треба вважати предками Українців, були князі вже в IV жвіці. Але антська держава була завойована Готами, проте, не надовго, бо Готів, за допомогою повставших Антів, погромили Гунни, які утворили велику гунно-славянську державу, в будіванні якої, треба думати, видатну роль відіграли Анти; та й ця держава скоро розвалилася, й Анти, очевидно, жили після цього окремим державним життям; у VI в. через Україну перейшли Авари, наробивши багато лиха Антам, у VII—IX в.в. Україна досягла високого культурного розвитку, вступила в широкі торговельні зносини й на ній почало ширитися християнство, цьому розвитку не зашкодила й тимчасова зовнішня залежність частини України у VIII—IX в.в. від хозарської держави, з під якої наші предки визволилися й яку вони зруйнували в IX в., після чого на Україні наступив блискучий період славетних Київських князів Олега, Святослава й нарешті Володимира Великого, який остаточно утвердив християнську віру на Україні, об'єднав під свою владу всі українські землі й підніс Україну на ту височину, яка відповідає творчим силам і здібностям українського народу й багатству української землі. Герб Володимира Великого—Триzub є гербом і нової Української Держави, що повстала в 1917 р., символізуючи непереривну традицію української державности, яка існує з найдавніших часів і не вмирає, не зважаючи на все лихо, що зазнала через своє географічне положення Україна в своїм історичнім житті.

Вячеслав Зайкич.

Міжнародно-правне положення Української Народної Республіки.

Нема сумніву в існуванні держави, коли ми маємо всі три елементи—територія, нація і національна влада,—в яких му- сить складатися держава в своїм самостійнім існуванні. Сум- ніви виникають, коли хоч один із тих елементів зникає, або коли зменшується в своїй повноті незалежність держави. Істо- рія вчить нас, що були держави, в склад яких входило кілька націй і що існували рівночасно недержавні нації. Але не треба забувати, що припинення існування *de facto* якоїсь держави не завжди припиняє її існування *de jure*, бо елементи міжна- родного права не підлягають ніякій давності, і умови і трак- тати, хоч і забуті, не перестають бути дійсними доки їх ніхто, що прийшли на їх місце, не скасували. Надзвичайно цікавою була б історична розвідка, що довела б спадкоємність, а зна- читься і ідентичність Української Народної Республіки з Гетьманською Державою Богдана Хмельницького і з Великим Князівством Руським чи Київським,—державою, що засновував віщий Олег, закріплював Святослав, поширювали і одягали у багрянцю Святий Володимир, Мудрий - Ярослав, Володимир Мономах, Роман і Данило. Не є це нашим завданням, але вже в цьому вступі мусимо зауважити, що фактичне припи- нення існування Української Держави, шляхом династичним дідичення чи унії з Польщею або Литвою, або через Пере- яславську унію з Московщиною, врешті, потім всі насильства над Українською Нацією на її власній території, не знищили і не відібрали її права на незалежну державність. Раз в склад якоїсь держави, що тепер існує, входять всі елементи попе- редньої, то ці держави є ідентичні, і не має велике міжна- родно-правне значіння як вікова традиція.

Не вводячи одначе в детальний розгляд цього питання, ми можемо зазначити, що і в самому народі існують відповідні почуття, які залишилися від минулих часів нашої держав- ности і допомагають нашій сучасній Українській Державі на- вязати нитки традицій до тих давніх часів і довести, що по- тенціального, так би мовити, права на свою державу украї- нська нація ніколи не тратила. Це право українська нація про- являла і в прийнятті литовських династій на свої князівські столи, і в унії з верховним володарем, яким був Король Поль-

ський, Великий Князь Литовський і Руський, і в великих національних протестах проти чужинецького насильства, якими були виступи князів Острозських і Вишневецьких проти Люблінських постанов, князя Глинського і графа Тишкевича проти тогочасних зловживань, а потім всі козацькі повстання і війни. Висловом такого почуття, права, були добровільні умови у Переяславі з Москвою, в Гадячу з Польщею і Чигиринська з Туреччиною. Українська нація, помимо пригноблення і накиненого Москвою режиму, ніколи не переставала бути державною, а Україна юридично не була провінцією російською.

На протязі всього сімнадцятого і вісімнадцятого віків правним монархом України залишається або Король Польський або Гетьман. Імператор Всеросійський став вправду потім Королем Польським, Великим Князем Литовським та прийняв як раз титули старовинних монархів українських; але потрібна колосальна казуїстика, щоб довести, ніби в цих титулах, та в виборі російським народом Романових в сполучення з Переяславською унією можуть знаходитися дідичні права на Україну.

Ясним залишається, що Москва і цари порушили всі договори, знищили всі правові підстави союзу, унії чи сполучення з Україною, окупували і поневолили її як звичайну провінцію і що потенціально права на суверенну державу, що залишилися у поневоленій українській нації, відживають, відновлюються автоматично, коли чужа окупанська влада буде скинена і коли нарід знову матиме змогу сама становити для себе закони збудувати вільно своє життя.

Це сталося у 1917 році, коли революція повалила авснажену, винищену і в середині з'анархізовану війною і спеціальною агітацією Російську Імперію. Фактично влада чужинецька, московська, була скинена, і український нарід на своїй території сам став піклуватися про свою долю.

Рік 1917 пройшов на дрібязковій боротьбі Української Центральної Ради з Петербузьким Тимчасовим Урядом під час якої вдалося вибороти призначення автономії, призначити 1-е Міністерство, цеб-то Генеральний Секретаріят, і мати змогу ставити, врешті, в момент жовтневого перевороту опір большевикам.

Універсалом своїм 22 го січня 1918 р. Центральна Рада, перше українське народне представництво, проголосила у Києві незалежність і суверенність Української Держави, і з того часу вже п'ять років незалежна суверенна Україна з націо-

нальним урядом на чолі юридично і законно існує, як об'єкт міжнароднього права.

В законності Української Центральної Ради і створеного нею Уряду, яко виразників волі Українського Народу, сумніватися не можна, бо в цей мент (зима 1917 і 1918.) Україна мала всі правові передпосилки, необхідні при творенні держави, і всі зовнішні пркмети незалежності. Не сумнівалися у цьому і французький, англійський та румунський уряди, акредитуючи своїх офіційних представників при Українському Уряді: генерала Табуї (Франція) пана Піктон Багі (Англія) і генерала Коанда (Румунія). Не завагалися так само визнати і суверенність України і законність її Уряду Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина, підписуючи мир у Бересті і акти ці прийшли тільки, щоб закріпити висловлену Універсалом 22—І — 1918 року волю Українського Народу.

Коли ми зауважимо з поперед наведених даних, що властиво Україна втратила було лише зовнішню суверенність, заховуючи всі законні права на неї, то побачимо, що цей акт 22-го січня 1918 р. відновив лише те, що тимчасово було припинено бігом випадків. Ідентична з Великим Князівством Руським, цеб-то з державами Київською і Козацькою, Українська Держава 1918 року мала негайно зайняти звичайне місце серед держав світу, вільно улаштувуючи своє життя. Як держави, що звикли до нормальних правових обставин, розуміли це будівництво свободного життя, показує відношення німецького, австрійського, болгарського і турецького урядів до перевороту в Києві 29 квітня. Могло би ще заходити питання чи визнавати новий гетьманський режим, особу Гетьмана, як Суверена України, і його Уряд. Отже, вище названі держави їх визнали і цим лише підкреслюється повна суверенність Українського Народу вільного встановлювати для себе форми правління, яких він сам бажав. Ця суверенність і повна воля була закріплена признаннями з боку тимчасового демократичного і комуністичного російських урядів українського республіканського уряду—30 го червня і 4 го грудня 1917 р. і гетьманського уряду—2-го травня 1918 р., що підтвержується цілим рядом дипломатичних актів, як об'явлення війни і спроби переговорів у тому ж 1918 і 1919 роках.

Користуючися повною суверенністю, Українська Нація змінила в 1918 році ще раз форму свого правління і закріпила цю форму постановами Трудового Конгресу у січні 1919

року, а потім постановами Національної Ради і Ради Республіки у 1920 і 1921 роках. Через покликані до цього органи, вона встановила основні закони, заключила цілий ряд умов і вийшла в дипломатичні зносини з різними державними світу.

Визнання різними державами—як принципове, незалежності Української Держави, так і практичне Уряду У. Н. Р. і її верховного правителя Голови Директорії Головного Отамана Симона Петлюри було лише закріпленням того міжнародно-правного становища, яке зайняла Українська Держава після проголошення незалежності.

Так, у 1918 році визнали Україну, крім вище перелічених держав, Грузія, Фінляндія, Польща і Білорусія. Ці визнання були підтвержені Фінляндією і Польщею у 1920 конкретно для Уряду У. Н. Р. Крім них—Естонія, Латвія і Аргентина. Ліга Націй *) стояла на передодні прийняття України в число своїх членів, чого не зробила лише передбачаючи неможливість примусити інших своїх членів солідарно захищати державну незалежність України, яка не переставала знаходитися у війні з Росією.

Отже, У. Н. Р. як з боку права конституційного, так і з погляду міжнародного права має повну суверенність тому, що має всі елементи держави, як вільно, волею народу встановлені закони, верховну владу, Уряд і врешті визнання цілої низки інших держав. Ці визнання не можуть бути нічим скасовані доти, доки всі елементи суверенної державності існують.

Проти тих чи інших внутрішніх змін форм правління, чи основних законів в державі може виступати лише сам народ без ніякої інтервенції зовні, бо всяка інтервенція, накладаючи свої форми, робить їх відразу безправними і незаконними.

Коли навіть які партії або угруповання в народі стоять в опозиції, чи ставляться вороже до даного правительства, або особи верховного керівника, або форми правління, то лише активна боротьба, повалення існуючого режиму і закріплення нового перекреслює його існування. Це ми помічаємо в історії України у 1918 році аж двічі, коли у квітні гетьманський *Coup d'etat* змінив попередній режим і коли у грудні новий

*) Ліга Націй—випустила у своїй збірці 88 всі представлені їй документи, доказуючі суверенність і незалежність У. Н. Р. і визнала їх законними і вистачаючими.

переворот встановив республіканський лад. Як при першій, так і при другій зміні від попереднього уряду, від попереднього режиму не залишилося нічого, крім платонічних протестів. Перевороти інших наслідків не мали і навіть більшість осіб з попереднього уряду залишалася на відповідальних становищах при новому правительстві.

Це найбільш яскраво підкреслює ідентичність держави української і коли звернемо увагу на твєдження Гротіуса (Про право війни й миру кн. II, розд. VIII—IX.), Рутерфорда (Інституції в. II, с. X, § 12, 13, 14), Гейфтера (Європейське право народів § 24) і Шуфендорфа (Про право натуральне і родове—кн. VIII, розд. XIX.) то зауважимо, що в загальній думці правників ніяка внутрішня зміна як особи верховного правителя, так і уряду чи конституції ні в чому не впливає на законне існування держави, яка не перестає існувати *de jure* як суспільство і територія.

Справа законности якогось уряду не є об'єктом міжнародного права і обходить лише суспільство, яке творить державу. Чужинці рахуються лише зі своїми особистими інтересами і доконаними фактами, але, як каже Мерлен (Репертуар. V, Міністр. ч. II, § 1, п. VII), коли факту посідання вистачає узурпаторові, щоб, наприклад, користуватися правами суверена, посилати посольства і приймати ті, що до нього присилають, то законний володар і уряд має право користуватися всіма зовн. суверенними правами, хоч би він і мусів тимчасово залишити територію своєї держави.

Цим пояснюється перебування майже у всіх державах посольств в дипломатичних місцях У. Н. Р., з якими, часто помімо домагань представників Росії, продовжують підтримувати фактичні зносини. Лише особисті цілком міркування, свідомо незаконні, примусили деякі держави змінити цю тактику відносно представників У. Н. Р., і це цілком відповідає наведеному Прадье-Федере (Дипломатичне Право т. I, стор. 235) історичним прикладам. Існує теорія, що невмішування у внутрішні справи держави доказується найліпше об'єктивністю і індиферентністю у відношенні до урядів, що борються між собою. Признається той уряд, що має фактичну владу, якою б незаконною вона не була. Але таж теорія невмішування у внутрішні справи держави у випадку, котрий нас цікавить, могла би бути порушеною з огляду на насильство з боку чужої, зовнішньої сили, якою для України є Росія.

Це є гадка англійського правника Сера Едв. Кризі і аргентинського міністра Карла Кальво (Шідручник Міжнародного Права), а нам вона цікава тому, що ясно предстанляє всю незаконність фіктивного Харківського Уряду, накиненого Українській Нації насильно зовнішньою, чужою збройною силою. Засяда, що ніяка зовнішня сила не може справедливо встановлювати ніякого режиму, ні впливати на зміни правління, бо тим самим робить настановлену форму незаконною, навіть без покликання на п'ятидільну криваву боротьбу українського народу за свою національну державу, ясно доказує, що так званий Харківський большевицький уряд не є законний і не може вважатися за суперника Уряду У. Н. Р. Цей останній і завдяки своєму—з вільного встановлення народом праву пріємственности, так і завдяки відсутности якого-небудь иншого державного центру являється одиноким виразником суверенности Української Нації. У. Н. Р. як держава ідентична по своїй території, расіі спільности відновленої внутрішньої і зовнішньої суверенности з Великим Князівством Руським, є одинокою державою українського народу, яка висловлює його волю, охороняє його права і прямує до українського державного ідеалу правоними, законними шляхами, які такими засадничо визнаються і всіма тими державами, що визнали незалежність України.

Я. Т. К.

Як ми опинилися за Збручем.

(Короткий військовий огляд).

В листопаді 1920 року скінчилася цілковитою неудоцею остання блискуча спроба збройною силою звалити комуністів.

Розглянемо коротенько фінал цієї боротьби та проаналізуємо ті чинники, які нарешті завели армію У. Н. Р. за доти до своїх спільників.

В другій половині 1920 року большевики, скупивши свої резерви, повели рішучий наступ з Північного Слоду на Поляків, з метою захопити Варшаву й продертися в Західну Європу.

Червоним з початку дуже пощастило, воєни прорвали польський фронт і майже невпинно прямували на Торувь-Плоцк-Варшаву.

Здеморалізована цим енергійним натиском та невідчепним переслідуванням большевиків, молода Польська армія захиталась і почала загальний відступ, залишаючи ворогові великі простори, силу майна та значні військові трофеї.

На початку серпня червона армія форсованими маршами наближалася до Висли і вже прогрожувала Варшавському плацдармові.

Велика небезпека насувалася на Польщу й з Південного Сходу. Тут сміливо до нахабства провадила свої операції козацька армія Буденного. Проломивши фронт польських армій на Україні, вона швидко наступала на Бердичів-Рівно-Львів.

Три польські армії, що обсадили західну частину Правобережжя з Києвом, амушені були, під ударами червоної кінноти, швидко податися назад. Острах перед червоними козаками серед польського суспільства, та, ніде правди діти, й серед деяких польських частин був страшенний. Гуркіт гармат Буденного вже було чути у Львові.

Отже, становище для Річі Посполитої Польської було загрожуючим. Варшава і Львів евакуувалися, большевицькі „фонди“ йшли в гору. Вже Троцький почав формувати комуністичний уряд для Варшави.

Однак Польща була не одна.

З весни 1920 року, згідно польсько-української конвенції, поруч з Польською армією билися Українці. На правому крилі успішно прикривала Південно-Східню Галичину невеличка, але міцна духом та загартована в боях Українська армія під проводом генерала Омеляновича-Павленка. Вона весь час за большевицьку офензиву давала червоним добру відсіч і відходила з Поділля крок за кроком, координуючи свої акції з 6-ю Польською армією, що захищала Львів. Цими чинами Українська армія стримувала наступ червоних, унеможливаючи їм скерувати маневр в західля Львова в напрямкові Стрий-Самбір-Черемисьль. Останнє змусило 6-ю Польську армію віддати весь східньо-Галицький плацдарм.

Крім того 6-а Українська дивізія (її по наказу Головного Отамана було сформовано з наших інтернованих) відважно провадила свої акції тимчасово в складі Польської армії Ридзи-Сміглого, що відходила від Києва на Коростень-Люблін.

6-а Українська дивізія під командою генерала Безручка була одною з кращих частин цієї армії і значно їй допомогла (про це свідчать накази по армії Ридан-Сміглого).

Упертість та витривалість Українських військ, які не покинули дружню Польську армію в тяжкій пригоді, відтягуючи на себе ворожі сили, були однією з причин *), що дала змогу Маршалові Ю Пилсудському згуртувати резерви зв. р. Вепрем і нанести большевикам під Варшавою рішучу поразку. Три большевицьких армії розгромлено. Поляки своєю ударною армійською групою намагаються відтяти відворот усьому північному большевицькому крилу й приперти його до німецького кордону.

Тоді червоні роблять останню рішучу диверсію, і в кінці серпня скеровують усю армію Буденного з під Львова на Сокаль-Замостя Люблін-Варшаву на глибокі тили польських резервів, що маневрували на північному березі р. Висли, переслідуючи червоних. На цьому напрямкові вільних значних сил у Поляків не було, тому рух червоних з'явився для них великим небезпечним. І ось 6 Українська дивізія, підсилена невеликим польським відділом, зосередилась у Замості й загодувала шлях кінноті Буденного. З 29 по 31 серпня Буденний, оточивши Замостя, силкується його забрати. Але дарма! Залога непохитно відбиває всі удари червоних козаків і цим дає змогу й час Полякам скупити з різних боків свої резерви. Маневр Буденного не вдався.

Ситуацію і на цей раз було врятовано. В дальшому йде жваве переслідування здеморалізованого ворога. Поляки швидко наступають на Литву і Білу Русь. Українці, поруч з 6 Польською армією—на Волинь і Поділля.

Армія У. Н. Р. з-за Дністра наносить частинам XII большевицької армії блискучий фланговий удар і вдирється на ворожих раменах на Поділля. Наше військо жене ворога і швидко захоплює частину Поділля з м. Могилевом. Вже наші відділи наближались до Жмеринки. На Україні спалахнуло повстання. Нарід заворушився. Партіяни скрізь почали руйнувати большевицьке замілля. Назустріч нашій армії пробилися з району Валпярка-Умань-Тараща три великих повстан-

*) На других чинниках ми докладно не зупиняємося: річева порада французького генер. Вейгана, патріотизм польських добровольців, виснаженість червоні армії та інше також відіграли велику роль в перемозі над Москалями.

чих групи. Ось ось вони подадуть нам руку. До армії У. Н. Р. зголошувалася сила мобілізованих (на жаль їм бракувало зброї та одягу) і це значно збільшувало наші сили.

При такому ставі Троцький не сподівається утриматися на Правобережжі й дає накази евакуюватися на лівий берег Дніпра.

Треба зазначити, що небезпека червоним йшла й з Півдня. Там оперувала, так звана, Російська добровольча армія ген. Врангеля. Ген. Врангель, спираючись на Крим, в мент большевицької навали на Польщу, переходить в наступ й опановує родючими багатими землями Північної Таврії. Червоні, за непоковні активністю добрармії, бжжжючи нарешті з нею розв'язатися, сконцентрують в липні проти неї до 63 полків піхоти та 38 полків кінноти (до 8-ми тисяч шабель—так званий кінний корпус Жлоби). Три чверти цих сил йшло на польський фронт і їх тимчасово затримано проти добровольців. Мистецьким маневром ген. Врангель розбив у щент всю кінноту Жлоби і більшість їхньої ударної піхоти (було захоплено 11.500 полонених, 60 орудій, 300 кулеметів, 2 броневих потяги та інше).

Отже, на всіх фронтах, до кінця листопаду, червоним нанесено рішучу поразку. Подяки остаточно розгромаили все північне большевицьке крило—захопили десятки тисяч полонених і численну військову здобич. III-й корпус большевицької кінноти і де-кілька дивізій піхоти перейшли німецький кордон і на де-який час вийшли з гри. Подяки наступали все далі на Литву та Білу Русь. Вже Гродно, Вільно перейшли до їхніх рук.

Українська армія, як зазначено, була на передодні об'єднання з повстанчими частинами й захоплення Правобережжя. Врангель теж мав блискучу перемогу. Франція починає забезпечувати добрармію військовою технікою та різним майном.

Серед між большевицьких угруповань помічується тенденція до консолідації в усіх галузях політики, щоб остаточно подолати большевиків. Так, уряд У. Н. Р. порозумівся з демократичною російською групою Б. Савінкова, яка визнавала самостійність України і виставила окрему російську армію на Волинь для співділання з нами. Врангель настирливо шукає згоди з нашим Урядом і навіть пропонує Головному Отаманові свої засоби для перекидки армії У. Н. Р. на побережжя Чорного моря.

Отже, червону армію розбито на всіх фронтах. Втрати в людях, в амуніції та зброї вона понесла надто великі, а тут вже насувається страшна голодна зима. В червоній армії почалася ширитися деморалізація; дезерція значно збільшилася. На Волзі та взагалі в Росії почалися повстання. Опозиція підняла голову. Жадної можливості повернути військове щастя на свій бік у червоних не було, бо в них вже резервів не залишалося. Також не було чим задавити повстання в краю. Вороги ж большевнків провадили свої акції консолідовано.

Таким чином червона армія була на передодні повного розвалу, а влада комуністів на передодні цілковитої загибелі. Треба було лише всім і надалі дружно продовжувати свій наступ. Червоні з жахом чекали страшного мінця. Всі спеці та фронтові комісари вимагали за всяку ціну негайного завішення зброї. В противному разі загрожувала неминуча смерть комуні. Так одностайно вони оповіщали.

Але... на допомогу червоним поспішала європейська дипломатія. Ллойд-Джордж вимагав від Поляків замирення. Нарешті скоїлося щось незрозуміле. Побідний польсько-український фронт було зупинено в мент найбільших успіхів. *) Поляки сепаратно замирилися в Рязі.

Червоних урятовано в катастрофальну хвилину. Заспокоївшись за польський фронт, де у червоних було раніше приковано в армії, вони спокійнесенько переносять свої сили з польського на український та добровольчий fronti.

Фінал відомий. Покинута на самоті, не забезпечена амуніцією армія У. Н. Р. під ударами переважаючих сил, після тяжких боїв відходить 21—ХІ за Збруч і в розпачі кладе зброю до ніг свого недавнього побратима по зброї. Її „чемно“ обеззброюють та, згідно з міжнародним звичаєм, інтернують.

Також недовго пручався і генерал Врангель. Його теж червоні любесенько скинули в море.

Отже, замість загибелі—червоні святкують рішучу перемогу.

Таком чином 1920-й рік є яскравим доказом того, що червоних можна було б скинути збройною організованою си-

*) Зовсім инакше чинили Англіїци на західному фронті в 1918 році, коли знеможені Німці запросили миру. Антанта забрала у них зброю, паротяги на флоту і тільки тоді вже замирилася з обезсиленним ворогом.

лою при співділанні та підтримці з боку місцевого населення. Армія червоних вже була розбита. Катастрофа назовувалася на большевицьку владу та на жаль європейська оцінка трималася неправдивої думки, що червоних не можна звалити збройною силою. В кожному разі Українська армія та її героїчні події були одним із важливих чинників, що допомогли Річі Посполитій Польській урятуватися із майже катастрофічного стану і святкувати перемогу над большевиками. Тому Українці, на нашу думку, безумовно заслуговують на велику подяку з боку всіх верств польського народу без різниці політичних поглядів.

М. Капустянецький.

Не з того кінця.

(Докінчення.)

Таким чином єдиного національного фронту у п. Виняченка нема. Зате знаходимо у нього цілу низку порад, кому і що слід робити.

Знаходимо поради „петлюрівцям“, по приватій п. Виняченком за „ворогами національно-українського і республікансько-демократичного руху та „противниками українського визволення“ термінології, тоб-то нам; поради—еміграції взагалі; поради людяності на Великій Україні.

На них варто спинитися.

Почнемо з Великої України. На його думку „який би не був погляд різних течій української демократії на радянську владу, всі вони повинні признати: 1) що радянська демократія є певна форма демократії... є форма народоправства, що виключає абсолютизм і політичний централізм; 2) що за існуючих умов і обставин на Україні не є єдина точка прикладення сил української демократії. Треба виходити,—пише він,—з реальної кон'юнктури і даного співвідношення сил“. А тому „чи з принципіальних, чи з тактичних мотивів українська демократія повинна прийняти факт існування формули радянської демократії“ А це „зобов'язує до як найбільшої активності, до заповнення даної формули відповідним змістом“ (ст. 69). *)

*) Підкреслення всюди наше.

Отже, нашим землякам, на Україні сущим, радить він просто признати „радянську форму влади“, прийняти її активно й дбати про те, щоб заповнити відповідним змістом.

Трохи несподіванкою, як і багато, правда, ми вже бачили де-чого іншого, виходять у нашого автора та поради, бо те „народоправство“, яке на його думку на ст. 69 „повинні признати усі“, він характеризує на ст. 65 як „реакційну, безконтрольну, безвідповідальну владу, засновану на фізичній силі“, як „диктатуру узурпаційної невеличкої групи людей над усіма класами народу, а на Україні просто брутальної військово-окупаційної влади“.

І от „диктатура невеличкої групи“, „брутальна військово-бюрократична окупаційна влада“ раптом стає „народоправством“. Добре народоправство, нехай Бог боронить! Щож признавати? оце?

Отже, автор попередю вже сам того не помічавчи небачно розхитав ті підвалини, на яких буде своя порада.

Та як би ласкавий читальник, коли б навіть він позбувся абсолютної пам'яті і поставився „з безагстерезенням довір'ям“, як радило „Діло“, до кожного слова видатного письменника, як би він не хотів прийняти цю пораду,—маємо само собою на увазі читальника-тутешнього, бо тамошньому таким забудьком не дасть і на хвилинку бути хоч оте саме „народоправство“, що його він повсякчасно одчував на власній шкурі,—так як би не хотів читальник прийняти цю пораду, йому не дозволить ніяк цього зробити... сам п. Винниченко.

Отже, вдамося до нього по ласкаву допомогу й наведемо його власні слова.

Навертає він ото в советську віру, проповідує „радянську формулу“, а тим часом кілька рядків вище констатує, що „робітниче селянська держава“, „робітнича демократія“, „радянська влада“ і т. ин. самі „вивіски; (ст. 68)“; ще раніше—це „чергова комедія“ (ст. 69), „отверта окупація“ (ст. 62); взагалі по компетентному свідченню УКП, що його він наводить з початку статті: „радянської влади там уже нема“ (ст. 56).

Виходить, він кличе туди, де нічого нема. До чого ця проповідь? Грати „чергову комедію“, підмальовувати „вивіски“ і тим у себе вдома собі на шия зміцняти, а перед широким світом освячувати „отверту окупацію“? До цього нахвляє п. Винниченко?

Ні, скаже він,—звісно ні. Не до цього! А треба, мовляв, прийняти ту формулу, щоб заповнити її живим змістом: увійти туди, щоб перевернути на своє, не старе, що існує, а нове, що має народитися...

Припустімо на хвилину: нашому авторові нещастить переконати українську демократію, що це справді певна „форма народоправства“, що все лихо тільки від того, що вона в московських руках, а от опиниться в українських і зникне одразу „диктатура купки“, „узаурпація“ і т. д., і виявиться її ідеальна суть; припустімо, що та демократія—перейнялася ідеологією п. Винниченка—трудно, але нехай на хвилину,—прийняла „радянську формулу“ і почала ото активно заповняти її „відповідним змістом. Що ж вийде? З однієї сторони українська демократія—неорганізована, розпорошена, розбита на різні течії та групи, що має ще тільки переводити в життя оту абстрактну формулу, робити якийсь експеримент, і боротися за той ідеальний лад п. Винниченка і К-о, а з другої—рос. комуністична партія, згуртована, збита до купи, стоїть міцно на реальному факті—„советська власть“ і цупко боронить свій стан посідання.

Треба бути великим оптимістом, щоб думати, що при таких умовах і таким методом перемога випаде на долю нашої демократії...

Ні, своїм признанням вона загладить тільки протилежності, які треба загострювати, затемнить позиції, сплутає на якийсь час і зіб'є консолідацію сил, утруднить боротьбу й віддалить перемогу.

Не цього ж хоче п. Винниченко? „Треба виходити з реальної кон'юнктури—пише він—і з даного співвідношення сил“ (ст. 69).

„Формула радянської влади“—це теорія, що народилася в небагатьох головах і існує тільки в їх уяві, — блажений, хто вірує. Навіть п. Винниченкові доводиться для неї шукати надірбніших ознак життя й, коли не себе самого, то читальника вмовляти й впевняти, що вона таки має під собою якийсь ґрунт, доводити на доказ „присутність якогось життя“ (ст. 69) під нею. *)

*) До речі слід, на нашу думку, уникати отєї термінології: „радянський“, що вносить тільки певну плутанину й затемнює ясне для всіх поняття. Адже за нею порожнє місце, а стоїть як дійсність „советская система“ і в її перекладах, призначених для українського вжитку, не годилось би забувати про дійсних авторів: Термін „советский“ „soviétique“

А „советская власть“—це факт, це „реальна кон'юнктура“. Поневолею, залита кров'ю терору, знесидена і виснажена війною, голодом та грабіжом Україна, а над нею Москва—„з опануванням усього економічного й політичного життя, триманням у своїх руках усіх нервів та м'язів краю, багнетом окупаційної армії, воганом чека, зграями шпигів і провокаторів, сітками підкупства, обдуру, брехень“ (ст. 61)—це, — може не на довго, але в кожному разі на сьогодні, — „дане співвідношення сил“.

Отже, коли саме в основу влади „реальну кон'юнктуру“, реальне „співвідношення сил“ виходить, що й ця порада неревна.

Тай що дивного! Адже це не Заочні Курси стенографії. І zapewне не один із земляків наших над Дніпром, одержавши з прекрасної далечини оцей рецепт свого поведження, подякує за нього по-давньому:

„Спасибі за раду. Теплий кожух, тільки шкода не на мене ший“...

Тай як їм справді радити звідси? Та хто й яке має на це з нас, що перебувають на чужині, право? Для цього треба докладно знати умови життя там, те, як укладаються сили, яке між ними взаємовідношення, як і куди воно мінється... Правда, у п. Винниченки вость де яка перевага саме в цім—це безпосередні вражіння з його славнозвісної подорожи до Москви та Харкова; але вона належить до 1920 року, а життя на місці не стоїть і з того часу багато сталося перемін. Це сьогоднішня „реальна кон'юнктура і дане співвідношення сил“ диктують тамешнім людям їх тактику; а практика давніша, з царських часів, і сучасна—практика нелегальної боротьби з дужчим од тебе ворогом,—допомагає знайти їм певні її методи. Вони знають, що і як мають робити: у них своя тактика, свої методи.. Адже там іде величезна робота в різних сферах і різними способами.

soviétiste“ здобув собі для означення цієї системи громадянства по всьому світові (вживають його самі сучасні володарі України в своїх офіційних виданнях, як, наприклад: „L'Ukraine soviétiste. Quatre années de guerre et de blocus. Recueil de documents officiels d'après les livres rouges ukrainiens. Berlin, 1922; вживає закордонна дипломатія, вживає європейська преса). І треба її творцям оддати належне—той винахід московського генія, права застережені кров'ю і руїною й навіть на скорочених та перероблених виданнях „для хахлов“ виразно проступає: „made in Moscovia“.

Одні з самопосвятою ведуть далі в неможливих умовах наукову, літературну, й педагогічну роботу, не перериваючи давніх традицій, маючи на оці ту саму мету, снуючи далі культурну основу нашого життя. Яка це робота, ким і в яких обставинах робиться,—про це говорить хоч би надруковане „Видавництвом Молоді“ Звідення про Українську Академію Наук, або нова книжка д-ра Єв. Грицака „Під червоною владою. І Шкільна справа на радянській Україні“.

Другі самі з власної ініціативи справді беруть „як найактивнішу участь у всіх органах політичного, адміністративного життя“, провадять „всякими способами в усі установи, інституції, заклади, підприємства“ (ст. 69). Але ті, що йдуть на це не з голоду і не „страха радя іудейська“, а свідомі своїх обов'язків перед рідним народом, в дійсності „не страляючись перенон і не продаючи своє політичне первородство ні за шочавичну кашку, ні за роскоші та „лакємства нещасні“ (ib.), ти роблять це не на те, щоб не за страх, а за совість служити совітській владі, „заповняти її живим змістом“ і тим зміцняти й підтримувати, а навпаки на те, щоб живчати ворога, вчитись у нього, переймати від його те з його способів, що може пригодиться для боротьби з ним же, йдуть на те, щоб, поки що пасивно, поволі розквітувати його а середина й занесилувати, а в слушний час активно допомогти його повалити й прискорити перемогу над ним.

А треті—що роблять треті, не питаючи п. Винниченка, хоче чи не хоче він того,—про це свідчить Раковський на Харківському губерніяльному з'їзді робітників, що обробляють харчові продукти. Оддавши належне „самовідданій роботі державного політичного управління“, яка „дала добрі наслідки“, він каже: „переведені масові арешти не тільки дали нам нові докази про звязок наших внутрішніх ворогів з зовнішнім фронтом, утвореним проти совітської влади, але й про існування серед населення численних організацій, які чекають відповідного моменту, щоб повалити нас і без допомоги інтервенції“...

Звісно та потрібна, різноманітна робота, робота цілком різного порядку, що й кожен із свідомих громадян на Україні Великій вибірає собі й провадить на різних ділянках в залежності від своєї вдачі, адятностей, знання, темпераменту та вміння не має між собою безпосереднього звязку і йде

самостійно, своїми шляхами й своїми методами, несхожими одні до одних, кожна в своїй сфері.

Але, розходячись різко своїм характером, своїми способами. йдучи иноді навіть не рівнолегло, а здається в супереч одно одному, та різнобічна діяльність під московською окупацією свідомої й активної частини нашої людности, не зв'язана зовнішнє, внутрішнє перейнята, безперечно, одним почуттям, об'єднана однією ідеєю, йде до однієї мети і являється тільки виявом різних сторін одного складного, непереможного процесу, що відбувається на Україні.

Це,—силу його дуже добре розуміють і господарі становища. Розуміє це Фрунзе, коли з весни, ведучи енергійну кампанію за зміну радикальну совітської політики що до українства, ставить своїх товаришів під загрозою: „інакше нова петлюровщина нас смете“. Розуміє це В. Раковський, що в новій своїй книжці „Основные задачи момента“ ставить питання руба. „... Сучасні українські школи, — пише намісник московський на Україні, — це те, що ми самі виховуємо — нове українське покоління, національно свідоме, і коли перед цим поколінням виникає питання про мову, культуру, школу і т. и., то це перетворюється в питання—бути чи не бути нашим впливам на це нове покоління“. Він попереджає своїх товаришів, що „політичні події можуть випередити цей процес (українізації комуністичної партії на Україні), і ми спинимося з а бортом“...

Дивлячись на завтрашній день воєн, сьогоднішні переможці і зояї, розуміють це і бояться опинитися „за бортом“, а до цього, безперечно, веде робота всіх свідомих елементів на Україні, в якій би ділянці життя вона не проводилася і як би вона не виявлялася. І ставати їй на перешкоді, в якій формі би там наші землі не визнавали її потребою й корисною, своїми порадами звідся ми не маємо права. Наш обов'язок, скільки це в спроможності нашої, дуже невеликій, їй допомогти.

Друга порада—еміграції: „Тим елементам її, яким з поліційно-політичного боку не загрожують персональні, безпосередні репресії, треба їхати на Україну і ставати в загальні єдиноголосні українські ряди“. (ст. 70). Справді, там потрібна робота, потрібні сили великі й малі. І ті люди, що віддані до самопосягати, провадять її в нелюдських умовах під Дамокло-

ним мечем обвинувачення в шовінізмі, зв'язка з „петлюровщиною“, допомозі „бандитизмові“, ті люди роблять велике національне діло; вони виснажуються і часто падають знесилені, а заступити їх нема кому. Але прицквати там і працювати позитивно—ми це знаємо з власного досвіду—можуть тільки ті, що перенесли й витримали всі експерименти, перейшли через усі реєстрації і перереєстрації, таким чи іншим способом увійшли вже в закон тамонній, пристосувалися до обставин, що постійно міняються. Вдуть в темі з тими змінами, приспали нарешті хоч на який час неймовірність чека.. знають, якою стороною вулиці і коли треба ходити.

А для емігранта це ж неможлива річ. Він не може так увійти в те своєрідне життя, алитися з ним. Далі, до нього вже наперед ставляться підозріло, кожен крок його під доглядом. В ліліному рвмі, коли пощастить знайти працю тільки для шматка хліба, то для нього не життя, а животіння. А трошки людина заворушиться, виявить себе або просто поверне до себе ласкаву увагу—і її гарантовано концентраційний табір або вона збільшує українським елементом населення Архангельської губернії.

Яка ж з того користь українській справі? Та не в ліліному випадкові, а в гіршому? Хроніка останніх розстрілів—перегляньте попереднє число хоч би „Трибуни“,—тюремна статистика на Україні—в одній Лук'янівці 4000 в'язнів, на 70 відсотків політичних,—і нова система, оте „в списках нет“ дасть на це відповідь.

Так, але ж він радить їхати тим, „кому не загрожують, персональні, безпосередні репресії“? А кому ж це? Де критерій—кому загрожує, а кому ні? Де гарантії? Хто може радити: їдь? Хто візьме на себе таку сміливість? Та ще з прекрасної далечини нимовляти другого меншого?

„До дому“! привабливий заклик і чуємо його давно.. До дому вабили раніше совіти амнестями і загрожували репресіями. Співають ці пісню численні листи, що надходять звідти, писані по одному зразку, ніби з під однієї руки. Кличуть віденські сирени з „Нової Громади“. Закликає Кобза, радить: ниві Винниченко.. І особливо цікавою в оригінальній виходить та порада в його устах: сам був, щасливо повернувся, а тепер рає іншим спробувати. Хоч той, хто послугається, заліаного листа від Раковського певне не матиме.

Коли взагалі голоси сирен озиваються, иноді луною в на-

мучених серцях вигнанців, знаходять собі певний ґрунт в умовах і настроях еміграції,—коли алидні, безправне становище, фізичне виснаження, вичерпання психичне, туга за рідним краєм примушують слабодуких уважніше до них прислухатися, а зміна національної совітської політики, голосно й урочисто оповіщена *вгбі et огбі*, ніби відкриває якісь обрії, подає певну ілюзію можливості роботи, то прилучення до цього хору п. Винниченка може й спокусити кого з малих цих, хто звик з увагою й пошаною ставитися до слів видатного письменника.

Може на кого впливає і до цього призведе саме вже ім'я його. Адже сам Винниченко радить...

А тим часом для нас з погляду загального, національно-державного кожна одиниця, кожна сила найдрібніша, то цінність і цінність не аби яка, що про неї ми повинні дбати, щоб її зберегти, а не втратити. Коли й взагалі до революції кадри української інтелігенції були дуже й дуже обмежені, то страшні втрати через війну, революцію, терор, пониження рівня освіти й неможливість її здобути й вивершити вдома, нарешті комсомол, та глибока щербина, що занодівав він в психіці молодого покоління і зроблений через це пролом в його лавах ще гостріше ставлять справу збереження й поповнення інтелігентних сил, ще ціннішою роблять кожную освічену одиницю, кожного культурного і політичного робітника від найвидатнішого до найнепомітнішого.

Перед еміграцією стоїть завдання зберегти для рідного краю кожную живу силу, нехай найдрібнішу, виробити з неї справжнього робітника, з робочою дисципліною, з досвідом, здобутим в чужих краях, з широким світоглядом і фазовими знаннями, що їх може дати нині тільки Захід, і принести те все на визволену батьківщину, щоб допомогти їй відбудуватися по великій руїні.

І кожен свідомий громадянин тут, на еміграції, коли до нього дійдуть спокусливі голоси: „до дому!“ і сьогодні через те чи кинше стане перед ним питання—куди? на Схід чи на Захід?—нехай тільки пригадає тоді зановіт, що його вмираючи в сухотах з голоду хронічного молодий і надійний учений Ол. Алешо подав в останню хвилину з рідного берегу нам сюди, на чужину: „Ваша найбільша заслуга буде в тому, коли ви переживете це страшне лихоліття й вернетесь колись до-дому у пустелю. Ви будете мусіли передати молодшим поко-

лінням культуру й науку, ви будете musіли з'ясувати нашим нащадкам ті вартості, що ми творили і що їм зберігаючи від загину самі загинули. Нам'ятайте ж це добре, бо ми, що тут лишилися, ми до кращих часів не доживем". („Українська Справа" 30. IV. 1922). Нарешті, остання порада—нам, представникам, як він говорить, „петлюровщини", „проводирям її, коли в них єсть хоч трішки національного сумління, треба ліквідувати цю жалюгідну комедію, „тарнівського уряду", розпустити той десяток своїх бідних „урядовців" і зникнути з обрїю українського національного й політичного життя" (ст. 67). „Коли десь на території Польщі зникне кунка людей що безвідповідально називав себе „урядом" і „носієм української державности, від цього ні ідея державности, ні боротьба за неї не тільки не зникнуть, а навпаки, тільки значно виграють" (ib.)

Прості: люде добрі, помрїть. Та й як—подвійною смертю не тільки політичною, але й національною.

Ми дуже вдячні п. Винниченкові за раду, але на превеликий жаль і на прикрість йому ніяк не можемо її послухатися.

А ні каятись, ані ховатись від людей, ані вмирати, викреслювати себе з числа живих ми не збиралися і не збираємося. Ми, вірні старим прапорам, стояли й стоятимемо по-старому. І то не тому, що ми вважали себе за сіль землі, живемо минулим і його пережитками, переоцінюємо свої сили, а тільки тому, що не дозволяє нам цього зробити оте саме „національне сумління", почуття обов'язку; тому, що відчуваємо ми вимоги сучасности, і дивимося на майбутнє.

Тому, як би кожен з нас, яке би він становище не займав—визначне чи непомітне, яку б працю не провадив—велику чи малу; як би він не був знесилений і пригнічений, як би не хотів для себе самого скинути той тягар, що лежить на плечах наших—тягар роботи над сиди і відповідальности за неї, —ми цього зробити не маємо права.

І ось що примушує нас, не зважаючи ані на ворогів, ані на добрих людей, не зважаючи на неудачі й удачі, на тяжкі умови, на несприятливі обставини, провадити далі свою роботу.

Ми, що одним видаємося „бувшими людьми", які живуть тільки споминами минулого, а другим—Дон-Кіхотами і фантастами, що держаться якимись неадійсними мріями, ми стояли непохитно й стоїмо твердо при тому прапорі, що на йому

написано: „українська державність.

Ми не тішимо себе якимись ілюзіями й не голубимо якихось надзвичайних надій; наше становище розцінюємо тверезо, робимо з нього висновки й йдемо тернистою стежкою до однієї мети—Самостійна Україна.

Ми не надіємося „на князі, сини чоловічеські“, не думаємо, що чужі багнети звільнять Україну і не покладаємося на ієтербенцію; в думках не покладаємо ми, ніби нас вдома отак ождуть, що коли пощастить нам повернутися, то зустрінуть в усі дзвони.

На інше покладаємося ми і в іншому бачимо наше завдання.

В процесі боротьби, довгої й упертої, зятої й кривавої, що ще не скінчилася, боротьби за права українського народу одним з найбільших і найцінніших здобутків являються державні форми життя.

Зберегти в час лихоліття й руїни ці державні форми, що за ними стоїть уже неперериваємість і правність, захвати непохитною традицією цієї оновленої державности, зберегти на те, щоб непорушними принести на Україну і разом зі звітом з усього, що ми робили й робимо, скласти й віддати народові, щоб там полегшати й прискорити справу одбудування нашої держави та її консолідації.

Вже в ім'я цього ми не можемо зректися отих здобутків, цих форм, що на варті їх нас поставила доля, не можемо уступитися з найдрібної позиції, вже раз здобутої, що може придатися в будучині.

Українська державність вище від усього, і не можна, на наше глибоке переконання, звязувати її, оцю суть, оце стає, найважніше, тими чи іншими політичними орієнтаціями та концепціями, певними особами, определяти своє становище в боротьбі за неї тими формами, в які вона вилетється.

Правительство, дипломатичне представництво, військо, інтелігенція опинилися на еміграції під прапором УНР. І як для себе, коли б цей великий ісход стався на чолі з Центральною Радою з М. Грушевським в головах чи під булавою Гетьмана П. Скоропадського, коли б сьогодні на комусь із них лежала ота правна репрезентація України, для себе я вважав, без огляду на свої політичні погляди, за обов'язок всіма силами піддержувати їх в боротьбі за власну Державу Українську, так, на мою думку, в даних обставинах УНР, що на неї спало

це, мала б числити на таке ж відношення з боку кожного свідомого громадянина українського незалежно від його переконань.

Ми далекі від думки, що там, на Великій Україні, нам припаде неодмінно вести провід і грати перші ролі в державнім житті. Ні, повернувшись туди і донісши цілим те, що на нас покладено, ми маємо поступитися місцем іншим силам, людям Землі, що між ними і рідним ґрунтом зв'язки не розривалися. А придасться на щось там і наш досвід тяжкій і наші знання—то тоді й ми станемо в якійсь пригоді. Люде такі там безперечно знайдуться. І як в 20-ім році мене і моїх товаришів, до того часу органічно зв'язаних з усім, що переживав наш край, покликано було на зміну тим, хто стояв до того коло старна, так само ми маємо адати варту в Київі новим вартовим, що стоятимуть на сторожі української державности.

А в які форми виллється вона, що сьогодні зветься УНР., яким живим змістом наповняться вони, ті форми, — це справа не сьогоднішнього дня, а будучого, хотілося б вірити недалекого і це рішатимемо не ми тут скільки б не марнували ми часу в нескінченних суперечках і змаганнях про кращі форми нашої державности, замість того, щоб усім в ім'я її об'єднатися в боротьбі за її здобуття, не ми тут, а реальне відношення сил там, як вони склядуться на той час, на Україні, чи як прийнято це говорити—„воля народу“.

А поки цей сподіваний час, коли кожна течія, кожна група на рідній землі, напруживши всю свою творчу здатність явиться одним із складових чинників тієї „волі народу“, що її маємо срийняти всі, поки той час прийде, не може ані на хвилину без шкоди загальній державно-національній справі припинити своє існування те, що існує, бо цього вимгають і зовнішні політичні умови і інтереси справи нашої — справи української державности—вдома, на Україні.

Ми не часлимо на чужоземну допомогу, але не можемо не мати на оці два факта—перший, що Європа все ще знаходиться в стані неусталеної рівноваги, в якому заховані і широкі можливості й великі несподіванки; а другий, що Україна, як політичний чинник, хоче чи не хоче того європейська дипломатія, звійшла вже в життя Європи, що по-за нею не можна мислити втихомирення й упорядкування близького Сходу, без чого неможливий нормальний уклад загальноєвропейських

відносин; що з тим чинником доводиться вже сьогодні—і доведеться вже сильніше завтра—рахуватися керівникам політики в великих державах.

Отже, не можна припустити без шкоди великої для всієї нашої справи, щоб ми зісталися без правного представництва наших інтересів. Державно-правна репрезентація українського народу ані на хвилину не повинна і не може припинити своєї такої відновідальної і такої тяжкої роботи, використовуючи для неї всі обставини, не обминаючи й найменшої можливості і ні на хвилину не повинно замовкнути оте українське прає-тегеа сенсео; повинен існувати представник держави, що може правно говорити її іменем.

Але чи не більше ще значіння має збереження одних державних форм, і продовження в них праці й боротьби, не для зовнішньої нашої політики, а для внутрішнього життя й відносин поневоленої України.

Наше існування тут озивається там, на Україні. Ми самі з власного досвіду, з того часу, як доводилося перебувати й працювати під нагнітом більшовицьким, добре знаємо, яке значіння для національно-державної роботи там має те, що хоч за кордоном єсть правительство, військо; як багато важить самий факт їхнього існування; як дав себе відчувати їхня діяльність. Вже це одно й підтримувало нас морально і ставало у великій допомозі в усіх заходах і організаційного і практичного характеру. Що не имакше розцінюють ці факти і ставляться до них і пізніше, після того, як нам довелося залишити рідний край, видно хоч би з того листа, що його торік одна „особа, що близько стоїть до Уряду УНР., одержала від видатного і популярного українського громадянина, що останні роки жив у Києві і Харкові“.

„Не вірте тим пліткам, що видно до нас долітають ніби про якесь до нас недовірря чи неприязнь. Навпаки, за нас ми спокійні, бо знаємо, що ви все робите на добре й невинні за те, що доброго того немає“.

„Віriamo безмежно, що нічого лихого ви зробити не можете й ніяким поговорам ми не повіримо. З цього боку будьте спокійні, як і ми за вас спокійні“. („Укр. Трибуна“, ч. 4).

Про це ж говорять оте, що оце недавно писали нам з України з приводу першої половини цієї статті, що її надруковано було в „Укр. Сурмачі“, люде, що стоять в центрі громадського життя, що з їх голосом ми звикли рахуватися. І для

нас од них оте довірря звідти, оте розуміння й оцінка нашої діяльності, показуючи, що поділені просторами великими землі, поріженні кордонами новими, ми і вони — однаково настроєні, однаково дивимося на речі; ще прямуючи ріжними шляхами, йдемо до однієї мети, оте довірря, оте розуміння являється тим, що зміцняє дух, додає сили далі провадити діло.

І поки та мета—самостійність України, не досягнена, ми повинні твердо стояти на своєму. І коли б навіть там, на Україні, усе відміннлося на краще, теперішній „лад“ поступився своїм місцем правому порядку, створені були певні гарантії людського життя, склалися певні умови, що давали волю і праці культурній і громадській та політичній діяльності, але залишилася в тій чи иншій формі—від вузької автономії до найширшої федерації—хоч якась залежність од Москви—то і тоді б, на на наше переконання глибоке, нехай за кордоном, на еміграції, а повинно існувати правительство самостійної України, і при ньому нехай невелика група, але група вірних, вірних до кінця, непримирених. Коли б події так розвивалися й таке виробилося становище, що зв'язок України з Москвою не був би зовсім порваний і Москва так чи инакше могла б втручатися у внутрішнє життя нашого краю і впливати на нього,—то тоді б оля непримирення течія самим фактом свого існування з однієї сторони в людності будила думку політичну, загострювала національне почуття, загябляла державницькі настрої, постійно нагадувала про ше недосягнутий ідеал, кликала до його й показувала, кудю треба йти, щоб до нього таки добитися, а з другої—безперечно примушувала зверню владу, що знаходиться в руках чужинців, поступатися все більшим і більшим на користь українській справі, волею не волею пошпрювати державні права нашого народу, являючись для нашого народу кристалізуючим осередком в сфері національно державній, а для чужої зверности—грізним мemento mori.

Цей момент в нашому існуванні дуже добре розуміють і сьогоднішні бояї України. І коли ми часто й густо самі недооцінюємо ваги нашого життя і нашої праці, то вони цілком слушно вбачають власне в цьому загрозу для себе й свого панування, роблячи все, йдучи дуже далеко, щоб ту небезпеку від себе одвести й маси до себе привернути. Коли вони з самого початку мусіли проголосити „самоопределеніє вплоть до отделенія“; коли війська Троцького в осени 19-го року при-

несла на Україну маніфест некоронованого царя московського з проголошенням „самостійности“, маніфест, що в йому, як і в інших актах того ж роду, дзвеніли давно знайомі ноти „геніально демагогічного“, по виразу новітнього історика, маніфеста Петра I-го в критичну для московської влади на Україні хвилину,—ним'ятаєте оте: „никоторый народъ подъ солнцемъ такими свободами и привиліями и легкостію похваляться не можетъ, какъ по нашей царскаго величества милости малоросійскій“,—коли нарешті вони примушені власними руками підрубувати ту гиляку, на якій держиться московська окупація, безмежне панування у всьому чужого елементу на Україні—і хотять чи не хотять, а йдуть оце на „українізацію“, — то це в значній мірі тому, що десь там існує „купка“, що єсть уряд, що працює дипломатичне представництво, що держиться військо. Ми наводили вище думки Фрунзе, Раковського. Характеристичний отой страх перед „новой петлюровщиной“, перед тим, що вона їх змете; він проступає виразно і не дає їм спокійно спати. Як дивляться і як ставляться вони до нас, про це свідчить хоч би стаття М. Любченка „Чотири роки української еміграції“, надрукована в 2-ім числі „Червоного Шляху“. Ось кілька виписок з неї: „На Україні серед широких колузусь признати він—все, що має відношення до української контрреволюції, розцінюється, як „петлюровщина“, *) тоді як власне петлюрівський рух є лише сторінкою шукань і орієнтувань української інтелігенції, винуватої соціальною революцією за межі батьківщини, правду найбільш кривавою сторінкою“. Хочє ніби він останніми словами хоч трохи потішити себе, зменшити вражіння від факту, якого не може заперечити: що ми для нас.

„Процес розкладу (еміграції),—веде він далі,—почався б безперечно раніш, коли б не доля кислороду, яку вдихнули українській контрреволюції лікарі з Тарнова і Варшави.. Ці емігранти (Варшава, Тарнів) складають групу, що характеризується різкою нетолерантістю і великою охотою до самих ризикованих авантур, аби вони тільки мали на меті повалити неважисну радянську владу. Коли Берлінський центр (як між іншим і взагалі велика буржуазія) раніш почав говорити про „поворот“; коли Празька (?) і Віденська колонії через рік боротьби соціально ніби примирилися з радянською владою, ви-

*) Підкреслення всюди наше.

знаючи її в принципі; коля останній час завагався в своїй позиції до радилади й Петрушевич, то Варшавська колонія, складена з людей, що мали певні грішки перед радянським урядом, що взагалі вже виключає можливість принципових суперечок, на якусь згоду з цим урядом піти не могла, бо з нею згоди і не бажали б... Тарнів був завжди запеклим ворогом Харкова і Києва... При всіх своїй політичній нежиттєздатности, Тарнів живе до наших днів як раз дякуючи цій своїй так потрібній для європейського капіталу заклятій ворожнечі до Харкова. Ворожнечею цією Тарнів тільки і виправдує своє існування*...

Вже ці самі виписки самі говорять за себе; як говорять і кінцевий висновок: „Зараз ще передчасно говорити про політичну смерть еміграції“.

Як нам здається, ласкавий читальнику, хто ближчий до життя Лобченко з його діагнозом: „ще передчасно говорити про політичну смерть української еміграції“, чи п. Винниченко з своєю порадою: „зникнути з обр'ю українського національного і політичного життя“?

І коли б ото справді така його послухати й пуститися на дно, ваяти й смерті, кому це вийде на користь? Як на Вашу думку? Українській справі?

З якою певне присківістю прочитали в Харкові і цю і попередні поради п. Винниченки; як мають йому дякувати за ту воду, що її стільки пустив він на їх млин; як хотіли б там, щоб це хоч трошки ближче було і до правди і до життя, і як жадіють гірко, що всі вони, ті поради, такі далекі від здійснення.

Бо там же розуміють, як бачимо, нас, розуміють наше значіння і для народу на Україні і для себе, розуміють наше місце в загально-європейській кон'юктурі, нашу вагу для еміграції.

Так нас розцінюють і розуміють наші вороги. І це зміцнює ще більше непохитність наших позицій і ще раз підкреслює правильність того шляху, яким ми йдемо.

Там, на Україні, відбувається процес великий, складний, довгий, процес перетворення етнографічної маси в націю, свідому себе, своїх життєвих інтересів, своїх завдань.

Ідея державности, відновленої державности української, окроплена кров'ю, ідея, що за неї життя віддали тисячі кращих синів свого народу, привертає до себе сотні тисяч діяль-

них прихильників, ворухнуть серця і думки мільйонів. Це те зерно пірчичне, що посіяне в наш ґрунт, гоїно полятий кров'ю й слізьми, має прорости пишним деревом. Вона являється горою путеводною, що показує, куди треба йти.

А болючий досвід минулого, недавнього минулого з його запальними мріями, над сподіванку багатими здобутками, такими ж тяжкими помилками й гіркими розчаруваннями, дошкудна наука сучасного, що її кожен відчуває боляче на собі самім, вносять ті шляхи, якими слід прямувати, щоб так дійти через усі перешкоди, через новий труд, жертви і смерть, дійти туди, в ту нову, вільну Україну.

Знайшовши їх страшною ціною минулих острізів і раз на них натрапивши, громадська думка України має йти вже ними твердою стопою. Необхідність держатися їх на те, щоб обминути на далі давні помилки і прискорити той процес—відродження нації й відбудування державности, все глибше й глибше входить в свідомість тих людей, що серед найтяжчих умов не складуть безнадійно руки, а провадять роботу, й від неї передається широкому загалові.

Підняття культури, що її низький рівень так боляче дався нам у знак; утворення власного економічного базису, брак якого стояв нам на перешкоді в усіх заходах; органічна робота в усіх сферах, без якої неможливе відбудування зруйнованого життя; організація всіх творчих сил, розпорощеність яких і недисциплінованість ставали нам завжди на перешкоді,—от ті шляхи, що намічаються на Україні.

Церква, школа, книжка й наука, мистецтво, кооперація сільсько-господарська, споживча, кредитова, страхова, праця плавомірна, систематична воюди і завжди, товариства й організації всякого роду, Просвіти, пласт, Січі, стрілецькі (багато де-чому можна б тут навчитися й перейняти для себе у наших сусідів ближчих і дальших із їх практики організаційної)—ось ті цегливиці, що з них глибоко в землю закладаються міцні й тривкі підвалини, що тільки на них можна буде вивести й вивершити великий будинок української державности.

Величезна це робота, грандіозні завдання й вимагають вони багато енергії й часу. Але тільки цим шляхом—органічної й організаційної праці, збирання й гуртування сил, накопичення цінностей культурних та економічних можна прискорити ті процеси, що відбуваються в глибинах народних, увести їх в певні береги.

І раз там, на Україні, свідомі елементи вже вступають, і де далі, то все певніше на цей шлях—то значну частину завдання можна вважати за вирішену.

Вирішення другої частини завдання залежить од тих, хто стоїть на чолі цих сил, хто і як веде перед цій роботі, залежить од становища нашої інтелігенції.

Свідчать на думку глибоко правдиві слова покійного В. Антоновича: „Трагична розвязка істерії України викликана тим, що український нарід ніколи не міг виробити ані ґрунтовної цивілізації, ані міцної власної дисципліни; бо ті, що ставали на чолі його та бралися піклуватися народньою долею, мали у собі вельми недостатний запас культури“.

Коли що до останнього, то ми можемо бути спокійні за чільну інтелігенцію нашу, що вела й веде провід на Україні, та чи має вона справді оту дисциплінованість, що ще більше обов'язує на її місці, чи зможе вона, перемогти розпорошеність і розбіжність і стати справжнім проводарем нації?

Дати відповідь на це питання тим трудніше, що за червоних царів, як і колись за білих

Од Молдаваняна до Фіна

На всіх язиках все мовять,

Бо благоденствує;

й прояви життя того тільки яриди-годи тай то припадково достаються на світ Божий; а з другої сторони ми не маємо безпосередніх зносин з найближчими нам ідейно людьми, давніми й випробованими товаришами, з якими колись йшли поруч на спільній праці, й які винні відрізані від нас ніби Китайським муром.

А проте все ж єсть де-які дані, які показують, що там, під льодом, таки йде життя, що кводі воно озивається й на поверхні, що те життя здорове; ці дані й дозволяють зробити певні висновки.

Перед обличчям смертельної небезпеки наша інтелігенція там, принаймні в кращих її, здумливіших елементах, переборюючи оту українську владу, глибоку індивідуальну, виволівшись од того прокляття московських впливів з гіпертрофованою партійністю, знайшли в собі відпорну силу і той спільний ґрунт—національний і державний інтереси нашого народу,—що дає їм змогу піднятися над дрібними партійними, гуртовими та особистими рахунками й різницями, знайти спільну мову, спільну платформу.

Звісно, те об'єднання не виливається в якісь конкретні форми, в умовах тамтешнього життя воно може викристалізуватися в певну організацію, але проте об'єднання це духовне дає себе відчувати в думках і вчинках людей, нічим між собою не зв'язаних, навіть не знайомих, поріжнених своїми симпатіями в світоглядом, розкиданих по всіх усядах.

Тут безперечно добродійну роль заграє той вагніт політичний, що викликає здорову реакцію в організмі, здатнім до життя, коли перед ним встала реальна загроза. Як ото знаєте, єсть інжир на низці й пресованій бруском, так в такій твердий брусок, де одна згода алежалася з другою під вагнітом большевізму, збилася значна частина нашої інтелігенції.

Дарма, що те об'єднання являється чисто внутрішнім, духовним, тим воно глибоке й міцніше. Його творить саме життя. Уже в двадцятому році, коли за кордоном це ще нікому й не смілося, єдиний фронт отой непроголошений, але дійсний фактично вироблявся сам собою серед інтелігенції на Великій Україні. Такі основні постулати, виведені по-за дужки партійності, як українська державність, *horribile dictu* для прихильників новітнього „народоправства“ і неварожденних ще тоді фашистів наших—парламентаризм, демократичний лад, національна рівноправність і аграрна реформа, здавалися багатьом з людей, що вони момент партійний підпорядковують державному, тією базою, на якій слід будувати спільну платформу. І в ім'я того головного, одкидаючи все другорядне, охоче сходилися, пам'ятаю, на спільній праці щоденній, що її вимагали інтереси дня, с. р. і самостійник, с. д. і хлібороб чи с. ф. сходилися й дуже добре уживалися разом.

Саме життя виробляло те порозуміння взаємне, доводило його необхідність, виявляло основи ідейні, показувало практичні стежки, що вели до нього. І думаємо, що з часом те розуміння, те єднання повинно було не слабнути, а зміцнитися, привертаячи до себе все нових і нових прихильників.

Отже, єсть провідна ідея величчя й ясна, холодний розум проказує шлях—шлях підняття культури, органічної роботи у всіх сферах і організації всіх сил, гаряче почуття певности й любови, й загриває серця й дає імпульс до праці. І ці настрої, ці думки охоплюють всі живіші творчі елементи на Україні. І коли тільки наша інтелігенція підійметься справді над усім на рівень інтересів загальних національно-державних, знайде спільну мову, виробить єдину думу й єдину волю;

коли дійсно в ній надія, що прокидається до нового свого життя й береться до його збудування й зміцнення, знайде справжнього проводира,—то решта приложиться.

Все йде добре, може не таким швидким темпом, як би того нам хотілося, і нема вже тепер такої сили, щоб могла той процес спинити; він розвивається далі і має привести до логичного кінця—самостійної й соборної України.

Хоче чи не хоче того Європа, з її допомогою чи без,—це може тільки або допомогти й прискорити або трохи загальмувати нормальний розвиток подій, а українська держава як факт входить і звідде таки в загальне життя, займе там належне їй місце. Тож твердою волею до невідлеглого існування систематичною і планомірною роботою, що збирає до купи матеріальні й духовні сили нації й організує її до нової боротьби за своє право, може новими тяжкими, але необхідними жертвами і кров'ю, пролитою свідомо,—Україна доб'ється свого. Це питання при найкращих умовах двох шкільних поколінь.

Україна faga da se!

Добре, скажуть нам, там ідуть складні процеси, що охоплюють маси і мають принести раніше чи пізніше бажане вирішення нашої справі, а що ж ми, які опинилися по-за межами рідного краю, відірвані від звичайного ґрунту й позбавлені можливості взяти безпосередню участь в тому, що відбувається на Великій Україні, яка ж наша доля і яке ж наше місце в цьому всьому?

До відповіді на це питання ми вже підходили вище, коли спиняючись над порадами емігранції і вузче там, вивчали, чому на нашу думку свідомому своїм завдань емігрантові не можна повертатися на Україну і чому ми не хочемо і не можемо вмерти, та слід на тому спинитися докладніше.

Ми маємо орієнтуватися на Велику Україну, на те, що там діється, розраховувати на власні сили, як ті, що там залишилися й ведуть роботу чи до неї готуються й гуртуються, так і ті, що тут на чужині зібралися, справляючи всі свої зусилля в одне спільне річчя, куди спливаючи звідусіль, з усіх найглибших джерел народнього духу струмочки й потоки йдуть далі однією могутньою течією.

Йде про те, щоб їх робота там і вивча тут були скоординовані; маючи одну мету, можемо ми йти різними шляхами; повинні ми дбати про те, щоб жадна сила не була змарнована, щоб жадна можливість не залишилася невикористаною; повинні

вести в різних місцях, різноманітну по формі, й єдину по суті роботу, взаємно одно одного доповняючи й допомагаючи.

Треба тільки ясно собі засвоїти масштаб того процесу, що відбувається; пам'ятати, що він вимагає довгого часу; мати на оці ті можливості, що дають нам загально-європейські й місцеві обставини, й добре вивчити й розрахувати свої сили і те, що ними можна зробити.

Це звісно вносить певні корективи, як в нашу попередню роботу, так і в ті завдання, що стоять перед нами сьогодні, і в способи їх вирішення.

Завдання ті, на нашу думку, ясні й виразні, і природньо розпадаються на дві частини: першу—пасивну — збереження форм державності і людського матеріалу, що розкидані по світах; другу—активну—можливе в умовах культурного життя за кордоном поглиблення й поширення знань, здобуття досвіду, вироблення робочої дисципліни, створення нових культурних цінностей, використання для нашої справи всіх тих можливостей, що їх дає перебування в осередках європейського життя й сучасне політичне становище.

Отже, аберегати й набувати, а для того—не гаяти часу, не марнувати сил, а працювати.

І тут потрібна і можлива справді співпраця всіх здорових і діяльних елементів еміграції, що мають на оці одне—добро рідного краю, тільки до питання, як нам стати до тієї роботи і як її вести, слід на нашу думку підходити не тими методами, не тим шляхом, не з того кінця.

Треба, по нашому, брати не те, що нас роз'єднує, ділить і розбиває на орієнтації, партії, течії, групи й гуртки, а те, що всіх нас в'яже, гуртує в одну українську сім'ю; треба поставити момент національно-державний над партійно-класовим; виходити в праці не з програмових суперечок та різниць, безконечних балачок і дискусій, а з практичних інтересів двя, спільних нам всім; братися до реальної роботи і починати її не з політики, а з культури та потреб правно-економічних.

Коли погодитися на цих основних принципах, то може й пощастить дійти помяду до взаємного розуміння, згоди і спільної праці, що з часом може охопити всі сфери життя.

Отже, перше становище еміграції. Не спияятимемося на ньому докладніше—добре воно відоме й ненормальність його відчуває кожен на собі самім,—відкреслимо тільки два моменти, які думаємо трудно комусь заперечити. У емігранського

загалу, не зважаючи на всі політичні різниці, що його ділять на п'яні груд, непризильних собі чи ворожих, єсть багато спільних життєвих інтересів,—взяти хоч би правний захист або економічні потреби,—від урегулювання й задоволення яких належить спільна доля й ведення, й які вяжуть усіх нас в щось одне, один гурт. Це раз, а друге—цей гурт уявляє з себе неки що *tabernaculum desjesta*, а не суцільний організм.

Тим часом, на питання, що нам, як еміграції, потрібне й корисне—та розпороченість чи організованість, само собою не може бути двох відповідей.

Тут ще поле неоране. На еміграції збилося чимале інтелігентних фахових сил, що мають свої спеціальні потреби й завдання, які легше задоволяти гуртом, що дав би можливість увійти в постійні стосунки з аналогічними чужими об'єднаннями і разом з безпосередніми вигодами допоміг би гідно-представити роботу нашу в тій чи иншій галузі перед широким світом. А де проте у нас живі професійні організації, що по-за політичними переконаннями об'єднували б і зводили б до купи на практичній праці наших лікарів, інженерів, учителів, учених і т. д. і давали б їм нагоду й спроможність вступати як організоване ціле?

Тільки останніми часами почалися заходи коло загальної організації еміграції, досі розбитої й розпороченої. Перші кроки в тому напрямкові—З'їзди еміграційні в Польщі й Румунії,—які б не були їхні хиби й помилки, які б ще не стояли перед ними труднощі й перешкоди внутрішні й зовнішні, безперечно позитивне явище, яке має позначитися добре на всьому житті й відносинах наших в тій чи иншій країні. В цьому русі до об'єднання на ґрунті спільних інтересів зложено здорове зерно; і треба дбати, щоб воно розвивалося й зростало. Початок, а не найтрудніше, вже зроблено; і глибоко ми певні, що хоч яка б не була енергійність, розпороченість еміграції, як би несприятливо не складалася умови, яка б деструктивна робота не провадилася опозицією, свідомою й невідомою, такою, що знає, що і в ім'я чого вона робить, і такою, що сама того не відає й не розуміє, на чий млин вона гонить воду, ми глибоко певні, що здоровому в своїй основі рухові, який запевне озветься глибокою лунною й по инших країнах, де збилися наші люди й живуть більшими масами, пощастить перебороти все. Коли ця організаційна хвиля прокотиться по всіх землях, то на чергу дня стане питання і про порозуміння всі-

ві еміграції в її суцільності. Поза тими прямими вигодами й полегкостями, які має принести об'єднання на цьому ґрунті, важливе воно тим, що збиває окремих громадян і окремі гурти в одну громаду і примушує те оточення, серед якого та еміграція пробуває, рахуватися з нею, як з чимсь суцільним, з певною фізіономією, та збільшує й зміцнює її сили. Та нас під цю хвилю цікавить найбільше ще й инша сторона цієї справи: адже в дружній роботі по обороні взаємних інтересів і задоволенню спільних потреб, зустрічаючись і ознайомлючись одно з одним різні елементи нашої еміграції, перед тим поріжнені, сходитимуться, вивчатимуть один одного й практично доходять до думки про можливість та konieczність об'єднаної роботи, привчатимуться із зрозумінням, терпимістю та з повагою ставитись і до тих, хто инакше мислить.

Друге поле, де і можлива і конче потрібна спільна праця всіх до неї придатних—це культурна робота. Коли б нам хоч в цій сфері дійти до того взаємного розуміння і спільності, які панували між людьми різних поглядів в давні часи, то й це б уже багато важило й потягло б за собою добрі наслідки й на інших ділянках.

Хіба зберегти наші інтелігентні сили для України, дати спроможність молоді нашій виправити огріхи своєї середньої освіти й вивершити вищу, підготувати нові кадри фаховців—лікарів, інженерів, педагогів, агрономів чи старшин однаково, подбати про те, щоб разом із спеціальною освітою, яку вони черпають із джерел європейських, їм було дано й потрібні для їхньої праці і для кожного свідомого Українця відомости про наш край, поглибити ознайомленням із сучасним станом європейської техніки і теоретичним і практичним знанням і досвідом старих випробованих наших робітників,—хіба це все не однаково лежить на серці кожному з нас? Що тут нас може різнитися? Чи ж методи спільної культурної праці хоч і в одмінних умовах, що едали до війни поділені політичними кордонами частини нашої нації, стали непридатні сьогодні для різних груп еміграції, поріжнених хіба переконаннями політичними, настроями та симпатіями? Український Університет у Празі і Академія в Подєбрадах хіба не являються установами загально-національними? І що власне може стати на перешкоді, щоб з тієї самої катедри після лекцій М. Грушевського слухальники почувли слово В. Липинського, людей, що стоять на діаметрально-протилежних політичних поглядах,

але сходяться на любові й пошані до рідної старовини й науки? Звісно, це при ваших відносинах „фантастичні мрії“, але повинна десь бути межа—радянець і гетьманець поступаються місцем ученому. І коли ми віддаємо належне заслугам Укр. Громадському Комітетові в Празі за його працю коло організації вогнищ освіти, коли ми б'ємо відкриття ним Педагогічного Інституту, то чи іншою мірою маємо міряти заходи Укр. Центрального Комітету в Варшаві, інше має бути наше відношення коли він по спроможності своїй організує для студентів емігрантів вищі курси українознавства, які б дали їм ті відомості, що їх вони не знайдуть у чужій школі? Чи наше відношення залежить од того, що то в Празі, а то в Варшаві? Що там на чолі стоять одні люди, а тут другі? Невже маємо ми питати професора, „яко віруєши“, а від студента вимагати „свідчення політичної благонадійності“ й в залежності від цього допускати їх до науки чи ні? Чи школа в таборі, що творить собою новий тип української школи,—чи просто підготувала до вищих студій кількох юнаків, не може рахувати на діяльну поміч знідусіль? І то тільки тому, що вона в таборі? Хіба шкільно-просвітний фонд ім. Б. Грінченка, що дає змогу існувати таборовим школам не веде діла хоч і не великого, але загально-національного? Хіба б не могли по давньому зійтися вкупі на зничній праці, як колись в „Світлі“ його найближчі співробітники—С. Русова і С. Черкасенко, Дм. Дорошенко і Гр. Нані?

Не казатиму вже про працю чисто літературну: тут лише й порозумітися й працювати посиль... Адже в „Новій Україні“ запевняє не всі а тих, хто містить там свої твори, поділяє погляди П. Винниченка, мабуть знайдеться де-хто,—що ближче стоїть до того, що я обороняю, а проте вони дуже добре вживаються під одним дахом.

А справи видавничі? Хіба не всім однаково потрібна добра книжка, підручник, переклад? Що зроблено досі для кооперації літературної продукції, введення в цю сферу певної планомірності, щоб уникнути рівнобійности й повторення для координації видавничої діяльності?

Хіба ж не однаково всіх нас обходить, щоб книжки видруковані не лежали по дурному мертвим капиталом в коморах, а йшли на Україну й робили своє діло? Адже й тут можлива спільна праця.

Чи в царині мистецтва не слід всім іти за П. Холодним та

С. Тямоненком, що може в дв-чому й розходячись в своїх політичних поглядах та уподобаннях, сходяться проте на служенні прекрасному й ведуть за собою молодь? Чи спаде кому на думку цікавитися партійною приналежністю хористів капели Ол. Копиця, що роблять величезної ваги національну справу в далеких світах, знайомлячи з нашою культурою і вдачею багатого нашого народу?

Та досить тих ілюстрацій. Справа ясна сама по собі. Чотири місяці тому я писав: „На мою думку, на цьому, на допомозі тим чи яким засобом чисто-культурній справі можуть і повинні зійтися всі Українці, на вигнанні суцї, без різниці поглядів, переконань, орієнтацій і таке инше. Це загально-національна справа. Чи я помиляюся, і навіть в таких речах наше громадянство не зможе піднятися над самим собою“ („Укр. Сурвач“ ч. 51—52). Голос наш не озанвся тією широкою луною по-за дротами, як це можна було б думати, а проте я глибоко певен, що тоді не помилявся й не помиляюся: саме в цій сфері і найближча і найистрібніша спільна діяльність різноманітних елементів нашої еміграції. Це питання на черзі дня, до нього з різних сторін і в різних місцях підводить нас і практична робота, до нього ж іде й теоретична думка. На цьому сходяться в своїх статтях „Діло“ і „Нова Україна“, до цього привертають увагу громадянства Ол. Саліковський і М. Шаповал. І ця сфера, поруч із спільними інтересами еміграції та їх захистом і задоволенням, здається, хоч багато ще й тут стоїть на перешкоді, все ж найбільше відкриває можливостей для зближення й порозуміння.

Нарешті, можлива й де-яка співпраця та координація роботи й на ґрунті політичній. Сходячись на загальні ідеалі, всім нам спільні,—визволення отчизни, відбудування державности та зміцнення її, чом не можемо ми зійтися й на практичній, щоденній роботі в ім'я того ж ідеалу?

Справа ознайомлення західнього громадянства з нашою справою, нашими досягненнями, нашими потребами і нашою метою вимагає роботи довгої, упертої, роботи спільними силами. Тут вистарчить праці на всіх. І коли ми, підкреслюючи в першу чергу те, що являється для всіх нас спільним, на чому ми всі сходимося, що нас об'єднує, а не роз'єднує, кожен по спроможності своїй поведемо цю роботу, то ми зустрінемося на багатьох моментах. Навязання ав'язків у споріднених громадських колах тих країн, де ми перебуваємо, спадає на

обов'язок кожної групи. Те, що роблять в цьому напрямкові українські с.-д. може бути за приклад і для інших угруповань, а результати цієї праці мали б заохотити і їх до аналогічної діяльності. І коли хоч тут пощастило б нам перевести роботу кожному в близькій йому осередкові, але координовано, то й це б уже було й плюсом і значним кроком вперед на шляху вироблення методів іншої співпраці. Виступи на громадським і політичним форумі перед широким світом, де треба ставити українську справу в загальних, головних рисах, в масштабі міжнароднім, можуть також дати привід до скоординованого виступлення різно настроєних груп чи до підтримки розпочатої одними акції другої. Що може лийня Українець з погляду національно-державного захинути виступам торішнім з'їзду парламентаріїв, цьогорічним—жіночого союзу на Конгресі в Римі, діяльності Українського товариства прихильників Ліги Націй і участі його в світових конгресах цих товариств? Адже у всіх цих виступах брешить одна, рідна нам усім нота: Україна має бути неспідлегла!

Оце на нашу думку ті елементи,—організація життя еміграції в різних сферах і в усіх країнах, спільна культурна робота та співпраця політична в конкретних випадках чи координація діяльності на ґрунті практичній,—виходячи з яких, слід прямувати до згоди і єдності.

Коли ми станемо на цей ґрунт життя і практичної роботи, коли справді не словом тільки, а й ділом, одкинемо усякі амбіції, образи, рахунки й сварки, до чого так горяче закликав нас п. Винниченко, і самі почнемо це з себе, коли завжди матимемо на оці те, що нас зв'язує й об'єднує, коли над моментом партійно-класовим поставимо момент національно державний, то тоді може ми дійсно й підійдемо шляхом довгої муравлиної праці до того, як нам, таки навчитися „в один гуж тягнути“, як таки витворити в собі „волю і думу єдину“.

В. Црокопович.

Чергові завдання нашої молоді.

Оце недавно — гурток українських студентів-емігрантів поставив мені таке запитання: „який треба вибрати нам фах, щоб в майбутньому там, на Україні, своєю роботою ми могли б принести батьківщині найбільшу користь?“

Я відповів: „немає тепер жадного фаху, який не був би корисним для роботи на Україні! Україна потребує великі кадри різноманітних ініціативних фахових сил. Тому — вибирайте собі фах кожен по своєму смаку і бажанню, удосконалюйте себе в обраній ділянці і безсумнівно принесете велику користь Україні, бо... всі ділянки українського суспільного, господарського, політичного і духовного життя вимагають великої кількості культурних, освічених інтелігентних і патріотичних працівників“.

Будується Українська Держава... Безупинно, через невдачі, через помилки, кров'ю і залізом, голодом і пожежами, через тяжкі фізичні і моральні жертви з боку всього населення провадиться ця будівля... Але припинити процес творення Української Державности, не в силах навіть жорстока московська окупація.

З близьких прикладів, з практики новоповставших держав, ми вже знаємо, що без національної інтелігенції не може бути збудована національна держава. Ми маємо перед собою ясно виявлену волю народу українського, талановитого, здібного, працьовитого, народу, який посідає з дідів пращів силешню етнографічно-однородною масою широкі простори родючого ґрунту, в надрах якого заховані численні природні багатства... цеб то маємо умови, потрібні для існування суверенної держави. Але... через надзвичайно тяжкі, скопліковані, історичні обставини, в яких український народ перебував до російської революції, а рівнож і тепер—під часи московсько-більшевицької окупації, він не спромігся втворити значних кадрів національної інтелігенції... І той пред-період (vor period), період творення національної інтелігенції, який сусідні нам народи, що оце недавно вибороли свою національну державність, пережили в період своєї недержавности, виховуючи свою національну волю і гартуючи свій патріотичний дух, для нас, Українців, наступив лише тепер. І в наших власних національних і державних інтересах, щоби він був найкоротший, щоби як найшвидче утворилися вистарчаючі кадри

національної, патріотичної, щиро народньої інтелігенції, котра б докінчила розпочату нині відбудову української державности.

Правда, там, на Україні, росте нове покоління. Українські народні маси ферментативним процесом витворюють все нові, все більш численні паростки, більш тривкі в боротьбі за українську суверенність, бо почувають під собою ґрунт все зростаючої національно-державної самосвідомости широких селянських верств. Але цього замало. Для успішного виборення „суверенности“ і переведення „державности“, потрібна численна патріотично вихована, національно свідома інтелігенція, яка б понесла в нарід здобутки вищої культури, яка була б фактично в силах допомогти своєму народові влаштувати життя на певних культурних і прогресивних підставах, здобутих спільними зусиллями культуртрегерів цілого світу; яка б несла в нарід освіту, виховання, культуру і головне — вищу мораль; яка б здібна була захищати права і інтереси свого народу; яка допомогла б йому влаштувати своє національне народне господарство так, щоби нарід дістав від цього правдивий аиск, а відповідні умови вищого культурного господарського життя принесли йому безпосередню користь...

Але, тим, на Україні, в тяжких умовах ворожого визискуючого контролю чужої окупаційної влади, хіба можливий нормальний процес творення національної народолюбивої інтелігенції?.. Треба мати на увазі ще й те, що окрім ворожої народові вищому адміністративної і військової влади, там, на Україні, є ще один несприятливий чинник — там весь час відбувається процес неперервної впертої боротьби між українським селом — продуцентом, якого національне самовизначення уже визначилося, і неукраїнським містом-споживачем, культурним огнищем з якого могла б іти на українське село всяка освітня і виховуюча допомога. Але ці культурні центри-міста з великим опором здають свої позиції активному „українству“, лише „з бою“ відходять і то — планомірно, на нові, наперед добре підготовлені, позиції.

Тяжко відбувається процес творення національної інтелігенції там, на Україні, в сучасних умовах. Але цей процес все ж таки відбувається і відбувається з великим піднесенням, з великим кінетичним ефектом.

В порівнянні з тим, що позостало на Україні — відносно незначна частина української студенської молоді опинилася

„на еміграції“, в Європі, де до послуг нашої молоді гостинно відчинені двері вищих шкіл. Ці джерела вищої науки і вищої культури, озоніровані безперестаним і безпосереднім науковим зв'язком зо всіма світовими перводжерелами знання і правди, дають широку можливість використати всі здобутки сучасної світової культури й науки, які, до речі мовити, в останні роки війни, та й і в повійськові роки, зробили величезний крок вперед. Наука рівно для всіх доступна—бери і користай! Лише умій ваяти, умій скористати!

Оце є головна задача нашої молоді уміти „ваяти“ науку, уміти „використати“ її, і то—обов'язково,—на добро своєму народові.

Але все ж таки залишається поки що без відповіді питання—які науки треба ваяти і використати насамперед?

Отже, попробує відповісти і на це питання.

Будується Українська держава. І в першу чергу потрібен величезний адміністративний апарат. (1).

Україна потребує ладу і правопорядку. Цей лад мусять бути шире народним; а це мусять означати, що при такому правопорядкові народові українському жилося б як найкраще.. Не шляхом чужоземних інтервенцій; не шляхом окупаційних влад може бути встановлений на Україні справжній для народу українського сприятливий лад. Тільки тоді, коли на чолі всіх адміністративних установ стоятимуть українські інтелігенти, свідомі своїх обов'язків перед батьківщиною і перед народом своїм, може бути збудована „національно-державна Україна“. Во своя правда і своя воля—в своїй хаті..

Таким робом, на нашу думку, в першу чергу Україна потребуватиме освічених, патріотичних адміністраторів. Адміністраторів, які б свідомі були історії і побуту свого народу; які б розуміли його правдиві економічні інтереси і уміли б ваяти оці інтереси з світовою економічною кон'юктурою і з цих порівнянь уміли б витягати корисні для народу українського консеквенції. Адміністратор повинен бути свідомим здобутків власної національної культури, а рівно ж, здобутки світової культури й чужого державного ладу мусять бути йому близькі, щоб він уміи ваяти світову культуру з своєю національною на благо народу свого.

Поруч з адміністративною діяльністю, не вище й не нижче від неї, треба поставити працю освітню (2).

Дайте народові нашому відповідний освітній рівень, від-

кривте йому джерела світової культури і знання і він швидко розвив'ється, виявить свої природні здібності, самодіяльність і ініціативність.

Менз вапо іп вапо сопрога. Фізично здоровий нарід є доброю підвалиною для міцної тривалої держави. Треба дбати про народне здоров'я! Цевні і значні кадри національної інтелігенції мусять віддатися на вивчення медицини (3), щоби фізично надоравливати нашу націю, яка з цього боку, за часи війни, революції, окупації, голоду і пошестів, сильно ослабла и підупала.

Широкое місцеве народне самоврядування, нарівні з творенням адміністративного апарату, вимагатимуть хіба чи не найбільших кадрів освічених інтелігентних робітників по різноманітних фазах народнього господарства і народнього життя (народня гігієна і санітарія, раціональні будівля міст з зужиткуванням витворів національної архітектури і т. и.). (4).

В імя цілковитого використання природних багачів України на благо її народу потрібно всебічне і доскональне знання української національної економії (5), щоби лише зглядно її інтересів і вказівок будувати народне господарство в самій країні і свої економічні стосунки до сусідніх країв і до цілого всесвіту.

Україна—країна переважно сільсько-господарська, з відсталими екстенсивними формами своєї господарки. Необхідність надати їм вищий культурний рівень і інтенсифікувати ціле сільське господарство і сільсько-господарську промисловість (насамперед цукроварство і гуральництво) вимагає відданої й напруженої праці величезних кадрів всякого роду агрономів (6), лісовиків (7), меліораторів (8), технологів (9), а незакінчена аграрна реформа потребуватиме ще довший час відповідних кадрів землемірів і таксаторів (10).

Україна має великі дані для того, щоби стати промисловою країною. Але для цього потрібні зусилля і енергійна праця може кількох поколінь різного роду інженерів в галузях великої добуваючої промисловости [гірний промисел (11), металургія (12), велика хемічна промисловість (13), фабрикація будівельних матеріялів (14), а між ними—особливої ваги за-слуговує кераміка, бо по всій Україні існують міцні місцевародки добрих сирівців глин (15)], а рівно ж і оброблюючої галузі останньої яка розвинута була на Україні досить добре, але в невистарчаючих для задоволення біжучих потреб країни кіль-

костях, як, напр., сільсько-господарське машинобудівництво (16) і взагалі всяке машинобудівництво (17). Де-які галузі, як, наприклад, текстильна промисловість (18) і промисловість штучних фарб (19), хоча і мають на Україні всі дані для свого розвитку, або розвинені дуже слабо, або зовсім відсутні.

Хронічний „паливний“ голод на Україні мусить викликати серед національної інтелігенції відповідний інтерес до „теплової“ техніки (20).

Шляхи сполучення—головні артерії, по котрих відбувається імпульс господарського життя країни, знищені за часи війни, революції й окупації, мусять бути налагоджені хоча б ціною найбільших жертв. І то одночасно і залізані шляхи (21) і водні (22) й бруковані (23).

На жаль до цього часу один із головних економічних нервів країни—торгівля і комерція (24) на Україні не притягували до себе жадної уваги з боку національної інтелігенції. Між тим ці галузі народньої господарки могли би творити величезні народні цінності. Особливо галузь закордонного торгу (25). Тим більше що Україна володіє берегом теплого Чорного моря, на якому має п'ять великих, вигідних для закордонної торгівлі, морських портів (26).

Правда, де-що в „торговлі“ пробувала зробити українська кооперація (27), яка була, треба віддати справедливість, суто національною. Але українська кооперація не була сміливим широко-ініціативним організмом. Вона не а'організувала дрібного продуцента, не знайшла шляхів щоби протиставити на селі опір всякого роду скупщикам, які міцно тримали нашого продуцента селянина в своїх обіймах, висискували його темноту і некультурність і штучно, своєкорисно знижували кошовність національної господарки. Українська інтелігенція мусить утворити сміливу ініціативну організовану кооперацію і виробити певний сталий активний план роботи національної кооперації на ближчий і дальший час. А насамперед звернути увагу на організацію наших дрібних сільських продуцентів... Це завдання трудне, але обов'язкове...

Не можна пройти мимо латньої промисловости (28), яка на Україні відіграла свою маленьку, але оригінальну, в суто-національних рисах, роль і з цього погляду заслуговує пильної уваги.

Разом з цим треба думати про „оборону“ країни не з імперіалістичними намірами...—Нехай доля нас від цього боро-

нить. Але в ім'я мира треба бути готовими повсякчас до війни (29). Наука, як захищати свою батьківщину від зовнішнього ворога є дуже сконцентрована і нині використовує здобутки всіх наук. Все, що зроблено в ім'я культури і правди, для добра і на благо людям, з метою добротворчою—все це нині використовується військовою технікою в цілях оборони батьківщини. На жаль—повторюємо ми, з перековань пацифісти,—в ім'я мира треба завжди бути готовими до війни!.

Безсумнівно, в де-що в цій викладі упущене і, можливо—дуже важне. Але ми і не ставили собі завданням зробити вичерпуючий нарис, бо це, певно, є і неможливим в рядках звичайної журнальної статті... Проте нам здається, що все головне і декуче ми зазначили.

Іван Феценко-Чолівський.

Українці у Царгороді.

Українська колонія у Царгороді виникла із збігців, що прибули туди з Одеси, Криму і Кубані під час трьох евакуацій, першої—Деникивської у 1919, другої — Деникивської у січні 1920 і остянької—Врангелівської у листопаді 1920. Під час першої, коли евакуювалися з Одеси французькі війська, приїхали головним чином видатні землевласники, б. гетьманського часу урядовці і невелика частина військових. З двома другими прибився до Царгороду дуже різноманітний елемент: військові добровольчої армії, мобілізовані в цю армію Українці, дрібна буржуазія, повстанці, яких обставини примусили вертати разом з Врангелем і т. и. Обрахувати всіх Українців, свідомих і несвідомих, було важко, але разом з салдатами їх було приблизно коло 30.000. Вони дуже швидко почали роз'їзжати до Сербії, Болгарії, Угорщини, Румунії і Польщі. Довше залишилося тисяч вісім. Українці отримували пашпорти в нашому посольстві і вважалися біженцями чужинцями, що користуються всіма правами чужинців. Пашпорти давали право мешкати, а посвідки і рекомендації посольства помагали в отриманні лікування у шпиталі, або якоїсь праці.

Заснувались були де-які організації, спочатку на острові Хальн заклався допомоговий Комітет на чолі якого стояв О.

Адіясевич, і Просвіта. За відсутністю грошей вони ледве животили, але проіснували років а два. Потім славнезвісний Моркотун заснував в Царгороді відділ свого Комітету, до якого ввійшов той же С. Адіясевич, але дуже швидко ввійшов, арозумівши, що це таке. Заснування цього Комітету викликало ворожвечу в колонії, і після того як було зроблено скільки невдалих спроб заснувати „Товариство Допомоги Збігцям“, була закладена Рада

Економічні умови життя в Царгороді були дуже тяжкі: добути праці важко і переважно треба було або шукати фізичної роботи десь під містом на рільничих колоніях, або носити тягарі то що. Всі загалом страшно бідували і ледве перебивалися. Правда, що допомагали емігрантам де-які американські установи, але на жаль тяжко було добути цю допомогу, бо у всіх тих установах служать урядовцями Росіяне, які ставляться страшенно вороже до Українців. Так само і в Міжнародній Поліції служать дуже багато шпків Росіян, що переслідують на кожному кроці Українців і шкодять їм з великою ненавістю.

В Раді скупчилися переважно „малороси“ якогось гермінофільського напрямку і серед них якийсь пани—ГільденГачек, що вживав псевдоніму Виговський; і Куксін, що називав себе представником Гетьмана Скоропадського. Вони верховодили у Царгороді і вели травлю на Пресољство У. Н. Р. Треба сказати, що більшість членів Ради мешкала у Царгороді з російськими пашпортами.

Закладений був також Союз Сільсько-Хліборобський, де головував спочатку п. Л. Родаянко, землевласник з Катеринославщини, а потім п. Капітан і райга Л. Постриганів — б. товар. Міністра Морських Справ у 1918 році. Цей Союз, як і попередні установи, фактично нічого не зробив і не робив, допомоги громадянам давив мало, а улаштувати колонії і навіть хліборобську працю не мав змоги. У червні 1921 заснувався Комітет Спасення України з п. О. Адіясевичем на чолі, з генералом Богомольцем, його заступником, та п. Шиловським, секретарем і 8-ма членами. Комітет мав гроші і дійсно громадянам помагав, політично стояв на ґрунті повної лояльності до Уряду У. Н. Р. і його представників і вів широку акцію інформаційну серед чужинців. Акція ця не припинилася з смертю п. Адіясевича, коли головою став генерал В. Богомольець, і все поширювалася. Комітет видавав місячник „La Libre

Україне" у французькій мові, якого вишло 6 чисел. У серпні 1921 заснований був відділ Українського Червоного Хреста, на чолі якого став б. Генеральний Консул у Петербурзі п. С. Веселовський, а заступником його—п. Адіяевич. Відділ за-клав амбулаторію. Нею керував Д-р. Омшанецький, який поставив її дуже гарно, але так, як і всім українським установам у Царгороді, і цій амбулаторії шкодила відсутність потрібних коштів.

За весь час боролися у Царгороді дві течії: лояльна до Уряду У. Н. Р. і москвофільсько-федералістична. Остання, хоч дуже несильна, мала гроші, які отримувала від врангелівських установ; перша, значно сильніша, скупчувалася біля Послів У. Н. Р.—спочатку п. Литоцького, потім п. Токаржевського-Карашевича.

Життя культурне української еміграції було дуже кволе. На острові Хальб було засновано, як вже згадано, Просвіту ще у 1919 році, але вона майже не проявляла свого життя. Раз чи два попробували улаштувати вистави, що зацікавили навіть чужинців, але продовжувати працю за браком коштів було неможливо. Посольство завжди роздавало українські книжки, часописи, й навіть було улаштувало читальню, більше ж зробити воно не було в силі. Місцева людність турецька відносилася до Українців дуже прихильно; так само всі вищі міжнародні чинники, але страшенно вороже ставилися Росіяне, яких у Царгороді дуже багато і які вели проти Українців страшенну агітацію і шкодили Українцям на кожному кроці і як тільки могли. Зі всіх місцевих елементів найліпше жили Українці з Турками. Був там представник Галицького Уряду п. Марущак чи Маритчак, який ставився до Наддніпрянців з великою неврівнянню, а тому ми не мали з ним ніяких зносин.

Царгородська еміграція тримала весь час звязок з Сербією, Болгарією, Румунією, Віднем і Прагою. Постійно переписувалися і з Колонією в Єгипті. Події 1920 р. змінили радикально стан річей у Царгороді. На підставі розпоряджень Турецького Уряду і з-за небезпеки бути відданим більшовикам всі Українці покинули Царгород і Посольство У. Н. Р. припинило на де-який час свою діяльність.

Олександр Вікторович Адіясевич.

(Носмертна записка).

Дня 19 лютого 1922 р. скінчила своє життя у Царгороді людина, якій належить висока пошана й щира записка і над могилою якої кожний свідомий український патріот повинен сказати „Вічна пам'ять“!

Небіжчик Олександр Адіясевич родився у Липках під Немировом на Поділлі в 1865 р. в дрібновласницькій родині і вже на тринадцятому році життя, втративши свого батька, був примушений сам на себе заробляти. Шіснадцяти років скінчив він гімназію і поступив спочатку на медичеський факультет, а потім на природничий.

За участь в політичних організаціях, ще будучи студентом, Олександр Адіясевич був посажений у Петропавлівську фортецю, а потім засланий у Семиполатинськ на Сибіру. Три роки пробув він там, присвятивши всю увагу й працю геології та вивченню копалень золота. Будучий інженер вже тоді виявляв себе активним громадським діячем, заклали етнографічний музей і організував метеорологічні станції на Алтаї.

Повернувшись з заслання оселився небіжчик на Кавказі, де й проводить більшість свого життя,—від'їздить тільки на недовгий час до Англії, до Америки, разом з науковою експедицією графа Палена до Туркестану, або як урядовий представник російського Міністерства Торгу і Промислу—до Петербургу, до Польщі і до копалень золота на Лені. За весь той час небіжчик написав багато наукових статей російською і англійською мовою, став членом багатьох наукових товариств, російських, англійських і американських та військовим інженером з рангою полковника і дипломованим технічним радником різних підприємств.

Велика війна примусила Олександра Адіясевича посвятити свою енергію санітарній допомозі армії на Кавказьким фронті, де він перебував до революції. Початок революції застав його у Петербурзі.

Хоч був небіжчик одружений з Росіянку, хоч перебував він увесь час десь далеко від Рідного Краю, а всеж ніколи не забував він про Україну, яку кохав всією силою своєї душі. Ще в 1898 році писав він до своєї нареченої: „Моя улюблена Україна, моя нещасна батьківщина, буде мати ліпшого

сина, коли матиме таку дочку, як Ви*.

З всією енергією кидається він у рух революційний і спільно з українським Генеральним Консулом у Петербурзі Сергієм Веселовським організує Спілку, стає на її чолі і допомагає Українцям вирватися з большевицького пекла. В 1918 році, повернувшись врешті на Україну, Адіясевиц стає урядовцем М-ва Торгу і Промисловости, але обставини скоро заганяють його в Царгород. Ставши Головою Біженецького Комітету острова Халль, захоплений бажанням використати свої звязки в філантропійних цілях, а з другого боку може не маючи належної підтримки в стисло національних колах, Олександр Адіясевиц в 1919 і 1920 р. присвятився цілком допомогіві акції збирання. Він спробував використати для цього навіть Моркотунський Комітет, що заснувався був у Царгороді. Але високо чесна, патріотична душа небіжчика, швидко розглянувши всі обставини і оцінивши як людей, так і ситуацію, відкинула всі підроблення під націоналізм, і патріотизм і він пірвав як з Моркотуном, так і з тими російськими групами, що пробували використати український рух для своїх цілей.

Заклав він потім Комітет Соасіння України, заснував Сільсько-Хліборобський Союз, став палким пропагатором самостійности України серед своїх англійських знайомих і в англійській пресі. Знявши посаду заступника Голови Царгородського відділу Українського Червоного Хреста, Адіясевиц цілий 1921 рік шире співробітничав з Посольством У. Н. Р., приймаючи участь в переговорах з Грузинами, з Азарбейджанцями і з Герцями для заключення союзу, а також організуючи наших Царгородських збігців. Видавав він в Царгороді неперіодичну „Вільну Україну“ французькою мовою, в якій підкреслював, що вважає Комітет свій за огнище, при якому скупчуються лояльні громадяне У. Н. Р.

До всіх прикмет здібного, талановитого, політичного, громадського діяча мав ще Олександр Адіясевиц надзвичайно добре серце, і завжди радо приходив з допомогою кожному, хто до нього звертався.

Втрата О. Адіясевица для України велика. Пам'ять про нього залишиться у всіх, хто його знав. Оцінюючи його працю найвище Командування У. Н. Р. мало його нагородити рангом генерала-хорунжого—на жаль він до цього не дожив.

Хай йому земля буде легкою!

Н. Н. Н.

НА СУЧАСНІ ТЕМИ.

Після еміграційного з'їзду.

Давно очікуваний з'їзд нашої еміграції у Польщі врешті відбувся. Чотири дні—з 15 по 18 серпня—наші представники обговорювали некучі потреби нашого життя, ухвалили низку резолюцій, встановили нові форми організації еміграційного суспільства, намітили фінансову базу для цієї організації і т. д. Ми знаємо, що різні можуть бути погляди на значіння й вартість тої праці, яку проробив еміграційний з'їзд, і далі до цієї теми підійдемо, а зараз мусимо зазначити й підкреслити, що сама ідея еміграційного з'їзду могла викликати сумніви хіба в безнадійних доктринерах та в тих політиках, що вище свої дзвіниці піднести не можуть. *) Для всякого вдумливого спостерегача повинно бути явним, що наша політична еміграція вступила в новий період свого життя, що ті зв'язки та організаційні форми, які були принесені з України і які були такими цінними й потрібними на випадок негійного повероту на батьківщину, встигли втратитися або втратили своє попереднє значіння; що розпорошена еміграція, *volens nolens* захоплена інтересами щоденного існування, думкою про хліб насуцний, може розгубити свої властивості, як національно-державний чинник, як поважна суспільна сила, коли не буде вжито заходів, щоб її заберегти й у свій час повернути рідному народові. Це завдання, власне, і мусів поставити перед собою з'їзд еміграції: громадська організація еміграційного суспільства для поліпшення умов його існування і для збереження в ньому тих духовних і політичних вартостей, які привели його на вигнання з окупованої ворогом отчизни.

Було дві інституції, які могли взяти на себе скликання еміграційного з'їзду—це Український Центральний Комітет і Товариство допомоги абігцям з України. Візявся за справу старіша, хоч і більш бюрократична з формального боку, інституція—Центральний Комітет, але ініціативу своєю він поділив з громадянством, яке було закликане до співробітництва в цій справі з перших же її кроків.

*) Характеристично, що наша еміграція в Румунії зібралася на з'їзд як раз у ті самі дні, що й ми, хоча жадного порозуміння в цій справі не було.

І не треба бути великим оптимістом, щоб визнати добрі наслідки праці організаторів першого еміграційного з'їзду. Принаймні самі організатори сподівалися на менше, ніж склалося в дійсності. На з'їзд прибуло понад 50-ти делегатів, а з кооптованими самим з'їздом громадянами число членів його перевищувало 60. Натурально, що їх могло б бути більше. Коли б на заклик організаторів з'їзду відгукнулись всі еміграційні колонії, особливо на Волині, то мало б прибути на з'їзд ще яких 15—20 делегатів, але це суті справи не міняє. Не міняє суті справи тому, що на з'їзді панувала безумовна солідарність та одностайність, не було розбрату і поважних суперечок між окремими групами, і головніші питання програму вирішувалися значною більшістю голосів. 16—20 нових делегатів не змінили б результатів з'їзду. Найліпшим доказом того зацікавлення з'їздом, яке виявили представники суспільства, і найярешим показником настроїв, які панували на з'їзді, можуть служити два факти: по-перше — в останній день були присутні на засіданні з'їзду 58 членів, щоб-то той самий кворум, що і в початку з'їзду, і по-друге — при обранні кандидатів на дуже відповідальні посади в новій еміграційній організації голосувало 53 члени з'їзду, а обрані кандидати одержали: два по 51 голос., два по 50, один — 49, один — 44 і один — 38. Хіба треба ще кращих ілюстрацій той внутрішньої суголосності, яка сама собою утворилася в діловій атмосфері першого еміграційного з'їзду?

Поруч з тим може не зайвим буде зазначити, що за чотири дні всього яких два-три рази забреніли на з'їзді нотки демаршів та мітінгові викрики; взагалі ж дебати провадилися цілком поважно — з щирим бажанням досягти як найліпшого розв'язання справ.

Негативною рисою першого еміграційного з'їзду треба визнати хіба те, що на ньому замість розумної, широї і ділової опозиції виступала весь час невеличка груда протестантів, які вживали всіх зусиль, щоб руйнувати працю з'їзду, загрозували, що не будуть виконувати його постанов, явно зводили особисті рахунки і врешті до такої міри обридли з'їздові, що він ледве їх слухав. Це більшості то були ек-урядовці з дуже сумнівною репутацією, а один, крім того, отвертий москвофіл. Нічого додатного і поважного вони на з'їзд не внесли. Це був випадковий прищип на здоровому тілі — не більше.

Яка ж внутрішня суть роботи з'їзду, які наслідки його праці?

Програм з'їзду складався з 11-ти пунктів і де-які з них торкалися справ великої ваги, але загальне в першорядне значіння мали власне два питання, а саме: про організацію еміграції від верху до низу і про самооподаткування її для її ж суспільних потреб.

З'їзд мав цілком аполітичний характер і не тільки тому, що це була зовнішня умова, на якій дозволено було його скликання. Аполітичність з'їзду впливала і з його завдань. Він прямував до утворення громадської, а не політичної організації емігрантів-Українців, він не хотів втручатися в їх політичні переконання та державну акцію, він не питався, до якої партії чи державної концепції належать ті, що зібралися під його прапором. Кожний з членів з'їзду знав, що все це—українські державники, що всі вони—вигнанці з окупованої батьківщини, що остаточна мета у них одна й та сама: вільна, незалежна Україна.

Отже, з'їзд був громадським і не міг бути іншим. І та організаційна конструкція, яку він ухвалив, являється конструкцією громадською, в якій знайдеться і місце і акція для людей найрізноманітніших політичних сфер. Згідно цієї конструкції з'їзду еміграції, що мають скликатися принаймні раз на рік, являються, так би мовити, суверенними виразниками волі еміграційного суспільства. Експонатурою з'їзду і центральним керівником справ еміграції призначено Український Центральний Комітет, в склад якого повинні ввійти, окрім сучасної дирекції (А. В. Лувашевич, В. К. Прокопович і М. Л. Юнаків), шість обраних з'їздом керівників секцій (організаційної, фінансово-господарчої, правничої, інтернованих, культурно-освітньої і гуманітарної), а також обраний на з'їзді секретар і представник Товариства допомоги збігцям з України. Діяльність цього Товариства, по думці з'їзду, повинна провадитись у контакті з Ц. К. і з відповідною координацією.

Що торкається периферії, то осередками її організації мають бути філії Центрального Комітету з обраними місцевим громадянством керівниками на чолі. Такі керівники являються членами Ц. К. і кілька разів на рік з'їжджаються на сесії, складаючи разом з пленумом Ц. К. і управи Т-ва допомоги збігцям Загальну Раду Ц. К.

Ми не будемо спивятися тут довше на організації еміграційного суспільства, ухваленій з'їздом, бо докладний комунікат про з'їзд і його постанови друкується нижче в відділі хроніки. Не будемо торкатися і другої, тісно звязаної з організацією і не менш важливої справи,—самооподаткування еміграції. Ідеологічний бік цієї справи нами був викладений у попередній книжці „Трибуни України“, і з'їзд не вніс у нього жадних змін, але з'їзд широко розробив самий апарат оподаткування еміграції й стягання з емігрантів національного податку. Нам залишається тут лише висловити щире побажання, щоб серед української еміграції виявилось як найменше зрадників громадської справи та шкурників. Дуже маленьку податкову норму встановив з'їзд—всього на всього 2 відс. від заробітку чи іншого прибутку. Це визначає, що емігрант, який заробляє місячно яких 10 мільйонів,—а таких емігрантів тепер чимало—повинен внести щомісячно національного податку—200,000, а той, хто заробляє, скажемо, 3 000,000, вносить 60,000. В інших виразах це означає, що кожний з нас буде вносити на національну справу менше, ніж свій денний заробіток. Правда, з'їзд встановив лише мінімум, і більш заможні громадяне може захочуть вносити 3 і 4 відсотки від свого місячного прибутку, але то вже є не обов'язкова норма, а так би мовити, вияв громадського почуття.

Варто зазначити, що кілька Поляків з України, дізнавшись про встановлення на емігранському з'їзді національного податку, висловили бажання прилучитися до цієї справи і вносити еміграційний податок нарівні з нами, Українцями. Натурально, що такі настрої можна лише вітати. Ні Жидам ні Росіянам з України це до голови не прийшло. Не прийшло їм до голови і привітати, хоча б листовно, український емігранський з'їзд. З інших національностей привітали з'їзд лише Грузини і Поляки, через особливі делегації.

Отже, з'їзд відбувся. Загальні підсумки його ми підвели. Не хочемо їх ні переменшувати ні перебільшувати, бо пам'ятаємо, що це перший крок, яким лише розпочинається справа нашої організації та закріплення наших національних позицій на еміграції. Чи багато чи мало зробив з'їзд—це покаже зрештою само наше громадянство. Коли воно чутливо поставиться до зусиль з'їзду упорядкувати наше життя на вигнанні, коли воно своєю співпрацею і матеріальною допомогою полегшить утворення і ухвалення на з'їзді суспільним органам досяг-

нення поставлених перед ними завдань—праця з'їзду дасть дуже поважні наслідки. Коли ж почнуться, замість дружньої роботи, суперечки, критика й балаканина—наслідки з'їзду будуть, само собою зрозуміло, цілком іншими.

Таким чином обов'язок кожного з нас—прикласти всіх зусиль, щоб перший український емігранський з'їзд не був дискредитований. Всіх громадян ми повинні закликати й притягати до творчої суспільної організаційної праці і в першу чергу з своїм закликком звернутися до реформованого з'їздом Центрального Комітету. Від енергії, працездатності та ініціативності його залежить великий відсоток успіху всієї справи. З одного боку Центральний Комітет, утворивши відповідний технічний апарат, мусить приступити до негайного переведення постанов з'їзду, до реєстрації еміграційного суспільства, до заведення хоча б примітивної статистики, до утворення на місцях тих організаційних ячеек, які разом з тим були б його виконавчими органами й апаратом для стягнення національного податку. По-друге Центральний Комітет мусить почати підготовчу працю до скликання другого еміграційного з'їзду, призначеного на січень 1924 р. Чотири місяці—це не такий вже великий речінець.

Другий з'їзд повинен доповнити працю першого, скорегувати його помилки, зміцнити встановлені ним позиції.

О. Хоменко.

Лозанська умова та наш південний сусіда.

В Лозані відбувся один із важливих актів сучасної міжнародної політики: підписано мир держав Антанти з Туреччиною. Сталося те, що не трудно було передбачити і про що я писав ще три роки тому у „Волі“: енергія й патріотизм турецького народу дістали натуральну, хоч і не легку, перемогу, і перед ними мусіла схилитися заслідлена, неозважлива політика світових переможців. Як справе слово констатував Мустафа Кемаль в одній із своїх промов в Авгорському парламенті,—„серед переможених в світовій війні народів Туреччина стала єдиним переможцем“. Це добра наука—однаково і

для тих, хто вірить і хто не вірить в остаточну перемогу свідомих народніх змагань.

Пригадаймо коротко фактичний збіг обставин.

З часу відколи формально припинилася війна, найближчим об'єктом східньої політики Антанти стала Туреччина, а Царгород став осередком тієї політики. В своїй становищу переможеної Туреччина лояльно віддалася в руки переможців і, відповідно тому, змінила напрям своєї не лише зовнішньої, але і внутрішньої політики. Внутрішня влада з рук уніоніської партії, що провадила війну в спілці з центральними державами, перейшла до рук антантофільської партії Entente libérale, і на чолі уряду став щирий антантофіл Дамад-Ферід-паша. Видатніших уніоністів оддано під суд, і ним процесом тодішній турецький уряд наочно маніфестував свій цілковитий розрив з попереднім германофільським напрямом турецької політики. Турки зробили все, що підкреслювало їх орієнтацію на нову фактичну силу, і з твердим духом ждали вирішення своєї долі мирною конференцією. Але лояльну тактику Туреччини миродавні кола зрозуміли як доказ її безсилля, як фаталістичну апатію до своєї долі. Звідци—агресивність їх тактики що до Туреччини, і перш за все з боку окупаційної військової сили. Антанське військо займає з характером постійної окупації смачніші та ароматніші шматочки Туреччини: Французи зайняли Адану, Італійці—Адалію, а при тім вже й Греки—Смирну. Так само незважливо поводитися з Туреччиною і чинники дипломатичні. Долю її мали вирішати без участі її представників, а коли останнім таки дозволено було приїхати до Парижу, то там зустріли вони відношення дуже образливе і скоро від'їхали, доставши від голови конференції листа не надто прихильного тону.

Така тактика дуже образила свідоміші кола турецького громадянства, окупація ж берегів Малої Азії, особливо Смирни, глибоко стаялювала думку та патріотичне чуття і широким мас турецького народу. Твердий спокій Турків переміняється в акцію протесту. Треба було бачити грандіозні мітинги в мечетях та на площах перед мечетями, навіть мітинги турецького жіноцтва, щоб зрозуміти, яку пожежу в турецькій душі необережно запалила самовпевнена тактика переможців.

Так, помилки Антанти найкраще загітували Турків. Зміна турецьких настроїв найперше позначилася в поспішних кризах внутрішньої влади, що досить скорим темпом і послідовно пе-

реходила до рук все дальших од антантофільства; всі репресії окупаційної влади (розгон парламента, арешт впливовіших його членів, обсадження урядових установ військом. і т. ин.) не могли з тим нічого вдяти. І от уже в цей час турецька дипломатія використовує зміну внутрішньої ситуації. Сервський договір (10 серпня 1920 р.), хоч і як тяжкий для Туреччини, але мусів би бути далеко тяжчий за умов попереднього 1919 року.

Рішучим та рішачим фактором для зміни долі Туреччини стався виступ Мустафи-Кемалья-паші. Цей популярний генерал став фактичним господарем цілої Малої Азії за виключенням хіба прибережної смуги її—не більше як на стріл гарматний. Тут він організує другі, незалежні від окупаційної влади, адміністрацію, фінанси, утворює армію, кадри якої досягають 100 тис. Талановитий генерал та адміністратор виявив себе разом з тим і дуже здатним дипломатом. Не кажучи вже про те, що, використовуючи антагонізм серед Антанти, він здобуває з антанських джерел зброю та все потрібне, — що найголовніше, він здолав знаняти релігійне чуття ісламитів геть далеко за межами Туреччини, — бо не треба забувати, що турецький падишах єсть разом і халіф усього мусульманського світу, — тому кринда Туреччині розцінюється в цим світі, як кринда самій мусульманській ідеї. Мусульманський рух в Індії завдає багато клопоту Англійцям та викликає їх на ризиковаве, що показалося врешті й фатальним, підприємство—на інсценізацію грецького наступу в Малій Азії. Тим часом Французи не можуть собі ради дати в Сирії. А для постраху тим і другим Кемаль входить в зносини та складає умову з большевиками. Як після показалося, від большевиків він нічого не дістав та й не міг дістати; але той союз викликав тривогу в антанських сферах та в немалій мірі призвів до турецьких успіхів в Лозані.

Дипломатичний шлях до Лозани взагалі був не простий та не легкий, — це блискучий шлях турецької дипломатії. Серйозними етапами на тому шляху були паризька та лондонська наради в слідних справах, особливо остання, де дві турецьких делегації—від офіційного та неофіційного урядів—сполучилися в одній акції, і з того часу перервалися фікція розбіжності турецької тактики. Але найбільшу перемогу одержали Турки в Лозані.

Після Лозанської конференції від Сервської умови і сліду

не осталося. Турки стають повновласними господарями не лише в Малій Азії, але й дістають назад більшу частину своїх земель європейських, про які ще рік тому й гадати було б дивно. Царгород та протоки увільняються від окупації. Тря роки тому визнану незалежність Арменії анульовано. — Туреччина дістає свободу що до національних меншостей... Анулюється стара турецька грошова залежність Франції. Англійські концесійні нафтові претензії не вирішено остаточно,—і ми ще будемо свідками шаленої конкуренції в цій справі між Англією та Сполученими Державами, а ту конкуренцію Турки, безперечно, зуміють на користь собі зужити. І цю умову деякі органи англійської преси оцінюють, як перемогу англійської політики! Добра перемога, від якої без сліду розлетілися всі позиції колишніх переможців. Більш правдивою треба визнати ту оцінку факта, яку подає орган Лойд-Джорджа „Daily Chronicle“, а саме— що лозанська умова, навпаки, свідчить про поразку англійської дипломатії; але при тому забувається, що напрям від цієї політики на Сході дано не ким, як тим таки Лойд Джорджем, разом з Лордом Керзоном—міністром закордонних справ Великобританії.

Але єсть в одній точці і безперечна дипломатична перемога Англії. Це—право вільного доступу в Чорне Море і лозанська умова відкриває вільний доступ в це море для флоти торговельної та військової і при тім—однаково як в часи миру, так і в часи війни. Як я вже зазначав у Празькій „Tribun“ (ч. 185), ця точка лозанської угоди становить ахілєсову п'яту для всіх мрій про коляшню „всеросійську“ державну цілість, яку так заходяться большевики скріпити хоча б і федеративними нитками. Основою тої державної цілості була недоторканість морських границь України й Грузії. Звідци походять ті непереможні влєтети до протоків, що єднають між собою Милюкова й Чичерина в їх однаковія імперіялістичній ідеології. Лозанська конференція нанесла тій ідеології тяжкий, коли не смертельний, удар. У вирішенню державної долі прибережних чорноморських держав б. Росії тепер приймають участь видатніші морські держави і в першу чергу—„владичиця морів“. В українській пресі на цю дуже важливу для нас сторону лозанської угоди вже звернув вараану увагу Д. Донцов в ч. 9. „Заграві“. „Лозанська постановка—пише він,—про протоки, які Росіяне здавна уважають за свій певний спадок, цілком розвіює їх надії. Від тепер Ро-

сія на українським побережжі Чорного Моря є *attaquable* (яку можна з шансами на успіх атакувати). В наслідок договору Константинопіль припадає, правда, Туреччині, але Дарданели найміцнішій морській державі в Середземнім Морі — Великій Британії, яка кожної хвили може перевести блокаду Росії, збомбардувати Одесу або Новоросійськ своїми кружляками і зробити на лінії між Херсоном і Батумом, де їй сподобветься, десант. З огляду на неустійчі причини до російсько-англійського конфлікту в Азії стає дарданельський отвір тим місцем, через яке Англія все може робити дуже болючий натиск на свого північного суперника, а коли цього вимагатимуть потреби її політики, виступити й активним чинником в російсько-українським спорі^а.

В усякому разі роля великих морських держав в українській справі вже не така нейтрально-теоретична, як до цього часу. Коли реальні інтереси скажуть якій з них вмішатися активно в ту справу, то вони вже мають можливість те доклати і свої інтереси обстоювати. Тим чином українська справа виходить із сфери виключного впливу ближчих сусідів, а стає на ширший терен міжнародній. Для молодого держави це перша й головніша умова тріького її існування.

Цей факт зрушення нашої державної позиції з мертвої точки залежності від самих сусідів не можна, з погляду державного звичиння, дорівняти ні з одним із фактів нашої дотеперішньої історії від часів Хмельницького. Нові міжнародні перспективи дають тепер міцніший ґрунт і для основної нашої орієнтації — на власні сили, на сили свого народу. Та натуральна й здорова орієнтація не зводить вже нас, в остаточному вигляді, в тісний кут добросусідської воді чи ласки: для неї вже єть ширші міжнародні основи, що в більшій мірі забезпечують наші державні інтереси.

Ця найважливіша для нас сторона Лозанської умови затіняє всі інші її сторони. Проте не тратить для нас свого серйозного значіння зокрема і справа наших відносин з нашим історичним південним сусідом. Лозанська умова характеристична саме тим, що вона нічим не в'яже Туреччину з цією російською федерацією, крім одного: та федерація обов'язується додержувати умову, а в тім числі й точку про нейтральність Чорного Моря. Оскільки, це не в інтересах цілості федерації, остільки, навпаки, в інтересах окремих складових частин її, а саме — України й Грузії. Коли боль-

шевики упадуть, а лозанська умова оставеться (муєть оставитися по умовах міжнародного права), то відносини Туреччини й України перевдуть в ту фазу взаїмних інтересів, на які вони історично обірвалися двісті літ тому за московською навалою на Україну та вдруге припинилися вже в нинішній час все з тої ж причини. Як ті інтереси послідовно складалися та остаточно склалися в історії, такими остануться вони й надалі.

Спогади про перші взаємовідносини турецько-українські, правда, не мають в собі нічого для обох сторін приємного: намітки про них ми маємо в думах та плачах невольницьких, Турки—в традиціях про козацькі морські наскоки. Проте поволі відносини ті стають на твердий політичний ґрунт взаїмного розуміння інтересів. На певночі, за Україною, повстає держава, що тисне на неї, змагаючись твердою ногою стати на Чорному Морі. В Стамбулі зрозуміли, що найбільш раціональний спосіб ухилитися від цієї небезпеки—допомогти стати на ноги незалежній Українській Державі. Живі пертрактації між Україною й Туреччиною провадяться ще за Богдана Хмельницького, ~~але~~ формально реалізуються вже 1669 р. за гетьмана Петра Дорошенка, якому султан Магомет IV прислав клейноди—булаву й прапор—на знак дружби та на страх нашим ворогам*. Гетьман відповів, що приймає ті клейноди „на посвідчення союзу між Україною й Портою“, і в числі умов того союзу була точка, що—ні султан, ні хан не можуть складати умови з сусідніми державами без порозуміння з гетьманом*. На домагання одного з послів, щоб Туреччина відмовилася від союзу з Україною, та гідно відповіла, що „її слова й честь накладають на неї обов'язок додержати вірність Україні, обороняти яку вона обіцялася перед цілим світом“. Але можливості було вже втрачено, і на уламках Польщі й України все більше зміцнювалася Московщина і все дужче виявляла свої замахы на тепле море. Ті замахы не обмежуються північними берегами Чорного моря, охоплюють східні береги його—Кубань і Грузію, а врешті виявляються в нестриманому апетиті до босфорських протоків. Той апетит зростає до крайньої міри під час великої війни (думські промови П. Миллюкова) та не перестає до останньої хвили, навіть по Лозанській конференції, як це видно з настроїв російської емігрантської преси.

Туреччина дуже багато зазнала від агресивної імперіалістичної політики Росії і як колись розуміла, так розуміє й

тепер — і всю небезпеку цього величезного державного тіла, і всі вигоди від сусідства з позбавленими імперіалістичних замків державними новотворами. Це своє розуміння вона найкраще довела, допустивши в Лозанську умову вже згадану точку про доступність Чорного Моря для військової флоти. Цєю точкою Туреччина своїх союзників, можна сказати, вивела на сухеньке, примусивши їх підписати *volens-nolens* те, що найбільше порушає інтереси „федеративного“ уряду. На цьому справа, очевидно, не спляється, бо розбурханий панісламізм накладає на турецький халіфат повинність взяти в опіку інтереси мусульманських народів Кавказу, Слоду Росії та Середньої Азії. Така ситуація не обіцяє тривкого союзу Туреччини із всеросійською федерацією, особливо наявши на увагу, з другого боку, і дійсні, вже згадані, настрої й апетити керівників всеросійської політики. Отже, хто б не стояв на чолі тієї політики, як би не мінявся соціальний колір керівників її, життєві інтереси Туреччини однаково поведуть її до сепаратних союзів з своїми ближчими сусідами — Україною та Грузією. Велика сила життя робить те, що як малими, так і матимемо в Туреччині свого певного політичного приятеля.

О. Лотоцький.

Похвала „кадетів“ большевикам.

На останньому пленумі „Виконкому Комінтерна“ (відбувся в кінці червня ц. р.), як відомо ухвалено нову конституцію Союзу Соціалістичних Соціалістичних Республік. Ця конституція остаточно позбавляє окремі республіки Союзу тих „самостійних“ чи автономних прав, що їх вони мали досі. Союз Соціалістичних Республік, після ухвали нової конституції, фактично став Централізованою Державою. Окремі частини її — по термінології большевиків „республіки“ чи „автономні області“ — уявляють собою французькі „департаменти“ чи російські — „отечественные“ губернії без будь якого натяку на „суверенність“. Бутербродна преса большевицька вихвалює новий акт державної творчості большевиків, як зразок політичної мудрості їх, як „нове слово“ пролетарської науки, „на підставі досвіду“ оперте. А харківські „Вісти“ в екстазі „підлітства“, чи по нашому словоблюдства, уважають нову конституцію „першим каменем, що ми кладемо під майбутню велику

будівлю соціалістичного суспільства" і наперед глузують з марудної та безрезультатної праці „премудрих учених теоретиків державного права, старих і молодих буржуазних професорів", що зазочуть вивчитися нової конституції. („Вісти" ч. 144. З. VII). На думку офіційного органу У. С. С. Р., така праця „не по зубам" буржуазним теоретикам: комуністичну бо мудрість може збагнути тільки розум, звільнений від пут буржуазних забобонів і націоналістичних пережитків!

Та самовдоволення і самовпевненість московських находків з „Вістей" були передчасними. „Буржуазні теоретики і професори", ознайомившись з новою конституцією С. С. С. Р., не тільки зубів не поламали, а, навпаки, дуже швидко в новому шедеві державної творчості большевиків зорієнтувались і поспішили навіть висліді свого вивчення „конституції" до широкого відому подати.

Російська емігранська преса, в якій власне співробітничать оті „старі і молоді теоретики державного права", не дивлячись на своє вороже успособлення до большевиків, в даному питанні заняла дуже прихильну для них позицію і цілком щиро почала вихвалявати їх. Найбільше цієї похвали виписано на сторінках кадетського органу „Руль", де, як відомо, авили собі кубло „теоретики" державного права і журналісти з школи „Речі", тж „Руских Ведомостей". В „новині" большевицькій „Руль" ніби „старину" свою—рідну—милу побачив і тільки оком глянув на нову конституцію С. С. С. Р., як „здравия мысли" в ній зауважив.

То нічого, що такі „здравия мысли" до большевицької голови прийшли. На думку кадетського органу значіння здорових думок в тому й полягає, що „доля здорових думок є незалежною від долі тих, хто з якихось сторонніх міркувань уважає за необхідне їх висовувати і проповідувати" (ч. 800-19, VI).

Конкретно: позитивна вага нової конституції С. С. С. Р. полягає в тому, що вона логічно веде до „відбудови єдиної Росії": „не тільки закордонна політика, армія і флот, залізниця і пошта залишаються в руках Центрального Всеросійського Управління, всеросійських комісаріятів, а й майже все господарче життя країни залишається в руках центральної влади, бо у неї в руках залишається бюджет, податки, позички, концесії і, нарешті, вся зовнішня торгівля" (ibid). Це власне те, чого хочуть російські кадети, та не тільки вони, а й инш-

політичні партії, від соціалістів почавши і на монархістах скінчивши. Коли ж російським кадетам не випадває тепер фактично працювати над відбудовою єдиної Росії, то добре, що це завдання, замість конституційно-монархічних міністрів, виконують комуністичні комісари разом з комінтерном. Проти такого поділу праці „Руль“ ніяких заперечень не має, бо на думку публіцистів кадетської газети, більшовики „общенациональное дело“ виконують і за це варті признання та похвали. Таким чином, виписуючи прилюдно компліменти на адресу своїх політичних ворогів, російські кадети виявляють зворушливу солідарність з ними в питаннях відбудови „єдиної“ Росії, зайвий раз підкреслюючи свої великодержавні імперіялістичні позиції і негативне відношення до справи національного самовизначення народів, що заселяють колишню російську державу.

Ще до прийняття нової конституції С. С. С. Р. емігранська російська публіцистика з почуттям морального задоволення зазначала, що позиція комуністичної Москви в національному питанні не має в собі нічого загрожуючого для інтересів всеросійської єдності і що, мовляв, не треба трагічно дивитися на декларативні заяви більшовиків про „самоопределение вплоть до отложения“ від Росії. Ось що писав один із таких публіцистів: „На всі ці республіки в Світській Росії поважно ніхто не дивиться. В своєму реальному змісті автономія рівною є зеро. На чолі Наркоматів місцевих стають люди по призначенню з Москви, які працюють по її вказівках, а тому від самостійности подібних державних формацій залишається одна фікція, і вони на ділі мало чим різняться від звичайних російських губерній, коли не вважати обов'язковим вивчення мови в місцевих школах“. *)

Постанова Пленума Комінтерна в справі нової конституції для С. С. С. Р. могла тільки підтвердити правильність тої оцінки, яку давали позиціям більшовиків в національному питанні їхні політичні супротивники. Не дивно ж, що „Руль“, вихваляючи більшовиків за оборону інтересів „єдиної Росії“, іронізує над § 3 конституції, де йде річ про „суверенітет окремих республік“ і рекомендує тут мудру пораду Кузьми Пруткова, що навчав при читанню подібних написів—„не вірити очам своїм“.

*) А. Терне „В царствѣ Ленина“. Очерки современной жизни в Р. С. Ф. С. Р. Берлін 1922, стр. 88.

Для нас така порада немає ніякого значіння, бо ми й без неї добре знали, що існування федеративних республік Р. С. Ф. С. Р. є комедія, брехня і провокація. На жаль, де-хто з Українців-прихильників радянської системи влади, шире, вірив в цю комедію і „не за страх, а за совість“ змагався, навіть грати в ній певну роль. Коли вони й досі тої віри не втратили, то їм варто пригадати оту пораду Кузьми Пруткова, про яку не без євдства згадує „Рух“, глузуючи при цьому і над самим принципом рівноправності народів взагалі. Кадетська газета не згадує про становище, в якому опинилися ці комуністичні прихвостні, що, беронячи принципи комунізму, одночасно захищали „суверенність“ окремих республік, бо гадали, що в умовах більшовицького ладу вони доб'ються здійснення прав кожної окремої нації на самоозначення. Та й без цієї згадки видно, що після прийняття нової конституції згадані елементи, більше ніж коли, „пошлясь у дурні“ і відіграють жалю гідну, ганебну роль трубадурів московського централізму, що йде до своєї нелицодержавної мети через ілюзію легковірних здементів комунізму, приналежних до недавучих націй. Таким комуністам українським, як Скрипник, Блакитний, Целипенко, Полозов і інші, не кажучи вже про нових неофітів радянства з „Нової Громади“ або „Соціологічного Інституту“ не зайвим буде прислухатися до лекції російських „буржуазних професорів“. Лектори ці краще від наших радянських неофітів знають справжні інтенції комуністичної Москви і не вагаються приплескувати новому крутіству, проробленому над легковірними чи здеморалізованими політично пахолками з породи „черкаських людей“.

С—ток.

Червоне українофільство.

Гадаю, що більшість наших читачів добре пам'ятають, як на Україні гетьманував генерал Скоропадський в густому оточенню російських урядовців і як усі ці урядовці, з п. п. Ливогубом, Кістяковським, Рейнботом, Романовим, Ржепедьким, Гербелем, Гутником, Завадським і т. д. і т. д. стали страшеними українськими саместійниками. Не знав чи були тоді такі

наївні люди, щоб в ту самостійницьку балаканьну вірили, але як що й були, то в листопаді 1918 р. Їхня наївність розлетілася прахом і димом: і генерал Скоропадський і його високе оточення показали зрештою своє справжнє обличчя і разом з генералами Келером, Долгоруким та російськими добровольцями, оголосивши „федерацію“, почали руйнувати українські інституції та розстрілювати Українців по контр-розвідках і просто-таки на вулицях. Шахрайське українофільство було потрібне ним панам, як тимчасовий засіб для наближення до їх єдиної широї мети—відбудови Великої Єдиної Росії.

Історія повторюється і часом дуже швидко. Недавно ми прочитали в газетах, що московські комуністи на Україні незвичайно захопились українством і рвуче в усіх напрямках провадити таку українізацію, якій і п. Скоропадський з Кістяковським позаздрити можуть. В зв'язку з постановами XII з'їзду своєї партії в національному питанні комуністи поставили перед собою такі конкретні завдання:

- 1) Персональна зміна верхків партії.
- 2) Декрет про удержавлення української мови, а вважаючи, що він був виданий—вого потвердження і гарантії переведення в життя.
- 3) Термін для вивчення української мови партійними.
- 4) Сітка курсів українознавства.
- 5) Повернення партійних Українців (комуністів), висланих за межі України.
- 6) Повернення до партії комуністів, викинутих за українську опозицію.
- 7) Притягнення до культурної роботи тих Українців (не партійних), що стоять на революційній платформі.
- 8) Перегляд відносин до У. К. П. (Української Комуністичної Партії) з притягненням до адміністративної роботи.
- 9) Заклик до емігрантів (Українців), що стоять на революційній платформі, про повернення на Україну.
- 10) Українізація Держвидату, щоб видавництво українських книжок довів до 90 процент. продукції.
- 11) Поліпшення становища української преси.
- 12) Українізація Артемовського (Харків) Комуністичного Університету і всіх ВУЗ-ів (вищих шкіл).
- 13) Притягнення Академії Наук до інтенсивної роботи культурної.
- 14) Усунення перешкод для українізації червоної армії, в

зв'язку з цим можливий і повільний перехід на систему територіального укомплектування в porozумінню з РевВовнСоветом.

15) Перенесення центру з Харкова до Кієва, вважаючи на його культурну вагу.

Ясна справа, що нам, емігрантам негайно треба скласти речі, коли вони в кого ще залишилися, та швидче простувати до дому, на Україну, бо хто ж з нас не стоїть „на революційній платформі“ і кого з нас не задовольнить у сучасний мент такий простір національної культурної праці на батьківщині? Одна тільки є тут перешкода, а саме те, що більшовики завжди були і є великими, яких світ не бачив, шахраями й провокаторами. Отже, чи нема й на цей раз шахрайства й провокації в їх шаленім захопленні українізацією? Таке питання викликають між иншим й ті відомости, що приходять з України про люте катування „петлюрців“, про боротьбу з українським рухом взагалі, про страшні селянські гекатомби, які утворюють карні згони при своїх розправах з повстанцями. Все це якось не пасує до нового українського курсу совітської влади...

Більшеняків звичайно і, треба додати, цілком справедливо вважають дуже реальними політиками, і коли вони розпочинають нове шахрайство та провокацію, так мусить бути в них для цього певна мета.

І вона дійсно є, та навіть не одна, а кілька. Гадаю, що деморалізація та зманювання еміграції для обезсилення її та для розправи з тими, хто снібмється на гачок,—це є одно з найостанніх завдань нових „українофілів“. Головне ж полягає в іншому. Більшовики переконалися, що оружним способом вони, не вважаючи на п'ять років жахливого терору, не можуть подолати на Україні те явище, яке ці шахраї називають „політичним бандитизмом“. Отже, на допомогу зброї вони притягають тепер національний обман і, поставивши нове ошуканство в широкому масштабі, сподіваються одурити народні маси. Перше дурило самостійність; тепер, окасувавши самостійність, ловлять на культурну автономію...

Але більшовикам ходить не тільки о те, щоб одурити нарід український, у межах Совдепії перебуваючий. Вони знають і багато разів самі заявляли, що урятувати їх може лише світова соціальна революція. Вони ще не втратили остаточно віри в неї і їм конче треба перекинутися в Європу. Але на дорозі в них стоїть Польща; в Польщі ж числяться поверх

6 ти мільйонів українського населення... Отже, використати всі помилки польської політики на „кресах“ і в Галичині, показати, який національний рай панує в Придніпрянській Україні, які широкі перспективи розчиняються там для розвитку рідної культури і підсилити таким чином існуюче незадоволення та викликати заколота в Річчесполітій Польській—ото є безумовна мрія московських комуністів. Для здійснення її всі ці Фрунзе, Раковські, Гуревичі, Гугелі та Рифаси і перетворилися в таких завзятих, переконаних Українців.

Само собою зрозуміло, що не порушує нова національна лінія большевиків і їхньої загальної світової політики. Тепер кокетує з СССР Франція, здається, починає поглядати в той самий бік і Англія—чому ж не козирнути в такий мент новою національною позицією: мовляв, спочатку заспокоєння, а потім і реформи... Хай весь світ знає, яка то є толерантна совітська влада, який в неї широкий світогляд в національних справах...

По-за всім тим перед нами повстане питання, як мусимо ми ставитися до того, мовляв, червоного українофільства,— додатним чи умним явищем треба його вважати.

Я гадаю, що безумовно додатним і ось чому. По перше—воно свідчить про велику силу української національної стихії, яка кінець-кінцем зігнула в московський комунізм. По-друге—оця часова національна смуга в совітській політиці—такі вона протягветься навіть не більше кількох місяців, свою позитивну роль виконає, як виконав її у свій час у деяких культурних гадузях гетьманської уряд Скоропадського. Дуже влучно писав недавно В. Виняченко про большевицько-українські експерименти:

„Над московськими большевиками лежить одно цікаве характеристичне прокляття: їхня демагогія часто перевертається в бумеранг і, вернувшись, б'є їх самих... Щоб „опанувати українським селянством“, як недавно з цинізмом цигана, піяманого на злодійстві, заявив Х. Раковський, проголошувалась і декларувалась самостійність України. Щоб обдурити європейських капіталістів і робітників, утворено навіть „самостійний“ український Комісаріят Закордонних Справ, з ріжними закордонними „самостійними“ місіями та представництвами. Утворено його тимчасово, декоративно. Але тут виявилось оте прокляття бумеранга: сухі, фальшиві декорації почали раптом давати парости, як гіллячки вербів застромленої на мокрому

місці. Урядовці „українських представництв“ почали помаленьку пробиратися своєю декоративною ролею, почали вводити у професійний інтерес, набирати „самотійницької“ амбіції; почалися навіть тертя з представництвами Москви*...

Замість декоративної самотійности УССР, яка анулювала новою конституцією ССРСР, більшовики висунули тепер культурну автономію—не менш фальшиву в декоративну, ніж була ота самотійність; але гіллячки верби, застромлені на мокрому місці, дають свої паростки... Принаймні давали в минулому, а тому, гадаємо, дадуть і в майбутньому.

О. Пачевський.

Н О В І К Н И Ж К И.

Іван Котляревський. Енеїда на українську нову переліцьонид. З переднім словом та примітками проф. Б. Лепкого, з ілюстраціями та заставками А. Штірена. Видавництво Ольга Дякова. Берлін, 1922. Ст. 105, Бел. ір. 8.

Видання як на теперішні часи—роскішне. Гарний друк. Численні кольорові малюнки й визерунки та портрет Котляревського, путаюча справа—ось зверхні прикмети нового видання нашої безсмертної Енеїди. Про внутрішні говорити нема чого. Передмова проф. Лепкого, як звичайно у нього написана тепло, з піетизмом, у трохи піднесенім тоні—в цілком на місці. Автор уміло розповів біографію письменника та виказав його заслуги. Слід тільки справити прикру помилку—батько Котляревського не міг служити при Іолтавському земстві—тоді земством і не пахло, а був звичайним магістратським канцеляристом. На жаль не зазначив автор, який саме текст поклав він в основу свого видання. Для популярного видання, призначеного для широкої публіки, це й не надто важлива справа, але при кінці своєї передмови д. Левкий заявляє—„Хочемо дати читачеві ще один текст одного з найцінніших архитворів української літератури“.

Нас власне й інтригує це „ще один“. Але який він, звідки, не знати. Проф. Левкий про це чомусь мовчить. Не дав він також і жадних приміток, хоч у наголовку про них і заявлено. А це безперечна шкода, особливо відчувається брак словарця. Без словарця таких річей, як „Енеїда“, видавати не можна. Не шкодило б переддрукувати відповідні пояснення з видання „Віку“ під ред. С. Бфремова.

Переходячи до ілюстрацій, мушу зауважити, що не всі оригінальні, так що застереження видавництва що до права на них нас трохи дивує. Адже кожний, хто бачив малюнки В. Корнієнка, зараз пізнає, що д. Штірен просто на просто запозичився у покійного ілюстратора „Енеїди“. З усіх малюнків тільки один—„Дидони на хострі“ Штіренова власність. І це за-

раз видно, бо етнографічності тут найменше: сорочка на Дидоні не українська, на шиї хрестика нема. Корнієнко, очевидно, так би не малював.

Решта, з знімком малюнка „Троянці“, мотив которого взяв Штірен очевидячки у Позена, запозичені цілком у Корнієнка. Той самий сюжет і трактовка його, тільки з певними варіаціями, по-за тим подібність слів буквально. З винятком хіба останнього малюнка („Поєдинок Енея з Турном“)

Зате безперечна оригінальність Штіренових малюнків це їх міщанська „аляповатість“ (це московське слово краще віддає мою думку, ніж наше „мазанина“, котра трохи вже за міцне).

Оця „оригінальна“ прикмета малюнків і надає цілому виданню трохи лубкового вигляду. Зате визерунки й заставки зовсім гарні і не мають нічого з мепського смаку.

Та не вважаючи на це, видання д. Дякової варто узяти як зперше „роскішне“ видання „Енеїди“. Для невибагливої публіки воно дійсно буде роскішне і певне не залежиться, а піде на шкільні нагороди, іменинні подарунки, то що.

Тож д. Дякова мабуть на ньому не стратить і скоче, чого доброго, видати ще щось з українських класиків так само „роскішно“. Але коли вона хоче, щоб ілюстрації були дійсним вкладом в українське мистецтво, нехай не віддає їх д. Штіренові.

Вол. Дорошенко.

О. Руст. Сучасна українська еміграція та її завдання.
1923 р. Друкарня т. Щипіорна. 83 стор.

В незвичайно важких умовах відновлялася українська державність після останньої російської революції. Величезна справа вимагала численних і досвідчених інтелігентних сил, а між тим ладі сусіди на протязі останніх віків тільки те й робили, що денационалізували й асимілювали інтелігенцію захопленої їми країни. Отже, національно-державне наше будівництво провадилось одночасно й паралельно з утворенням інтелігентних кадрів та організацією своєї національної армії. І раптом—нова катастрофа. Молода, у виру революції породженна інтелігенція мусить під навалюю свого історичного ворога залишати батьківщину і цілі роки поневірятися на чужині...

Коли для кожної країни її політична еміграція уявляє величезну вагіть, то щож сказати про Україну—таку бідну на інтелігентні сили? Найдорожчі елементи українського народу, то ті його сини, що від нього відірвані, що страждають в таборах інтернованих, в чужоземних закутках, серед чужих, часами й неприязних, людей.

Чи пощастить нам схоронити цей скарб національний? Чи пощастить нам повернути його нашому народові чистим, чесним, діяльним і по старому перейнятим безмежною любов'ю до розпятої на хресті отчизни? Багато духовних вартостей тратиться на важкому еміграційному шляху, і на це не можна затуляти очей. Не дай Боже нам розгубити свої сили, втратити свої почуття, перетворитися в гнилу колоду. „Коли сіль запрісніє, то чим вона всолиться? Вона вже ні-на-що не здатна буде, як тільки, щоб викинути її геть і щоб топтали її люде“...

На обов'язку провідирів нашої еміграції лежить зробити все, що є в

їх можливості; щоб не тільки урятувати еміграційні сили від „опріснення“, від деморалізації і духовного розпорошення, але зміцнити їх, злітувати в бойові духовні кадри, об'єднати організаційно і привести на Україну для нової праці підсиленими європейським досвідом, культурно озброєними та збагаченими. На обов'язку проводирів нашої еміграції лежить використати її для національної нашої справи також і тут, за межами Батьківщини—на міжнароднім форумі.

Перед нами лежить книжечка О. Ряста, що як раз присвячена оцим завданням еміграції та її проводирів—книжка незвичайно гарно, просто, сердечно викладена, перейнята великою любов'ю до Батьківщини і глибоким знанням наших еміграційних настроїв, змагань, надій і небезпек. Зі всього видно, що автор довго й уважно занотовував свої спостереження над еміграцією та думки з приводу сумних і радісних явищ у її житті. Систематизувавши цей матеріал, О. Ряст дав нам дуже цінну працю, яка кожен повинна бути на столі кожного емігранта. Про зміст цієї змістовної книжечки можуть дати більш конкретне уявлення наголовки над окремими відділами її: „Склад еміграції.—Боротьба не закінчилась.—Загальні завдання української еміграції.—Відношення еміграції до уряду.—Кожен повинен працювати для державної справи.—Організація виступів перед світом в справі наших державних домагань.—Праця в окремих державах.—Участь в європейській „дресі“ і журналістиці.—Організація лекцій на українські теми.—Боротьба проти „Великої Єдиної Росії“.—Боротьба проти ідеї федерації.—Боротьба проти окупацького уряду.—Відношення до перекінчиків.—Вивчення європейських мов.—Праця над створенням перекладної літератури.—Праця над створенням оригінальної літератури.—Збирання книжок, газет і інших друкованих матеріалів для нашої національної бібліотеки.—Архівні пошукування.—Праця над засвоєнням наукових удосконалень.—Заопікування інтернованими.—Заопікування студентами.—Видавництво книжок.—Заходи біля власної організації еміграційного громадянства“.

Зміст книжки, як самі бачите, дуже цікавий. Написана книжка, — ще раз скажемо,—гарною українською мовою. Єдиний захид, який ми зробили б авторові, це те, що в живім, простім, приступнім найширшому загальному викладі він подекуди залишив хитрі-мудрі чужоземні слова й вирази, часом цілими гніздами (див., напр., стор. 20, 28, 31, 44). Цього слід було уникнути.

Надрукована книжечка таборовою друкарнею чистенько, але шкода, що коректа, яка мусіла б бути в такій книжці дуже ретельною, залишила в ній досить вплику кількість друкарських помилок. Обгортка книжечки оздоблена непоганим малюнком таборового художника, виконаним по дереві таборовим же різблярем.

Оскільки нам відомо, книжечка О. Ряста продається дуже дешево (на еміграційному з'їзді її продавали по 5.000 м. п.). Конче потрібно, щоб вона була у всіх українських книгарнях.

Ол. Саліковський.

Проф. Іван Огієнко. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Курс читаний в українським народнім університеті. З малюнками і портретами українських куль-

турних діячів. Українське видавництво в Катеринославі. Катеринослав—Ляйпціг, 1923 р. Сторінок 272.

Перше видання цієї книжки проф. І. Огієнка вийшло в Києві в 1918 р. і розійшлося незвичайно швидко. Це свідчить про велику потребу українського суспільства в такій праці і про те, що автор знайшов для неї відповідну форму — привабливу для широкого загалу. По виході „Української Культури“ І. Огієнка небіжчик В. Науменко на сторінках небіжчиці „Ради“ виступив з суворою критикою праці шановного автора, доводячи, що вона немає наукового значіння, але автор на таке значіння своєї книжки і не претендував. Завдання його було і залишається цілком иным. Не як учений, в як педагог-патріот, у широкому змісті цих слів, виступає він в своїй історії української культури. Без сумніву, де-що він може й перебільшує (стор. 111, 121, 130), де-що викладає й освітлює трохи тенденційно, але пером його завжди водить глибока любов до рідного народу і високий ідеал національної величності. Щира віра часто і зовсім природно бачить бажане, як сучасне. Тих, хто хоче цілком науково, *sine ira et studio*, досліджувати речі, про які трактує „Українська Культура“, автор відсилає до джерел своєї праці, навіши показавши літератури предмета. І це теж дуже цінна риса книжки.

Не підлягає сумніву, що прочитається „Українська Культура“ з захопленням кожним, хто цікавиться минулим душовним життям українського народу, його мовою, піснею, орнаментом, архітектурою, театром, малярством — взагалі літературою і мистецтвом у всіх формах і виглядах, хто цікавиться боротьбою нашого народу за національно державні здобутки та розвитком своєрідних, тільки йому одному належних, рис. А хто цим усім може не цікавитися? В нас в дуже цінні монографії зі сфери національної культури, але загального й популярного начерка її історії та сучасного стану ми не маємо, окрім книжки проф. Огієнка, і тому ця книжка обов'язково мусить бути в кожній бібліотеці. І тим приємніше і тим корисніше читати, що вона оздоблена великою кількістю малюнків та дуже цікавих передруків (факсиміле) з рідких видань давніх часів.

Можемо пошкодувати лише о те, що книжка І. І. Огієнка видана фотодруком з 1-го видання Є. Череповського, цеб-то без всяких змін, бо через це в книжці залишилися деякі анахронізми (напр., на стор. 3 і 5). Але кожний читач легко їх усуне.

Щиро бажавмо „Українській Культурі“ як найширшого розповсюдження.

О. Х—ко.

Платон. Оборона Сократа. Переклав і пояснив Володимир Кліцкевич. Із його ж передніх слів про „Основні риси грецької філософії від перших початків до Платона“. Загальна Бібліотека, № 164—165. Видання „Української Накладні“, Київ—Ляйпціг, 1923, стор. 93, іл. 16.

В останні роки по всій Європі виявився помітний зріст інтересу до філософії серед ширших кол. Цей інтерес прокинувся, безумовно, й серед української інтелігенції; але українська література задовольнити цього інте-

ресу не може, бо в українській літературі, писаній українською мовою, бракує як оригінальних, так і перекладних творів по філософії. На українську мову не перекладено досі навіть найвидатніших і найпопулярніших філософів як античних, так і нових. Більш того, в українській мові до недавнього часу зовсім не було оригінальних філософічних діл, бо українські філософи писали свої твори іншими мовами — латинською, німецькою, російською й т. д.: Сковорода писав або латинською мовою, або мазаронічною—церковно-славянсько українсько-російською; найгрунтовніші твори Кавунника—Велланського (надзвичайно популярного на Україні в 1-ій пол. XIX в. філософа-шелінгіянця) писані були латинською мовою, інші—російською; популярний філософ-позитивіст другої пол. XIX віку Лесевич писав по-французькому й по-російському; визначний філософ-правник неокантіанець Богдан Кистяківський найголовнішу свою працю „Суспільство та Індивід“ написав німецькою мовою, а дисертацію „Суспільні науки та право“, звичайно, мусів друкувати мовою російською й т. д. І тільки в останній час починають писати українські філософи свої твори мовою українською (нпр., прихильник прагматичної філософії проф. Васильківський). Разом з тим з'являються в останній час дослідження про українських філософів—Сковороду, Лесевича й инш.: серед цих дослідів особливо цінні розвідки Андрія Ковалевського. Нарешті, починають з'являтися, як на Великій Україні, так потрохи й на еміграції, також і переклади з найвизначніших світових філософів.

Між иншими, „Українською Накладнею“ в серії „Загальної Бібліотеки“ видані були твори найпопулярніших філософів новішого часу—Бергсона („Вступ до метафізики“) й Ніцше („Так мовив Заратустра“), а одним із останніх випусків „Загальної Бібліотеки“, що видається „Українською Накладнею“, є Платонова „Оборона Сократа“, перекладена д. Володимиром Кміцикевичем, з його ж поясненнями та переднім словом про „Основні риси грецької філософії від перших початків до Платона“.

Поява саме Платонових творів в українському перекладі особливо необхідна, й не тільки тому, що Платонові писання, як каже д. Кміцикевич, це „перли всесвітньої літератури, на причуд гарній змістом і формою“, в яких „разом зібрані в якусь дивову, тільки Платонові питому, гармонію“— „і повнота та глибінь думок, і майстерна, незрівняна композиція, і велика багатство сценерії, і просто Гомерова пластика в характеристиці“, не тільки тому, що „й нині не можуть люде його забути... та все розгортають наново ті старі, поживклі книги, пильно вчитуються в них... і всі,—без огляду на різниці в думках,—клоняють голови на ту визначну роль, яку відіграла Платонова філософія в минулім Україні: Платон вважався найбільшим з великих античних „природних богопроповідників“, яких твори були першим і головним джерелом при студіюванні філософії в XVI.—XVIII. віках на Україні; Платонова філософія, разом з Біблією, була також основним джерелом і для філософії найбільшого нашого філософа Сковороди; можна думати, що велика роль Платонові філософії на Україні не була випадковою, й що Платонова філософія в суті своїй близька більшості українських мислителів; і через те тепер, коли, здається, починається відродження філософії на Україні, як раз і потрібні як переклади з Платона, так і студії над його філософією.

Переклад д. Кміцикевича зроблений з оригіналу й досить добре: він

є близький до тексту, майже точний, але разом з тим читається легко; для вуха наддніпрянця де-які звороти в перекладі д. Кміцикевича здадуться незвичні й досить незвучні, проте труднощів при читанні перекладу й наддніпрянець не спіткає.

Але що до переднього слова й пояснень, п. Кміцикевичеві слід зробити, перш над усе, той звинувачення, від якого лишаються вільними тільки найкращі й найбільш досвідчені інтерпретатори, а саме—п. Кміцикевич пояснює де-які такі речі, які мусять бути відомі кожній людині з середньою освітою, отже, ніби-то призначає свої пояснення для менш освіченої публіки, але разом з тим уживає таких термінів і зворотів, які, очевидно, для цієї публіки не можуть бути зрозумілі.

Що до переднього слова, воно, взагалі, за коротке (менш 28 сторінок корпусу іп. 16.) для того, щоб дати докладну уяву читачеві навіть про „основні риси“ всієї грецької філософії від перших початків до Платона, тим більше, що виклад п. Кміцикевича не є стислим, і про його переднє слово ми не можемо сказати „*non multum, sed multa*“; ріжним напрямом перед-Сократової філософії він присвячує по 1—2—3 сторінки й характеризує їх остільки загальними рисами, що людина, незнайома з грецькою філософією, не довідається про неї нічого; про софістів і Сократа д. Кміцикевич каже менш, ніж оповідається звичайно в шкільному підручникові по історії старовинного світу; Платонові присвячено чотири сторінки, на яких д. Кміцикевич пробує подати де-які дані з біографії Платона, й перелічити найважливіші Платонові твори, дати характеристику Платона як філософа й як письменника й навіть змалювати роль Платона у всесвітній філософії.

Може б краще було, як би д. Кміцикевич заузяв своє завдання, й на 23-сторінках оновів тільки про Сократа й Платона, а не про всю грецьку філософію від перших початків до Платона; таке завдання інтерпретатор-перекладач виконав би напевно бездоганно й користь від його праці була б безсумнівною.

Помилок у передньому слові та примітках д. Кміцикевича майже нема, але виразів незручних і невдатних (мабуть, через занадто короткий виклад) є більше.

Характеризуючи світогляд Гомерових поем (у передньому слові) д. Кміцикевич каже, що „у поемах всевладно ще панує многобожжя, по якому всяка річ впливає з волі якогось їй тільки властивого божества“, а в примітці вважає найбільш „імовірним, що Гомерові пісні співались окремо де-якими частинами по містах Малої Азії, де були на устах усіх; опісля занеслись до Греції, цеб-то, до Пелопоннесу й Атики; врешті, атенський володар Пейсисрат велів урядкувати частини, перед тим помішані, зібрати їх у дві великі поеми: „Іліяду“ та „Одисею“. Отже, д. Кміцикевич все ще тримається гіпотези, яка вважає „Іліяду“ та „Одисею“ продуктом народньої, колективної творчості та вбачає в „Іліяді“ й „Одисеї“ малюнки первісного побуту й відбиток примітивного світогляду. Навпаки, в найновіших історичних працях дослідники античного світу схиляються до думки, що „Іліяда“ та „Одисея“ були продуктами індивідуальної творчості одного або двох геніяльних і високо-культурних (для давнього часу) поетів-філософів; у житті й побуті, змальованих у цих поемах, найновіші дослідники вбачають риси не

первісного, напів-дикунського існування, а розвинену культуру; нарешті, під ніби-то наївними оповіданнями про богів та їхні сварки, в „Іліяді“ розглядають риси глибокої, скептичної філософії геніального творця цієї поеми.

Дунки йонійських філософів—Талеса, Анаксимандра та Анаксимена інтерпретатор називає „наївними“; такий вираз ледве чи можна вважати зручним, особливо в стосунку до Анаксимандра, який учив, що первісною причиною була безмежна й неозначена матерія.

Цілком незручним є вираз про Сковороду (в примітці до вступного слова): д. Кміцикевич каже, що „Сократ пригадує нашого божого чоловіка: Гр. Сковороду“ (підкреслення моє, В. З); цей вираз нагадує загально-обивательський погляд на Сковороду, як на якогось „дивака“; замість такої нелепої характеристики нашого великого філософа, як що інтерпретатор хотів уже щось казати про нього, краще б було вказати на той зв'язок, що був між світоглядами Сократа та Платона—і Сковороди.

Трохи ніби по-„обивательському“ характеризує д. Кміцикевич і софістів, як „професійних учителів мудрости“, „носіїв реакції та негачії“ й т. ин., не кажучи, що разом з „негачією“, несли всеж таки софісти й де-що позитивне, що потім було розвинуто пізнішими філософами.

Не спиняючись на інших помилкових або незручних виразах інтерпретатора, вважаю необхідним сказати, що хоч праця його й не бездоганна, але цінна й корисна: переклад, як я вже зазначав, зроблений добре, та й більшість приміток уміщено потрібних і вірних.

Вяч. Зайкич.

А. Кащенко. Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове (Коротка історія Війська Запорозького), „Українське Видавництво в Катеринославі“, Видання четверте. Перефотографовано з першого видання автора. Катеринослав—Ляйпціг, 1923. Стор. 367 іл. 8.

Історія Війська Запорозького здавна притягала до себе увагу істориків-українських, польських і инш. Вже з XVII. віку починається ціла серія присвячених історії Війська Запорозького „козацьких літописів“: деякі з цих „літописів“, як, наприклад, „літопис“ Грабянки, ближчі вже до наукових студій, ніж до справжніх літописів. У XIX. сторіччі історії запорозького козацтва присвячено було чимало студій найвизначнішими українськими й польськими істориками; з них особливо важні студії, писані в другій половині XIX. віку до таких студій, писаних українськими вченими, належать праці Вол. Антоновича, Мих. Грушевського, а також Дм. Яворницького, який усю свою наукову діяльність присвятив дослідям з історії Запорозького Козацтва; а зі студій польських істориків—твори Олександра Яблоновського, Людвика Кубалі, Маріяна Дубовецького, які більшість своїх праць теж присвятили історії українського козацтва. Поруч з творами науковими видано було по історії Війська Запорозького й багато писань ненаукових, дилетанських та тенденційних.

Інтерес до історії Війська Запорозького, який виявили численні історики, цілком зрозумілий. Військо Запорозьке було надзвичайно своєрідним та цікавим для істориків історії й суспільного життя явищем, до якого подібного ледве чи й можна знайти в історії (бо, нпр., козацтво російське було вже явищем зовсім иншого характеру). І, разом з тим

Військо Запорозьке це не який-небудь раритет, інтересний тільки за-для своєї рідкості, а організація, що залишила великі сліди в історії; а де які менти, в XVII. віці вона майже керувала політичним життям сльве всієї Східньої Європи, в усякому разі, мала на нього величезний вплив. Роля Війська Запорозького в історії України всім відома; в середині XVII. віку Військо Запорозьке на де-який час ніби ототожнилося з Україною, й Україна навіть відома була під імям „Землі Козацької“, а в офіційних актах того часу часто титулувалася „Військом Запорозьким“.

Але, не зважаючи на визначну ролю „Війська Запорозького“ в історії України, великий інтерес до історії „Війська“ й існування чималого числа праць про Військо Запорозьке,—до недавнього часу не було систематичного курсу історії Війська Запорозького—ані широкого наукового ані популярного, писаного українською мовою, який би міг задовольнити цілком.

За останні роки по історії запорозького козацтва вишло вже декільки популярних нарисів і курсів, писаних по-українському. Одним із них і було „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“, видане вперше в 1917 році, яке тепер виходить уже четвертим виданням.

Ім'я А. Кашенка досить відоме в українській літературі, як ім'я історичного повістяря, якого твори вважаються цікавою й корисною лентурою, передусім, для юнацтва; особливо ж високо оцінене було талановито писане оповідання „Перерід“, яке, справді, на читача робить велике вражіння.

При писанні популярної історії Війська Запорозького А. Кашенкові допомогла його попередня повістярська діяльність, і його „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“ написано було цілком популярно, легко й цікаво, а місцями навіть художньо, хоч, здавалося б, що автор „Перероду“ міг би написати її й цікавіш і художніш. Мова „Оповідання“ досить проста й гарна, хоч якось дивно вражають де-які росицизми, як, нпр., постійне вживання слова „останній“ замість „інший“ (російське— „остальной“). Виклад ілюстрований великим числом народніх історичних пісень.

В „Оповіданні“ А. Кашенко дав огляд історії Війська Запорозького від XV. віку до загину (або втрати козацького ладу) останніх формацій, що виникали по зруйнуванні Січи Запорозької—Задунайської Січи, Чорноморського Війська й т. ин.

Останній період історії Війська Запорозького по катастрофі 1769 р. виложений дуже докладно, в порівнянні з попередніми періодами, навіть зашироко; в останніх є безумовно зайві подробиці в описах участі Запорозьців у війнах, ведених Росією, в переліченні нагород, одержаних запорозькою старшиною від Росії, й т. ин.

Курс А. Кашенко є тільки популярний: вимогам наукового курсу він не відповідає; так, нпр., годі шукати в ньому наукового пояснення причин ворогування запорозьців з Польщею, спілки з Москвою, й т. ин.

Проте, значних помилок, які б кидалися у вічі при читанні Кашенкового „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“, нема, крім цілого ряду помилок у невдатному вступі до „Оповідання“, в якому А. Кашенко хотів „згадати попередку, хоч коротенько, про часи давнього життя України“, якої „дітьми були запорозьці“.

В цьому вступі (що має назву „Давнина України“) А. Кащенко каже, що „син Володимира Ярослав де-як держав у слухняності своїх братів (?) мав під своєю рукою всі руські землі, окрім Полоцької“. Як відомо з братів Ярославових лишилися князі після того, як Ярослав засів у Києві, тільки Мстислав Чернігівський, що де-який час управляв Сверхинною незалежно, але скоро ймер, та Ізяслав Полоцький, над яким, як визнає й Кащенко, Ярослав не мав влади.

Далі, А. Кащенко ствержує, ніби-то в XII. віці „осередок руського державного життя“ перейшов з України на північ, у землю Суздальську; українському історикові такої гіпотези піддержувати б не годилося, бо вона є науково безпідставна (основана на спростованій у науці відомій „погодінській“ гіпотезі про переселення населення з Київщини на північ у XII.—XIV. віках), а з українського національно-політичного погляду навіть шкідлива.

Невірним є твердження А. Кащенко й про те, що становище населення України—Руси по появі Татарів було найгіршим у порівнянні зі становищем населення інших „руських“ земель (А. Кащенко, очевидно, забув про те, що як раз у Київській землі існували громади „татарських людей“, що жили в повній згоді з Татарами, та їхню зверхність вважали для себе легшою, ніж влада українських князів).

Цілком невірне й змалювання взаємних відносин „руських князів“ до хана. „Що року,—каже Кащенко,—всі руські князі мусли їздити до найстаршого татарського хана, щоб доручати йому данину, і вже від волі хана залежало, чи лишити князя на князівстві, чи стягнувши йому голову, передати князівство іншому князеві, більш покірливому“. Історична дійсність не знала нічого подібного.

Нарешті, для означення „східних славян“ А. Кащенко вживає слова „руські“ (як і менники); в такому значінні (як іменники) цього слова в українській мові а-ні в старій а-ні в новій ніколи не вживалося: можна б було сказати: „Руси, „Русини“, „Русичі“, тільки не „руські“.

Взагалі, сторінки, присвячені „Давнині України“, написані в дусі старої російської історичної схеми, якої помилковість визнається тепер навіть російськими вченими і читаючи їх, одержуєш враження, ніби читаєш якийсь застарілий підручник російської історії. При новому виданні ці сторінки краще б було зовсім викреслити.

Без цього ж вступу, Кащенкове „Оповідання про славне Військо Запорозьке Низове“ може бути досить добрим (хоч далеко не ідеальним) джерелом зазнайомлення з історією Війська Запорозького для молоді й козацтва.

В. Зайця.

Н. Осипов. На переломі. Очерки 1914—1920 г. г. Перемышль—Нью-Йорк. 1922. Стр. 77.

Ця невелика книжка написана „галичанином-обсерватором подій“ 1914—1920 р. р. Уявляє собою спостереження автора над цими подіями, як вони переломлялися в його москвофільській свідомості. Нариси—поверхові, „обнавельські“, з претензією на об'єктивність викладу, якої додержати авторові все ж таки не під силу, бо ображене в „найліпших“ своїх надіях

на Росію самопочуття позбавляє його вірного критерія, що до оцінки тих подій, які розгорталися перед ним на Україні в 1914—1920 роках. „Тяжко було не вірити в Росію, та розчарування швидко прийшло“ — зауважує автор. Нещасливі для російської армії бої в Галичині підірвали віру тих галичан, що трималися москвофільської орієнтації у всемогутність Росії, а дальші події їх цілковито дезорієнтували. Поверхово приходить автор повз змагання українського народу до утворення власної державности, зазначаючи лише зовнішні етапи та форми цих змагань без спроби подати своє зрозуміння їх. Кінчає свої нариси Н. Осипов висловом надій на реставрацію Росії: „в Росію надо верить“. Чому?—невідомо. Книжка д. Осипова належить до зайвих книжок: нічого з неї не візьме для себе ні історик, ні звичайний читач. Нова книжка: ні російська, ні українська, а галицько-макоро-нічка.

С. Т.

А. В. Пешехонов. Почому я не емігрував? Берлин 1923.
Стор. 77.

Пешехонов—відомий російський публіцист, один із редакторів впливового народницького журналу „Русское Богатство“. Він залишався в Росії до недавнього часу і за кордоном опинився в 1922 р. не як емігрант, а як висланець совітської влади. В своїй цікавій книжечці Пешехонов з'ясовує ті причини, з яких він визнавав потрібним залишатися в Соєдепії, не вважаючи на жахливі умови комуністичного режиму. Перед нами в цій брошурі ще раз розкривається справжня душа Росіянина, незалежно від того, лівий він чи правий, монархіст чи соціаліст. Пешехонов—лівий, Пешехонов ширий соціаліст, але по суті державний світогляду нього точнісінько такий самий, як у П. Струве і В. Шульгина. Навіть тепер, через шість років після березневої революції, в нього й думки не виникає про національний момент, що був головним чинником розвалу великої східної ;потаври на глиняних ногах. Большевики намагаються ту потвору відновити, відбудувати, і душа рускобагатівця Пешехонова радіє. Він пише: „Вони відновили російську державність“ (стор. 61). „Бували випадки, коли я радів поспіхам совітської влади і сумував від її невдач. Я радів, коли совітське військо вигнало Поляків (а значить і Українців. О. П.) з Києва. Я радів, коли совітська дипломатія робила вдатні кроки та підоймала престиж Росії. І я буду радити, як що совітська влада оборонить російські інтереси в протоках, як що вона досягне повернення Росії Бесарабії, як що вона примусить Японців звільнити російську половину Сахаліна. В литаннях зовнішньої політики совітська влада репрезентує цілу Росію, і на ній, хоча б вона й не ставила собі цієї мети, лежить обов'язок боронити загально-національні (sic!) російські інтереси“ (стор. 34).

Д. Пешехонов не заплющує очей на моральну розбеццність комуністів, на жахливий терор, за допомогою якого вони панують: та чи ж далеко від них одійшли врангелівці й денікинці? „Якщо в большевиках, каже Пешехонов, в чрезвычайки, то в Деникина прецінь бути кінто-розвідки, а по суті це хіба не теж саме? Розуміється, большевики побили рекорд і кількістю жорстокостей набагато перевищили денікинців. Але де в чому денікинці випередили большевиків... Особисто мені найтяжчі почування

довелося пережити як раз у деникінців. Ніколи я не забуду: як в Ростові кидався я від одного вісильника до другого. На першого з них, пам'ятаю, наткнувся я на розі В. Садової і В. Проспекта. Спочатку я навіть не второпав, у чому саме справа: бачу невеличка купка оточила й стоїть коло чоловіка, що притулювся до дерева. Цей чоловік уявився мені незвичайно високим. Підхожу.—а в його ноги на пів-аршина не дістають до землі і не на них він тримається, а на вітьовці, прив'язаній до сука... Я метнувся в бік, вскочив до трамваю і вже на ньому доїхав до двірця, куди мав іти. Який же жах! І тут шибениця: висить жінка і до неї приколотий ярлик з написом: „шпигунка“. Кидаюся назад до трамваю і їду на ньому до Нахичевані. Вихожу на площу—і тут імпровізована шибениця! По всьому місту й околицях—на страх ворогам, які вже наближались—були повішені властями люде, і ми мусіли жити й ходити серед них аж поки архирей не вблагав позбавити нас від цієї муки. За дня свята Різдва Христова мешканцям Ростова була дана амністія, і трупи забрали... Я не став би писати про це, коли б зазначений випадок був одиноким Але ж прилюдні страти — в порядку білого терору—переводились і в інших місцях. А розправа Деникіна з діячами Кубанської Ради! Їх теж прилюдно повісили в Катеринодарі і ще привели жінку і дітей одного із страчених, *) щоб вони подивились, як він гойдається на шибениці... А погроми! А різня по містах, що були підбиті від большевиків,—хоча б, наприклад, у Майкопі! О, крові й жорстокостей було досить, навіть занадто*! (стор. 32—33).

Д. Пешеханов довгий час мешкав у Харкові і дуже об'єктивно розповідає в своїй брошурі про те нахабне шахрайство, яке утворили большевики під назвою самостійної української республіки та про той визиск голодної України, який вони провадили, рятуючи за український кошт свої московські області. За браком місця ми не можемо навести тут відповідних цитат.

О. Па—ський.

КНИЖКИ НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ

Всукраїнська Академія Наук. Звідомлення за 1921 рік. Видавництво Української Молоді. Берлін, 1923. Стор. 76.

С. Русова. Лекторка Педагогіки Українського Державного Університету в Кам'янці. Єдина діяльна (трулова) школа. Укр. Видавництво в Катеринославі. Катеринослав—Ляйпціг, 1923 стор. 53.

С. Русова. Серед рідної природи. Оповідання з малюнками Ю. Русова. Укр. Видав. в Катеринославі Катв—Ляйпціг, 1923. Стор. 80.

О. Ряг. Сучасна українська еміграція та її завдання. Стр 88. Щміорно. 1923

Хр. Алчевська. Olematis. Поезії. Аппі, 1922. Стор. 38.

В. Короленко. Твори. Переклади під редакцією акад. С. О. Єфре-

*) То був відомий на Кубані громадський діяч Калабуха (Українець) б. священник). О. П.

мова. Держ. вид. України. Київ. 1923 р. т. I. Х҆ VI†393 стор., т. II—406 стор., т. III—378 стор. in, 8.

Проф. Іван Огієнко. Українська Культура. Коротка історія культурного життя українського народу. — Укр. видавництво у Катеринославі. Катеринослав—Ляйпціг. 1923 р. стор. 272.

Його ж. Наглядна таблиця для вивчення знаків розділових. Для школи й самонавчання. Видання шосте. Львів 1923.

Його ж. Наглядна таблиця милозвучности української мови. Для школи й самонавчання. Жовква 1923 р.

Проф. др. Станіслав Дцістрицький. Нова держава. Видавництво „Український Скиталець“. Відень—Прага—Львів 1923 р. Стор. 29.

Микола Оверкович. В гromі і бурі... Поезії. Щипіорно. 1923 р., стор 92.

В. Сіцицький. Крехівська архітектура. Львів 1923 р. Стор. 24.

The Present situation of the Ukrainian Countries. -- League of nations' Union of Ukraina. Wien. 1923 р. стор. 23.

Статут Українського Православного Брацтва імені св. Кирила та Методія. Видання Кирило-Методієвського Брацтва на еміграції. Каліш. 1923 р., стор. 8.

Дисциплінарний Статут. 1923 р. таб. Келіш.

Х. Д. Якимчук. Царина. Думки й переживання (Рихма), т. I. Видавництво „Українська Хата“. Берлін 1923 р. стор. 190.

Його ж. Царина. Думки й переживання (Рихма) т. II. тож видання. Стор. 192.

Книжка. Вісник українського книжкового руху. Орган „Союзу українських книгарень і накладень“. Виходить що-місяця. Станіславів 1923 р. ч. I—5, стор. 64.

Загрява. Орган незалежної думки. Виходить кожного I і 15 в місяці. Нач. редактор др. Дмитро Донцов. Львів. Чч. 1—10.

Учительське Слово. Орган взаємної помочі українського вчительства. Виходить два рази на місяць. Львів 1923 р. ч. ч. 6 і 7—8.

Військовий Вістник. Ч. 2. 1922. Видання слухачів в. факультету Українського Народнього Університету. Каліш—Київ.

Редігійно - Науковий Вістник. ч. ч. 9—10 і 11—12. Видання Б-ва Св. Покрови при 6 Січ. Стр. див. 1923 р. таб. Щипіорно.

Веселка. Журнал ч. 4—6 1923 р. таб. Каліш.

Вістник Спільн Лікарських Помішників. Червень ч. ч. I і 2 1923 р. т. Щипіорно.

З УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТ І ЖУРНАЛІВ.

„УКРАЇНСЬКИЙ КОЗАК.“

(„Український національний орган“).

В Мюнхені (Баварія) перехрещуються після війни різні політичні впливи і напрямки. Тут мріють про утворення незалежної від решти Німеччини Баварії; тут сильними почувають себе католики; тут же розвивають свою діяльність німецькі монархистично-націоналістичні організації і угруповання. В цьому ж таки місці мають „резиденцію“ визначні російські монархисти з емігрантів, серце і душа котрих лине до їх німецьких „братів“-однодумців. Не дивно, що власне у Мюнхені почав виходити і „орган—український національний“ Полтавця Острияниці, колишнього прибічника Скоропадського і його „Генерального Писаря“. Це як раз зручне місце для видання „національного органу“, яким він повинен бути на думку згаданого фантазьора-романтика, що кохався на козаких уніформах та голеній лотилиці, по-за романтикою мало що розуміючи, і власне тут, в місці перехрещування різних реставраційних комбінацій, маракує над реставрацією „козацького бунчука“. Висліди такого маракування й друкуються на сторінках „Українського Козака“, причому редакція в кожному числі намагається переконати своїх читачів, що видання своє друкує вона в Білій Церкві на Київщині, а не в Мюнхені на Німеччині. Цей, делікатно кажучи, міраж зрештою можна редакції не дуже зле брати, бо леле хто повірить такому затуманюванню очей! З такою ж телеграфією можна поставитись і до „власних кореспондентів“ з Білої Церкви та інших місцевостей України: 99 відс. проти і відс. кажуть за те, що „власні кореспонденції“ „Українського Козака“ пишуться в мешканню редактора, який, ой леле!—тільки думами чи астральним своїм еством в Б. Церкві вітає, а фізичною субстанцією своєю в тому ж таки Мюнхені перебуває. Коли вже й про інші неймовірні речі з „Українського Козака“ згадати, то такими будуть оті „накази по всім відділам Українського Національного Козацького Т-ва“, за писання яких взявся „Генеральний Писар У. Н. К. Т-ва“ разом з секретарем і які мусять ніби переконати читача, що воно має „полки і округи“, мало що не численну армію на Україні, до послуху та виконання наказів готову. А проте зміст „наказів“, принаймні першого (ч. 7. I—VI), до певної міри не звичайний, бо хоч укладено його ніби й військовою мовою та й завдання його організаційно-бойове, але одночасно й суцього цивільні обов'язки покладаються наказом на підлегли сотні, куріні й округи: вони повинні доконати неймовірних річей, а саме—зібрати гроші для „боевого фонду України“, чи то пак на поширення часопису „Український Козак“.

Чи з цього фонду Отаман У. Н. Т-ва буде користуватись і для друкування „У. К.“, редакція лагідненько не згадує. В кожному разі справа грошово-видавнича не з останніх для редакції. Вона порушує це питання не тільки перед сотнями та полками козацького товариства, а й перед своїми читачами, при чому звертається до читачів уже не в формі наказу, а з проханням, навіть „шановними“ їх називаючи та попереджаючи, щоб вони, мовою київських міщан кажучи, „не стіснялись“ розмірами жертв, бо „всяка

левта буде принята з педанією". Незвідомо, як „шанозні читачі" і „прадивно організовані соціялі та полки" відгукуються на цей наказ. Тимчасом редакція містить список жертв, надісланих до „Генеральної Канцелярії" УНТ-ва, від „національних чужоземних товариств і партій". На жаль список не докладний, назв і титулів не подається,—отже, читачеві доводиться задовольнитися лише фактичним комуникатом, що Генеральна Канцелярія отримала: „німецьких марок 3,000,000; італійських лір 400, швейцарських франків 200; сербських динарів 350, турецьких лір 100, чеських марок 500, американських доларів 100". Поки що до Генеральної Канцелярії не постували ні гішпанські пізети, ні виглійські штерлінги, ні грецькі драхми, ні японські йени, ні московські рублі, хоч, на нашу думку, і про ці грошові знаки можна було вже подати згоду на сторінках „Українського Козака",—коли не для колекції, то для того, щоб читачеві не приходило до голови цієї герберів гамлетовське питання: чому виглійні, а не черешні? Чому франки, а не марки, а не гульдени чи якась там „монета"? В кожному разі розголос про видання „Українського Козака", судячи по валютовій різноманітності жертв, досить широкий, складає жертв, коли взяти на увагу валютові різниці, теж не аби які. Тим більше незрозумілим є розмір „Українського Козака". За ті гроші, що вплинули до „Генеральної Канцелярії", інтерновані наші воюки величезну газету видавали б, таді як „Укр. Коз." має всього чотири сторінки і уявляє з зовнішнього вигляду шматочок то-примього паперу. Видно „Генеральна Канцелярія" береже жертви, або на якісь інші справи їх витрачає.

Та куди б і як би вона їх не витрачала, можна одно сказати: вона робить це з іменем Божим на устах, бо гаслом і редакції і У. К. Т-ва—а: „Бог і Україні всі за одного, один за всіх, а всі разом за єдину державну національну Україну"—і звичайно, навколо національного козацького бунчука". З тим же іменем Бога на устах Генеральна Старшина УНК, Т-ва підіймає „иліч": „Воля Українському Народові та геть Жидів і комуністів", викликаючи асоціації з колишньої прятки російських чорносотенців, які, підготовляючи і провадячи погроми, кричали: „Бей жидов, спасай Росію". Звичайно, було б не зовсім вірним, коли б хтось накидав „Генеральній Канцелярії" УНК, Т-ва чи її органів в ір-в-зі логромщицькі тенденції, але що до цих погромів йде, то в цьому редакція „У. К." певна і нічого протиня не має, бо „нарід кипить думкою кривавої помсти над Жидами". Бо, навіть більше сказати можна: Генеральна Рада Старшин У. Н. К. Т-ва на сторінках „У. К." звертається з універсалами чи листами то до „лицарів-повстанців",—то „до українських козаків і громадян в Америці", то до Української молоді—взагалі по всіх адресах українських, і в листах тих пояснює невдачу будівництва Української Держави тим, що проводирі українського руху перебували в залежності від Жидів і капіталу, чи як образно пояснює Генеральна Рада, „йшли на жидівському налігачі". Це пояснення надзвичайно оригінальне, в кожному разі воно ріжниться від тих, що наводяться В. Винниченком або Христюком в їхніх працях по історії українського руху, і варте того, щоб на ньому склонила свою увагу історик В. Липинський, тим більше, що навіть і Скоропадського Генеральна Козача Рада на отой жидівський налігач тепер ізловила, хоч в 1917 р. попередники Козачої Ради, а може й ті самі, що й тепер участь діяльну беруть в ній, отого ж

таки Скоропадського своїм національним отаманом зробили. Тепер Скоропадський втратить ласку Козачого Товариства і Липинському та його однодумцям великої праці коштуватиме, щоб гнів на ласку переложити та захитаний мавстаг бувшого гетьмана в очах цієї „суто козацької верстви“ відновити.

Не знаємо, чи таке „примиреніє“ з сугубосним до певної міри козацьким угрупованням відповідає політичним планам тої групи, ідеологом якої виступає В. Липинський, але власне ідеологічна схожість обох груп обов'язувалаб до такого поєднання. Союз українських хліборобів-державників і Українське Національне Козаче Товариство лучить односпільна риса: глибоке недовір'я, ба—ненависть до української демократії і змагання за всяку ціну накинати такі форми державного ладу українському народові, при яких воля одиначі відогравала б рішачучу роль. Союз Хліборобів бачить спасіння в гетьманаті з дідичним гетьманом на чолі; У. Н. К. Т-во—в національному „з волі народньої“ Диктаторі.

Про цього Диктатора „Укр. Козак“ розписує мало не в кожному артикулі, мало не в кожній сторінці: за ним нудьгує, його чекає, по ньому зітхає, скрізь його виглядає. Тимчасом реальна особа його нам не відома: може він і є, а може й нема і з'явиться в „періоді організації національної боротьби“. Поживемо—побачимо. Одного разу такий диктатор уже виринув на поверсі українського життя, але довго не всидів і тримався доти тільки, доки його тримали чужі цимські багнети. Чи й тепер, при нових спробах утворення диктатури, вона запроваджена буде за допомогою чужоземної сили,—про це не можна ясного вражіння з артикулів „У. К.“ отримати. На підставі прецедентів в минулому можна думати, що прихильники диктатури були б і не від того! Але тимчасом головна увага покладається на власні сили—самоорганізацію. Принципи її—це ті, якими послугується американська організація „Ку-Клукс Клан“ або італійські фашисти, цеб-то: тайна організація, що зніме „свої маски лише тоді, коли сила наша досягне свого апогея і перемога її нашими ворогами стане не можливою“. (ч. 1.). Конкретніше: „принцип організації трійками, п'ятками і десятками і туг лише діло старшого зуміти заставити їх в'їрих йому і підлягати“. Одним словом принцип диктатури згори до низу, від найвищого Диктатора до найменшого, без будь якого виборчого начала, що „лише зруйновало нашу Державу“, принцип керування тільки на підставі „персонального підбору членів“ і призначення „зверху вниз“. Коли ми на увагу візьмемо, що і весь державний апарат України, на думку У. Н. К. Т-ва, повинен бути з'організований на цих же принципах, то схема Управління Україною буде дуже простою. Всім заправляє Отаман Генеральної Ради Старшинства У. Н. К. Т-ва; „його права не обмежечі“, а „його обов'язком і завданням є керування всією працею У. Н. К. Т-ва та видання наказів всім керуючим органам Т-ва на основі успіхів праці, на котрих він будує увесь дальніший розвиток та хід організації“. (ч. 5). Владу свою цей отаман здійснює через „національне козацьке військо, створене на його історичних традиціях“, як от „Українські Сердюцькі Легіони, котрі би з'явилися ідейним кадром урядового класу всіх фахів“ (ч. 5). Ото ж виходило б, що й справи торговельні, фінансові, церковні, морські, освітні брали б керовників з сердюцьких „легіонів“, а Отаман Козачого Товариства з бунчуком чи перначем в

руці всіх їх затвержував би та приділяв до тої чи иншої відповідальної праці.

Читач бачить, які універсальні здібности повинен мати кожний Сердюк: „він і швець, і кравець і в дуду грець“! А коли читач ознайомиться з „Статутом Національного Козацького Товариства“, з його „тактикою“ та „Регуляміном“—то побачить, що має діло не з Товариством та програмою його діяльності, а з організацією загально-державного характеру, яка вже усталила проекти „основних законів“ Української Держави з Диктатором на чолі, сформулувала „національно-політичні“, „національно-економічні“ і „національно-культурні мети“, намітила шлях і форми організації влади як центральної, так і місцевої,—одним словом, охопила всі сторони державного життя українського народу і все це в певні формули та параграфи загнула.

З де-яких уривків, що наведено було вище, читач міг скласти вже певне вражіння, яким духом та інтенціями обвіяна ця „творчість“ У. Н. К. Т-ва: позначуючись рисами історичного романтизму та закохання давніми традиціями, вона одночасно виявляє феноменальне партацтво у всіх тих справах, над якими спиняється, цілковитий брак чуття дійсності і відсутність елементарного знання в питаннях державного будівництва. І „статут“ Товариства і його „тактика“ і „регулямін“—це така „соломаха“, яка може уміститися тільки в головах політичних фантастів та анальфабетів або авантюриків. Критично ставитись і поважно оцінювати продукти державної творчости „Українського Козака“ було би зайвим: неграмотність їх, невідповідність життєвим вимогам говорить сама за себе, а через це не може знайти дороги ні до розуму ні до серця більш менш свідомого громадянина. Може де-хто з авантюрицьких елементів і пристане на програм та тактику У. Н. К. Т-ва, але такі явища в сучасних умовах повинні розглядатися просто як вияви нездорової атмосфери та морально-політичної дезорієнтованости наших часів. Все, що є здорового, морально-відпорного та державно-вихованого з поміж нашої еміграції не може не поставитись і до праці У. Н. К. Т-ва і до органа його „Українського Козака“ з цілковитою негациєю.

„Український Козак“—видання мутне, спекулятивне, розраховане на недосвідченість людську та легковірність. Ледве чи воно здобуде велику кількість прихильників, тим більше, що відштовхуюче вражіння воно викликає не лише своїми „ідейними“ позиціями, а й літературною непристойністю мови, не правдивими відомостями про зносини з повстанчеськими організаціями на Україні та тим дешевим демагогічним тоном, яким просякнуті майже всі його статті. Всюди, де редакція полемізує з своїми ідейними противниками, „лайка“ та гострий вуличний вираз панують над логікою і ясністю думки.

Для оцінки реальної політичної ваги того угруповання, органом якого є „Український Козак“, не зайвим буде приточити тут слідуєче цінне признание його: „Переходячи до розвою нашої діяльності, ми jako націоналісти, поминаючи партійність, пробували об'єднати нашу працю з хліборобами державниками, з групою Вишиваного і навіть (!) пробували досягнути порозуміння і стати до допомоги Урядові У. Н. Р.“ (ч. 1). Виявляється, що ніхто не захотів мати діла з пропозиціями У. Н. К. Т-ва. Цей факт найкраще свідчить про політичну вагу і моральну якість У. Н. К. Т-ва! S. T.

„НОВА ГРОМАДА“.

Смердючі квіти „сменовеховства“ давно вже розцвіли на московським еміграційнім болоті, але в більш здоровому ґрунті української еміграції вони своїх корінців пустити не могли. Першими побігли на послуги, та на кормівля до російських катів—деякі Юди з хвальної української кооперації, але й вони своєї власної преси до цієї пори утворити не могли і представник їхньої ідеології—дніпросоюзець Антон Харченко мусів друкувати свої гадючі статті московською мовою і в московському „Нанануні“. Тепер українське сменовеховство дістало від свого хазяїна відповідний гріш—натурально, в закордонній валюті—і розпочало видавати у Відню „Суспільно-політичний журнал“ з гарною назвою „Нова Громада“. Редактором і видавцем „Нової Громади“, як то й можна було чекати, являється запорожець найчистішої крові—Лез Гугель.

Вступну статтю для першої книжки сменовеховського часопису написав сам голова Трудового Конгресу С. Вітик, за ним виступає згаданий наддніпрянський перекинчик А. Харченко, що ще недавно був у складі редакції „Української Трибуни“, палав непримиренною ненавистю до „червоного гада“ та славословив Петлюру, за Харченком—Петро Височанський, далі—М. Міленевський, що вже здається в шостий раз міняє своїх політичних хазяїв, *) ще далі бувш. міністр освіти У. Н. Р. А. Крушельницький, а за ним... Марко Лудкевич з грона волинських послів Варшавського Союзу. Ми не знаємо, як попав у цю почесну компанію п. посол, що лише вчора став емігрантом, але решта „нових громадян“ не можуть викликати жадних сумнівів що до того шляху, яким вони дійшли до п. Л. Гугеля.

Всі співробітники „Нової Громади“, снуючи по закордонних готелях та кавярнях, в один голос кличуть еміграцію „до дому“, цеб-то в українську Совдепю, розхвалюючи її на всі заставки. З писаннів панів Вітика, Харченка, Крушельницького etc. довідуємося, що кати, які забили В. Науменка, Грицька Чупринку, П. Я. Дорошенка, Валеріяна Боржковського, Щирицю, Петрашевського, Мазюкевича і т. д. і т. д., які тримали в льохах чека Сергія Єфремова, П. Стебницького й інших українських письменників, які ведуть непримиренну боротьбу не тільки з українською демократією, але й з українськими радянцями та комуністами,—ті, що в шент винищили

„Заграва“ у своїй рецензії на „Нову Громаду“ згадує до речі один епізод з політичної кар'єри цього хамелеона. „Перед нами документи: „До Його Величності Царя і Короля Вільгельма II, Берлін. Організація російських Українців спільно з найбільшою пошаною привітати Його Величність і побідну німецьку армію із здобуттям Холму, старого престольного городу українського Короля Данила. В основнім довірррю до могутності німецької держави та німецьких армій сподіваємося остаточного повалення смертельного ворога українського народу та визволення з російського ярма також українських країн на схід від Збруча з серцем України—Київом. Його Величність—цар Вільгельм II нехай живе! Многая літа!“

„Знаєте, хто писав в серпні 1915 року цей документ? Теперішній комуніст-большевик, редактор „Нової Громади“, борець з імперіялізмом Маріян Міленевський, і що за хитрий малорос! Як большевики сиділи потюрмах, а Вільгельм на троні, він послав депеші до кайзера. Тепер, коли кайзер за ґратами, а Ленін в Кремлі, він залицяється до червоного царя й його уряду“.

гарматним вогнем сотки українських сел та мордували десятки тисяч українських селян, ті, що перетворили найкращу й найбагатшу країну Європи в голодну пустеля і тепер примушені знов кланятися капіталові, щоби урятував їхній соціалістичний рай,—так от від „нових громадян“ довідуємося ми, що оці чужоземці-харцизники, з п. Раховським на чолі, і взагалі вся московсько-окупацька Совдепія—це і є справжня, рідна Україна, а її румуно-жидівсько-російський уряд це і є уряд селян і робітників нашої батьківщини. Галицький сменовеховець пише відносно тих емігрантів, що не запродали нікому свого сумління:

„Проти фактичної України тримаються вони часто по інерції, хоріють емігранською хворобою—ворожнечі до рідної України (sic!) через те, що її не знають, не передумали, що там діється, психологічно не пережили разом з народом і не перейшли з ним тернистого шляху боротьби з одвічним соціальним ворогом у тих складних умовах, в яких довелося боротися”.

Ну, розміркуйте самі, яке безмірне нахабство треба виплекати в своїй душі людині, котра два тижні пробула в нас, на Україні, щоб поучати таким чином нас, які все життя там пережили разом з рідним народом, які три, а де-хто й чотирі, а то й п'ять років страждали, знов же таки разом з народом, від червоною окупацією, які, сидючи в страшних льохах на Садовій та на Катерининській вул., мали досить часу передумати і з'ясувати, що діється на нашій нещасній, захопленій Леніним, Троцьким та Пятаковим, Україні.

Другий словоблуд з галичан товариш (не иначе!) А. Крушельницький красномовно провадить у своїй статті, що ні один із українських урядів—ні Центральної Рада, ні Трудовий Конгрес, ні Національна Рада Галичини не українізували народньої освіти на Україні, а зробив це тільки большевицький уряд. Лише одної дурнички він не спромігся зробити—завести в школах українську мову. Змісць неї вживалась і вживається... московська. У чому ж полягає та українізація, про яку тов. Крушельницький розписався аж на 20-ти сторінках? А в тому, бачите, що большевики заводять єдину трудову школу. Це і є справжня українізація, а мова... Колись напевне занедуть і нову рідну. Так пишуть продажні пера українських сменовеховців. Співаючи хвалу своїм новим хазяям, вони зовсім забули про єдину, але дійсну заслугу їх перед українською нацією—заслугу безсумнівну і неоцінну. Так, безсумнівну, бо тепер уже навряд чи буде хто заперечувати, що страшні роки московсько-большевицької окупації на Україні виковали українську націю, остаточно розбудили та зміцнили в народі національне почуття і свідомість, прищепили на довгі роки люту ненависть до хижаків чужоземців. Хай простять нам святі тіні великих страдників, замучених кривавими „українізаторами“ нашої батьківщини, але дорогою ціною крові й життя цих страдників куплено найцінніший наш скарб, якого вже ніхто в нас не відбере.

Є така думка, що Юда був необхідним чинником в спасінні роду людського. У цьому може знайдуть певну втху і наші сучасні Юди.

А. П—цький.

„УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТ“.

(L'Etudiant Ukrainien. Орган вільної думки українського студентства, чч. 1—2. Травень—Червень 1923 р. Прага).

На сторінках „Трибуни України“ зазначено було вже видання нашими студентами у Празі „Записок Академічної Громади“ (див. кн. квітень-червень. Стор. 84—85). Як вияв творчих змагань студентства „Записки Академічної Громади“ містили реферати з обсягу різних наукових дисциплін і мали характер наскрізь, мовляти б, академічний. „Український Студент“ має ширший програм і репрезентує не лише наукові інтереси нашого еміграційного студентства, а й громадянські: він хоче бути „органом вільного слова, трибуною всього українського студентства, де б усе воно, без різниці поглядів, керуючись єдино принципами толеранції до всякої іншої думки та переконання,—може й протилежного,—могло б висловлювати все те, чим воно живе й що воно думає“. Перша книжка такої студентської „трибуни“ показує, що поставлене собі завдання редакція виконує успішно. В „Українському Студенті“ маємо досить солідний журнал, змістом своїм цікавий, редактований грамотно, навіть уміло,—через це журнал може мати читачів не лише серед студентства, а й серед ширшого громадянства, коли звичайно залишиться вірним повзятим традиціям і тій „толеранції“, яку він поклав, як засаду, в редакційну працю і яка більш менш послідовно переведена в першій, подвійній, книжці журналу. Віра в животоворчі сили української нації, бажання служити державному ідеалові її в ролі будівничих Української Держави, шукання найдоцільніших шляхів і засобів до цього, розуміння національних потенцій і хиб та негативних рис української вдачі, разом з пошукуванням направи їх, свідомість великого обов'язку, який покладає батьківщина на те молоде покоління, що до нього наше студентство належить і готовність всі сили покласти, щоб цей обов'язок чесно виконати,—ось ті головні властивості, які характеризують морально-здорові елементи нашого студентства і які знайшли свій вираз на сторінках „Українського Студента“.

Маємо тут і статті на сучасні політичні теми, і багату хроніку українського студентського життя і, нарешті, ряд статей, присвячених з'ясуванню широких принципальних проблем, що стоять перед нашими студентами вже не як перед учнями вищих шкіл, а як перед свідомими громадянами, активними „каменярами“ того будівничого процесу, над яким працює вся українська нація. Згаданим питанням присвячено дві статті в „Українському Студенті“—С. Моренка („Про наші завдання“) і Гр. Сіманца („До питання про суспільні функції укр студентства“), які можна вважати за центральні серед иншого матеріалу, вмішеного в журналі.

С. Моренко порушує питання про очищення соціально-моральної атмосфери громадянської праці і боротьбу з розкладовими течіями та легковаженням національних цінностей, здобутих нами в процесі боротьби. Автор підкреслює велике зло нашого громадського життя—брак поваги і толеранції до инакодумаючих і потребу „перевірки наших думок і нашої дотеперішньої суспільної моралі“, бо „без моральної внутрішньої сили ми нічого не можемо зробити: ні стати єдиною нацією, ні об'єднаними провідниками її, ні переоцінювати нові цінності, ні, тим більше, позбавитися

примари темної ночі, що налягла на наше народне життя, на життя різних груп нашого громадянства й, нарешті, на наше особисте життя" (стор. 9—10). Зокрема: слід боротися з „quasi-демократичною рисою — вгажати всіх однаково здібними і вартими в нашій суспільно-політичній творчості“, і „в питаннях незрівняно складнішої й тонкішої суспільної організації“—де потрібні фахові знання, глибока вдумливість, а не партацтво і примітивізм. В зв'язку з цим автор висловлюється: „не гасел, теорій, програм і платформ нам треба“...—а „сильних людей“, щоб „були б виразниками думок, стремлень і бажань свого народу“,—„а саме головне—вміли б їх конкретизувати на ділі“ (стр. 11.). Шлях до цього—це „підбор менших і середніх“ людей, що утворюють ґрунт-осередок для „великих“. Потреба останніх—конечна для народу, бо він „як і всякий інший, потребує своїх чільних проводирів“, а через це хибною є ота риса вдачі нашого громадянства, коли „ми любимо валити наших кумирів за найменшу часом провину, не зоставляючи нікого замість їх“ (ib). Найголовніше значіння має не тільки для проводиря, а й для кожного громадського діяча, щоб слово його з ділом не розходилося, щоб інтереси загального ставив він вище інтересів особистих чи гурткових. Логичним висновком з такої концепції буде: „утворювати відповідний ґрунт для появи таких людей, шанувати кожну силу, кожну здібність за її стремління, за її заслуги, а не доплати її в болото при першій ліпшій нагоді, за одну маленьку помилку, може після сотні добре зроблених діл, або й зовсім ні за що“ (стр. 12).

Конкретніше до справ, порушених С. Моренком, підходить Гр. Сіманюк в своїй статті „Про суспільні функції укр. студентства“. Характеризуючи „наш національний і культурний скарб на 90 відс.“ як „ще сировий, необроблений“ та потребуючий інтенсивної над собою праці не одної генерації, автор кличе студентство взяти на себе „частину колосальної праці в тісному співробітництві зі старшою генерацією української інтелігенції“ над опрацюванням та удосконаленням цього „скарбу“. На думку Гр. Сіманюка студент, поруч з своїми академічними функціями та обов'язками, повинен вчитися ставити свідомим громадянином батьківщини і взяти чинну участь в боротьбі „за цілковите і всебічне усамостійнення свого народу“ (стр. 15). Він повинен творити відповідні осередки (партійні, групові то що) для „інтенсивної ідеологічної праці в них в напрямі усвідомлення політичних проблем, України“ (стр. 22); мусить уміло виконувати функції національно-політичної агітації та пропаганди, вчитися методів організаційно-політичної праці, уміти підпорядковуватися, ревізувати свої кроки, приглядатись до оточення і, спеціалізуючись на певному науковому фахові, одночасно боротись з обмеженим професіоналізмом, сухим академізмом та яловим теоретизмом. Для пояснення цих вимог до українського студентства автор наводить такі, цілком слушні, міркування: „ні стан нашої боротьби за державність, ні кількість нашої працюючої інтелігенції, ні її пересічна інтелектуальна якість, ні тим більше стан нашої культури, не дозволяють укр. студентству заминатися в футляр своїх вузько-академічних завдань і імперативно вимагають від нього рішучої участі в загальному громадсько-культурному та політичному життю“ (стр. 24).

До думок, висловлених згаданими двома авторами, ледве чи можна щось додати: обоє стоять на вірному шляху і доцільно, річезво з'ясовують ті громадські завдання, що стоять перед нашим студентством. Обоє виступають

як дозрілі люде і дозріло з'ясовують те місце, яке повинно зайняти наше студентство в загальній схемі національно-державної праці. Обов авторів не уявляють собі працю студентства сепаратною від праці інших громадянських сил,—навіпаки, уважають вони необхідним контакт, звязок і, де треба, органічну співпрацю.

Певним дисонансом, в звязку з цим, згучить початок статті Михайла Кураха „Думки студента громадянина“ (стр. 32—37), де автор намагається доказати наявність серед українського громадянства отого явища про „отцов і детей“, яким позначалось життя російського громадянства в кінці XIX ст. і про яке з великим застереженням, *cum grano salis*, можна говорити в стосунку до умов українських. Аналіз недавніх часів (1917—1919 р. р.), незалежно від шляхотних інтенцій, що керували автором, переведено неглибоко, без історичної перспективи і через це не вірно. Національний патос не є мрилом реальних досягнень і критерієм в оцінці історичних подій. Ніколи і ніхто не думав будувати України при „помочі польських легіонів“; що ж до умови 1920 р. з Польщею, то вона була наслідком неминуемого ходу подій не лише української історії, а й певної міжнародної ситуації, простудіювати яку не зашкодить авторові перед виваленням „гіркої усмішки“, на яку він здобувається, характеризуючи скомпліковані акти новітньої української історії.

З інтересом читаються літературно-написані спогади С. Шишківського „Зі студеньського минулого“, а також ряд інформаційних статей. С. Ніжанківського „Конференція Ради Міжнародного Студеньського Союзу“, п. Гава „Економічно-допомогова політика Ц. С. У. С.-а“, і Л. Макарушки „Два напрями на всеславянським студеньським конгресі у Празі“. Окремо стоїть невеличка замітка Г. Одесьюка про „Вище шкільництво в Польщі“, на жаль занадто епізодична, мошляти б, газетна. Подібні теми варто опрацьовувати ширше, ґрунтовніше. В звязку з цим добре б було, коли б редакція „Українського Студента“ подбала про уміщення в наступних числах журналу статей, присвячених вищому шкільництву в різних європейських країнах: організація його, програми, позитивні риси і якості з одночасною оцінкою тих моментів його, які варто запозичити і для нас. Все це теми, що мають велику вагу не лише для студентства, а й для ширшого громадянства. Те саме треба сказати і про життя різних студеньських національних асоціацій: ширша інформація про них, не епізодична і не дос уміщена, а постійна й регулярна є дуже потрібною, бо відповідаючою програмовим завданням журналу.

Хроніка і бібліоґрафія „Українського Студента“—різноманітна і цікаво укладена.

В цілому „Український Студент“ і напрямом своїм і добірним матеріалом справляє гарне враження і безумовно є набутком нашої журналістики.

Нам залишається тільки побажати, щоб редакція журналу не сходила з того шляху шляхотної толеранції, якою перейнята перша книжка „Українського Студента“ і яка свідчить про розуміння керівниками журналу взятих на себе відповідальних обов'язків.

С. Т.

ЗМІСТ НОВИХ ЕМІГРАНСЬКИХ КНИЖОК І ЖУРНАЛІВ.

Нова Україна. Червень 1923. (Прага—Берлін). В. Підмогильний: Іван Босий (опов.); О. Неприцький-Грановський: І жаль мені. Язик в устах... (вірш); В. Винниченко: Знаменна подія; А. Падоліст: Анварель (вірш); Ів. Мірний: Дві пророчі українські легенди; О. Бабій: Він (вірш); П. Богацький: Сучасний стан світового мистецтва; О. Неприцький-Грановський: Тіні (вірш); Г. Н.: За ідею (жарт в 1 дію); М. Грива: Уперед тином (вірш); Л. Драгоманів-Шишманова: Спомини про Михайла Драгоманова; Є. Сокович: Будучина залізниць; К. Гриневичева: Маріїна дорога (опов.); Т. Осьмачка: Казка (вірш); Т. Г. Масарик: Славяне по війні; П. Богацький: Під баштою зі слоневої кости; М. Мандрока: З пісень анемони (вірш); Ю. Тищенко: Сучасне становище книжкової справи на Україні; Т. Олесевич: Українське шкільництво на північно-західних українських землях; Ів. Мозалевський: Артист-графік Ю. І. Нарбут, із переднім словом Ісаєвича про Мозалевського; Л. Ромен: Прихлюп (вірш); С. Русова: Освіта на Україні в большевицькім освітленні; М. Шаповал: Український Вищий Педагогічний Інститут ім. Михайла Драгоманова в Празі; Український Громадський Видавничий Фонд; Хроніка: Україна, Західної Української землі, На еміграції; Із книг та журналів; Бібліографія.

Хліборобська Україна. (Книжка IV, Рік 1922 — 1923). Відень. Видання Укр. Союзу Хліборобів-Державників.—Заглавне Слово. 1) Уривок зі споминів П. Скоропадського: 1-й Український Корпус. 2) В. Липинський: Листи до братів-хліборобів. Про національну аристократію та про основні методи її організації: класократію, охлократію і демократію. 3) Сергій Шемет, Полковник Балбачан. 4) Михайло Тимофіїв. Жиди і народне господарство України. 5) З життя хліборобських організацій. 6) С. Томашівський. Влада й культура. 7) В. Липинський. Покликання „варягів“ чи організація хліборобів. 8) З Минулого. І. Борщак. „Orlikiana“. Опис невиданих матеріалів про Гетьмана Орлика, його родину й оточення.

Нова Громада. *) (Суспільно-політичний журнал під ред. Семена Вітика). Липень кн. I. 1923 р. Відень 1) Україна і світові події С. Вітик. 2) А. Харченко. До дому. 3) В. Височанський. Суверен західних українських земель. 4) М. Меленевський. Куди йти? 5) Політика дрібних цінностей. 6) А. Крушельницький. Шкільне питання на Україні. 7) М. Луцкевич. Сервітутне право. 8) Соціалістичний Конгрес у Гамбурзі. 9) Події в Болгарії. 10) Анексія Східньої Галичини й Радянська Україна. 11) Сільсько-Господарський Інститут ім. Карла Маркса в Кам'янці—С. Чалий. 12) Хроніка. 13) З газет і журналів. 14) Бібліографія.

*) Орган українських перекинчиків, по московському модному термінові „сменовеховців“. Це не емігранський журнал, але видається він для еміграції і літературними силами бувших емігрантів.—тому ми й подаємо його зміст.

Наша Зоря. Ук. двотижневик. ч. 31—33, 1923 р. Ол. Семно—Христос Воскрес! А. Лебединський — Шлях громадський. А. Лебединський. Один із шляхів до знання. Слова Р. Джонса—Корисна порада. Кузьма Дрючок—Латані демократично-революційні штапці та єдиний національний фронт. В. Євтимович—Демократизм у війську. Євген Маланюк—Трагічний гетьман. Л. Мордовцев — Цар і Гетьман. Херсонець — Похід скоду. Старий—Спогади про О. Пилькевича. Ребіндранат Тагоре—Захід Сонця на схилку століття. Л. Левченко—Весняні настрої. В. Б.—Зі старого зшитку. Є. Маланюк—Березиль. І. Блакитний—Офірлі дротів. В. Євтимович—Переведення мілітарної підготовки населення.—Заклик „Союзу Українок“.—Послання Кир. Метод. Брацтва. М. Очезір і А. Л.—Запис на роботи до Франції.—Бібліографія. Життя табору.—Листи до редакції.

Веселка. ч. 4—5—6, 1923 р. [Літературний місячник]. Ряд віршів—М. Осика, І. Л—о, А. Павлюка, М. Селегія, Ліди Думичинської [поезія в прозі], Ю. Дарегань, А. Листопада, Є. Маланюка, Б. Грінвальда, Д. Левського, О. Турянського [переклади Верлена, Де-Кенталя і Арнольда], Бориса Б; Олексі Карманюка „Триумфальна Арка“; О. Зубенка і ин.; Осипа Турянського: „Казка про „Зимову казку““. В відділі „Мистецька Трибуна“ критичний етюд М. Селегія: „М. Осика і його поезія““. Бібліографія. Хроніка. — Редакція повідомляє, що далі журнал виходитиме регулярно—щомісяця зшитками в 4 аркуші.

Український Студент. Орган вільної думки українського студентства. Прага № 1—2, 1923. [Травень-Червень]. М. Сердицький — До хвилі С. Моренко—Про наші завдання. Гр. Сіманець—До питання про суспільні функції українського студентства. Л. Макарushка—Два напрями на всеславянськiм студентськiм конгресі в Празі. М. Курях — Думки студента-громадянина. С. Шишковський—Зі студентського манулого [Варшавські спогади]. Гр. Чернуха—Економічно допомогова політика Ц. Є. У. С-а. П. Ган—Студентство та допомога. Володимир М.—Економічне становище українських високих шкіл на землях, окупованих Польщею. П. Шевчиків—Модерні вплиси. М. Букшованний—Неможливе й можливе. С. Ніжанківський—Конференція Ради Міжнародного Студентського Союзу. Киянин—Про Ореса, Здоховського, „Казачью Лапу“ та околці. В. В.—Українське студентство в Буковині.—ан—До одної з резолюцій останнього укр. студ. конгресу в Празі. Т. Олесюк—Вище шкільництво в Польщі. Я. Б.—Туркало [посмертна згадка].—З українського академічного життя—Зі студентського життя—Бібліографія—Ріжме. Книжка має 163 сторінки.

Військовий Вістник. ч. II. К. Подільський — Поняття і зміст стратегії. М. Ільницький—Університетське виховання. Л. Олійник.—Операція 1796 р. в Германії. Г. Хомяк—Резолюція та інвазія. І. Гончаренко—Психологія військової маси. Матеріали до історії Укр Народн. Університету — Військовий факультет при Укр. Нар. Університеті. Хроніка.

Релігійно-Науковий Вістник, ч. 9—10. Квітень—травень 1923 р.

1 М. Оверкович—У Великі Дні; 2 Євген Бачинський—Брацтво Хреста Троянди; 3 А. Лебединський—Христос; 4 М. Оверкович—3 книги плачу Єремії; 5 Валентина Андрійко—Ернест Ренан; 6 Євген Бачинський—Світовий Альянс Церков; 7 Покровські Збори Всеукраїнської Православної Церковної Ради; 8 Олекса Костюченко—Большевики, Церква і наше завдання; 9 Свящ. А. Абрамович Засоби боротьби з сектанством; 10 Хроніка; 11 Бібліографія.

Ч. 11—12. Червень—липень 1923 р. 1 І. Кобиський—Де-кільки думок М. Костомарова про церковні реформи; 2 С. Пільті—Страждання і Любов; 3 С. Т.—Боротьба з релігією на Україні; 4 Про „Собор московської Живої Церкви“; 5 В. Біднов—„Коронування“ Богдана Хмельницького та Івана Виговського; 6 Давид Теній—Афоризми і думки; 7 Хроніка; 8 Огляд преси. Додаток: Епархіяльний З'їзд Волинської Епархії в м. Кременці 30 травня — 2 червня 1923 р.

Вістник спілки лікарських помішників на еміграції, ч. 2.

(Червень 1923 р.) 1) Від редакції. 2) Наші завдання в минулому і сучасному; 3) Д-р Кирилович. Люї-Пастер; 4) Г. Едуард Дженнер; 5) Д-р Б. Лукасевич. Санітарний стан на Україні. 6) Ю. Гудзій. Смертність та народження в таборах інтернованих в Польщі; 7) А. Коваль. Диференціація лікарських помішників на Україні. 8) М. В—к. Інститут фельшерів в Польщі. 9) Хроніка 10) Наш Синодик. 11) Заклик „Союзу Українок“. 12) Бібліографія.

НА ЧУЖИНІ І ДОМА.**Лист із Праги.**

Серед сумного емігранського життя гарними і приємними переживаннями виступають такі факти, як відкриття незалежної вищої рідної школи, хоч і на чужій території. Таким приємним явищем було в Празі відкриття Вищого Українського Педагогічного Інституту 7-го липня. Цей Інститут, закладений в центрі Європи, в тій Чехії, яка завше так уперто вела боротьбу за національну школу, має стати опранді педагогічним осередком, що зможе виготовити і добрих учителів для всіх ступнів Єдиної Трудової Школи, і таких інструкторів по організації освіти. А цих інструкторів незвичайно потребує тепер наш рідний край, доведений до стану абсолютного дикунства, завдяки всім експериментам окупантів.

Урочисте відкриття Інституту провадилося в присутності представників Чеської влади. Сам пан президент Республіки

не міг ушанувати відкриття своєю присутністю, але прислав дуже щире привітання. Голова Громадського Комітету—фундатора Інституту—в своїй промові вияснив велике національне значіння нової української Вищої Школи на території Чехословаччини. Промова директора Інституту професора Л. Т. Білецького була цілком академічна і вияснила, в яких нових педагогічних принципах буде провадитися навчання в Інституті. Обидві промови викликали гучні оплески численної аудиторії.

Після того були висловлені привітання від представників Чеського Уряду, Чеського Університету і від різних українських інституцій; хор студентів проспівав гімн Чеський і Український. Увечері в українському клубі „Українська Хата“ свято закінчилося товариською вечерею, на яку зійшлися представники різних українських організацій, молодь Празька і Падєбрадська. День відкриття Інституту як раз припав на двохлітнє заснування Громадського Комітету в Празі. Користуючись нагодою, Голова Комітету в короткій промові зазначив головні результати діяльності Комітету за ці два роки: 4000 українських емігрантів одержали від Комітету ту чи иншу допомогу, відкрита станція для тимчасового перебування емігрантів, амбулаторія, курси для селян, дві вищі школи та инш.

Тепер Громадський Комітет клопочеться про організацію санаторії для студентів, виснажених важкими умовами попереднього життя, бо де-яві з них приїхали і до Праги і до Падєбрад—з початками туберкульозу і тому вимагають негайної допомоги. Тимчасове перебування в санаторії, десь на Словаччині, було б для них дуже корисним. Крім того Гром. Комітет розпочинає організацію широкого видавництва наукових українських книжок і підручників.

З такими широкими завданнями Празький Укр. Гром. Комітет вступає в 3-й рік своєї діяльності.

С. Русова.

Большевицький Генерал-Губернатор про становище на Україні.

Структура окупанської влади на Україні відома широкому загалові українського громадянства. Нею править „Совнарком“, на чолі якого стоїть румуно-болгарин Х. Раковський, присланий сюди з комуністичної Москви. Він ретельно виконує волю ІІ, а одночасно репрезентує інтереси Української Соціалістичної Совітської Республіки перед „загально-імперською“ большевицькою владою з одного боку і перед Комуністичною Всеросійською партією, політику якої провадить „Совет Народних комісаров“ з другого. Таким чином функції докуча з'єднуються в обов'язках представника голови Уряду емоційної ніби Україна в одній, мовляти б, двоєстаттній особі. Московського Генерал-Губернатора на Україні. Загально відомим фактом є, що права, якими користується уряд Соціалістичної України, куди нужчі, ніж ті, що ними наділено було земства до революційних часів. Коли порівняти ті уповноваження, що їх, скажемо, мав київський генерал-губернатор за старих часів, то вони будуть значно ширшими від тих, що їх має вся Рада Народніх Комісарів на Україні в цілому. Тільки в справах життя і смерті та руїни народного господарства сьогоднішня большевицька трансформація колишнього генерал-губернаторства користується без порівняння ширшими уповноваженнями: сваволя заміняє тут закон, а розстріли і катування не тільки „інакомислячих“, в частю-густо й невинних людей, обернені в принцип управління і в щоденну практику адміністрації. Головною різницею між старою генерал-губернаторською владою на Україні і новою, большевицькою, є одна характеристична риса: стара влада мало говорила: ІІ „мудрість державна“, ІІ урядова діяльність виявлялася для широкого загалу в наказах та коротеньких заявах на тему: „не потерплю“, підкріпленими оголошенням „правил об усиленой і чрезвычайной охроне“, а то й військовим „положенням“. Нова генерал-губернаторська влада не тільки видає ці накази та широко користується агаданими „положеннями“, без оголошення їх, а ще й уміє багато, дуже багато говорити: виголошує промови, оголошує декларації, резолюції, — взагалі провадить величезну „словесність“. Не завжди ця словесність до нас доходить. Тим з більшим інтересом приходить ся слухати

тися на вразках большевицької елоквенції, особливо коли в них надібуєш інформаційні дані про сьогочасне становище на Україні. Справді: з явля більшовицьких золотоустів часами зриваються такі цікаві признання, яких віколи не надібуєш у декретах „Совнаркома“ або в офіційних урочистих деклараціях. Видко,—той „раж“, чи „транс“, в якій впадають большевицькі офіційні промовці, має своєрідну „медіумічну“ силу і примушує їх вибалакувати такі речі, яких „в твердому умі і здоровій пам'яті“ з погляду інтересів большевицької влади може б і не слід згадувати.

Зазначена риса цілує і промови Х. Раковського. Він любить генорити. Промовляє, з кожного випадку користуючись, і як Голова Уряду, і як член українського ВЦК-а, і як „почесний“ гість та голова різних конференцій партійних та всіляких „комнезамовських“ зборищ. Має великий „ауд“ до словесних вираз, а ще більший до видання їх окремими книжками, звичайно на „казенний“ рахунок. Такою дорогою потоки большевицького сломоблудія розливаються не тільки в залах нарад, а по всьому, можна сказати, терені окупованої України „для науки і поученія“ партійних младенців.

Маючи в своїх руках останню книжку Х. Раковського: „Основные задачи момента“, *) ми вважаємо незайвим ознайомити і наших читачів з тими уступами цієї книжки, де автор, в ораторському очевидно захопленні, нестримано робить такі признання про сьогочасне становище на Україні, від яких він напевно утримався б в інших умовах, а які, тимчасом, в дуже не рожевих фарбах малюють і становище самої большевицької влади в окупованому краю.

Старі генерал-губернатори часів дореволюційних, виступаючи офіційно, звичайно підкреслювали, що в „довіренному“ їм краю все—благополучно. Від них і большевицький генерал-губернатор засвоїв цей метод:

„Ми щодень—зміцнюємося, не відступаємо, а стаємо сильнішими“ (стр. 52)—заявляє він в своїй промові про „завдання партії“.

А як на ділі виглядає це зміцнення, побачити можна з дальших заяв Раковського про ту чи иншу галузь сучасного життя нашого народу під окупанською диктатурою.

*) Х. Раковский. Основные задачи момента. (Доклад и речи произнесенные на VII Всеукраинской партийной конференции К. П. [б] У. Харьков. 1923. Стр. 93.

Україна має більшість селянського населення—87 відс. Для влади в такому краю відиграє першорядну вагу справа довіря цього населення до влади. Немає цього довіря, немає й міцних підвалин для влади. Рівніш чи пізніш вона збанкрутує і завалиться. І от, не дивлячись на те, що большевики правлять більше чотирьох років селянською країною, для них, ще й сьогодні, не розв'язаним є питання про те:

„Як можна заволодіти українським селом“ (стор. 23).
Оглядаючись на минуле своє, большевики стверджують:

„Три чверти нашої праці, нашої внутрішньої фракційної боротьби відбувалося біля українського села: і комнезами, і національне питання, — все це стоїть біля українського села. Отже, обвинувачувати нас в неуважності не можна: і в центральних установах, і на з'їздах совітів село у нас було на першому плані“. (Стор. 50).

А тим часом, не дивлячись на всі ці заходи, дуже зле стоять справи—

„в галузі сільського господарства, яке залишено на сваволю стихійних законів і де земля правдою і неправдою та незаконними „сделками“,—що дуже поширено—переходить до більш заможних куркулів“ (стр. 57),—а „наша конституція, наше радянське „землеустройство“ залишаються на папері“ (ibid).

Та не тільки закони залишаються на папері. На папері ж залишаються і постанови про допомогу селянам, бо

„ми запитуємо себе, як н и в м з н а й т и гроші, щоб купити хоча б 3.000 коней і послати їх в голодні райони. (Стор. 40).

Большевики довго думали про це „як“,—і всеж таки, по заяві того ж таки Раковського, так і „не змогли дати селянам 2—3 мільйони золотом, щоб вони купили коні“. (Стор. 41).

Большевицька влада не тільки коней не дає селянству. Вона майже нічого йому не дає. Зате, як відомо, бере дуже багато з нього. І бере по дурному, по хвжацькому, по грабіжницькому. Ця практика податкової системи адобула вже собі навіть спеціальний большевицький термін „налогової партизанщини“. Суть її полягає в тому, що крім так званого „єдиного“ податку загальнодержавного, а нещасного селянина беруть ще податки і місцеві державні установи. Якого здирства допускаються при цьому, видно з такої заяви Раковського:

Я не можу тут входити в дрібниці, але мається ряд відомостей, які кажуть про те, що в багатьох місцях, дякуючи цим додатковим поборам, процент, що його дає селянство Державі від свого валового прибутку, стає занадто високим і не під силу селянському господарству. Особливо треба бути уважним в цій справі з огляду на політичні міркування на Правобережжі“. (Стор. 21—22).

Фактично ці „побори“ становлять 20—30—40 процентів поверх основного податку (стор. 60) і повертають українського селянина в раба,—заводять новітню панщину: центральна влада бере, губернія бере, повіт—також,—волость—теж. А що вже про окремі побори неофіційні, в формі лабарництва—то й казати нема що. Не дивно, що вакханалія податкова викликає занепокоєння у генерал-губернатора, і він рекомендує утримуватися від необмеженого адирства, звертаючи увагу на:

„великі політичні незручності (який деликатний вираз!), що утворює для Совітської влади і для нашої партії податкова партизанщина“.

(Стор. 21).

Так стоїть справа на селі і в галузі сільського господарства.

Не ліпше виглядає вона і в дільниці промисловости, особливо так зв. великої. Після авторитетної зяяви Раковського:

„Ми цій промисловості давали життя тільки шляхом всіляких асигновок, а як реальна величина, вона не існувала... Вся наша промисловість була на соціальному утриманні“.

(Стр. 43).

З асигновок, як відомо, добре наживались окремі комуністи, приставлені до заводів, тоді як самі заводи скорочували продукцію, закривались і зменшувались у числі. „Нео“, подкликаний між иншим і до відбудови промисловости, тим часом не може похвалитися великими успіхами, хоч і вилазить із усіх сил, щоб шляхом концесійної політики добитися цієї відбудови. Вигоди концесій не дуже приваблюють закордонний капітал, а власне виробництво відбувається і в невеликому масштабі і в атмосфері господарчого безладдя. Ілюстрацію до останнього дає Раковський:

„Наші заводи, свідчать він, майстерні то що зовсім не переведено на принцип господарчих розрахунків. Коли мені довелося спитати в Луганському директора паротягобудівельного заводу, скільки коштує ваш паротяг, дорожче чи дешевше в порівнянні з паротягами до війни, то він відповів: „У мене немає даних для того, щоб зробити вам таку калькуляцію, я не знаю, скільки коштує мій паротяг.“

(Стор. 16).

Фактичний стан річей в галузі великої промисловости на Україні цікується або знищенням її, або замиранням тих осередків її, де вона функціонувала по інерції чи зі старих аяпасів. Не дивно, що навіть Раковський, характеризує сучасний стан промисловости на Україні, характеристику цю одягає в таку унікальну формуліровку:

„Легка індустрія розвивається хутко, а велика тягне жалюгідне, можна мовити, існування. Цифри продукції великої індустрії чавуна, заліза, і т. д. в стосункові до військових часів рівняються 3—4 відс; що до

вугля.—то 25—30 відс.*... „Таким чином розвиток нашої промисловости йде не по лінії нашого основного господарчого розвитку, а по лінії легкої індустрії“. (Стор. 14).

При такому стані промисловости і заробітна платня робітників не може бути задовольняючою. В кожному разі в царстві „робітників“, а робітничою віби владою,—

„платня нашого (цеб-то українського) металіста рівняється всього 35 відс. довоєнної заробітної платні, а робітники, заняті в харчовій промисловості, заробляють до 140 відс. (!) довоєнної заробітної платні“. (Стор. 14).

Коли ми пригадаємо, що робітники по метаді стоять в категорії найбільш кваліфікованих, то легко собі уявити, якою мізерною є платня менш кваліфікованих працівників, а надто тих, що працюють по дрібних майстернях, одних осередках „легкої індустрії“, які ще тільки в ехоронилися під большевицькою владою.

Цілком арозумілою річчю є, що при зазначеному стані промисловости і сільського господарства, культурне становище краю не може бути добрим. Зокрема становище народньої освіти. Його найкраще ілюструє аянця Раковського:

„Становище з нашою народньою освітою на Україні є надзвичайно тяжке. Ви знаєте, що кількість дітей, відвідуючих народні школи на Україні, на 500,000 душ менше від той кількості, яка відвідувала школу до війни“. (Стор. 62).

Та й з цими школами, що функціонують, справа з багатьох боків стоїть дуже не втішно. Раковський аянцяє:

„Ми зробили 95 відс. шкіл на Київщині та Полтавщині українськими, а українських учителів нема“. (Стор. 89).

забуваючи пояснити, чому власне їх нема, бо таке пояснення привело б його зробити екскурсію в історію розстрілів українського вчительства, масових арештів його і інших форм фізичного та морального терору, які примушують учителів та вчительок в багатьох випадках залишати школу в тікати світ за очі.

Загальне керівництво справою народньої освіти Раковський визнає теж невідповідним і свідчить, що

„органи Наркомпроса не охопили шкільного апарата, не дали відповідних шкільних засобів“. (Стор. 67).

а в додаток наводить дуже цікаву ілюстрацію до невідповідности існуючих шкільних інституцій до потреб місцевого населення:

„Наркомпрос утворює вищі школи одну за одною, — а коли йде річ про те, щоб запровадити „землеустройство“, під цукроварні націоналізувати 400 десятин, то нам доводиться виписувати з Москви 100 землемірів“. (Стор. 81).

Наведені цитати не тільки уявляють із себе „testimonium pauperitatis“ большевицької політики в обсязі народньої освіти, а ще й наочно показують фальш, огидну—бундючу брехню їх про те, що вони, мовляв, знищили на Україні неграмотність і ніби нову еру запровадили в життя українського населення.

Той, хто мав нагоду читати большевицькі газети, міг часто надібати в них величезні акафісти большевицькій владі на цю тему. А проте Раковський не високої думки про свою пресу. Він просто признається:

„Иноді дивуєшся політичній неграмотності наших органів!“ (Стор. 82)

Читаючи більш уважно ці органи, можна прийти до висновку про „неграмотність“ її не тільки в політичному відношенню, а і в багатьох інших, причому ця неграмотність завжди протинно пропорціональна її безмежному нахабству і літературній неграмотності.

В пресі—політична неграмотність, а серед мася народньої—звичайна. Большевики гадають вилікувати її запровадженням „нового плану“, суть якого полягає в тому, що кількість вищих шкіл буде скорочена. Як свідчить Раковський:

„тов. Затонський уже переводить програм скорочення вищих шкіл. Межі його ще не визначені“. (Стор. 63).

Маючи на увазі попередню практику большевиків в цій справі, можна бути певним в тому, що праця тов. Затонського прийме характер „карних експедицій“ на існуючі вищі та середні школи і залишить після себе нове кладовище, нові кістки на цьому полі.

Не краще виглядає справа і в інших ділянках життя. Большевицька влада на Україні немає відповідної кількості грошей, щоб задовольнити потреби його, бо в аградньому „Союзі совітських республік“ республіка українська відіграє роль того джерела, з якого висмоктують смоками та томповани не тільки податки, а й інші матеріальні ресурси, бо, згідно з загальною політикою Москви в цій справі,

„при тих злиднях, в яких перебуваємо, ми повинні збирати все до купи і ділити“.

А яка доля з такого поділу припадає на Україну, видно хоча б із тих скарг, що вириваються навіть у Раковського на Наркомфін, який на видавничі справи Української Совітської Республіки уділив на 1923 рік всього 250,000 золотих рублів (стор. 41), цеб-то не менше 19 відс. тої суми, „що дає Р. С. Ф. С. Р. своєму Госвидату“.

Без кінця і краю ми могли б наводити з промов Раковського цитати, так характеристичні для з'ясування того становища, в якому нині перебуває Україна. Думаємо, що в тих, які ми навели, буде досить, щоб уявити найбільш властиві цілі цього сумного і безнадійного становища. Набирають вони особливо яскравості, коли пригадати буйдучні самовихвалювання большевиків про стале зміцнення їх влади та поправу господарчої бази цієї влади: фальш, свідомо брехня і замазування очей взирають наочно з таких самовихвалювань, ілюструючи нечесність большевицької урядової політики і безладно-переплетену, розкуйовдану суперечність її. Силкуються проводарі вибитися з цієї суперечності, та тільки не мають сили і ще більше заплутуються в сітях її, поясняючи своє немале становище дійсним станом річей, в якому перебувають. Під час таких пояснень відслонюється їхніми ж руками в устами зайва над дійсністю і виглядає тоді вона перед нами нуждевою, — „звіденною“ — як заявляє Раковський, зовсім не таким, яким маюють її в офіційних фарбах офіційні ж представники большевицької влади.

Попередники їх за царських часів загинули серед суперечностей, яких і не хотіли і не зуміли розплутати. Така ж доля чкасів і нових носіїв генерал-губернаторської влади на Україні. Задав большевицького генерал-губернатора України, наведений нами, зайвий раз переконують нас в цьому.

С. Л.—мч.

13 червня 1923 р.

Становище на Україні, Дону та Кубані.

(На підставі офіційних большевицьких джерел).

Відомості, що доходять з України, мають становище Совітської влади там як таке, що завдає їй чимало клопоту і турбот. Зріст національної свідомості українського населення, особливо на селі, набрав об'єктивної вартості навіть в очах комуністичних найчисльніших керівників, які хоч і заколискують себе самозапевненнями що до тривалості комуністичної диктатури, а проте не таять від себе й небезпеки, що випливає

з факту національної свідомості українського села. В одверті часом роблять заяви, що так, мовляв, далі не можна поводитися з ним, як практикувалося досі. Заяви Троцького на конференції Комуністичної Партії України, доповіді голови українського більшовицького уряду Раковського, а особливо заступника його Фрунзе, що виголошені були в Харкові і в Москві (на засіданні В. Ц. К. в перших числах травня ц. р.), наповні вже тривоги і ставлять саме питання про тривалість Комуністичної влади на Україні в залежність від розв'язання національного питання, гадаючи одночасно, що питання про українізацію є питанням про те, як відбити наступ західного капіталу на нас". *)

Нервовий настрій більшовицьких проводирів пояснюється не тільки усталеним ними фактом зросту національної свідомості населення України, але й певною активністю його, що виявляється в чинах ворожих супроти більшовицької влади. Ворожі ці акти приймають форму різноманітну: повстання, партизанські рухи, терористичних розправ над окремими агентами комуністичної влади і, нарешті, актів чистого саботажу та знищення матеріальної бази більшовицької влади. На з'їзді українських комсомолів в травні місяці Фрунзе скаржився, що українські агенти з закордону організують з певним успіхом вибухи амуніційних склепів, а якась невідома рука підпалює елеватори з хлібом. Цілком певними є відомості про місцеві повстання, що особливо гострий і впертий характер прибирали на весні цього року на Полтавщині, хоч Раковський і хвалився, що на Україні „політичний бандитизм ми ліквідували". **)

Та може найкраще буде характеризувати настрої українського села, а одночасно і настрої більшовицької влади слідуючий документ—„ситуаційне повідомлення Комісара Внутрішніх справ про становище на Україні, Дону і Кубані" від 29 квітня 1923 р., текст якого ми й наводимо:

„Боротьба на Україні ще не закінчена. Цей рух набирає характеру організованого повстання заможнішого селянства під прапором оборони національних інтересів території проти ніби надужит'я з боку центральних властей. В кожному разі такого роду рух виявляється у відозвах Пов-

*) З промови Раковського „Задачи Партії". Див. книжка „Основные задачи момента". Изд. Пролетарий. 1923 р. (Стор. 65).

**) Ibid. Стор. 23.

станчого Комітету. Посилаючись на такий власне характер цього руху, ми маємо повідомлення та листи повстанців з закордону, які випадково по дорозі попадають до рук Надзвичайної Комісії по боротьбі з повстанцями.

Психологічна підстава тих рухів полягає,—для північних Росіян—в цілком незрозумілій вдачі (!) українського селянства, яке на різні факти та випадки зразу не реагує, а тільки після де-якого часу. Історія України учить нас, що українське селянство не рідко ставило сучасників у здивування. В часи пасивності накопичується у селянських мас велика ненависть, а після де-якого часу ця ненависть, замість того, щоб ущухнути, вибухає з великою елементарною силою. Таке саме положення утворилося на Україні і під час Комуністичної влади, а з огляду на те, що селянство дійсно терпіло від безперестанної зміни влади та що цілий край був тереном воюючих армій, тому й селянство українське не могло розгорнути відповідним чином ніякої ширшої акції.

Зубожіння краю вимагало від селянства виключної праці, щоб заробити на необхідні потреби життя, а через це дотримало воно вірно свого історичного характеру. В дійсності ж воно було спокійним до того часу, поки воно (селянство) терпіло злидні. Як же ж тільки економічне становище трохи поправилось, почали виринати скрізь повстанчі відділи („банди“), які нищать адміністративний апарат, з таким великим трудом доведений до порядку.

Вісти про рухи (повстанчі) в південно-східному краю Росії, сусідньому з Україною, привели Україну в нервовий настрій, і не виключеною є можливість, що весь її терені Дону до Кубані швидко стане тереном кривавих сутичок. Зближуючися небезпеку вже сьогодні можна помітити, бо в районі Дону виринули підозрілі відділи, а „зелені“ відділи Північного Кавказу також почали сильно працювати.

На лінії Ліхоя—Царицині є чинний, хоч трохи ослаблений, але всеж таки небезпечний відділ повстанців Дону, який в січні та в лютому, під командою Назврова, сформувався в козницькому селі Устьє—Белоколітвенська (?). Цей відділ без сумніву має звязки з групою Бабича, що провадить операції на терені Кубані і спеціально в районі Чорного Лісу, в місцеву адміністративна влада на протязі минулої зими не в силі була його знищити.

В цих рухах помітна єдність керування та напруженість провадження цього неспокою власне в південних автономних республіках.

Створюються конфлікти поміж населенням і владою, щоби за допомогою цього даги змогу вмішатися закордонним чинникам і просити їх про нову інтервенцію.

„Надзвичайна Комісія по боротьбі з повстанцями“ має матеріали, в яких дається пояснення про чинність проганди Всеросійського Повстанчого Комітету. Цей Комітет, на підставі своїх даних є центральною організацією всіх рухів. Він засідає то у Віні, то в Празі, то в Мюнхені, Букарешті або Будапешті. Усталено, що до Комітету, як представники правих партій, належать генерали Шкуров і Чернов, а як представники лівих партій Воронович, Лебедєв і Двілов.

Правдивість цих даних ствержує кореспонденція, яку перехоплено в районі Ярмолинець між отаманом Шепелем і генералом Петлюри Дельвгом в Букарешті.

Отже „Надзвичайна Комісія по боротьбі з повстанцями“ подає до відома вище наведене і просить щоб всі активні емігранські установи за кордоном були пильно стережені, щоби за допомогою цього догляду мати дійсний, точний образ діяльності Повстанчого Комітету за кордоном“.

Наведений документ, що походить з найбільш компетентного і авторитетного в очах комуністичної влади виконавчого органу II, спеціально організованого для боротьби з повстанчеським рухом, кидає досить яскраве проміння на дійсний стан річей, що утворюється не тільки на нашій Україні, а і в сумежних з нею крayah: Дону, Кубані та Північному Кавказі. Не будемо тут спинятися на політично-психологічних поясненнях причин і мотивів чинного незадоволення українського селянства з большевицької влади: де-чому в цих поясненнях не можна одмовити в певній об'єктивності і в ширшому зрозумінню „історичної вдачі“ нашого селянства. Більш каламутними є ті екскурсії, що їх пророблюють автори документа в обсяг домислів про вплив на українські повстанчі рухи з боку аналогічних їм явищ на території Дону, Кубані і Кавказу, бо первісним джерелом ворожих настроїв українського селянства до комуністичної влади є власне „вдача“ його—глибоко індивідуалістична, тісно звязана і історично підживлена умовами його господарки. Більше значіння має той фактичний інформаційний матеріал, який наводять автори документа, спеціально приставлені для „уловлення“ повстанчеських душ і безоглядної боротьби з ними. Інформації ці усталюють:

1. Нервовість большевицької влади, яка не таїть від себе можливості збільшення і поширення повстанчої акції.

2. Соціальну підкладку II, а спеціально що до українського руху—та й глибоку національну ідейність його, що особливо варто уваги, коли згадати, що большевицька влада в своїй пресі, в своїх офіційальних деклараціях і в дипломатичних вотах намагається з усіх сил виставити повстанчеські рухи, як рухи „бандитів“—карних і адеморалізованих елементів населення.

3. Безсилість органів большевицької влади опанувати повстанчою акцією і впливаючу звідсіль апеляцію до центральної влади, аби вона вжила відповідних засобів для контролю і паралізування діяльності емігранських повстанчих організацій, яким—вірно чи ні, це инша справа,—надається ними керуюча ролля ініціаторів і аранжерів повстанчої акції на теренах України, Дону, Кубані і Кавказу.

Ці головні риси наведеного документа промовляють самі за себе і свідчать, що не дуже добре „стоять справи“ в новітньому Дунському королівстві, комуністичні верховодирі котрого з усього горла і на всіх перехрестях кричать, що, мовляв, вони „ліквідували політичний бандитизм“ і що населення вже не за страх, а за совість допомагає їм в перепровадженню завдань комунізму, тоді як в дійсності це населення таїть в собі ненависть до окупанської влади, точить на неї ножа і не перестав підкладати під неї вибухові міни.

S. T.

Г а н е б н і д о к у м е н т и .

З огляду на те, що не всі кола українського громадянства на еміграції ознайомлені з тими юридичними підставами, якими зафіксувала Центральна комуністична влада Москви акцію підбою та окупації окремих незалежних держав та територій, що в роках 1917—1920 одірвались були від Московщини, ми вважаємо не зайвим подати їх до ширшого відому. „Державні акти“, дотичні справі вільного „об'єднання“ цих держав і територій з Московщиною, підписані були 30 грудня 1922 року на з'їзді представників окремих республік в Москві, де ніби й відбулося таким чином повільне „волею від царя восточного“ в большевицько-комуністичній трансформації.

Очевидячки, що закінчення об'єднуючого процесу вимагало попередньої підготовчої праці серед окремих „федеративних“ республік і областей. Ця праця з услужливою готовністю пророблена була місцевими пашолками Московської влади, а в першу чергу на Україні. 7-й З'їзд Рад. України „з надавичайним ентузіазмом одноголосно санкціонував пропозицію про утворення Союзу Советських республік, видавши волю свою в окремій декларації“—як повідомляє про це офіційна вестянка большевицький в спеціальній праці під заголовком „С. С. С. Р.“ (Союз Советских Социалистических республик). *) Текст цієї декларації, наскрізь просякнutoї фарисейством і політичним зрадянством, такий:

*) И. П. Трайнин. Стор. 50. Москва 1923 г.

„Глибока спільність класових інтересів пролетаріїв усіх країн все-владно наказує необхідність зміцнення з усіх сил організаційного зв'язку та єдності перед обличчям капітала. Класова солідарність робітників і селян Росії, Білорусщини, України і Закавказьких республік уже в початку великої листопадової революції поклала міцний фундамент тісного зв'язку і фактичної єдності в сучасній боротьбі з царством капіталістів та поміщиків. Дякуючи цьому братському Союзові, що зродився і виріс за часів грози і бурі горожанської війни, працюючі маси совітських республік могли завоювати і обороняти права свої на владу, землю, фабрики і заводи проти запеклих атак об'єднаного табору капіталістів-хижак цілого світу.

Осягнене нами тепер, шляхом величезних жертв і зусиль, становище відносного спокою продовжує залишатися під загрозою повторення гвалтовних спроб капіталістичних держав знищити плоди наших перемог. Наочним доказом яскраво ворожих позицій буржуазних країн, що не миряться з фактом існування совітських республік, є наша довготривала міжнародна ізоляція, зокрема ця ненависть виявляється в безперестанних спробах західно-європейської буржуазії та інтелігенції деяких дрібних республік (Петлюровщина на Україні, меншевики в Грузії, мусавтісти в Азербейджані, дашнаки в Арменії). Переведення в життя нової економічної політики і зв'язаний з цим відносний зріст дрібно-буржуазних елементів збільшили небезпеку зміцнення ворожих пролетаріатові націоналістичних настроїв як в формі відродження великодержавної російської тенденції з одного боку, так і сепаратистично-шовіністичної з другого. Одночасно з цим, випливаюча з факту нашої міжнародної ізоляції, необхідність базуватися в справі внутрішнього будівництва виключно на власних силах і засобах совітських республік вимагає зміцнення та поглиблення їх економічної єдності, яка відкриває їм можливість ставити і полагоджувати господарчі завдання, що не під силу кожній зокрема. Єдино вірною, з точки погляду інтересів робітничого класу і селян, політикою може бути лінія максимального згуртування та об'єднання всіх сил совітських республік і закріплення єдиного робітничо-селянського фронту.

Спираючись на вищенаведене, сьомий Всеукраїнський З'їзд Совітів робітничих, селянських та червоно-армійських депутатів цілком апробує позицію уряду в даному питанні, що вицїпаса в постанові ВУЦІК-а з 15—IX, 1922 р.

Сьомий З'їзд Совітів, в повній згоді з бажанням та волею працюючих України, звертається до робітників і селян Росії, України, Білорусщини, Грузії, Арменії та Азербейджану з братською пропозицією негайно приступити до оформлення вже фактично існуючого союзу совітських республік, об'єднуючи таким шляхом соціалістичний робітничо-селянський фронт проти фронту світової буржуазії. З'їзд має певність, що такий єдиний союз совітських республік, закріплюючий на основах абсолютної рівності їх тісний економічний та політичний зв'язок і в той же час забезпечуючий самостійне національно культурне будівництво і необхідні гарантії виявлення господарчої ініціативи кожного з членів Союзу, буде найліпшою формою розв'язання національної проблеми в дусі міжнародної пролетарської солідарності, першим кроком до здійснення майбутньої Світової Совітської Республіки, праці і міцною опорою інте-

ресів робітників та селян не тільки союзних країн, а й цілого світу".

З тексту цієї декларації видно, що агенти Московського уряду на Україні виступили в ролі ініціаторів ніби Союзу, прокладаючи ідею його на обміркування „братських" республік, які під загрозою терору звичайно, і тілом і душею пристали на неї.

Фарисейство ініціаторів Союзу яскраво прозирає з тексту „Договора про утворення Союзу Соціалістичних республік", який, з огляду на його значіння, як формально юридичного акту, ми містимо далі:

„Російська Соціалістична Федеративна Совітська Республіка (Р. С. Ф. С. Р.), Українська Соціалістична Совітська Республіка (У. С. С. Р.), Білоруська Соціалістична Совітська Республіка (Б. С. С. Р.) і Закавказька Соціалістична Федеративна Совітська Республіка (Грузія, Азербейджан і Арменія) закінчують цей союзний договір про об'єднання в одну союзню державу—„Союз Совітських Соціалістичних Республік"—на наступних підставах:

1. Компетенції Союзу С. С. Р. в особі його верховних органів підлягають: а) представництво Союзу в міжнародних відносинах; б) зміна зовнішніх кордонів Союзу; в) закінчення договорів про прийом до складу Союзу нових республік; г) оголошення війни і закінчення миру; д) закінчення зовнішніх державних позичок; е) ратифікація міжнародних договорів; ж) установлення підстав зовнішньої та внутрішньої торгівлі, з) установлення підстав та загального плану всього народнього господарства Союзу, а також закінчення концесійних умов; и) регулювання транспортної та поштово-телеграфної справи; к) установлення підстав організації озброєних сил Союзу ССР; л) установлення єдиного державного бюджету ССР, установлення монетної, грошової та кредитової системи, а також системи загально-союзних республіканських та місцевих податків; м) установлення спільних підстав земельного ладу та користування землею, рівнож як і користування надрами, лісами і водами по всій території Союзу; н) спільне союзне законодавство про переселення; о) установлення підстав для судівництва і судівничого процесу, а також цивільне та кримінальне союзне законодавство; п) установлення основних законів про працю; р) установлення спільних підстав народньої освіти; с) установлення спільних мійр в обсязі народнього здоров'я; т) установлення системи міриницької і ваги; у) установлення спільно-союзної статистики; ф) основне законодавство в обсязі союзного (прав) громадянства для чужоземців; х) право спільної амністії; ц) одміна порушуючих спільний договір, постанов З'їздів Совітів, Центральних виконавчих Комітетів і Совітів Народніх Комісарів союзних республік.

2. Верховним органом влади Союзу С. С. Р. є З'їзд Совітів Союзу ССР, а в період між з'їздами—Центральний Виконавчий Комітет С. С. С. Р.

3. З'їзд Совітів ССР складається з представників міських совітів по розрахункові і депутат на 25,000 виборців і представників губернських зїздів совітів по розрахункові і депутат на 125,000 мешканців.

4) Делегати на З'їзд Совітів обираються на губернських з'їздах Совітів.

5. Чергові З'їзди Совітів ССРСР скликаються ЦИК-ом ССРСР один раз на рік, надзвичайні З'їзди скликаються ЦИК-ом ССРСР з його власного рішення або з вимоги не менше як двох союзних республік.

6. З'їзд Совітів Союзу ССР обирає ЦИК з представників союзних республік пропорціонально населенню кожної, всього в складі 371 членів.

7. Чергові сесії ЦИК-а ССРСР скликаються тричі на рік. Надзвичайні сесії скликаються з постанови президіума ЦИК-а Союзу або на вимогу Світа Народніх Комісарів Союзу ССР, а) також ЦИК-а одної з союзних республік.

8. З'їзди Совітів і сесії ЦИК-а ССРСР скликаються в столицях союзних республік в порядку, встановленому президіумом ЦИК-а Союзу ССР.

9. ЦИК ССРСР обирає президіум, що являється вищим органом влади Союзу в періоди між сесіями ЦИК-а Союзу.

10. Президіум ЦИК-а Союзу ССР обирається в складі 19 членів; з цього числа ЦИК Союзу обирає чотирьох представників ЦИК-а Союзу по числу союзних республік.

11. Виконавчими органами ЦИК-а Союзу є Світ Народніх Комісарів (Совнарком Союзу), обираємих ЦИК-ом Союзу на термін уповноважень останнього, в складі: Голови Світа Народніх Комісарів Союзу, його заступника, Народнього Комісара Закордонних Справ, Народнього Комісара військових і морських справ, Народнього Комісара зовнішньої торгівлі, Народнього Комісара шляхів, Народнього Комісара Пошт і Телеграфів, Народнього Комісара робітничо-селянської Інспекції, Голови вищого Світа Народнього Господарства, Народнього Комісара Праці, Народнього Комісара Харчування, Народнього Комісара Фінансів.

12. В цілях запровадження революційної законності на території Союзу ССР і об'єднання зусиль союзних республік по боротьбі з контрреволюцією, утворюється при ЦИК-у ССРСР Верховний Суд, з функціями верховного судового контролю, а при Світі Народніх Комісарів Союзу — об'єднаний орган Державного Політичного Управління. *) представник якого увіходе до складу СНК Союзу з правом дорадчого голосу.

13. Декрети і постанови Совнаркома ССРСР обов'язкові для всіх союзних республік і безпосередньо виконуються по всій території Союзу.

14. Декрети і постанови ЦИК-а і Совнаркома Союзу друкуються в мовах, загально вживаних в союзних республіках (російській, українській, білоруській, грузинській, армянській і тюркській).

15. Центральні-Виконавчі Комітети союзних республік опротестовують декрети і постанови Совнаркома Союзу в президіум ЦИК-а ССРСР, не припиняючи виконання їх.

16. Постанови і розпорядження СНК ССРСР можуть бути відмінені тільки ЦИК-ом ССРСР, його президіумом; розпорядження ж окремих Народніх Комісарів ССРСР можуть бути відмінені ЦИК-ом ССРСР, його президіумом і Совнаркомом Союзу.

17. Розпорядження Народніх Комісарів ССРСР можуть причинятись ЦИК-ами або президіумами ЦИК-а союзних республік тільки у випадках виняткових, при очевидній невідповідності даного розпорядження постановам Совнаркома або ЦИК-а Союзу ССР. Про припинення розпоря-

*) „Чека“.

дження ЦИК або президіум ЦИК-а союзних республік негайно повідомляє Світ Народніх Комісарів Союзу ССР і відповідного Народнього Комісара Союзу ССР.

18. До складу Світа Народніх Комісарів союзних республік увіходять: Голова Світа Народніх Комісарів, Заступник Голови, Голова Вишого Світа Народнього Господарства, Народній Комісар Хліборобства, Народній Комісар Продовольчих Справ, Народній Комісар Фінансів, Народній Комісар Праці, Народній Комісар Внутрішніх Справ, Народній Комісар Юстиції, Народній Комісар Робітничо-Селянської Інспекції, Народній Комісар Освіти, Народній Комісар Здоровля, Народній Комісар Соціального Забезпечення, Народній Комісар Національних Справ, а також з правом дорядчого голосу уповноважені Наркоматів Союзу: по справах Закордонних, по військових та морських справах, зовнішньої торгівлі, шляхів і пошт та телеграфів.

19. Вищий Світ Народнього Господарства і Народні Комісаріати: Продовольчий, Фінансів, Праці та робітничо-селянської Інспекції союзних республік, безпосереднє підлягаючи ЦИК-ам і Совнаркомам союзних республік, керуються в своїй діяльності розпорядженнями відповідних Комісарів Союзу ССР.

20. Республіки, увіходячі до складу Союзу, мають свої бюджети, що складають інтегральну частину загально-союзного бюджету, який ухвалюється ЦИК-ом Союзу. Реєстр прибутків і розміри прибуткових відчислень, що йдуть на утворення бюджетів союзних республік, опрєдїлюються ЦИК-ом Союзу.

21. Для громадян союзних республік встановлюється єдине союзне право громадянства.

22. Союз має свій прапор, герб і державну печатку.

23. Столицею Союзу ССР є місто Москва.

24. Союзні республіки вносять, відповідно до цього договору, зміни в свої конституції.

25. Затвердження, зміни і доповнення Союзного договору підлягають виключній компетенції З'їзду Світів ССР.

26. За кожною з союзних республік схоронюється право вільного виходу з Союзу.

Підписали члени уповноважених делегацій, від: 1) Р. С. Ф. С. Р.: Калінін, Сталін, Риков, Троцький, Каменев, Молотов, Цюрупа, Сокольніков, Сапронов, Пятанов, Богданов, Рудзутак, Курський, Хидиралієв, Мендешев, Коркмасов, Саїд-Галієв, Мухтаров, Елукідзе, Хамков, Янсон, Мансуров, Рахімбаєв, Смідовіч. 2) У. С. С. Р.: Петровський, Фрунзе, Лебедь, Затонський, Скрипник, Яковенко, Бугай, Сімонов, Власенко, Порайко, Смірнов, Абрамов, Дубовий, Ношковський, Рамейко, Гулий, Затр, Пахомов, Гула, Попов, Сербиченко, Кошкарев, Кліменко. 3) З. С. Ф. С. Р.: Цхакая, Мусабєков, Мясніков, Кіров, Орджанікідзе, Магарадзе, Лукашін, Амбарцумян, Мамулія, Багтадзе, Буня Заде, Джатієв, Тер-Габрієлян, Парушян, Ільдрим, Акунда, Кулієв, Аджарія, Гусейнов, Мірзоян, Сафаров. 4) Б. С. С. Р.: Червяков, Холош, Молоковіч, Славінський, Гетнер, Ханкевіч, Путнін, Епштайн, Акріці, Бабенко, Бухман, Міленький, Грузель, Ігнатовський, Мороз, Люкумовіч, Фабріціус, Чернушевіч, Нікітін, Шолоховіч, Владіміров, Тулунтіс, Левін. 30 грудня 1922 р. Москва*.

Нова конституція „союзних“ республік варта уваги знавців державного права. З текста її видно, що ніякої самостійності окремі республіки не мають. За царських навіть часів кожен повіт все земство володіло більшими правами, ніж „самостійні“ республіки Союзу, зв'язані з Москвою поданим нами „договором“.

Сумна історія.

Не раз вже доводилося нам згадувати на сторінках „Трибуни України“ факти корисної культурної діяльності Українського Громадського Комітету в Празі. Разом з тим ми свідомо не заготовували в „Трибуні“ висловів опії тих громадських ел., що негативно ставляться до Громадського Комітету, вважаючи його замаскованою політичною організацією з певними завданнями, ворожими державному центрові У. Н. Р.; але ми не вважаємо за собою права відмовити в місці на наших сторінках для того сумного документа, який надіслано нам одним із видатних українських діячів, що сам за його і відповідає. Документ цей має наголовок: „Відкритий лист до Українського Громадського Комітету в Ч. С. Р.“. Автор листа — С. О. Сірополко, один із найвизначніших діячів на полі народньої освіти, особливо позашкільної. Якийсь час еміграційне суспільство вважало його кандидатом на катедру позашкільної освіти в Вищому Педагогічному Інституті в Празі, але потім виявилось, що в Педагогічному Інституті й катедри подібної нема та що С. О. Сірополкові не тільки катедри, але й стипендії не бажають дати. В згаданому документі С. Сірополко, звертаючись до Українського Громадського Комітету, пише:

На повідомлення У. Г. К. від 19—VII ц. р. про те, що Управа У. Г. К. „взявши на увагу інформації про моє негативне відношення до У. Г. К. в питанні перевезення Укр. Архіву-Музею до Праги, постановила відкласти остаточне рішення в моїй справі“, щоб-то в справі уцілення мені стипендії. *) — мушу відповісти в формі відкритого листа, бо мотив, яким

*) Повідомлення цитую дословно з заміною слів „Ваше“ „Вашій“ на „моє“, „моїй“. Цей історичний документ, мабуть, для надання особливої урочистості має аж три підписи: члена Управи М. Галагана, секретаря п. Сумцевича і Управителя культ. проєв. відділу І. Паливоди.

керувалась Управа, вносячи свою постанову, має, на мій погляд, загально-принципове значіння.

Признаюся, я був переконаний, що У. Г. К., утворюючи стипендії ставить своїм завданням підтримати шляхом матеріальної допомоги духову працю та літературну продукцію українських учених і письменників, що перебувають на еміграції, і тим зберегти культурні сили на користь України. В цьому переконанні я й звернувся до У. Г. К. з проханням про призначення мені стипендії, яка дала б мені можливість зайнятися літературною працею в галузі позашкільної освіти. Розуміється, я не міг припустити, що У. Г. К. відступить од загального порядку призначення стипендій, щоби належної кваліфікації наукової чи літературної здібності кандидатів на стипендію або вартості запропонованих ними праць, але виходить, що У. Г. К. дотримується в цьому відношенні принципів „доброго старого времени“, коли наука була підпорядкована політиці, коли доля культурних діячів була цілком в руках поліційних чинників, які збирали секретні відомості про політичну їх благонадійність і т. д.

І дійсно, У. Г. К. з'ясовує сфери кандидата на стипендію шляхом „інформацій“ і з відвертою безцеремонністю визнає, що першою умовою для одержання стипендії є позитивне відношення кандидата до У. Г. К.

Очевидячки, не зовсім довіряючи власним „інформаціям“ що до мого відношення до У. Г. К., останній ласкаво згодився відкласти остаточне рішення про призначення мені стипендії, в надії, що я поспішу розписатись у лояльності до У. Г. К.

На протязі своєї довгорічної громадської діяльності на культурно-освітньому полі я звик віддавати свій труд на службу громадянству, а не особам. І тому вважаю нижче своєї гідности і на цей раз, хоч би в перспективі були „чеські корони“, декламувати словечко почуття до У. Г. К.

Можу лише—в інтересах встановлення правди—спростувати „інформації“ У. Г. К.: Архів-Музей Визволення України, оскільки мені відомо (я не вхожу до складу ні Комітету Музею, ні його Дирекції), поки що не має в своєму розпорядженні яких-будь матеріалів, а тому нема й чого перевозити до Праги.

З огляду на те, що порядок призначення стипендій У. Г. К. не відповідає моїм переконанням, прошу У. Г. К. не утруджати себе остаточним рішенням моєї справи.

Ст. Стрпошко.

м. Тернів,
22—VII. 23 р.

Що це таке? Невжеж Громадський Комітет абирє відомості про „політичну благонадійність“, з специфічного погляду, кандидатів на стипендії? А коли абирє, то через кого саме? І яким чином провадиться розслід чи перевірка одержаних відомостей, коли це не є проста донос в старо-російському змісті?

Не може підлягати сумніву, що нашому громадянству ба-

жано булоб мати докладні і цілком конкретні відомости в цій справі.

Даючи місце наведеній заяві д. Сірополка, редакція „Трибуни України“, само собою зрозуміло, радо дала б місце і поясненню Громадського Комітету в цій справі, коли б Комітет визнав потрібним використати для цього наші сторівки. Щиро хотілося б думати, що в незвичайно сумнів з громадського погляду історії з д. Сірополком закралося якесь неперозуміння або виявилася сваволя окремої особи, що не розуміє елементарних вимог суспільної етики.

В кожному разі слово за Громадським Комітетом.

Редакція.

Перший З'їзд української еміграції в Польщі.

Персональний склад З'їзду.

15—18 серпня 1923 р. відбувся у Варшаві Перший делегатський З'їзд української еміграції, в якому прийняли участь 51 представник еміграційного суспільства. В зазначеному числі було 51 делегатів, обраних ріжними еміграційними колоніями і громадськими організаціями на загальних підставах виборчого регуляміну, 4 представники, делеговані в порядку військового призначення від інтернованої армії У. Н. Р., і 6 осіб, кооптованих самим З'їздом у свій склад із числа докладчиків та членів Українського Центрального Комітету, який уривняв на себе відповідальність за З'їзд, скликаний з його ініціативи.

В складі еміграційного З'їзду було 2 жінки і 58 чоловіків.

Представництво на З'їзді мали такі місцевості в Польщі, де осіла українська еміграція: Тарнів, Ченстохова, Варшава, Станіславів та його околиці, Здолбуново на Волині, Гродно, Віленщина, Гайнівка (Бловіжська Пуща), Каліш, Воломін, Стшалків, Ривінський повіт і табори Щипіорнський та Калішський.

Уповноваження прибулих на З'їзд представників еміграції були перевірені обраною З'їздом мандатною комісією і після її доповіді затверджені З'їздом.

Відкриття З'їзду і привітання.

Перед відкриттям З'їзду Протопресвітер о. Павло Пашчевський відслужив молебен і сказав відповідне слово.

З'їзд відкрив Голова Організаційного Бюро Ол. Саліковський, який у вступній промові зазначив труднощі, що їх довелося перемогти при підготовці та організації першого еміграційного з'їзду, з'ясував сучасний стан еміграції, що робив скликання з'їзду конче необхідним, підкреслив ті пакти програму, які мусять зосередити на собі головну увагу представників еміграційного суспільства, і закликав присутніх до дружньої, напруженої, об'єднуючої праці в ім'я інтересів українського народу, якому служили й повинні служити вигнанці з Батьківщини.

— „Українському народові слава!“—закінчив свою промову п. Саліковський, і гучне „слава!“ всього З'їзду покрило його слова.

До президії З'їзду були обрані: Головою В. Сальський, товаришами Голови М. Безручко і М. Мерченко, секретарями Л. Волохів і М. Ковальський.

П. Сальський, дякуючи з'їзд за високе обрання, висловив надію, що з'їзд виконає своє завдання відносно організації еміграційних сил і міцно поведе перші пелючки в справі об'єднання еміграції в ім'я культурно національного і державного відродження поневоленої батьківщини. Наприкінці вказуючи на велику відповідальність, що несуть делегати за свою роботу на з'їзді, ген. Сальський закликав шанувати час і спокійно та діловито провадити працю.

Першими привітали з'їзд емігранти Грузинія в особі спеціальної делегації, яка була присутня і при відкритті з'їзду. В привітальній промові Грузинів, виступив кн. Тумановим, було зазначено, що однакова доля прийшла до великій революції так українському, як і грузинському народам — цим двома в'язням московського царату. Одні з ті самі причини привели найбільш активних представників обох народів за межі своїх країн. І тут, на вигнанні, охоплена однаковою з Українцями тугою, однаковою любовію до отчизни та незалежністю до сильного ворога, складає грузинська еміграція Першому З'їздові української еміграції своє шире братерське привітання, разом з тим висловлюючи певність, що не в довгому часі за-

гине той спільний ворог і краща доля засяє обом поневоленим тенер народам.

На це привітання З'їзд відповів довгими і щирими оплесками, а Голова, дякуючи за привітання, зазначив, що тільки в братерській приязні, спільними зусиллями ми виборемо і міцно захистимо волю наших покряджених націй.

Після того було оголошено привітання, надіслане З'їздові Головою Директорії та Головним Отаманом військ У. Н. Р. С. В. Петлюра в своїм листі писав: „Вітаю Перший З'їзд української еміграції, перебуваючої в Польщі, і бажаю йому як найбільших успіхів в досягненні тих завдань, що стоять перед ним. Справа організації нашої еміграції та утворення нею відповідних умов для різноманітних справ заопікування та для творчої праці на добро Батьківщини залежить од самої еміграції. Певний в тому, що морально здорові елементи еміграційного громадянства переборять спільними силами ті перешкоди, які стоять на дорозі до цієї мети, засилаю свої найщиріші побажання з'їздові і вірю, що він свою, так відповідальну працю, переведе під знаком активної любови до рідної України та об'єднання всіх сил нашої еміграції“.

З'їзд вислухав привітальний лист Головного Отамана стоячи і відповів на нього гучними оплесками.

Треба зазначити, що на протязі чотирьох днів праці з'їзду була отримана від різних інституцій та окремих осіб ціла низка привітань—листових і телеграфних—з побажанням успіху праці з'їзду на користь об'єднання та міцної організації еміграційних сил. За браком місця можемо навести тут лише список цих привітань: 1) привітальний лист був. Голови Ради Республіки І. А. Феценка Чопівського; 2) привітальний лист Голови Ради міністрів У. Н. Р.—А. М. Лівницького; 3) лист правління об'єднаної спілки військових інвалідів У. Н. Р.; 4) депеша старшин і козаків запорозьких з м. Люблина; 5) привітання семи організацій української еміграції в Румунії (Місії УНР, Філії Т. на Ліги Націй, Громадського Комітету і т. и.); 6) телеграма Академічної Громади в Подєбрадах; 7) лист Громади середнескільників у Калішському таборі; 8) лист групи членів партії с. ф., перебуваючих у Чехословаччині, надісланий п. О. Я. Шульгину; 9) депеша Управи українського Т-ва допомоги збігцям у Львові (в привітанні цієї останньої організації зазначено, що лише з незалежних обставин делегат її не виїхав на з'їзд); 10) депеша Голови Українського

Центрального Комітету А. В. Лукашевича з Волині. Всі ці привітання З'їзду приймав дуже щиро і з великим задоволенням, але з особливим ентузіазмом вістрів З'їзду привітання Української Громади в Мароко, що прибуло авіопштою через Румунію. Наводимо тут це привітання повним текстом:

„До делегатського З'їзду української еміграції в Польщі.

Українська Громада в Мароко, яка є складовою частиною Філії Українського Товариства Ліги Націй в Румунії, засилає через Управу Філії щиро і сердечно привітання організованому українському громадянству в Польщі.

Тільки тоді, коли розкидане по всьому нашому громадянству буде вроді почувати себе дітьми однієї Української сім'ї — ми матимемо злитовану силу і зуміємо взяти те, що належить нам по праву.

Шукання винуватих у наших нещастях треба віддати суду об'єктивної історії. Не кохаймося у минулому, а будемося та організуємося для впертої боротьби за краще майбутнє.

Закинуті в далеке Мароко, в лави французьких легіонів, ми з надруженням слідкуємо, як життя нашої еміграції в Європі та в Америці і щиро та радо вітаємо всякий прояв організованого життя.

Важливо усвіду в Європі З'їзду, ми певні, що він буде провадитись під гаслом: національно державне понад партійне, класове, партійне, а тим паче особисте.

Хай живуть національні проводирі України. Хай живе слава Українська Армія. Хай живуть лицарі-партизани, що нищать і боряться з ворогами України. Хай живуть вірні сини України!

За Українську Громаду в Мароко: Олександр Ріжко-Незбієнко та Петро Книш-Слобожанський“.

Крім цих писемних та телеграфних привітань були й привітання особисті, а саме — від Управи Т на допомоги збігням в Україні висловив привітання Голова Т-ва М. Ю. Багриновський, від „Шемсжа“ (Союз бувших поневолених народів старої Росії) привітав з'їзду сенатор Сідлецькі і від польської партії соціалістичної п. Голувко.

Сідлецькі тепло і сердечно висловив своє співчуття укр. еміграції, підбадьорюючи її вірою, що незабаром встане час, коли поверне вона на рідну землю звільнену від ворогів

і запавує укр. нарід повновладним хосаїном своєї держави. А що настане цей час в тому переконаний сен. Сідлецькі хоча би із того, що прийшов він по довгих реках невільництва і для Польщі. Пропінь і укр. нарід має не менше прав на державну незалежність.

Закінчив свою промову сен. Сідлецькі поетичним порівнянням укр. еміграції з образом Ярославни із Слова о Полку Ігоревім.

П. Голувко просив З'їзд не думати, що польський нарід, зокрема польська демократія забули події недавнього минулого, коли плече о плече укр. військо, в спільній з Подляками боротьбі з большевиками рятувало Польщу від нової неволі, нового рабства. Вони добре пам'ятають Замостя і ген. Беаручка, який своєю вдалою обороною Замостя задержав большевицьку навалу і тим спричинився до почавшогося відвороту большевиків. Не може Польський Нарід забути цієї братньої допомоги йому Укр. Народу. *)

Сенаторові Сідлецькому і п. Голувко коротко відповів Голова З'їзду ген. Сальський. Дякуючи за привітання, він нагадав, що в 1920 році в кривавій спільній боротьбі проти московських наїздників тільки українська армія до жінця виконала свої союзницькі зобов'язання і, полишена на власні сили, сама одна не могла встояти проти переважаючого її численно ворога. В наслідок цього армія і багато наших громадян опинилися на еміграції, де тепер в більшості перебувають в дуже тяжких обставинах під виглядом правним, матеріальним і моральним. Голова З'їзду хоче вірити, що польська нація відтримає нашу еміграцію і допоможе їй дочекатися повороту на рідну землю.

Ні від Росіян ні від Жидів з України (які між иншим мають велику організацію у Польщі) ніхто не привітав з'їзд української політичної еміграції, і це не могло не звернути на себе уваги.

З'їзд, висловивши щяру подяку всім, хто надіслав йому добре слово, постановив зі свого боку привітати перш за все інтерв'ювану армію У. Н. Р., з якою еміграція ділить свою долю, на яку покладає свої надії та емігранську українську конференцію, що відбувалась у ті самі дні в Букаресті. Крім того З'їзд привітав славного нашого композитора і співаця

*) „Укр. Сурмач“ ч 59—60, стор. 10.

А. Кошиця, що разом зі своєю славновісною капелюю перебуває в далекій Америці нашу національну справу і не раз уже надсилав із заробітків кафель повинну поміч рідній еміграції.

Чисто ділова праця з'їзду зосередилася на вислуханню й обговоренню доповідів по 11-ти пунктах програму та опрацюванню, при допомозі обраних комісій, відповідних резолюцій і постанов.

Організація еміграції.

Основним питанням була справа загальної організації еміграції, цеб-то утворення еміграційного центру на громадських підставах, встановлення зв'язку цього центру з периферією (цеб-то з місцевими колоніями й гуртками) та організація самої периферії.

В цій справі з докладом виступав Голова Організаційного Впра О. Ф. Саліковський.

Використавши оучасний стан української еміграції, який вимагає нових організаційних заходів на базі суспільних, референт звернув увагу зверх за все на організацію центра, що має бути керівником і регулятором всього еміграційного життя.

Далі докладчик зазначив, що існує кілька шляхів для утворення відповідного новим потребам еміграції центра, а саме:

- а) утворити цілком нову центральну організацію;
- б) пристосувати для зазначених потреб одну з існуючих тепер організацій центрального характеру, цеб-то Український Центральний Комітет або Товариство допомоги збігцям з України;
- в) реорганізувати та об'єднати для координованої праці обидві названі установи.

Перша комбінація, на думку референта, навряд чи може підійти, бо вона вимагає довгої і непевної процедури легалізації; а справу треба переводити тепер, негайно. Окрім того, щоб утворити поверх існуючих ще нову поважну еміграц. організацію, потрібні нові діяльні та досвідчені люде, а їх у нас і без того обмаль.

Друга комбінація має ту негативну особливість, що являє грунт для зайвого і шкідливого в наших суспільних умовах паралелізму і конкуренції двох установ: Центрального Ко-

мітету та Т-ва допомоги збігцям. Нидати ж котру небудь з цих установ наряд чи було б доцільним, бо можна з них придбала вже певні звязки, користується довіррям в тих чи інших сферах, від котрих залежить справа еміграції, має певний досвід та вищан в громадянстві і т. д.

Отже, залишається третя комбінація: реорганізувати та об'єднати для координованої праці обидві названі установи.

Загальна лінія реорганізації намічається самим характером обоіх установ, обсягом їх діяльності.

Центральний Комітет має дуже широку компетенцію і великі офіційні звязки, але в його організації мало громадськості, під ним не почувається ґрунту.

Т-во допомоги збігцям навпаки має від собою певний, суспільний ґрунт, але обсяг його діяльності вузкий, ніж у Ц. К. і головним чином філантропічний; офіційних же звязків воно має дуже мало. Окрім того Т-во само по собі не може стати центральною організацією всемігранського характеру, бо не кожний громадянин входить і може входити в його склад тому, що не вимагає рекомендації двох старих членів Т-ва, постанови Управи і акуратного внеску членських вкладок. В учасний мент до Товариства допомоги наляжить наряд чи й одна десята частина емігрантів Українців.

Отже, здається, було б найдоцільнішим реорганізувати на громадських засадах Центральний Комітет, який і тепер уявляє із себе установу всемігранського характеру і значної компетенції, і одночасно звязати Ц. К. у певних справах з Товариством допомоги збігцям, яке ті справи головним чином і провадило б.

Організація Ц. К. до цієї пори була така:

У його центрі стоїть Дирекція, що складається з трьох незмінних, без згоди польського уряду, осіб, зазначених у самому статуті. Тепер членами Дирекції Ц. К. та є: Андрій Лукашевич (голова), Вячеслав Прокопович і Микола Юнаків. Дирекція власне вирішує всі справи Ц. К. і несе відповідальність за його; члени ж Комітету, яких нараховується біля 12-ти, збираються на загальні збори лише 1—2 рази на рік, вислуховують справоздання Дирекції та висловлюють свою опінію щодо її діяльності. Де-які з членів Дирекції та членів Ц. К. являються керівниками секцій К-та, але з секцій тепер фактично працює лише культурно освітня, якою керує О. Саліков-

ськня, та жіноча підсекція, якою керувала весь час п. Олена Лукасевич, а тепер тимчасово керує п. Н. Саліковська.

Головна, дуже важка і відповідальна частина діяльності Ц. К.-та полягає в правнім захисті української еміграції перед центральною і місцевими владами. Тут допомагають Комітетові численні відділи (філії), що відкриваються на протязі останнього року на периферії—вже чисто громадським шляхом. Місцеве суспільство обирає керівника філії, а Ц. К. його затверджує. Такий порядок, себ-то обрання керівників філій громадянством, встановив сам Ц. К.; у статуті-ж про вибори і не згадується.

Я—додає до цього реферат—вказав останній факт власне для того, щоб показати шлях, яким, не касуючи і не міняючи статуту Ц. К., можна надати вже в тепер цілком мінший, під громадським поглядом, характер.

Тим, хто близько стоїть до У. Ц. К. і добре бачить додатні й негативні риси його організації й діяльності, реорганізація Ц. К. уявляється справою досить простою.

Діяльність Ц. К. полягає в секціях, і тому треба, щоб керівники секцій обиралися громадянством—чи на з'їзді еміграції чи якимсь вищим шляхом (напр. на сесії Загальної Ради, про що—явлі).

Але цього замало, щоб вони, а також секретар Ц. К., якому належить надати право ухвального голосу, обиралися громадянством. Треба в порядку інструкціонному встановити, що керівники секцій приймають обов'язкову участь в засіданнях Дирекції і що з їх голосом Дирекція мусить рахуватись як з ухвальними, а не дорадчими (як тепер). В цих засіданнях і на таких же повних правах мусіли б приймати участь і представник Т.-ва допомоги збігцям з України. Таким чином значна більшість в засіданнях була б на боці обраних представників громадянства.

Зазначений порядок ще не висчерпує справи. Комітет може складатися на три чверти з обраних людей і все ж таки, як інституція центральна, буде далеко стояти від громадянства, від еміграційної периферії з її своєрідним життям і потребами.

Треба конче наблизити ту периферію до центра, треба щоб периферія давала центрові загальні директиви в його діяльності та тримала його в курсі еміграційного життя і його потреб. Для цього необхідно, щоб принаймні раз на два три

місяці збиралась Загальна Рада Центр. К-ту, яка мусить складатися з членів Дирекції та їх заступників, керівників секцій всього складу Управи Т-ва допомоги збігцям і всіх керівників провінціальних відділів Центр. К-тету. Кількість членів такої Ради мусить досягати яких 20—25 чоловік. Обмін думками на таких зборах вплив би багато справжнього життя в діяльність Ц. К., а рішення Загальної Ради при певних умовах заміняли б постанови емігранського з'їзду. На зборах Загальної Ради можна було б обрати і кандидатів на вакантні посади керівників секцій, а з'їзд їх затверджував би.

Само собою зрозуміло, що вищою інстанцією в тій організації, яка пропонується, був би з'їзд всієї еміграції, що збирався б раз на рік, розглядав би справоздання центральних установ та вирішував би справи особливої ваги і загального значіння.

Далі п. Саліковський представив всю схему організації еміграції на викладених засадах і запропонував проект резолюції у цій справі.

Довідь О. Ф. Саліковського викликала живу дискусію, в якій прийняли участь п. п. Радивський, Коршнівський, Ковальський, Волохів, Білодуб, Крушинський, Денисенко, Лорченко і Прокопович.

Для ближчого опрацювання резолюцій і постанов у цій справі з'їзд обрав комісію в складі п. п. Капустяльського, Крушинського, Ковальського, Тернопільського і Зайцева. Комісія коригувала у своїй склад п. п. Морозівського і Саліковського.

Справа організації еміграції після докладної доповіді комісії пройшла ще раз через пленум з'їзду і в остаточній редакції з'їзд ухвалив в цій справі такі постанови:

Організаційне об'єднання української еміграції в Польщі.

1) Український Центральний Комітет став єдиним репрезентативним органом української еміграції в Польщі.

2) Склад Українського Центрального Комітету на час до 2-го з'їзду української еміграції определити в числі 10 осіб, а саме: 3 члени теперішньої Дирекції, секретар і 6 керівників секцій.

3) Число секцій Українського Центрального Комітету встановити 6, а власне: 1.—Організаційна, 2.—Фінансово-господарча, 3.—Інтернованих, 4.—Культурно-освітня, з підсекцією допомоги студентам на еміграції та інш., 5.—Правнича, 6.—Гумантарна з підсекціями: 1) інвалідів, 2) сирітників, 3)

жіночою та инш.—Голови зазначених підсекцій делегуються відповідними органами заінтересованих організацій.

4) Ухвалити тимчасовий склад Дирекції Українського Центрального Комітету, яко тимчасовий, до 2-го з'їзду української еміграції.

5) Управу Товариства допомоги біженцям з України заклихати до співпраці з Українським Центральним Комітетом для добра української еміграції в формах, вироблених спільним порозумінням.

6) Український Центральний Комітет являється відповідальним перед делегатським з'їздом української еміграції.

7) Реорганізованому Українському Центральному Комітетові доручити виробити і провести новий Статут Центрального Комітету на засадах виборності всіх його членів через делегатські з'їзди української еміграції.

8) Терміном скликання 2-го з'їзду української еміграції визнати найдалі 2 січня 1924 року.

ТИМЧАСОВИЙ РЕГУЛЯМІН

Українського Центрального Комітету, ухвалений делегатським з'їздом української еміграції 15—18 серпня 1923 р. в м. Варшаві.

1) Український Центральний Комітет є єдиний репрезентативний орган української еміграції в Польщі.

2) Український Центральний Комітет складається з 10 осіб: 3-х членів міністерської Дирекції, ухвалених делегатським з'їздом на час до скликання нового з'їзду, 6 неровників секцій та секретаря, обраних делегатським з'їздом.

3) Український Центральний Комітет має 6 секцій:

а) організаційну.

б) фінансово-господарчу.

в) інтернованих.

г) культурно-освітню, з підсекцією допомоги студентам на еміграції та инш.

д) правничу.

е) гуманитарну, з підсекціями—1) інвалідів, 2) сирітників, 3) жіночою та инш.

Голови трьох вищезазначених підсекцій делегуються відповідними органами заінтересованих організацій.

Примітка: Перебування голів цих підсекцій в Варшаві не є обов'язковим.

4) На випадок виходу когось із членів Українського Центрального Комітету, або неможливості для кого будь з них взяти участь в його засіданнях—обираються делегатським з'їздом української еміграції два кандидати.

5) Український Центральний Комітет являється відповідальним перед делегатським з'їздом еміграції.

6) Товариство допомоги біженцям з України працює в тісному контакті з Українським Центральним Комітетом. Виявом цього контакту являється: а) присутність на засіданнях Українського Центрального Комітету делегованого Управою Товариства допомоги представника, якому надається право ухвального голосу у всіх справах Центрального Комітету; б) розме-

мування компетенції і утворення форм і техніки сталої співпраці; в) обміркування і вироблення загального спільного плану добуття коштів від різних організацій та установ; г) подальше розвинення співпраці шляхом порозуміння Українського Центрального Комітету з Головною Управою Товариства допомоги.

7) Члени Дирекції Українського Центрального Комітету, керовники секцій, представник Головної Управи Товариства допомоги та секретар Українського Центрального Комітету при вирішенні всіх справ мають однакове право ухвального голосу.

8) Для засідань Центрального Комітету встановлюється кворум в числі не менше 7 членів, рахуючи в тім числі представника Гол. Управи Товариства допомоги.

9) На місцях, з ініціативи місцевого громадянства, заснуються відділи Центрального Комітету по його постановах.

10) Керовники відділів та їх заступники обираються загальними зборами кожної емігрантської колонії і затверджуються Українським Центральним Комітетом.

11) Раз на три місяці відбуваються з'їзди керовників всіх відділів Центрального Комітету.

12) Керовники відділів, разом з вищезазначеним складом Центрального Комітету, та Головною Управою Товариства допомоги, складають загальну Раду Центрального Комітету.

13) В тих місцях, де є відділи Товариства допомоги біженцям з України, Український Центральний Комітет затверджує на становищі керовника відділу Центрального Комітету Голову відділу Товариства допомоги або ж затверджує на цьому становищі обрану колонією иншу особу.

14) В тих випадках коли на місцях існує відділ Центрального Комітету і Філія Т-ва збігців з України, то Голова Філії Т-ва допомоги входить в склад Управи відділу Центрального Комітету.

15) Цей регулярмін є чинним до скликання нового делегатського з'їзду української еміграції.

Національний податок.

Другим основним питанням, тісно зв'язаним з організацією еміграції, була справа самооподаткування для задоволення прямиї найбільш пекучих потреб еміграційного суспільства.

З широким і добре обгрунтованим рефератом в справі національного податку виступило Українське Правниче Товариство в особі члена Ради Т-ва І. М. Золотницького. У своїм докладі п. Золотницький розгорнув і опрацював ті засади й думки, які були перед тим встановлені спеціальною Комісією, що розробляла це питання з пропозиції ініціативної громадської групи в березні цього року. В загальній формі ці засади й думки були викладені в ч. ч. 2—4 „Трибуни України“ (див. статтю О. Хоменка „Національний податок“). Особ-

ливо цінною частиною доклада Правничого Товариства, оголошеного на З'їзді п. Золотницьким, була докладно вироблена і так би мовити модифікована система ододаткування та стягання податку.

Доклад Правничого Товариства про національний податок так само викликав язаву дискусію, причому з особливо різкою критикою та незадоволенням виступив... член того ж таки Правничого Товариства п. Киркиченко. Крім того в дебатах прийняли участь п.п. Саліковський, Лотоцький (Здолбуново), Іванович, Лорченко, Рачинський і Сірополко.

З'їзд передав справу в Комісію, в яку обрав п.п. Галанивича, Дудичевського і Плюща.

На закінченні праці Комісії справа знов перейшла на пленум з'їзда, який ухвалив такі постанови:

1. Для переведення організації українського громадянства на еміграції та утворення еміграційного фонду, призначеного на матеріальну підтримку і правний захист окремих громадян та на задоволення культурно-суспільних і національно-державних потреб всіх українських громадян емігрантів; незалежно від приналежності до тієї чи іншої політичної партії чи політично-державної концепції, встановлюється національний податок, обов'язковий для кожного українського громадянина, перебуваючого на еміграції.

2. Національний податок складається:

а) з одноразового податку, який повинен сплатити один раз кожний український громадянин емігрант для з'ясування своєї приналежності до українського громадянства на еміграції та власної ухвали принципу національного податку на зазначені в арт. 1 погребі.

б) з прибуткового податку, який повинен платити на зазначені в арт. 1 потреби що-місяця, поверх одноразового податку, кожний з тих українських громадян емігрантів, що одержують платню на сталій службі чи роботі, або заробляють гроші різними комерційними та іншими прибутковими операціями чи підприємствами.

3. Одноразовий податок встановлюється:

а) для незможних і безробітних українських громадян-емігрантів—в розмірі однієї восьмої частини злогого польського або в розмірі відповідної по вартості частини тієї іншої сталої валюти, яку може бути встановлено замість злогого польського.

б) для зможних і маючих заробіток українських громадян-емігрантів—в розмірі двох відсотків (2 відс.) від їх місячного прибутку від майна чи від місячного заробітку, незалежно від розмірів того прибутку чи заробітку.

Примітка: В разі повної неможливості для незможного чи безробітного українського громадянина-емігранта сплатити одноразовий податок, місцевий відділ Українського Центрального Комітету може звільнити його від зазначеного податку.

4. Прибутковий податок, незалежно від розмірів місячної платні на

службі чи роботі або від розміру обліченої в належний спосіб пересічної суми загального місячного прибутку від комерційних та інших операцій кожного окремого українського громадянина-емігранта, встановлюється в мінімальному розмірі двох відсотків від місячної платні чи загального місячного прибутку, з залишенням кожному громадянину вільної руки збільшити зазначений вище відсоток по добрій волі відповідно його загальному матеріальному становищу.

5. Всі суми національного податку, які одержуватиме центральний орган української еміграції, складаються до загальної еміграційної скарбниці і разом з усіма іншими грошовими та іншими матеріальними прибутками (пожертви грошми та речами й матеріалами, прибутки від фінансових та інших операцій і т. н.) утворюють емігранський фонд, призначений на задоволення зазначених в арт. 1 потреб української еміграції.

6. Загальне керування справами самооподаткування українського громадянства на еміграції та утворення еміграційного фонду і використання його коштів на зазначені в арт. 1 потреби належить Українському Центральному Комітетові.

7. Технічне переведення справи самооподаткування українського громадянства на еміграції на місцях покладається на місцеві відділи та на уповноважених Українського Центрального Комітету.

8. В зазначених в арт. 6 справах Українському Центральному Комітетові належать наступні функції:

а) розроблення певного плану самооподаткування українського громадянства на еміграції та поступового в міру можливості задоволення зазначених в арт. 1 його потреб;

б) перевірка й ухвала загального бюджету української еміграції, складеного господарчою секцією комітету на основі ділового еміграційного фонду;

в) використання коштів національного самооподаткування на утримання центрального органу, хорих, інвалідів, учнів і студентів, а також на культурно освітні та інші, зазначені в арт. 1, цільні потреби;

г) координування діяльності своїх відділів та уповноважених в справах стягнення з місцевих українських громадян-емігрантів національного податку та задоволення їх потреб на місцях, а також загальний контроль в цих справах.

9. До функцій місцевих відділів та уповноважених Українського Центрального Комітету в зазначених в арт. 7 справах належать:

а) переведення докладної реєстрації всіх українських громадян-емігрантів в свого районі, з'ясування матеріального становища кожного з них, вироблення загального податкового реєстра їх та одночасне як найдокладніше поінформування їх в справі національного самооподаткування;

б) стягнення з місцевих українських громадян-емігрантів національного податку і передача відповідної частини стягнених грошей Українському Центральному Комітетові до загального еміграційного фонду;

в) використання коштів, що знаходяться в розпорядженні відділів та уповноважених, на задоволення всіх потреб місцевих українських громадян-емігрантів.

10. Засоби до здійснення зазначених в арт. 9 функцій відділи та уповноважені Українського Центрального Комітету одержують в міру по-

треби і в межах загального бюджету від Центрального Комітету з коштів еміграційного фонду.

11. Для задоволення наглих потреб окремих громадян-емігрантів, як напр. в разі хвороби, смерті, тимчасового безробіття і т. и., відділам Центрального Комітету надається право залишати в своєму розпорядженні (20 відс.) двадцять відсотків від загальної суми що раз стягненого ними з українських громадян-емігрантів свого району національного податку, а крім того, в разі потреби, одержувати ще і певні суми від Центрального Комітету з еміграційного фонду, в межах загального бюджету.

12. В своїй діяльності в зазначених в арт. 9 і 11 справах відділи та уповноважені Українського Центрального Комітету здають належні термінові справоздання Центральному Комітетові згідно з планом загальної праці.

13. З технічного боку справа національного самооподаткування українського громадянства на еміграції переводиться по так званій декларацийній системі, а саме:

а) кожний відділ і кожний уповноважений Українського Центрального Комітету, по переведенні докладної реєстрації всіх українських громадян-емігрантів в своєму районі, розсилає кожному з них квестіонар, зразок якого буде вироблено Центральним Комітетом;

б) по змісту зазначеного в пкті „а“ квестіонара кожний український громадянин-емігрант повинен подати до місцевого відділу або уповноваженого Українського Центрального Комітету в призначений в квестіонарі термін свою декларацію на письмі про свій пересічний місячний прибуток;

в) по одержанні згаданих в пкті „б“ декларацій українських громадян-емігрантів свого району, відділи і уповноважені Українського Центрального Комітету повинні негайно облічити розмір податку кожного громадянина від його прибутку, скласти по встановленому Центральним Комітетом зразку загальні додаткові реєстри українських громадян-емігрантів своїх районів і примірники тих реєстрів терміново надіслати до Українського Центрального Комітету, як матеріал для складення загального бюджету української еміграції;

г) по складенню зазначених в пкті „д“ загальних податкових реєстрів, відділи та уповноважені Українського Центрального Комітету на підставі тих реєстрів стягають національний податок з українських громадян-емігрантів своїх районів, причому повинні вжити всіх заходів до того, щоб національний податок було стягнено в призначений термін та щоб, по закінченні відділами в своєму розпорядженню, на підставі арт. 11, двадцяти відсотків загальної суми стягненого податку, решту—вісімдесят відсотків—стягнених грошей, а уповноваженими всю суму тих грошей, було негайно надіслано до Центрального Комітету.

д) в разі будь яких змін чи в складі місцевих українських громадян-емігрантів, чи в розмірі прибутку кого-небудь з них, відділи та уповноважені Українського Центрального Комітету повинні вжити відповідних заходів до належного податкового реєстру місцевих громадян і негайно повідомити Центральний Комітет про всі зміни в тому реєстрі.

е) в разі сумніву в правдивості якої небудь декларації, відділи Українського Центрального Комітету повідомляють про те Центральний

Комітет з поясненням підстав такого сумніву... в Центральний Комітет, в разі визнання потрібним, може призначити перевірку такої декларації на місці в спосіб, не порушуючий гідності громадських інституцій і того громадянина, якого декларація перевірятиметься.

14. За несплачення місячної квоти національного податку в призначений термін український громадянин-емігрант, який допустить цього, повинен заплатити разом з податком ще грошову кару за прострочку сплати податку в розмірі п'яти відсотків несплаченої своєчасної квоти податку за кожний прострочений місяць, при чому кожний неповний місяць і навіть прострочка не менш п'яти днів вважаються за повний місяць.

15. Зречення або ухилення когось то не було з українських громадян-емігрантів від сплачування національного податку вважається за зречення всякої спільності з українським громадянством на еміграції та допомоги йому в тяжкому становищі й в здійсненню його завдань і тягне за собою цілковите позбавлення такого громадянина всякої допомоги, підтримки і захисту з боку Українського Центрального Комітету. Його відділів і всіх благодійних та культурно суспільних українських інституцій і організацій. Для здійснення цього Український Центральний Комітет, по одержанні відповідного повідомлення своїх відділів чи уповноважених, прізвище українського громадянина-емігранта, який допустить такого вчинку, або список таких українських громадян-емігрантів, як що їх буде кілька осіб, негайно оповіщає всім зазначеним вище своїм відділам та українським інституціям і організаціям, а крім того, подає до відома всього українського громадянства на еміграції шляхом преси та відповідних об'єктів, що їх буде вибірено в помешканнях українських інституцій та організацій.

16. Вищий догляд за стягненням національного податку та використанням коштів еміграційного фонду і взагалі за діяльністю Українського Центрального Комітету та його відділів і уповноважених у вищезгаданих справах належить цілому українському громадянству на еміграції.

17. Зазначений в арт. 16 вищий догляд українське громадянство на еміграції здійснює через окрему Контрольну Комісію, обрану ним, через свій з'їзд.

18. Для здійснення Контрольною Комісією своїх функцій, їй надається право переводити не тільки повну ревізію діяльності Українського Центрального Комітету та його відділів і уповноважених по ультиві операційного року, але й періодичні, з власного погляду, раптові перевірки як прибутково-видаткових операцій і взагалі фінансового становища всіх справ та еміграційного фонду, в зв'язку з загальним бюджетом еміграції і загальним пляном діяльності їх, а також право участі в засіданнях Українського Центрального Комітету та його відділів з правом дорадчого голосу.

19. Наслідки ревізій та раптових перевірок Контрольної Комісії разом з її висновками друкуються в органах еміграційної преси для загального відома всього українського громадянства на еміграції та докладаються Контрольною Комісією з іздові української еміграції.

20. В розвиток і пояснення цього регуляміну Український Центральний Комітет повинен опрацювати відповідну інструкцію і примірники її надіслати до своїх відділів і уповноважених.

Правне становище еміграції.

Можна мовити, що з кожним днем для української еміграції, яка перебуває у Польщі, все більш загострюється питання про правне становище та про захист від порушення різними чинниками норм, зв'язаних з правом азилу для політичних збігців.

В цій справі перший доклад на З'їзді був зроблений Н. І. Завацевим, який ознайомив з'їзд з фактичним матеріалом, що пройшов через Український Центральний Комітет і з тими заходами, які вживалися для залагодження порушених прав емігрантів.

Другим в тім же питанні був реферат Українського Правничого Товариства, складений членом цього Т-ва п. Киркиченком.

Як виявилось на дискусіях, ні один з цих докладів не задовольнив З'їзд. Особливо розчарування викликав реферат п. Киркиченка, від якого чекали широкого, добре обгрунтованого та багатого практичними висновками і вказівками викладу, а одержали безсистемне накопичення фактів і думок, при смачку особистими випадками на адресу Ц. К. та запевненнями, що У. Н. Р. не існує і що в російських емігранських установах дуже добре захищують права Українців.

Після дискусії справа була передана з'їздом в комісію, у склад якої увійшли п. п. Багряковський (голова Правничого Т-ва), Бутовський і Киркиченко. В обговоренні доклада Правничого Т-ва та висновків комісії приймали участь п. п. Безручко, Саліковський, Крушинський, Прокопович, Рачинський, Іваневич, Волохів, Коршнівський, Лорченко, Білодуб.

Після обговорення пропозицій, вироблених у комісії З'їзд ухвалив такі постанови:

З'їзд української еміграції, перебуваючої в Польщі, виходячи з факту, що українська політична еміграція прибула до Польщі не в якості збігців згідно підставі трактату між двома сусідніми державами—Річчю Посполитою Польською та Українською Народною Республікою—і союзу між двома братніми народами, польським та українським, в тяжкій боротьбі за незалежність і суверенність обох держав і народів проти московського імперіалізму та большевицької навали на землі Польщі й України, вважає, що державна влада Річчю Посполитої Польської має за моральний обов'язок та обов'язок честі определити правний стан української еміграції відповідно тим жертвам, які поніс український народ в спільній боротьбі плече в плече з народом польським проти спільного ворога—Москви.

Для охорони української еміграції в Польщі від морального та мате-

ріального занепаду наймовірної експльоатації та фізичного знищення З'їзд вважає необхідним встановлення для української еміграції:

1. Окремих безстрокових паспортів, які забезпечували б право вільного обрання місця осідку та вільного пересування в межах Річі Посполитої.

2. Право вільного виїзду за кордон та вільного повороту до місця осідку в межах Польщі.

3. Право набувати нерухомість, провадити торгівлю і промисли на загальних підставах, існуючих для громадян Річі Посполитої, та права користуватися на тих же підставах зі своїх фахових знань, освіти та досвіду.

4. Права відчиняти школи з викладовою українською мовою.

Крім того з'їзд вважає необхідним і справедливим:

1. Урівняти в правах всіх політичних емігрантів Українців незалежно від часу прибуття їх до Польщі.

2. Признати за Центральним Органом Української Еміграції в Польщі право встановлювати належність окремих осіб до української політичної еміграції.

3. Предоставлення права адміністративного виселення за межі Річі Посполитої Польської окремих політичних емігрантів тільки майбутній адміністративній владі з наданням еміграції, права оскарження постанови про виселення до Найвищого Адміністративного Суду.

В справі внутрішньої організації української еміграції в Польщі, з'їзд вважає колючим:

1. Переведення реєстрації всієї української еміграції в Польщі.

2. Упорядкування справ інтернованих і вибувчих і вибуваючих з різних причин з таборів.

3. Просити Польський Уряд про приділення Центральному Комітетові відповідного помешкання на предмет улаштування еміграційного клубу, бібліотеки-читальні, школи та ін. та осідку Центрального Еміграційного Органу і інших еміграційних установ і закладів.

Культурно-освітня справа.

Більша частина третього дня з'їзду була присвячена культурно-освітнім питанням. З основним рефератом виступив С. О. Сіропояк, торкнувшись в короткій, але дуже змістовній викладі всіх головних потреб еміграції в області освітній. Другий референт—и. Душчєвський—докладніше спинився на постанові шкільної справи у таборах, а В. К. Прокопович постарався освітлити перед з'їздом загальну справу моральної та матеріальної допомоги таборах—як і іншим він зазначив:

„Ми не повинні забувати того цінного осередку, який організовано в таборах. Там провадиться продуктивна робота до збільшення культурно національних цінностей. Крім того перебуває в таборах цінний людський матеріал, який необхідно зберегти, організуючи таборовий центр, щоб зберегти і куль-

турні оцінки і людей. З другого боку необхідно, щоб тим із таборян, які захочуть звільнитися—не було перешкод, було дано право вибору місця осідку, карту подорожі і т. в. Спеціальній категорії учителям—дати змогу виїхати з табору до вищих українських шкіл за кордоном, їм повинні бути теж видані карти подорожі і закордонні паспортів.

Далі необхідно підшукання праці по змозі в організований спосіб—співками—для тих таборян, які хотіли б виїти з табору на працю організованими групами. І між всіма ними треба зберегти органічний зв'язок. Для тих же, що залишаються в таборах—організувати майстерні, необхідно придбати відповідні приладдя і дати одноразову допомогу операційним капіталом для того, щоб пустити в рух майстерні.

В таборах функціонують школи, друкарні, видавництва, виходить газета, видається кілька журналів. Таборіві школи—бавскаутів і імени Шевченка—мають велике значіння ще й під тим поглядом, що в них провадиться експеримент про використання закону про єдину національну школу. Ці всі зазначані осередки теж необхідно зберегти.

При культурно-освітній управі Генерального Штабу утворено спеціальний культурно-просвітній фонд, із сум якого видано на культурно-просвітні потреби по 1 серпня 12.021.350 мар. в. Необхідно підвищити платню вчителям і письменникам. Одержано від Ліквідаційної Комісії Гол. Упр. Українського Червоного Хреста—500 зол. пол. на які маєтсья на увазі утворити фонд допомоги інвалідам, хорим та дітям. Необхідно приєднати судитимків до санаторії.

Отже, в сфері моральній необхідно: 1) щоб громадянство стало у тіснішому контакті з таборами; 2) координувана спільна робота різних сил і товариств, 3) організація допомоги книжкою, 4) організувати допомогу тим, хто виїде з табору.

В сфері матеріальній: використати міжнародні благодійні організації і чинники, організувати допомогу в справі підшукування праці.

Необхідно підтримати орган культурно-просвіт. таборових організацій „Український Сурмач“, а також і книжкову таборову продукцію, та підтримати фонд шкільний і пресовий.

В сфері правній—вияснити правне становище інтернованих, організувати відділи центру в таборах, організувати спеціальну секцію при У. Ц. К., що відала б справами інтернованих*.

На цій же засіданні п. Л. Волохів виступив з промовою, в якій доповів, що таборове суспільство давно почало працювати в напрямку культурного удосконалення, перемігши величезні труднощі і своєю енергією поширило продукцію в тяжких несприятливих умовах таборового життя. В порівнянні з позатаборовими здобутками—перевага на боці таборів. Досить перерахувати школи, газети, журнали, щоб сконстатувати, що більшого табори зробити не могли. І коли ми стоїмо перед фактом можливої ліквідації таборів, то всім тим культурним таборовим осередкам загрожує небезпека. Представники української еміграції тут повинні звернути на це особливу увагу. Наші головні завдання—зберегти станки культурної праці, підтримати культурні осередки, дати можливі умови для дальнішої праці. В культурно-національному відношенні табори відіграють колосальну роль. Необхідно допомогти, щоб табори існували і надалі, хоч би в іншій формі тому, що вони дають можливість спільної організаційної праці в місці скупчення. Розпорощення ж культурних таборових сил — загрожуватиме небезпечкою для нашої загальної справи.

Дмиї п. Волохів прочитав меморандум Педагогічної Ради Ніколи Бойскаутів і виписку з листів тих пластунів, яких було вивезено до польських шкіль. Жалювливо висловилися!

П. Саліковський запитує, чи був зроблений якийсь протест в справі відправлення 4 пластунів до польських шкіль.

Ген. Беаручко відповідає, що він просив генерального інспектора про повернення чотирьох пластунів. М-во внутрішніх справ, до якого звернувся генерал-інспектор, відповіло, що тут якийсь непорозуміння, що дітей забирати не могли, але пластунів і до цієї пори нема.

П. Саліковський пропонує відповісти оголошенням дитячих листів надіслати представникам тих польських політичних організацій, які висловлювали такі гарні привітання З'їздові та запевнення що до активного співчуття і підтримки з боку польської демократії. *)

До рефератів у культурно-освітній справі треба віднести ще доповідь О. Ф. Саліковського про організацію еміграційної преси.

Зазначивши, яке величезне значіння могла б мати для духовного об'єднання еміграції і утворення в ній певних на-

*) „Укр. Сурмач“ ч. 59—60, стор. 11—12.

строїв щоденна газета на зразок загинувшої „Української Трибуни“, до якої між иншим незвичайно сприятливо ставилися табори, п. Саліковський разом з тим з'ясував, що тепер видання такої газети на еміграції уявляється цілком неможливим і з матеріальних і з політичних причин. Доводиться обмежитися тижневиком і то при умові, що його друкували б у таборах, де друк коштує значно дешевше, ніж в звичайних друкарнях. На думку докладчика в таку загально-емігранську тижневу газету можна було б перетворити „Український Сурмач“. Зараз він складається пікаво і змістовно, але не по газетному і навіть не по журнальному планові. Це швидче маленькі альманахи з матеріалом, що мав на увазі переважно таборову аудиторію. Всіх фарб і течій біжучого життя „Укр. Сурмач“ не відбивав і інформацій у ньому далеко менше, ніж бажано і можливо дати. Поруч з тижневиком повинен існувати і такий орган, як „Трибуна України“, якого завдання давати ширші підсумки життя еміграції, розробляти питання ідеологічні, давати більш ґрунтовні статті в національно-суспільних справах.

Болюче питання—це добуття коштів для органів еміграційної преси, і докладчик гадав, що ці кошти може дати лише гарантована громадянством обов'язкова передплата пресовим органів по зразку нашої еміграції в Румунії, яка постановила сплачувати не менш як 26 примірників „Трибуни України“. Куди б, скажемо, 25 примірників передплачувала українська еміграція в Німеччині, 50—у Чехословаччині, 250—у Польщі 150—200 в решті країн (особливо в Америці), то видання було б забезпечено, а головне при гарантованій організаційним шляхом колективній передплаті на яких 500—600 примірників можна було б, при потребі, робити позички з фондів національного податку на такі потреби преси, як придбання паперу, термінові виплата друкарні то-що.

В дебатах по справах культурно-освітніх приймали участь, окрім названих вище осіб, п. п. Коршнівський, Білодуб й інші.

В комісію для опрацювання резолюцій і постанов у цих справах З'їзд обрав п. п. Прокоповича, Сірополка і Довгала.

По обговоренню запропонованих цієї комісією постанов останні були ухвалені в такому вигляді.

І. Культурно-освітні потреби.

а) еміграції взагалі.

1) Задоволення культурно-освітніх потреб еміграції являється першорядним завданням нашого організованого громадянства.

2) Культурно-освітні потреби можуть бути задоволені шляхом утворення постійних органів-часописів і журналів, присвячених, між иншим, потребам еміграції, влаштування шкіл, як загально-освітніх так і спеціальних для молоді і дорослих, а також бібліотек, лекцій, курсів, драматичних вистав, літературно-музичних вечірок, клубів і т. и.

3) Для задоволення потреб еміграції в друкованому слові, з'їзд, визнаючи ініціативу окремих гуртків і організацій, вважає необхідним видання: а) газети двічі на тиждень, б) неперіодичного публіцистичного органу, в) літературно-містецького журналу, г) військово-наукового і фахових взагалі, д) щомісячного бюлетеня Українського Центрального Комітету. Підтримка пресових органів мусить стати обов'язком еміграційного українського громадянства шляхом сталої авансової передплати через відділи Українського Центрального Комітету і об'єднуючих українських організацій, за кордоном.

4) Утворення книжкового фонду для задоволення потреб еміграційних осередків в книжці стає моральним обов'язком як сталого українського громадянства на терені Польщі, так і українських видавництв в Польщі і за кордоном.

5) Для створення нових культурних цінностей необхідна організація засобами еміграції видавництва для продукції книжок і підручників.

6) Для влаштування лекцій серед емігрантів, розпорошених по різних осередках, необхідно утворити лекційне бюро, яке б періодично надсидало на місця лекторів або текст виготовлених ними лекцій.

7) Необхідно побажати організацію курсів чужоземних мов і курсів з різних фахів в тих осередках, де мається для цього достатній комплект слухачів.

8) Для організації драматичних вистав і літературно-музичних вечірок необхідно побажати утворення відповідних гуртків чи товариств.

9) Для досягнення організованого життя в еміграційних осередках слід побажати утворення клубів, які б ставили своїм завданням об'єднувати емігрантів на ґрунті задоволення культурно-освітніх потреб на місцях в формі культурно-освітніх товариств— „Пр о с в і т а” чи „Р і д н а Х а т а”.

10) Для забезпечення можливості шкільній молоді одержати середню освіту, необхідне відкриття на терені Польщі української приватної середньої школи з інтернатом.

б) Інтернованих в таборах.

1) Визнаючи існування культурного осередку — школи, друкарні, видавництва, що склався в таборах, надзвичайно потрібним і цінним як для еміграції, так і для всього народу нашого і віддаючи належне ініціативі в цім напрямку, з'їзд вважає конечним, щоб були вжиті всі заходи для його збереження незалежно від місця перебування і при всяких умовах. Для цього конче потрібне забезпечення вчителів утриманням, учнів стипендіями, робітників печаті і друкарень — оплатою за працю, а самі школи і друкарні задовольнити потрібним приладдям. Тому з'їзд вважає конче по-

трібним, щоб були вжиті всі заходи для знайдення матеріальних засобів. Разом з тим з'їзд доручає Українському Центральному Комітетові заздалегідь дбати про те, щоб на випадок ліквідації таборів була забезпечена можливість перенесення культурного осередку з усіма його технічними засобами і персоналом до іншого місця.

2) Для поповнення армії новими керівниками, з'їзд вважає необхідним: а) командірувати до західно-європейських академій генерального штабу можливо більше видатніших українських молодих старшин, б) створити військово-наукову підсекцію при секції інтернованих Українського Центрального Комітету для розробки фахівцями військової науки, принципів творення української воєнної доктрини, упорядкування і розробки військово-історичних матеріалів та видання військово-наукового журналу.

в) студентства.

В цілях зміцнення та поширення дотеперішньої діяльності Союзу українських студентів-емігрантів у Польщі, з'їзд вважає необхідним задовольнити потреби студентства як в напрямі академічному, так організаційному, культурно-освітньому й економічному. Для того потрібно:

1) визначити з фонду Українського Центрального Комітету відповідну місячну квоту на організаційні справи Союзу;

2) забезпечити українських студентів-емігрантів в академічних центрах сталою допомогою на прожиття і потреби, зв'язані з академічною працею (одяг, помешкання, наукові приладдя, право навчання і т. д.), а також дати можливість приступити до продовження освіти студентам, які перебувають в таборах інтернованих;

3) повернути до науки тих студентів, що примушені були покинути її для придбання засобів на життя визначенням їм сталої й достаточної прожиткової допомоги;

4) подбати про заложення в академічних центрах студентських інтернатів, їдалень, майстерень і т. и.;

5) при утворенні українських клубів в академічних центрах кати на увазі забезпечення студентству можливості збиратися для національно-культурно-наукового об'єднання;

6) допомогти Головній Управі Союзу у видаванні періодичного журналу для освітлення життя і потреб українського студентства з Великої України в Польщі винагородою студентів-журналістів спеціальними стипендіями;

7) утворити у Варшаві і Кракові наукову бібліотеку, яка б відповідала науковим потребам вищих шкіл польських і з якої користувалися б у першу чергу студенти;

8) для поліпшення правового стану студентства з'їзд доручає Українському Центральному Комітетові вжити заходів перед відповідними чинниками польської влади в справі: а) прольонгації карт побуту терміном на один рік; б) звільнити студентів, що мешкають у Вилонині від зголошення два рази в місяць у поліції; в) полегшення в одержанні дозволу на виїзд з академічних центрів в різні місцевості на практичні заняття як в часі фєрій, так і підчас академічного року;

9) визнати необхідним, щоб на засіданнях Українського Центрального

Комітету, на яких будуть порушуватися студенські справи. був присутнім представник від Головної Управи Союзу з правом дорадчого голосу.

II. Матеріальні засоби.

1) Для задоволення культурно-освітніх потреб еміграції необхідне забезпечення органів, що будуть переводити культурно-освітню справу в центрі і на місцях, належними коштами;

2) Кошти на культурно-освітні потреби можуть складатися з таких джерел:

а) певного асигнування з сум національного податку; б) утворення національного фонду на культурно-освітні потреби; в) збору пожертв серед українського громадянства, перебуваючого на терені Польщі так і за кордоном; г) одноднєвної збірки пожертв серед всієї еміграції на терені Польщі; д) прибутків від підприємств культурно-освітнього характеру—видавництва, преси і т. ин.

III. Організація культурно-освітньої секції У. Ц. К.

1) Культурно-освітня секція Українського Центрального Комітету являється об'єднуючим органом в культурно-освітній справі еміграції на терені Польщі, в завдання якого входить зосередити в собі як відомости про культурно-освітні потреби, так і засоби їх задоволення;

2) на культурно-освітню секцію може бути покладено, між иншим, виконання таких функцій: а) статистичне обслідування культурно-освітніх потреб еміграції на терені Польщі; б) інструктування в культурно-освітній справі; в) вироблення зразкових статутів для культурно-освітніх товариств і клубів; г) виготовлення різних планів і програмів для шкіл, курсів і т. и.; д) видання органу, присвяченого культурно-освітній справі, книжок і підручників; е) підготовка культурно-освітніх діячів та вчителів для шкіл і різних культурно-освітніх установ; ж) керування центральними культурно-освітніми установами і закладами—книжковим фондом, лекційним бюро і т. и.

Справа інтернованих у таборах.

Велику увагу уділив з'їзд питанням, зв'язаним з сучасним станом наших таборів і з майбутньою їх редукцією, а може й цілковитою ліквідацією. Між иншим в цьому обсязі були вислухані доповіді Управи Всеукраїнського Союзу в'їськових інвалідів і інтернованих сухитників.

В справі інтернованих після швршої дискусії з'їзд ухвалив такі постанови:

I.

1. З огляду на можливу ліквідацію таборів У. Ц. К. ажнває негайних і енергійних заходів до того, щоби ця ліквідація Польською Владою переводилась організовано по плянові, що повинна розробити Секція інтернованих.

Засади цього пляну:

У. Ц. К. входить з клопотанням до М. С. В. Р. П. П.:

а) щоби всім бажаючим звільнитися з інтернування не ставити жадних перешкод, не узадеміювати звільнення від згоди староств тих місцевостів, куди інтернований бажає звільнитися і не обмежуючи інтерн. в праві вибору собі місць осідку;

б) щоби звільнення переводилося протягом найбільш двох тижнів з дня подачи прохання інтернованим;

в) щоби звільненим з інтернування надані були права однакові з правами всієї укр. політ. еміграції;

г) щоби звільненому з інтернування П. Уряд визначав допомогу в розмірі трьохмісячного пайку і одягом, а також правом на безкоштовну подорож до місця нового осідку;

д) щоби звільненим з табору і бажаючим від'їхати за кордон видавалися безкоштовно закордонні пашпорти з правом безкоштовної подорожі до кордону.

е) щоби всім інтернованим, що опинилися за табором; офіційно не звільненим з інтернування, відповідним розпорядженням до староств і воєводств, були видані на підставі посвідчень Укр. Ц. К. карти побуту з урівнянням їх в правах зі звільненими офіційно з таборів.

ж) щоби довготермінові відпуски для підшуку праці Польська влада в таборах видавала безпосередньо всім бажаючим, не позбавляючи їх пайка.

з) щоби коротко термінові відпуски інтернованим видавалися без усякого обмеження.

II.

У. Ц. К. всіма заходами підготовлює ґрунт, щоби ліквідація таборів відбувалася не раптово, не несподівано і найбільш безболізно. Для цього складає Бюро праці—приміщує інтернованих на різні роботи, набуває концесії (ліса, масти, млини), відкриває кооперативи і інші підприємства, закладає майстерні й інші варстати праці як в межах таборів, так і поза таборами.

Прим. Бюро праці відкриває філії на місцях більшого скупчення еміграції.

2) У. Ц. К. виборює у П. Уряду територію і помешкання табору Щиліорно для залишення в ньому організуючих центрів, культурно освітніх осередків, майстерень, шпиталів і інших закладів та інституцій, а також критулку для інвалідів, старих віком і нездатних до праці.

3) У. Ц. К. клопоче перед П. У. о вистарчаючій допомозі для улаштування і підтримки майстерень, різних варстатів праці, культ.-освітн. осередків, а також шпиталів і критулків для старих віком і нездатних до праці.

4) У. Ц. К. доводить до відома П. Уряду про побажання з'їзду, щоби укр. еміграція, організована в хліборобські артелі, була наділена участками землі для закладу колоній та осель.

Окрім означених вище справ еміграційний з'їзд зупинився ще на питанні про утворення православного еміграційного єпископату. В цій справі з доповідями виступили п. п. Романенко, Радченко, Гончаренко і о. Протопресвітер Пящевський. З'їзд вирішив передати це питання через Ц. К. на розгляд наступному з'їздові.

Вибори до У. Ц. К. і закриття З'їзду.

На прикінці були таємним голосуванням переведені вибори в склад реорганізованого Центрального Комітету. Кворум в той час був 55 чоловік. П. п. Морозовський і Рачинський зробили заяви, що вони не приймуть участі в голосуванні. П. Рачинський пояснив це «ненормальними умовами», які склалися на з'їзді. На запитання п. Голови З'їзду, які саме ненормальні умови він розуміє, — п. Рачинський відповів: — Зигострення відносин.

Оскільки ця заява відповідала дійсності, показала результати балотировки. Коли обрана З'їздом комісія відраховувала подані записки, то виявилось що в склад Українського Центрального Комітету обрані такі особи:

Керівником Правничої Секції — п. Василь Приходько (51 голос), організаційної — п. Микола Ковальський (49 голосів), фінансово-господарчої — п. Ілля Золотницький (51 голос), секції інтернованих — п. Володимир Сальський (50 гол.), культурно-освітньої секції — п. Олександр Саліковський (50 голосів), гуманітарної секції — п. Микола Шановал (41 гол.) і секретарем — п. Павел Зайцев (38 голосів).

Запасними членами Ц. К. обрано: п. М. Горбаченко і п. Галамєничя.

В Контрольну Комісію У. Ц. К. обрано З'їздом: п. Ф. І. А. Феценко-Чопівський, М. Д. Безручко і п. Надирівський; кандидатами: п. П. Яценко і Девгала.

Перед закінченням з'їзду делегат Станіславської еміграційної колонії п. Татарко в теплій промові зробив загальну оцінку того, що досягнуто з'їздом, визначив важку працю, яка випала на долю президії, і в імені З'їзду висловив сердешну подяку Голові З'їзду, його товаришам і секретарям. Останніми промовцями, які з задоволенням спинились на тому, чого досяг з'їзд своєю інтенсивною працею, і закликати до дальшого єднання на ґрунті загальних національних ідеалів, були представник від Союзу студентів п. Куницький і Протопресвітер о. Пашенський.

Голова, заклинаючи Перший З'їзд української еміграції, виголосив наступну промову:

«Наслідком недавньої боротьби було те, що наше громадянство, перейшовши в 1920 р. за Збруч, деякий час по інерції

боротьби залишалось в попередніх організаційних формах політично-державного характеру. Під впливом пережитого неуспіху в зв'язку з згаданими обставинами і ліквідацією державних установ громадянство розפורшилось фізично і морально. Між тим, нові умови життя вимагали на еміграції нових форм організації для задоволення гострих потреб еміграції під виглядом правним, моральним і матеріальним. Думка про організацію на такому аполітичному ґрунті почала назрівати і нарешті як вислід цього процесу стався тільки що відбутий з'їзд. Цей з'їзд єсть переломовим моментом в життю нашої еміграції. Тут, на з'їзді, ми зішлись лише як українські громадяне-емігранти, що так або инакше боролися за державність своєї нації і мріють ще віддати рештки своїх сил Батьківщині. Після цього з'їзду ми вступаємо з ріжних мнйнів до теперішньої розпороченості на шлях емігранської організованості, наскрізь перейняті однією ідеєю, однією думкою, одним змаганням—зберегти себе як складову частину нашої національної сили для добра Батьківщини. Велике заваяття та справжній патріотизм виявили делегати, щоб виконати величезну роботу, що стояла перед з'їздом. Намічену програму работ з'їзду майже всю вичерпано. Але тут ми поклали лише перші підвалини організації, це лише початок нашої емігранської організації, лишається ще багато работ, особливо на місцях, на периферії.* Генерал Сальський вірить, твердо вірить, що делегати продовжать свою організаційну роботу на місцях з тим же запалом, енергією та заваяттям, що так яскраво виявили на з'їзді, і тим самим покладуть міцний фундамент кращої долі нашої Батьківщини.

19 серпня о 9-ій годині увечері З'їзд закінчив свою працю. З великим підвесенням проспівали присутні делегати український національний гімн і, сфотографувавшись у спільній групі, розійшлися після чотирьох днів сумісної работи.

Агітація проти постанов З'їзду.

Зазначене вище голосовання при обранню членів реорганізованого З'їздом Центрального Комітету—голосовання, при якому більшість членів одержали майже всі голоси, свідчить, що на З'їзді, в процесі работи, було досягнуте справжнє порозуміння та єднання ріжних елементів, з яких він склався. Про теж саме свідчав і той факт, що значною більшістю голо-

сів приймалися всі важливіші постанови й резолюції З'їзду. У всякого, безстороннього спостерігача складалося переконання, що Перший З'їзд української еміграції зробив поважний крок до утворення єдності в українському суспільстві, яке опинилося на вигнанні, і зміцнив базу для організації наших розпорошених сил.

Не подобалися праця З'їзду лише дуже нечисленній групі його членів, що складалася з урядовців міністерства внутр. справ УНР. Найбільш отверто виступив проти З'їзду другорядний урядовець д. Рачинський, який в 1922 і 1923 р. тимчасово виконував обов'язки представника Українського Центрального Комітету в Ченстохові і був незадовго до З'їзду звільнений Центральним Комітетом з посади в зв'язку з скаргами на його зловживання де-яких українських громадських організацій. П. Рачинський отверто заявив на З'їзді з трибуни, що коли посередком еміграції залишиться Центральний Комітет, а не Товариство допомоги збігням (в склад якого він надходить), то на периферії розпочата буде праця по анулюванню постанов З'їзду і буде утворено інший центр.

Більш менш солідарно з п. Рачинським виступали на З'їзді п. Морозовський, бувший міністр внутрішніх справ, що не увійшов у склад нового кабінету УНР; бувший директор адміністративного департаменту п. Киркичєнко, якого той же п. Морозовський дуже влучно атестував у своїх офіційних паперах як раз під національно-громадським поглядом і з яким несподівано для громадянства показався однодумцем і директор політичного департаменту М. В. С. п. Іванович.

Агітацію проти Еміграційного З'їзду і проти нового Центру К-ету з особливим запалом розпочав п. Морозовський у Тарнові, де знайшов між урядовцями поверх 20-ти прихильників. Цю агітацію підтримали також два органи преси: „Дзвін“ відомого Оскільки і „Заграва“ д-ра Донцова.

У „Заграві“ був надрукований брехливий, переповнений інсинуаціями допис про з'їзд. Автор його не осмілився виступити отверто і скотався за підпис „Емігрант“, але вульгарний тон допису та зміст його, що цілковито, до подробиць, відповідав розмовам на з'їзді головного з „опозиціонерів“, виявив його автора.

Превидія З'їзду надіслала до редакції „Заграви“ цілком об'єктивне спростовання означеного допису та др. Донцов не тільки відмовився те спростовання надрукувати, але надіслав

із свого боку Голові З'їзду генералові Сальському загрозу вмістити в „Заграві“ ще й інші відомости про З'їзд, які подав йому той самий „Емігрант“...

Отже ясно, що після стольких років тяжкого досвіду і страждань ще остаточно не загинуло наше старе людо: отаманія, гурткові рахунки та особиста помста в громадських справах і продовжують вони свою розкладову акцію... Цікаво зазначити, що один з співробітників „Заграви“, чесно визнавши, що допис „Емігранта“ наскрізь брехливий, разом з тим висловив здивовання, що вміщення його в „Заграві“ може когось обурювати:— „Це ж засіб політичної боротьби!“ з'явив журналіст нової формації.

Коли це дійсно так, коли подібні методи боротьби влаштуються в нас нормальним явищем, то заляпавється констатувати цей сумний факт, як одна з найсумніших проявів лихоліття, яке ми переживаємо. Проте ми гадаємо, ми навіть певні, що такі наслідки минулого не в вже характерними для якого сучасного й майбутнього, що замало вже сили в п. н. „Емігрант“, Оркідок та інших отаманчиків, щоб розвалити роботу нашого суспільства, яке стає на шлях одорової органічної праці.

Скільки б разок не кидали вони в колеса національної справи (но ім'я якої самі ніби-то виступають!), ця справа піде тим шляхом, який їй належить.

Перша Конференція Української Еміграції в Румунії.

15 вересня, в помешканню Української Місії відбулося відкриття Першої Конференції Української Еміграції в Румунії.

Відкочиваючи Конференцію, Голова Місії У. Н. Р. професор К. Мацєвич звернувся до Конференції з коротким привітанням, в якому зазначив мету і значіння скликання Конференції та підкрестив що на неї звернені пильні очі не тільки українського громадянства, але ще в більшій мірі очі ворожого нам забору.

Було б дуже невмірно зауважити п. професор, коли б ми, забувши помилки минулого, ухилилися в бік від розрешення певних питань, які стоять перед Конференцією, і поставили особисті або групові розрахунки понад інтереси загальні та національно державні.

В переконанню, що уроки минулого не пройшли для нас марно, бажано Конференції діловій і продуктивній праці.

Після цього професор К. Мацєвич запрошує членів Ініціативної Комісії на скликання Конференції—В. Трепке та Дмитра Геродота до зачитання тих привітань, які отримано на адресу Конференції.

Перше привітання від Голови Директорії У. Н. Р. та Головного Отамана Українських Республіканських Військ С. Петлюри зачитує професор К. Мацієвич.

Привітання це згучить так:

„Прошу передати учасникам Конференції Української Еміграції в Румунії мій найщиріший привіт та побажання успіху Конференції.

Маю глибоку віру, що спільними зусиллями Українського еміграційного громадянства пощастить організувати всю нашу еміграцію на засадах національно-державної доцільности та творчої праці для добра Батьківщини. Хай любов до Рідного Народу і почуття обов'язку перед ним прокаже і Вашому З'їзду найкращі шляхи для досягнення цієї великої мети. С. Петлюра.”

Далі зачитуються такі привітання.

1) „Головна Управа Українського Товариства Ліги Націй вітає З'їзд Української Еміграції в Румунії і щиро бажає успіху в його праці на користь нашої Батьківщини. Об'єднаними силами переможемо всі перешкоди до досягнення наших національних ідеалів. В. Кедровський”.

2) „Бажаю Вашому З'їзду повного успіху в праці на користь Українського громадянства в Румунії і нашої Української справи. Вірю, що Ваш З'їзд пройде під гаслом об'єднання сил для боротьби за Українську Незалежну Державність. Заступник Голови Центрального Українського Комітету в Річі Посполитій О. Садіновський”.

3) „Прошу Конференцію Української Еміграції в Румунії прийняти братній привіт і найкращі побажання від Конгресу Української Еміграції в Польщі. Голова Конгресу Генерал Сальський”.

Крім того, були заслухані телеграфні привітання від п. п. Антончука, д-ра Бабченка, проф. М. Бойченка, Н. Губермана, П. Мамчура, В. Поплавського та Ямвільського.

Від Українського Центрального Реліфу—організації, яка об'єднує на території Румунії всі біженецькі організації емігрантів-жидів з України, з привітальною промоною виступив голова Реліфу М. Ройтман.

Вітаючи Конференцію, М. Ройтман, між иншим, зазначив:

„В Талмуді сказано: „Пізнай душу мандрівника”. Тут на еміграції всі ми—мандрівники; тут ми мусимо пізнати душі одні одних і, мені здається, що ми вже їх пізнали. Свідома течія жидівського населення, яка стала на допомогу Українському Народові, не дивлячись на всі експеси, щиро прагне до співробітництва зі свідомими Українськими елементами, що борються за визнання Української Державности. Вітаючи шановну Конференцію, бажаю, щоби не далі майбутнього року всі Ви повернулися на свою вільну Батьківщину, де б запанував устрій вільности та братерства без поділу на віру та національности”.

Після цього професор К. Мацієвич від імени Місії У. Н. Р. в Румунії, під відповідальність якої була скликана Конференція, пропонує обрати Президію, яка б перебрала на себе дальніше керування та провадження Конференції.

Голова Ініціативної Комісії по скликанню Конференції В. Трепке пропонує обрати Президію в складі: Голови, двох заступників та 4 секретарів.

Від імени Ініціативної Комісії Конференції пропонується такі канди-

дати в Президію: Головою—проф. К. Мацієвич, заступниками—Голови—генерал Дельвіг та Ілько Гаврилюк і секретарями—п. п. Медведів, Олександрів, Літновський та Стратієнко.

Після цього членам Конференції було роздано записки для переведення таємного голосування.

Після обрахунку голосів виявилось, що Президія обрана в тому складі, в якому запропонувала її Ініціативна Комісія по скликанню Конференції.

Дякуючи Конференцію за те довіря, яке вона висловила своїм голосуванням, проф. К. Мацієвич зазначив, що від хвилі обрання Президії тут немає ні Голови, ні членів Місії, або інших урядових осіб, тут всі рівноправні члени Конференції. Бажаючи, щоби Конференція уважно поставилась до тих завдань, які стоять перед нею і від вирішення яких у великій мірі буде залежати як унормування нашого життя на чужині, так і відношення до нас в Румунії Уряду останньої.

Далі професор К. Мацієвич пропонує такий розділ праці Конференції, який вироблено Ініціативною Комісією по скликанню Конференції.

Перший день — 15 вересня.

1) Релатрляція Української Еміграції—докладчик Дмитро Геродот.

2) Правове становище Української еміграції в Румунії—докладчик д-р Д. Маєр-Михальський.

3) Еміграція в країни, які приймають емігрантів—докладчик Дмитро Геродот.

Другий день — 16 вересня.

4) Організація Української Еміграції в Румунії.—докладчик В. Трепке.

5) Український Національний Суд для еміграції—докладчик Ол. Долішнюк.

В 4 годині на кладовищі Св. Пантелеймона пачахида по Українських Гетьманах Іванові Мазепі та Пилипові Орликові, які померли на території Румунії, в таможі по всіх лицарях-борцях, що загинули в боротьбі за Незалежність і Самостійність України. Там же урочисте відкриття монументу всім лицарям України, які, борючись за визволення своєї Батьківщини, були закинуті на чужину і тут померли.

Третій день — 17 вересня.

6) Організація Українських Спортових Товариств в Румунії — докладчик п. Пилипенко.

7) Утворення Всеукраїнського Національного Центру — докладчик професор К. Мацієвич.

8) Самооподаткування Української еміграції—докладчик професор К. Мацієвич.

9) Вибори Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії.

10) Вибори Національного Суду.

Запропонований програм і розподіл праці Конференції ухвалюється х довизням 11 го ланту: Біжучі справи.

Тут не будемо зупинятися ні на самих докладах, ні на дебатах з приводу докладів. Подасмо тільки ухвалені Конференцією резолюції:

Резолюція по доповіді Дмитра Геродота — про репатріацію Української Еміграції.

1) Українська еміграція в Румунії складається з двох основних частин: з політичної еміграції і з біженців.

До політичної еміграції належать всі ті елементи, які зі зброєю в руках, або активно виступали в оборону прав Української нації на її цілковиту національно-державну незалежність.

Решта—біженці.

2) Приймаючи на увагу той факт, що Україна ще й до нині перебуває в стані окупації і що всякий виступ, скерований в напрямку законного домагання на її державну незалежність, трактується окупантами як злочин, котрий карається найвищою карою—карою смерті, поворот на Батьківщину всієї еміграції взагалі небажаний, а політичних елементів Української еміграції абсолютно немислимий.

3) Амністії, видані большевицьким Урядом, мають виключно агітаційну мету й призначаються для вироблення закордонної опінії. В кримінальний кодекс ці амністії не вносять жадних змін і ті вчинки, які ніби то при повороті емігранта на Батьківщину підлягають „амністії“, на території Соціалістичних республік продовжують бути злочинами, які тягнуть за собою тяжку кару, до розстрілу включно. Таким чином, політичний емігрант, який не може відмовитися від боротьби за Державну Незалежність України, як основного ідеалу свого життя, при повороті до-дому раніше або пізніше обов'язково буде знищений.

4) Зважаючи на це, правне становище Української еміграції, мають бути унормоване в такий спосіб, щоби дати їй змогу й надалі користуватися з того права „азилу“, яке встановлено нормами міжнародного права для всіх політичних емігрантів і яким до останнього часу користувалася Українська еміграція на території Румунії.

5) Українська політична еміграція може повернутися на Батьківщину тільки виконуючи свій патріотичний обов'язок, або зі зброєю в руках, або тоді, коли Україна буде дійсно Незалежною Самостійною Державою.

6) Українізація, яку переводять большевики на Україні, є з одного боку доказом їхньої слабости, а з другого—тактичною уступкою національним вимогам Українського населення. Зміна національної політики большевиків є правдивим звільненням Української Нації, яке повстало не тільки завдяки невтомній та героїчній боротьбі, яку веде наш нарід на території України, але дякуючи також і тій активній національно-державній акції, яку провалить Українська еміграція на чужині.

Тільки контактна та уперта праця на обох цих національно-державних фронтах може прискорити здійснення національно-державних ідеалів Української Нації.

Ослаблення одного з цих фронтів—може мати шкідливі наслідки для загальної справи.

7) Схилиючи голови перед численними лицарями, які склали своє дороге життя в першій боротьбі з ворогами поневоленої Батьківщини, в таючи тих героїв-мучеників, які незмінно і невтомно стоять на варті серед

ворожого табору на територіях України. Єднаймося в єдиний міцний національний фронт Соборної України.

8) З огляду на те, що адміністраційна влада на місцях під загальним терміном „біженці“ розуміє всю еміграцію без винятку, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії звертається до Румунського Уряду з проханням, щоби було вжито відповідних заходів, щоби розпорядження про висилку за Дністро тих біженців, які не залишили кордонів Румунії до 1-го жовтня цього року, ні в якому разі не торкнулося політичної еміграції з України, а також і тих біженців, які, серед даних обставин, не бажають добровільно повернутися на Батьківщину.

9) Не припускаючи можливості масового і проти волі виселення українських біженців, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії висловлює побажання, щоби всякі евакуації та репатріації переводилися при участі Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії і при його постійному співробітництві.

Треба зазначити, що після зачитання самої тези цієї резолюції, Конференція, згідно пропозиції п. Долинюка, вшанувала пам'ять полеглих за визволення Батьківщини вставанням.

Резолюція по докладу д-ра Д. Маєра-Мизальського — „Про правове положення Української Еміграції в Румунії“.

Сучасне неунормоване і тяжке правове становище Української еміграції вимагає:

1) Щоби Румунський Уряд в своїх розпорядженнях розграничував між політичною еміграцією і прочою еміграцією (звичайними біженцями), поблючи це розграничення в порозумінню з Представництвом Української еміграції.

2) Щоби було полишено дозвіл на перебування в Румунії (лібере де петречере) на руках тих членів української еміграції, за яких Українське представництво візьме на себе відповідальність.

3) Щоби дозвіл на перебування в Румунії поновлювався виключно тією місцевою, зглядно районною сигуранцюю, в окрузі якої мешкає дотичний емігрант, бо кожночасне старання про продовження цього дозволу в місці осідку центральної сигуранци зв'язане з великою втратою часу і грошей. Крім того, буває дуже часто, що якраз за дня цього примусового перебування в місці осідку центральної сигуранци емігрант трапить своє теперішнє тяжко здобуте заняття.

4) Щоби візу на виїзд з однієї місцевості до другої було видавано членам Української еміграції тєю сигуранцюю, в районі якої живе емігрант і в якій він зголошений, щоби таким чином полегшити йому можливість законного пересування в зв'язку з підшукуванням праці.

5) Конференція доручає Громадсько-Допомоговому Комітету Української Еміграції в Румунії послати до Румунського Уряду особливу делегацію для підтримки цих побажань Конференції, а також і для відповідного умотивування їх.

Резолюція по докладу Дмитра Геродота „Про еміграцію в країни, які приймають емігрантів“.

1) Ті країни, де скупченá найбільша кількість еміграції, намагаючись позбавитися від неї за всяку ціну, видають розпорядження про виїзд емігрантів з кордонів даної країни.

Невиконання цих розпоряджень тягне за собою примусову висилку еміграції в ті країни, відкіля вона походить і відкіля вона емігрувала.

2) Приймаючи на увагу, що жадна з держав Європейського континенту не приймає до себе нової еміграції, а подорож до Заокеанських країн вимагає значних коштів, якими, завдяки своєму безправному положенню, не розпоряджає масовий емігрант, для нього утворюється справді трагичний і безвихідний стан.

З одного боку від нього вимагають виїзду з кордонів тієї країни, де він осів, а з другого—немає жадної авторитетної інституції, яка би уможливила виконання цієї вимоги і допомогла йому в справі виїзду.

3) Зобов'язок допомогти Українському емігрантові в цій справі лежить в першу чергу на нашій же еміграції, що скупчена в країнах Південної та Північної Америки.

Вона мусить подбати не тільки про заснування організацій, які би пеклувалися справою переїзду Української еміграції до країн Південної та Північної Америки, але подбати також і про те, щоби емігрант, який приїде туди, міг мати тимчасове приміщення, а, по можливості, і працю.

Крім того. Перша Конференція Української Еміграції в Румунії, звертається до Румунського Уряду, до Ліги Націй та до Міжнародного Червоного Хреста з проханням утворити на території Румунії такий орган, який би допоміг виїзду Української Еміграції в ті країни, які приймають емігрантів.

4) Конкретне переведення в життя цієї постанови Конференція передає обраному нею Громадсько-Допомоговому Комітетові Української Еміграції в Румунії.

Резолюція по докладу В. Трепке—„Про організацію Української Еміграції в Румунії“.

1) З огляду на те, що значній кількості Українських емігрантів ще на довгий час доведеться мимоволі залишитись за кордоном, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії, в цілях покращення матеріального становища, організації в справі освіти, захисту прав емігрантів, планової організації підшукування праці, в цілях допомоги інвалідам і творим членам Української колонії в Румунії; в цілях задоволення потреб релігійних; в цілях розвитку культурної праці та ширшого розвернення праці громадської, а також і зважаючи на те, що в інтересах Української еміграції конче потрібним є мати свій репрезентативний орган в Румунії, який би, в допомогу Місії У. Н. Р., керував би всім українським життям в Румунії і переводив би працю захисту інтересів та планову організацію всього життя української еміграції, визнає потрібним утворити окремий Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії.

2) Цей Комітет має складатися з представників, обраних Конферен-

цією та по одному делегату від існуючих вже і працюючих в Румунії українських організацій. Доручається Комітету встановити, які організації мають послати своїх делегатів до Комітету.

3) З метою більш успішної праці, Комітет мав би поділитись на секції: 1) Загально-громадську (справи політичні та фінансово-громадські), 2) Бюро Праці, 3) Благодійно-Допомогову і 4) Правничо-судову.

4) В своїй діяльності Комітет має керуватись постановами періодично-скликаємих Конференцій Української еміграції в Румунії, причому ці З'їзди-конференції являються також і органом контролюючим діяльність і розпорядження грошовими засобами, які будуть доручені Комітетові.

5) З огляду на величезне значіння освіти, а також з метою її поширення серед Української еміграції в Румунії, громадянство має само прийти на допомогу Українському Товариству Ліги Націй в Бухарешті, яке до останнього часу і вело головним чином культурно-освітню працю серед нашої еміграції. Це дасть змогу досягти в галузі освіти найвищих можливостей.

Шлях і принцип мусить бути: своїми власними силами утворити свою національну школу, для чого потрібно об'єднати перебуваючих на території Румунії серед емігрантів українських учнів та учителів і професорів. В місцях більш менш значного осідку української еміграції мусять бути утворені „Просвіти“, а в Бухарешті та в головних центрах, як наприклад в Журжеві.—організації типу Народніх Університетів. Ці школи мали би утримуватись на кошти самої еміграції з притягненням коштів від організацій економічних, як то кооперативи, артілі і т. ин.

Спеціально агрономичну освіту можливо поставити шляхом винвйму і обгосподарювання самими учнями під проводом учителів та професорів відповідного земельного участку, прибутками з якого і утримувалась би агрономична школа для емігрантів.

6) Для організації задоволення потреб релігійних треба йти традиційним українським шляхом утворення окремого „релігійного брацтва“.

7) Справу допомоги треба виладити спільною діяльністю Спільні Інвалідів і „Союзу Українських Жінок в Румунії“, а громадським обов'язком кожної емігрантки Українки в стати членом, і то членом активним, цього Союзу.

8) Для зміцнення матеріального положення еміграції, а також для її виховання в галузі комерції і підприємчого духу, найкращим шляхом було б об'єднати всю еміграцію в свої кооперативні організації, які мусять бути скупчені і зв'язані в праці з вже працюючим в Румунії Ощадно Позичковим Товариством „Згода“.

9) Нарешті, щоби дати притулок як українським представницьким Інституціям, так і тим громадянам, які періодично прибувають до Бухарешту, а рівно і для утворення міцної української бази, необхідним є збудування своєї української хати в Бухарешті.

Це легко би можна перевести в життя шляхом утворення окремого певного Товариства для будівлі такої хати, яка би експлуатувалась в нормальний підприємчий спосіб і таким чином, приносячи користь загальній українській справі, давала би певний прибуток членам Товариства цієї хати.

Резолюція по докладу Ол. Долинюка — „Про Національний Суд для Української Еміграції“.

1) З метою оздоровлення морального життя і припинення дальшого розкладу в моральному, етичному і національному напрямку серед еміграції в Румунії, потрібно організувати Національний Суд.

2) Цьому Судові мають підлягати всі вчинки, які порушують добре ім'я української еміграції.

3) Компетенція Суду розповсюджується на вчинки майбутнього. Що стосується до вчинків минулого, то вони підлягають його розгляду лише по рішенню самого Суду.

4) Суд мусить дбати також про те, щоби не залишалися безкарними вчинки кримінального характеру.

5) Суд має складатися з: Голови, двох суддів, прокурора, оборонця і, для важніших справ, з присяжних засідателів.

6) Карними санкціями суду є: а) словесна догана суда; б) догана на письмі з публікацією. в) грошова кара; г) викинення зі складу організованого громадянства; д) бойкот і а) занесення на чорну дошку.

7) Рішення Суду можуть бути апелювані до Управл. Громадського Комітету.

8) Всі справи, полагоджені Національним Судом, передаються на переховування до Громадського Комітету.

9) В своїх рішеннях Суд має керуватися звичайними нормами морально-етичного характеру і голосом своєї совісти; в справах же кримінального характеру кримінальним кодексом Румунського королівства.

10) Конференція, маючи на увазі загальні інтереси впорядкування життя української еміграції, доручає Громадському Комітетові перевести реєстрацію всіх емігрантів з видачою кожному відповідних реєстраційних карток. В ці картки вносяться також і резолюції Суду.

Резолюція по докладу професора К. Мацієвича — „Про утворення Всеукраїнського Національного Центру“.

1) Сучасне становище Української справи з безперечною рішучістю вимагає від всіх свідомих українських елементів об'єднання своїх сил для продовження боротьби за Українську Незалежну Державність.

2) Як би ми не розцінювали наші національні здобутки, ми повинні признати, що за останні 10 років боротьба за Українську Державність стала остільки непереможним фактом політичної дійсности, що успіх в остаточне осягнення нашої мети залежить тепер виключно від нас самих, від нашої витриманости і нашої рішучости в провадженню нашої національної справи.

3) Успіх цієї боротьби в не меншій мірі залежить також і від нашого розуміння сучасних умов і пристосування до них методів і шляхів нашої вкці.

4) Серед них може найбільше значіння має систематичне і послідовне провадження в життя ідеї єдности Української Нації, єдности українських національних інтересів, єдности загальної національної праці і боротьби.

5) З того часу, як впали всякі надії на можливість якої то будь інтервенції на Велику Україну, а також, коли виявилось, що дальнійший розвиток ідеї Української Державности має спертися головним чином на масах Українського Народу, що перебуває на Українських теренах, потреба в єдиному, високоавторитетному Українському Національному Центрові став одним з найбільш важливих чергових завдань.

6) По сучасних умовах приступити до виконання такого завдання найбільш підстав має Українська Еміграція, більш вільна в створенню таких громадських організацій і об'єднань.

7) В досягненню цієї мети мають бути перейденими поступово різні етапи і перехідні ступні і початок повинен бути покладений об'єднанням перш усього самої Української еміграції, як найбільш рухливої і свідомої частини Української Нації.

8) Це початкове об'єднання можливо утворити у вигляді Українського Національного Комітету, який би складався з представників Української еміграції перебуваючих в різних країнах і обібраних Українськими Еміграційними З'їздами та Конференціями.

Рекомендується делегатам двох одбувшихся З'їздів — Варшавського і Букарештянського взяти ініціативу по утворенню цього Комітету.

9) З метою прискорення справи організації Всеукраїнського Національного Центру Перша Конференція Української Еміграції в Румунії доручає обраному нею Допомоговому Комітетові звернутися до організованого Українського Громадянства в інших країнах з проханням як найскорше перевести конференції—З'їзди української еміграції в місцях її осідку.

10) До складу цього Комітету З'їздом могли би бути покликаними по персональному принципу представники різних українських груп і організацій, перебуваючих на еміграції, як політичного так і культурного та економічного характеру.

11) По закінченню цього первісного періоду організації Українського Загального Центру, до нього могли би бути прилученими представники політичних осередків і організацій з наших українських теренів, а також еміграційних об'єднань з Нового Світу.

12) Розпочавши свою працю на еміграційному ґрунті в інтересах впорядкування еміграційного життя для розвитку української національної праці і з метою самопомоги, Український Національний Комітет може, по мірі набирання ним загального національного авторитету, перейняти керування й політичною акцією Української Нації в цілому.

13) Шлях поступової і повільної організації цього загального Українського Центру вимагається з одного боку важливістю цього завдання, а з другого—умовами нашого громадського життя з його розпорошеністю, з розвитком претенціозности різних окремих груп і, навіть, осіб на виключне право керування національною справою. Свідома і морально міцна духом частина еміграції, що нейтрально або терпимо відноситься до різних поділяючих наше громадянство концепцій—повинна розпочати самоорганізацію наново, вперто і неуклібно працюючи над нею, уникаючи помилок минулого, щиро залишаючи на суц історії всі особисті та групові розрахунки. Нами повинна керувати лише одна головна ідея Української Незалежності з прагненням до створення кадрів нових сил і нових

національних вартостей. Хто не позбувся старих звичаїв, хто по старому тягне в бік внутрішньої національно-самовбивчої гризні, самоопльовування, хто годен в рідну хату внести лише роздор, ставлючи особисте та групове поверх національного,—той мусить бути ізольованим.

Резолюція по докладу В. Пилипенка — „Про організацію Українських Спортивних Товариств в Румунії“.

1) Приймаючи на увагу користь фізичного виховання людини та необхідність збереження нашої еміграції не тільки духовно, але й фізично, Комітет мусить подбати про утворення Спортивних Товариств у всіх місцях Румунії, де перебуває Українська еміграція, з центром, який має перебувати в Букарешті.

2) Назва цього Товариства встановлюється: „Мета“.

3) Для керування всією цією справою організувати в додаток до визначених уже секцій, Секцію Фізичного Виховання, як складову частину Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії.

Резолюція по докладу професора К. Мяцієвича — „Про самооподаткування Української Еміграції на Національно-Державні цілі“.

1) Ідея самооподаткування Українського громадянства на Національну Українську Справу повинна бути поставлена як чергове завдання Української Еміграції.

2) Переведення її в життя і заснування за рахунок отриманих від податку коштів Українського Національного Фонду свідчить про національну вихованість і політичну дозрілість нашого Українського громадянства.

3) Національне самооподаткування повинно розповсюджуватися на кожного українського громадянина і провадитися по системі прогресивного податкового налогу. Громадяне, які відмовляються від його оплачування, залишаються по-за межами українського суспільства, не повинні прийматися до Українських установ і мають підпадати українському бойкоту.

4) Кошти, які накоплюються від національного самооподаткування, мають витрачатися лише на благодійні та культурно-просвітні потреби, а також і на політичні завдання загальнонаціонального значіння, які мають метою ідею Української Державности, без зв'язку з поділяючими Українське громадянство концепціями.

5) Розподіленням коштів від податку, керуванням всією справою організації самооподаткування у Всеукраїнському масштабі, а також провід і виконання справ, що мають бути організованими за рахунок національного податку, повинні провадитися Повноважним Центральним Українським Комітетом, обібраним всім Українським громадянством, що несе цей податок, через місцеві з'їзди і конференції.

6) Керуючись цими принциповими директивами і маючи на увазі, що кожна справа загального характеру входить в життя на ґрунті окремих і місцевих починів практичного характеру, українська еміграція в Румунії, по рішенню своєї конференції, приступає до практичного переведення справи національного оподаткування на таких підставах:

а) Починаючи з 1-го жовтня 1923 року кожний український громадянин, що перебуває на території Румунії, підлягає національному податкові, який вноситься наперед за рік.

б) Податок за 1923 рік вноситься кожним українським громадянином до 1-го січня 1924 року в такому розмірі: громадяне, що заробляють річно до 15,000 леїв, вносять 50 леїв; від 15 до—25,000—80 леїв; від 25 до 30 тисяч—120 л.; від 30 до 40 тисяч—150 леїв; від 40 до 50 тисяч—200 леїв; від 60 до 75 тисяч—300 леїв, 75,000—500 леїв.

З 1-го січня 1924 року норма національного податку подвоюється.

Податок мусить бути внесений на протязі перших 6 місяців кожного року.

в) Кошти від податку поступають до Громадсько-Допомогового Комітету, обібраного Українською Конференцією.

г) Збори податку провадяться особливо призначеними Комітетом особами, які надсилають його з відомостями про матеріяльне становище кожного оподаткованого громадянина.

д) Фінансове становище встановлюється і розміри податку для кожного громадянина визначаються на підставі писаної його про це — декларації.

е) Український Громадсько-Допомоговий Комітет в Румунії може витрачати для місцевих потреб дві третини зібраних коштів, давши про це справоздання Конференції. Всі останні кошти залишаються нерухомими до утворення загального національного фонду, куди вони і мають бути передані.

Резолюція по докладу Дмитра Геродота — „Про підтримку Української Національної преси“.

Перша Конференція Української Еміграції в Румунії постановила всіма силами морально і матеріяльно підтримувати рідну пресу та національні видавництва.

На обов'язку кожного делегата є подбати про те, щоби не було жадного Українця, який би не передплачував бодай одного Українського періодичного видання і щоби всі українські працюючі групи в Румунії передплачували максимум національних газет, журналів та літератури.

Приймаючи на увагу, що преса в могутньою зброєю в боротьбі за національно державні ідеали Української Нації, Перша Конференція Української Еміграції в Румунії закликає все Українське громадянство для самої активної підтримки та розумного використання цієї зброї.

Склад Національного Суду для Української Еміграції в Румунії.

В склад Українського Національного Суду, Конференцією обрано: Головою Суду—Генерал-Поручник С. Дельвіг, Членами Суду: Сотник Д. Ігнатенко та О. Ліва, Запасовими Членами: Полковник Пилипенко та Сотник Запоріжченко і Прокурором—Соляк Ол. Долинюк.

СВЯТО ОБ'ЄДНАННЯ...

Поневаряючись на чужині, по-за межами свого Рідного Краю, нам усюди, де-б ми не були, товаришило переважно лихо.

Злидні, безправ'я, яке часом межує з цілковитою зневагою гідности людини, пошести, хвороби і до нестими тяжка боротьба за шматок хліба— ось непривабливо-звичайні умовини існування пересічного парія емігранта.

Почуття небажаного гостя, вічні підозріння, реєстрації та перереєстрації, в часом смертельна загроза бути викинутим на рідний, але окупований ворогом терен—ось те удушаюче повітря, яким без жадної перерви дихав в останні роки вся наша Українська еміграція.

Треба мати витривалу волю і міцно загартований дух, щоби при таких виключно тяжких умовах, не втратити образа людини і не впасти в безнадійну апатію.

І коли серед Української еміграції в масі цього не помічається, то тільки через те, що наша еміграція складеться з цілком свідомого і найбільш активного елемента...

Є й серед нас легкодуки...

Є й серед нашого табору свої панове Смердякови...

Не будучи здібними до якої б то не було продуктивної праці, вони опльовують своєю отруйною слиною всякий почин, незалежно від того, ким і в який спосіб він робиться..

Вони завше і всім невдоволені...

У кожного вони знайдуть сімсот сім смертних гріхів і, патетично постукуючи себе в груди, вони намагаються переконати і себе і других у тому, що на плечах кожного з них спочиває доля всієї соромамліонової Української Нації.

На щастя—не вони надають тон життя Української Еміграції на чужині.

І коли ми згадали про них, то тільки для того, щоби ще більш підкреслити велич того свята, свідками і співучасниками якого нам пощастило бути тут, в Румунії.

Цим святом були дні 15—17-го вересня, коли Українська Еміграція з усіх закутків Румунії з'їхалася в Букарешті для обговорення та вирішення не тільки своїх печучих еміграційних справ, але й питань загально-національного та державного значіння.

Перша Конференція Української Еміграції в Румунії була справжнім святом об'єднання Українських Національних сил, незалежно від політичних переконань та територіяльного походження.

На Конференцію прибуло коли 50-ти делегатів.

Серед них були робітники і селяне, представники буржуазних класів і інтелігентних професій, були козаки й генерали, прихильники монархичного устрою і переконані анархисти.

Але ні різноманітність політичних відтінків, ні різниця класових походжень—ніщо не перешкоджало дружній і согласованій роботі Конференції.

Там, де не було єдности думок, там було шире бажання порозумітись і уважно вислухати того, хто инакше думає...

Роспочалася Конференція в суботу 15-го вересня, коло 5-ї години по обіді, а закінчилася 17-го вересня в початку 12-ї ночі.

Крім того, 16 вересня в неділю праця Конференції провадилася тільки до обіду.

В цей день, по обіді, всі члени Конференції помандрували на цвинтарь Святого Пантелеймона, де на могилі українського партизана Дави денка було урочисто відкрито монумента всім часом невідомим лицарям, що боролися за Національно-Державну незалежність своєї Батьківщини, але знайшли свій вічний спочинок на чужині, по-за її межами.

Монумент збудовано емігрантом-скульптором бароном фон-Баумгартеном, на кошти, по ініціативі і при найближчій допомозі партизан Катеринославського Цовстанчого Кошу „Визволення України“.

Тут же на могилі було відправлено панахиду по двох Українських Гетьманах Ізанові Мазелі та Пилипові Орликові, які померли на території Румунії, а також і по всіх лицарях-борцях, що загинули в боротьбі за Незалежність і Самостійність України“.

Коло 5-ї години, всі делегати Конференції, члени Української Кольонії і місцеве населення Румунії зібралися коло монументу і по убогому цвинтарю понеслися сумні мельодії панахидного співу.

З одного боку стелився широкий лустирь, з другого-до цвингарю неспіливо приліпилось село, з третього—стояв мов зачарований маленький гайок, в з четвертого-аж до самого обрію тягнувся просторий хоч і нерівний степ.

Проміння осіннього передвечерового сонця, що яскравим снопом падало на гипсове обличчя прикутої до скелі міцними ланцюгами жіночої постаті, будило в уяві образ розпятої катана розшматованої України і крізь тихі та сумні мельодії в саму глибину душі проривалися далекі, далекі, задушені стони..

І очі, мимо води спинялися на козачій шапці, пістолі, шаблюці, щитові з тризубом та на приборканому, але могутньому орлові, що мовчки сидить у ніг жінки і піднявши свою голову, пильно дивиться в її обличчя..

Дивиться і... чекає.

Не випадково і відкриття монументу і Перша Конференція Української Еміграції в Румунії переплелися з вшануванням пам'яті наших славетних Гетьманів емігрантів Мазепи та Орлика..

Ні...

Це вже не символ, це вже живий доказ того, що ідеї самостійної України, прапор якої з такою лицарською самовідданістю тримали і Мазепа і Орлик, міцно живуть в душах їх вдячних нащадків і що орлиний дух Народу-Велегня ще не вмер, він тільки хвилино і не на довго приборканий.

Не даром же на монументі, крім написа: „Борцям за Українську Народню Республіку, що померли в Румунії“, красуються такі пророчі слова Тараса Шевченка:

„Схаменіться, воріженьни,
Бо лихо Вам буде“...

Після панахиди було зроблено фотографічні знімки як самого монументу, так і декільки групових, між иншим і окрему групу делегатів Першої Конференції.

Останнім днем Конференції був понеділок 17-го вересня.

Таким чином фактично праця Конференції провадилася всього два дні.

І за цей час було заслухано всі привітання, надіслані на адресу Конференції, привітання, які посилалися Конференцією, десять докладів і перекладено вибори Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії та Національного Суду для Еміграції.

Уже цей схематичний перебіг праці доказує ту продуктивність, якою так відзначалася Українська Еміграційна Конференція в Румунії.

Продуктивна праця можлива тільки при умові серйозно-ділового відношення до справи, а для цього останнього мусить бути передумовою громадська дисциплінованість, національна свідомість і певна політична дозрілість.

І коли Конференція могла бути іспитом у цьому відношенні, то мусимо з приємністю констатувати, що Українська Еміграція в Румунії його блискуче витримала.

А утворення Національного суду свідчить про переломову добу рішучого оздоровлення нездорового еміграційного повітря самоочищення здорового елементу від панків смердякових та професійних злодіїв.

В закінчення ще один потішаючий факт.

Після закриття Конференції, до обраного нею Громадсько-Допомогового Комітету, почали отримуватися листи від тих невеликих груп, які не мали змоги потрапити на Конференцію, але в яких виразно підкреслювалось, що постанови Конференції є обов'язкові і для них і висловлювалося прохання надіслати їм матеріали коли не про весь перебіг Конференції, то бодай хоч тексти її постанов.

Свята на чужині, серед непривабно-тяжких еміграційних обставин— явище рідке і незвичайне.

З тим більшим піднесенням заховано в собі яскраві і незабутні спогади про дійсне свято об'єднання, яке відбулося на Першій Конференції Української Еміграції в Румунії і від щирого серця побажаємо, щоби його ясне проміння освітіло тяжкі сутінки життя всієї Української Нації.

При добрій волі все можливе.

Бо ми самі є ковалями свого щастя.

Куймо-ж його дружньо і спільно!

Дмитро Геродот.

З УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ.

НА ЕМІГРАЦІЇ.

З діяльності Українського Центрального Комітету. Після з'їзду еміграції, що відбувся 15—18 серпня ц. р., всі обрані на з'їзді члени Українського Центрального Комітету: І. М. Золотницький, В. П. Сальський, О. Х. Саліковський, М. М. Ковальський, М. Ю. Шаповал, Вас. Приходько і П. І. Зайцев, а також члени дирекції (С. К. Прокопович і М. Л. Юнаків) зібрались, щоб обговорити невідкладні організаційні справи. Засідання відбулося під головуванням О. Х. Саліковського і зупинило свою увагу перш за все на тому, які секції мусять негайно розпочати свою діяльність, бо по матеріальних умовах зразу розгорнути діяльність Ц. К. у всю широчінь зазначеного для неї програму не було можливості.

Одноголосно було ухвалено, що як найскорше необхідно приступити до праці секціям: організаційній, фінансово-господарчій і по справах інтернованих, продовживши разом з тим працю культурно-освітньої секції.

Представникам цих секцій було запропоновано в першу чергу представити Ц-му Комітетові план ближчої праці.

Одночасно були встановлені директиви відносно зовнішніх умов праці Ц. К., помешкання для бюро, складу виконавчого апарату і т. ін.

В наступне засідання, вислухавши заяву О. Х. Саліковського про те, що він просить звільнити його від виконання обов'язків Голови Комітету і скарбника, Комітет постановив просити В. К. Прокоповича прийняти на себе обов'язки Голови Центрального Комітету, а О. Х. Саліковського бути його заступником під час відсутності з Варшави. Обов'язки скарбника покладено на М. М. Ковальського.

На підставі постанови Українського Центрального Комітету, Організаційна Секція приступила до підготовчої праці по скликанні 2 з'їзду української еміграції. Одно-

часно з тим вона провадить працю по виробленні нового статуту Укр. Центр. Комітету, згідно з постановами з'їзду укр. еміграції 15—18 серпня ц. р.

Організаційною Секцією вироблено план організації української еміграції на місцях, для чого з'ясовані місця осідку та перебування на роботах української еміграції.

Намічено ряд осіб, на яких покладаються тимчасово обов'язки уповноважених по збиранні національного податку, які особи й були затверджені Українським Центральним Комітетом.

Фінансово-господ. секція.

Опрацювала і розіслала обіжник в справі національного податку. Виробила інструкцію для відділів та уповноважених У. Ц. К. в справі технічного переведення самоподаткування укр. еміграції, і розробила технічну сторону діловодства і рехівництва секції та загальний план діяльності секції.

По секції інтернованих.

З'ясовано становище і потреби в таборах через персональний огляд таборів керуючим секцією інтернованих Генерального Штабу Генералом Сальським, складено і передано польським владам докладний меморандум в справі редукції таборів. Крім того Ц. К. звернувся до представника Ліги Націй у Варшаві п. Шарпантьє в справі приміщення наших людей на роботи у Франції.

Діяльність культурно-освітньої секції до останнього часу провадилась у чотирьох галузях: 1) опікування справами еміграційного українського студентства; 2) вищі курси українознавства для еміграційного громадянства взагалі і академічної молоді зокрема; 3) видання вісника української еміграції „Трибуна України“; 4) біжучі культурно-освітні потреби еміграції.

Вищі курси українознавства на ваканції припинились, але розпочалася праця по виданні лекцій, які викладались на курсах, та упорядкуванні бібліотеки для курсів. Зараз кінчається друком курс проф. Вачеслава Заїкина „Історичні підстави української державности“—і вживаються заходи для утворення умов, які дали б можливість відновити дальший виклад лекцій по українознавству та продовжити другі курсів рашти лекторів.

Високий Комісаріат Ліги Націй і Український Центральний Комітет. 17 вересня Голова У. Ц. К. одержав од делегата Високого Комісаріату Ліги Націй по справах збігців п. Шарпант'є листа.

П. Делегат, виходячи з думки, що „співпраця дуже тісна (*collaboration très étroite*) поміж У. Ц. К. і Високим Комісаріатом Ліги Націй для збігців необхідна“, й спираючись на її основи, просить Комітет подати до загального відома наступне:

„Усі прохання про шукання роботи—пише п. Шарпант'є.—допомоги на подорож, візи і всякого захисту, взагалі всі справи мусять бути зосереджені в руках У. Ц. К. в Варшаві або його уповноважених в таборах.

„Ніяких заходів, клопотань або прохань персональних, що їх зробить інтернований чи цивільний, не буде прийнято Делегатом Високого Комісаріату, як що вони не передані через У. Ц. К. або його уповноваженого.

„Справки, яких просить у Делегата Високого Комісаріату, і відповідь про візи та допомоги будуть подаватись заінтересованим через У. Ц. К.

„Само собою зрозуміло, що ніякі заходи, прохання про візу, допомогу чи захист не будуть прийняті, як що вони не будуть засвідчені і одобрені У. Ц. К.

„Я підрозуміваю, що різні комітети, що працюють у таборах, як от інвалідів, звільнених тощо, виступатимуть через посередництво У. Ц. К. так само як і окремі інтерновані; і що їх прохання мусять

бути мені передані через У. Ц. К. на тих самих умовах, як і прохання окремих осіб.

В надії, що заходи вище значені дозвольть нам забезпечити співпрацю і плідотворну координацію, яка зможе задовольнити інтернованих, прошу Вас, Паме Голово, вірити в забезпечення моєї глибокої пошани“.

21 вересня У. Ц. К. в складі всіх присутніх у Варшаві членів одвідав п. Делегата Високого Комісаріату Ліги Націй і, подякувавши йому за уважність до Українців-емігрантів та виявлену ним готовність стати у допомозі, одбув з ним докладну нараду про наші найгостріші потреби та спосіб їх заспокоєння.

Спочатку було вияснено загальні основи співпраці Високого Комісаріату та У. Ц. К. на принципах, висловлених в листі п. Делегата від 17. IX. і прийнятих Комітетом.

Підтвердивши ще раз, що на його думку інтереси справи вимагають зосередження всіх зносин еміграції з ним в руках У. Ц. К., з яким він, установивши оце постійний контакт, і матиме тільки діло, п. Делегат зазначив, що його завданням являється правна обробка збігців та допомога їм знайти собі роботу.

Для тих, хто застається в Польщі, він може стати у пригоді працям захистом та інтервенцією своєю тоді, коли на це не вистачатиме заходів У. Ц. К. Далі має він на думці допомогти організації праці певними сумами на технічне приладдя та матеріал. Але для цього йому потрібно мати конкретний план майстерень, що існують, та що потрібні для їх правільної роботи. У цю хвилю в розпорядженні його ще нема на це відповідних сум, але він сподівається на підставі представленого йому плану одержати їх з Женев. Тоді він скличе нараду з представників Комітетів: Українського, Російського, Британського допомогового (B. C. R.), методистів і т. д., щоб вияснити потреби в цім відношенні кожної групи та можли-

ности їх задовольнити і справедливо розподілити суми.

Але на погляд п. Делегата далеко краще можна задовольнити потреби української еміграції поза межами Польщі. Й тому він, особливо маючи на увазі тих, хто звільняється з таборів, радив би їм виїздити за кордон, головним чином до Франції. Тим, хто бажав би виїхати, він міг би допомогти безплатними візами і певною сумою на подорож.

Представники Комітету одповіли, що нічого не мають в принципі проти виїзду наших людей за кордон, але щоб приступити до переведення цього в життя, Комітет повинен бути певен, що наші люди там не зостануться без правного захисту і будуть забезпечені від експлоатації.

На це п. Делегат запевнив, що за правне становище, тих, хто виїде до Франції, можна бути спокійним: на сторожі його стоятиме Високий Комісаріат, а практично бажано і там установити контакт тісний між делегатом Комісаріату і нашим представництвом. Од експлоатації охороняє закон, рівний і для чужинців, а взагалі недостача робочих рук у Франції і за інтересовання в них підприємців являється так само гарантією проти визиску. Кожен, маючи адресу делегата Комісаріату і нашого уповноваженого, зможе в потрібнім випадку знайти оборону собі.

Ці пояснення задовольнили Комітет. Далі представники Комітету вважали необхідним для збереження організованих форм життя української еміграції, щоб було забезпечено існування й у Франції певної кількості, дуже невеликої, людей, що склали б з себе там організаційний центр, а також, щоб були забезпечені релігійні і взагалі культурні потреби наших людей на далекій чужині, а це вимагає певних видатків.

На питання, чи не може він допомогти в цій сфері, п. Делегат одповів, що він позбавлений цієї можливості і це вже залежить цілковито від наших власних сил.

Який контингент людей потрібний до Франції (до інших країн, на думку п. Делегата, виїхати трудніше) і які умови праці,—п.

Делегат запитав Французьке Міністерство праці й відповідь його подасть нам до відома.

Останнім питанням, порушеним на конференції, була справа нашого студентства. П. Делегат обіцяв допомогти студентам, які виїдуть за кордон для студій, безплатними візами і грошевою допомогою. Що ж до тих, які зостаються тут, то він не може допомогти чимсь безпосереднє, але готовий підтримати перед відповідними інституціями заходи У. Ц. К. Певної помочи від нього студентство тут може ждати тільки в формі допомоги організації праці, майстерень то що.

Виясненням технічної сторони контакту закінчилася ця нарада, що поклала певні підвалини сталого співпраці Високого Комісаріату та У. Ц. К. („В. У. Ц. К.“).

Громадсько - Допомоговий Комітет в Румунії. Конференція Української Еміграції в Румунії, яка відбулася з місті Букарешті 15-го, 16-го і 17-го вересня 1923 року, обрала Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії, в складі 14 осіб.

Обраними є: Проф. К. Мацієвич, Йосип Пшоник, Василь Трепке, Іван Юревич, Сергій Дельвіг, Гнат Порохівський, Яків Чайківський, Федір Емел'янів, Юліан Міткович, п. Еланський, Дмитро Гарнаш, Павло Мамчур, Денис Мар-Михальський, Ілько Гаврилюк і запасовим членом Дмитро Геродот.

Перше засідання Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії відбулося на другий день після закриття Конференції, то пак 18 вересня біжучого року.

Привітавши Комітет з початком його роботи, Проф. К. Мацієвич запропонував приступити до виборів Президії.

Після коротких дебатів, було вирішено, що Президія складається з Голови Комітету, Товариша Голови і Секретаря. Решта членів

Комітету став на чолі секцій, або являються представниками Комітету на місцях.

До Президії таємним голосуванням одноголосно обрані такі особи: Головою—Проф. К. Мещевич, Товаришом Голови — І. Юревич, Секретарем—І. Гаврилюк.

Працю по-між рештою членів Комітету поділено таким чином:

Завідуючий Загально-Громадською Секцією (вонаж і Фінансова) — В. Трепке, Завідуючий Юридично-правовою Секцією—Д-р. Д. Маєр-Михальський, Завідуючий Секцією фізичного виховання — Я. Чайківський, Завідуючий „Бюро Праці“ — Г. Порохівський, Завідуючий Секцією Благодійно-Допомоговою — Я. Пшоник.

Крім того Ю. Миткевич — є Представником Комітету в Кишиневі, Ф. Емел'янів — у Бендерах, П. Мамчур — у Більцях, С. Дельвіг — для Трансильванії в Брашові, п. Еланський — у Журжі і п. Гармаш — у Гімеші — для всього району, який з ним межує.

Чергові засідання Комітету одноголосно ухвалено відбувати щотижня по п'ятницях о 8 й годині вечера, в помешканню Української Місії.

До того часу, поки Громадсько-Допомоговий Комітет не розвине свої діяльності і поки він позбавлений грошових засобів, Місія У. Н. Р. в Румунії запропонує Комітетові користуватися її помешканням, а також і тими технічними засобами, які є в розпорядженні Місії.

Згідно постанові Конференції, Громадсько-Допомоговий Комітет Української Еміграції в Румунії, обговоривши справу поповнення Комітету представниками тих національних організацій, які вже провадять свою національно-державну працю, постановив дати місце в своєму складі представникам таких організацій: 1) Філії Українського Товариства Ліги Націй в Румунії, 2) Союзові Українських Жінок в Румунії, 3) Першому Кредитово-Позичковому Товариству „З г о д а“ і 4) Союзові Українських Інвалідів, після того, як цей Союз

остаточно, закінчить свою організаційну працю.

Початок праці Громадсько-Допомогового Комітету в Румунії. На першому організаційному засіданню Громадсько-Допомогового Комітету Української Еміграції в Румунії, з метою планового переведення в життя постанов Конференції, запропоновано було Завідуючим окремими Секціями, до слідуєчого чергового засідання, приготувати доклади про їхню майбутню працю в найближчі часи.

Комітет допомоги Українцям емігрантам в Ажериці. В Сполучених Штатах заснувався „Комітет допомоги Українцям-емігрантам“, що має на меті допомогти нашим землякам, що допіру приїхали, орієнтуватись на перших часах і знайти заробіток.

Подаємо відозву цього Комітету разом з його адресою.

„На увагу всім емігрантам-Українцям“!

„Кожного Українця, що приїде до Америки з метою заробити кусок хліба для себе й для своїх рідних, ми готові привітати ласкавим словом, допомогти на перших часах орієнтуватись і примістити його найкращим побитом до праці. Все вищенаведене ми виконуємо цілком безплатно, бо самі пройшли цей тернистий шлях.

„Український народ багато вистраждав в боротьбі за волю рідної землі. Небажання підлягти катам—московським комісарам і зробитись їх рабами примусило багатьох Українців кинути рідні хати й поля та емігрувати за кордон. Тяжко доводиться Українцям на чужині в постійній боротьбі за існування. Бажання дати, в міру своїх сил, допомогу нашим братам-Українцям і примусило нас організувати „Комітет допомоги Українцям емігрантам“. Інтересантів просимо звертатися на адресу:

New-York, 8^c. West 100 str. app. 8 (Українські часописи просимо передрукувати)*.

Умови переїзду до Чехословаччини. Українське пресове бюро в Празі подає: З останніх часів чеська влада видала гострі правила проти тих емігрантів, які прибувають на територію Ч. С. Р. нелегально, цеб-то без окремого дозволу (візи) на виїзд від Чеського Міністерства Закордонних Справ. Такі люди не можуть вже одержати на місці документів на право перебування в Чехословаччині, а тим більше не одержують ніякої підмоги. Причина цих гострих правил чеської влади та, що в Ч. С. Р. є вже дуже численна українська еміграція (поверх три тисячі) і велика російська еміграція. (Стипендіатів Росіян чотирі і пів тисячі — Українців біля двох тисяч). („Діло“).

Еміграція до Америки. У Львовському „Слові“ (ч. 27—41) надрукована пересторога для тих, що замірають їхати до Куби, Аргентини, Мексики та Бразилії. — Після всесвітньої війни Америка і Канада зробили обмеження для виїзду емігрантів до своїх держав і дозволили приїзжати тільки певним категоріям людей. До Канади можуть їхати: 1) кождий рільник (рільничка), котрий має достаточну кількість долярів на купно фарми. 2) Кождий рільник (рільничка) або служниця, котрі мають запевнену працю в Канаді. (Жінка до свого чоловіка і діти нижче 18 літ до своїх родичів).

Потрібні слідуєчі документи: 1) Пашпорт зі Старства до Канади, де в рубриці „затруднення“ має бути написане для мужчин: „рільник“, а для жінок, котрі їдуть на службу: „служачка“. 2) Осібна посвідка з громади за печаткою і підписом віята, що пасажир дійсно є рільником або служачою. 3) Афідавіт, контракт або навіть лист від знайомого або кривного фермера. 4) Жінка, котра їде до свого чоловіка, мусить мати з собою метрину шлюбу.

Кождий пасажир мусить бути здоровий і уміти читати та писати. Жінка, котра їде до свого чоловіка, і діти нижче 15 літ, можуть не вміти читати та писати.

До Сполучених Держав Північної Америки можуть їхати ті, що вже були в Америці. Афідавітів не треба.

Щоби дістатись до Сполучених Держав, кождий пасажир мусить мати Афідавіт чи заклик від кривних на подорож до Америки.

При ладованню до Америки або Канади, кождий пасажир вище 15 літ мусить виказати, що вміє читати і писати на якій будь мові.

Артисти, студенти, купці та духовні мають привилеї і можуть виїзжати до Америки або Канади без обмежень, яким підлягають інші.

Родичі вище літ 55, які їдуть до дітей, жінка до чоловіка, незамужня або овдовіла дочка до родичів, мають право ладоватись до Америки або Канади, хочби читати та писати не вміли.

Кого не впускають до Америки? Кождий подорожуючий при ладованню чи то до Америки, чи то до Канади, мусить бути вільним від всяких заразливих хоріб, а особливо — хороби очей, званої „трахома“, і хороби шкіряної, званої „favus“.

Ці приписи важні і обовязкові для емігрантів усіх держав.

Однак трапляється, що емігранти із-за неможливости поїхати до Америки або Канади, їдуть до Куби, Мексики, Аргентини та Бразилії в надії, що звідтам легенько буде дістатись до цілі. — Перестерігаємо, що хто так радить, той ошукує, а хто повірить, той помиляється і гірко це відпокутує.

Звертаємось до здорового розуму наших людей і радимо терпеливо ждати на дозволення їхати до Америки або Канади з нашого краю, а не спішитись до Куби або Аргентини, де наших людей використовують в неможливей спосіб, а жінок забирають до веселих домів (гаремів).

Український Педагогічний Інститут у Празі. З ініціативи Українського Громадського Комітету у Празі відкрито Вищий Педагогічний Інститут імені М. Драгоманова. На чолі Інститута став професор Кам'янецького Університету п. Леонід Білецький. Програм Інституту складається з кафедр загальних, історико-літературних, фізико-математичних та природно-географічних.

Загальні кафедри: Педагогіка—проф. С. Русова; Філософія—проф. Яким Ярема; Гігієна—проф. Всеволод Гармашія; Графічне мистецтво — лект. Володимир Січинський; Музика і спів—лект. Хведір Шешко; Економіка—лект. Іван Кабачків; Соціологія; Право — проф. Отон Ейхелізм.

Відділ історико-літературний: Українська мова і мовознавство взагалі — проф. Василь Симович; Українська література — проф. Леонід Білецький; Історія України—проф. Василь Віднов; Латинська мова і література—проф. Микола Тимченко; Західно-європейські і славянські літератури; Всесвітня Історія та Історія славян — проф. Маркіян Терлецький.

Фізико-математичний відділ: Математика—проф. Евг. Іваненко; Теоретична механіка та астрономія; Фізика та метеорологія—проф. Опанас Ковальський.

Відділ природно-географічний: Біологія—проф. Арсен Старков; Хемія — лект. Майстренко; Геологія — проф. Хведір Швець; Географія.

Широ вітаючи заснування нової української школи на еміграції і бажаючи їй успіху, не можемо прецільно не висловити жалю, що в педагогічній інституті так мало місця одведено як раз педагогічним дисциплінам, між тим як є в програмі предмети, що їх можна визнати цілком зайвими в такій фаховій школі.

З Українського Університету у Празі. „Дня 15 червня ц. р. відбулися на Українським

Університеті у Празі вибори до Сенату на рік шкільний 1923—24. Ректором вибрано проф. Др. Івана Горбачевського, бувшого ректора і професора чеського університету у Празі, деканом правничого факультету проф. О. Ейхельмана, бувшого професора університету св. Володимира в Києві, а деканом філософичного факультету проф. Др. Олександра Колессу, бувшого професора університету у Львові”.

Академічна візита й український концерт в Подєбрадах. Професура і студентство Українського Університету у Празі, при участі У. А. Хору 24 червня відбула навідини Українських Академічних Подєбрад. Огляд наукових установ Господарської Академії зробив на гостей велике враження від тої незвичайної праці, яку втілено в останній дрібничці наукової інституції. Обмін думками між Пражанами та Подєбрадцами виказав повне розуміння примусового звідання перебування на чужині. Виховання не лише сухого фаховця, але разом з тим громадянина-Українця та закладення початків української наукової книги—це ті сфери академічної праці на чужині, які ще довго будуть стояти на денному порядку з українськїй визвольній боротьбі. У вечері пражський і подєбрадський академічні хори взяли участь у спільному концерті. Переповнена зала вдячно нагороджувала енергійну диригенту подєбрадця, п. Сердюка й диригента У. А. Х. п. М. Розчахівського. Особливо ефективно п. Сердюк вивів гротескову шедрівку „в Єрусалимі”, а п. Розчахівський знову виявив свій диригентський талант і відбув зі свого хору великі симфонічно-інтерпретаційні здібности. „Піють півні”, „Козака несуть” Леонтовича та „Вітер-вітер коло хати” Лисенка залишили глибоке, кожда річ своє індивідуальне враження.—як рівнож кожда голосова партія (окремо альтова)—й загалом синтетично єдиний з диригентом цілий хор.

Катедра славистики у Віденському Університеті. найне після 4х літнього антракту, обсаджена російським професором, Кн. Трубецьким, який емігрувавши з Росії був перед цим професором, славянської фільології у Софійському Університеті. Віденський „Український прапор“ з приводу лекцій проф. Трубецького зауважує, що „особа проф. Трубецького—це для *Alma mater Rudolphina* незвичайно цінний прибуток“. „Піднести треба, що проф. Трубецький в перших викладах своїх вийшов з того справедливо наукового погляду, що українська мова (а побіч і білоруська) не є ніяким говором російської, — чим пішов у розрив із „научними“ поглядами свого попередника Вондрака, який велів українській мові бути „малоруською“, а в українським народі бачив тільки російське плем'я. Одкидаючи „научні“ вимови „велиноруський“, „малоруський“, ствердив проф. Трубецький що це вислови штучні, витворені під впливом давнішої централістичної політики російської, яка науці давала напрям і, голосячи, що український народ — частина російського, а українська мова—це російський говір, пригнучувала і спиняла розвиток українського живла й української культури. Тим часом укр. літературна мова мимо всяких заборон і переслідування, розвивалася і, що більше, ставала навіть чистішою чим російська, бо будована була „з долини“, переходила з народніх мас в інтелігентні верстви, коли тимчасом російська літературна мова, переходячи зовсім протилежну дорогу, брала в себе цілу хмару чужих слів із церковно-славянської і німецької мови“. Віденська газета свідчить, що лекції проф. Трубецького дуже велику популярність здобули лекторів, так що на викладах його буває повно слухачів. Проводячи паралель між проф. Трубецьким і попередником його, проф. Вондраком (Чех), газета підпислює більшу наукову об'єктивність першого і певну тенденційність Вондрака, який в поглядах на українську мову не міг піднести до вимог наукової правди, а підпорядковував її тенденціям ко-

лишнього славянофільства, ще й досі не зовсім перетравленого Чехами.

Організація українського студентства. Всеукраїнське студентство організовано в Центральний Союз. Перший Комунікат Союзу (1. III. 1923) дає можливість ознайомитись з організацією його. На чолі Союзу стоїть Управа Цесуса. Виконавчим органом її є секретаріат. Управа ділиться на відділи: а) економічний; б) міжнародних зносин, в) культурно-суспільного виховання і видавництва. Крім того при Управі функціонують: Ревізійна комісія і Мировий Суд. Цесусом зареєстровано такі локальні студентські організації: 1) Берно (Чехословаччина). Українська Академічна Громада; 2) Бунарешт (Румунія). Т-во укр. студентів „Зоря“; 3) Чернівці (Буковина). Краєва організація українських студентів; 4) Гданськ. „Союз укр. студентів—Основа“; 5) Грац (Австрія). „Січ“. 6) Львів. (Сх. Галичина) „Українська Краєва Студентська Рада“; 7) Льобен (Австрія). Т-во укр. студентів „Молот“, 8) Любляна. (Королівство С. Х. С.) „Культурно-Просв. Гурток Укр. Студентів“ (нині розв'язаний); 9) Подебради. (Чехославія) „Українська Академічна Громада“. 10) Прага. [Чехословаччина]. „Українська Академічна Громада“. 11) Пшібрам. [Чехо-Словаччина] Укр. Академічне Т-во „Каменярі“. 12) Софія [Болгарія]. „Укр. Студент. Спілка“. 13) Варшава. [Польща] „Союз укр. студентів-емігрантів“. 14) Відень [Австрія]. Академ. Т-во „Січ“. 15) Загреб Королівство С. Х. „Укр. Академічна Громада“ 16) Краків Польща „Українська Студент. Громада“.

Управа „Союзу“ міститься в Празі. Чехо-Словаччина. (Cesus, Praha, Československá Republika, Hlavní pošta, příhrádka 411). („Укр. Студент“).

*. По доносу Москва-студентів, які мають великий вплив на Сербський уряд.

Українсько - Грузинське Товариство. (студентське) заснувалося в Берліні. Товариство має на меті плекати розвиток дружніх відносин поміж українськими та грузинськими студентами, взаємну інформацію та координацію праці в спільних національних та академічних питаннях.

(Діло).

„Руки загребуці“. Великої слави останніми часами зажив серед артистичного світу український скульптор Олександр Архипенко. Його імя сьогодні—одно з найбільш популярних скульпторів в Європі. Архипенко,—Українець з походження і рідний брат українського громадського діяча, був. міністра^{Е.} Архипенка). І бере участь в життю української колонії в Берліні, де він останніми часами переважно мешкає. Видавництво „Українське Слово“ присвятило біографії та творчості спеціальну монографію одночасно на кількох мовах видану, а саме: на українській, німецькій, англійській, італійській та французькій. Відомий німецький художній критик проф. Г. Гільдебрандт в цій монографії дав цікаву характеристику Архипенка, як одного з найбільш видатних скульпторів нашого часу. (Alexander Archipenko. Mit einer Einleitung von Prof. Hans Hildebrandt und 66 Abbildungen. Berlin 1923 p.). Росіянам стало заздрісно і вони заповзялися „анексувати“ собі Архипенка. Один із російських художників критиків В. Татарінов в своїй рецензії на згадану монографію („Рух“ ч. 809, 29—VII.) зауважує, що „Архипенко—це один з найбільш поважних, глибоких, а головне справді—талановитих руських скульпторів“. Ніби відчуваючи, що така „операція“ з Архипенком московських загребутих рук покажеться... занадто сміливою, рецензент далі пише: „Архипенко, зазначено, ні в якому разі не може бути названий представником руської культури, а тим паче української. Його творчість не укладається в рамки якоїсь одної країни. Він — правдивий

громадянин світу“, що „в деградуюче мистецтво заходу приніс „русскую“ силу і свіжість.. широту і розгін... наші радикальні змагання“... При чому тут „русская шір“ — одному Богові відомо. От уже справді: московські „руки загребуці та очі завірючі“! Коли не наш, — то й нічий,—коли „громадянин цілого світу“, то все ж таки з „нашими“ питомими властивостями, які Росіяне без церемонії собі привлащують і загібають!

Нові картини П. Холодного. Відомий наш маляр П. Холодний написав великий образ: „Царицю Небесну“. Мати Божа—оранта, а коло неї два архангели—наддніпрянець і наддністринець з п'ятьма ангелами. Крім того ще де кілька портретів і менших композицій.

Жалібні роковини Заходами українських студентів в Берліні скликано було зібрання 10 липня, присвячене роковинам нещасливого для України бою під Полтавою 1709 р. Референтами виступали проф. Б. Лепкий та проф. Томашівський.

Свято Щоголіня в Мінхені. З нагоди 25-літніх роковин смерті нашого поета Якова Івановича Щоголіва відбулася в Мінхені дня 10 го червня святочна академія. Саля „Одеон“ була виповнена по береги. Серед почесних гостей находилась між иншим і герцогиня Кароль Теодор. Портрет поета, прикрашений синьо жовтою лентою, тонував серед зелені. Грецький архимандрит Дімітріюу (тутешній російський священник якраз на цей день „мусів“ виїхати з Мінхену).—відправив папахиду, після того консуль Оренчук виголосив довгий святочний реферат про поета в українській мові. Редактор Юрінек шанував поета німецькою промовою, в котрій згадав про утиски царату як на культурному так і політичному полі. Визначні мінхенські артисти, як надворна спі-

вачка пані Кнабль — Мель, пані професорова Штубенраух — Краус, професор Маер причинилися своїми безкоисними артистичними виступами до більшого звеличання свята. Дочка поета княгиня Шаховская Брабант вианунала понійного свого батька чудовою грою на арфі, котрою Щоголів за життя так одушевлявся. Загалом свято носило достойний характер і випало, мимо заходів тутешніх російських кругів, котрі за всяку ціну хотіли недопустити до цієї української маніфестації, гарно,

(У. П.)

„День Полеглих“ в таборі Каліш. 26 травня в таборі Каліш було відсвятковано пам'ять полеглих за визволення України надзвичайно урочисто. О пів до десятої год. вечора в таборовім театрі святкування розпочалося сильним, гарно виголошеним вступним словом проф. В. Прокоповича.

Після вступного слова співав хор під орудою сот. Кольмуцького: „Вічну пам'ять“, „Тим, що впали“ — Колесси, „Журавлі“ — аранж. Кошиця, „Коли вже ти сонечко мені зійдеш“ — Стеценна і його ж „Живи, Україно!“

Прекрасне виконання хору зробило величаве вражіння.

Відділ деклямації складався з трьох точок і мельдеклямації під бандуру „Погребного маршу“ Олеся в виконанню бандуриста п. Теліги.

Програм було закінчено урочистою величавою і сильною живою картиною „Лицареві Невідомому“ талановито інсценірованою арт. — мал. Дединюком при участі п. Скворцової і п. Пузальського.

(У. С.)

Проектия справа у таборах. Ч. 51—52 „Укр. Сурмача“ було присвячено культурно освітній справі в наших таборах. З нього довідуємося, що в таборах функціонували до останнього часу такі школи: школа українських пласунів, про яку подані докладні відомості в попередній книжці „Три-

буни України“; реальна школа в таб. Щипорно (для дорослих), заснована студенською громадою цього табору під назвою „Курси для середнешкільників“; гімназія також для дорослих, у таб. Каліші; педагогічні курси у тому ж таборі для членів учительської громади, що об'єднала вчителів середніх і початкових шкіл; курси чужоземних мов там же і курси правопису при громаді старшин 6-ї С. С. дивізії. На превеликий жаль лише в останній період існування таборів, коли на чолі просвітньої справи там став В. К. Прокопович, засновані були початкові школи для козацтва. Через це для більшості козацтва марно пропали, під поглядом освітнім, цілі роки примусового безробіття, які давали цілковиту можливість провести через школу грамоти всіх до одного козаків.

Довоюга таборовому Вістнику. На засіданню Управи Філії Українського Товариства Ліги Націй в Букарешті постановлено підтримати почин нашого таборового вояцтва в Фогараші, яке розпочало видавання на шапіографі таборової газети „Таборовий Вістник“. Газета виходить щотижня і вже вийшло 5 чисел. Газета і по змісту і по зовнішньому вигляду робить гарне вражіння.

Лекції в таборах. За останні місяці в таборах інтернозаної армії У. Н. Р. була викладена ціла низка різноманітних лекцій видатними нашими діячами. В початку травня відчитав цикл лекцій на теми позашкільної освіти С. О. Сірополко. З приводу їх таборовий інформатор писав: „Гарна українська мова, теплота й ширість викладу, стислість і ясність стилю, продумана послідовність плану робили ці лекції дуже цінними й залишили глибоке вражіння у слухачів; крім цього, дані провідні ідеї й намітки методи практичної роботи в галузі позашкільної освіти. Історичний же огляд розвитку ідей, методів і засобів в кожній галузі позашкільної освіти викликав особливе зацікавлення“.

В кінці вересня С. О. Сірополко знов відвідав табори і викладав лекції.

19 червня в клубі громади старшин 6 Січової Стрільцької дивізії п. Петро Холодний прочитав лекцію на тему: „Шляхи українського містецтва“. Ця лекція по словах „У. С.“, викликала величезне зацікавлення в слухачів, і як шановний лектор ні намагався залишити аудиторію, щоб відбути до Каліша для викладу там такої ж лекції, але йому це скоро зробити не пощастило. Бачучи таке зацікавлення, п. лектор залишився і провів ще 20—25 хвилини в балачках майже з кожним слухачем, бо майже в кожного малось якесь запитання“.

У кінці липня табори Калішський і Щипіорнський відвідав керownik культурно-освітньої секції Укр. Центр. К—ту О. Х. Саліковський. В попередній свій приїзд п. Саліковський відчитав цілком лекцій з історії національно революційного руху на Україні (1917—1922 р. р.) в зв'язку з розвитком і долею нашої державности, а в цей раз спинився на темі „Кирило-Методієвське Товариство та його епігони“. З приводу цих лекцій „У. С.“ писав: „Шановний лектор у першій лекції рельєфно змалював незабутні постаті членів цього єдиного в своїй часі вогнища українського національного життя, особливо сприяючись на Костомаров. Кардинальний переломовий момент в історії українського руху, яким була діяльність Драгоманова, лектор змалював надзвичайно яскраво, місцями спромагаючись на щирий патос і правдиво ораторське піднесення. Ця лекція, як і попередні, залишила в аудиторії незатерте вражіння“.

26 серпня в казино 7 бригади в Калішському таборі п. І. С. Токаржевський—Карашевич прочитав лекцію на тему: „Сучасна міжнародна політична кон'юнктура“. Якими й вифарбованими дефініціями п. лектор дав конкретний образ сучасної міжнародної політики. Найбільшу увагу було присвячено трьом головним чинникам європейської політики: Англії, Франції й Німеччині, а подекуди й Росії. Лекція була вислухана з великим зацікавленням.

В початку жовтня ц. р. Калішський табор відвідав проф. Вячеслав Заїкин і прочитав там дві лекції по історії державного ладу на Україні. Лекції зібрали численну аудиторію і дуже зацікавили слухачів.

Філософський гурток в таб. Щипіорно. По ініціативі декількох осіб утворився не так давно в таб. Щипіорно гурток який поставив собі за мету викласти цілий ряд рефератів, щоби зворушити думку перш у самих членів гуртка, а потім зацікавити й інших осіб. Що-тижня відбуваються збори гуртка, на яких докладчик читає відповідний реферат. До цього часу відбулось 10 рефератів на різні теми.

1-й реферат був прочитаний п. Гончаренком в початках березня на тему: „Інтуїтивізм Бергсона“.

2-й реферат „Про Сковороду“ прочитав п. Маланюк, давши слухачам досить ловно змальований образ Сковороди.

3-й реферат „Ніцше як філософ“. З'ясована була основна засада Ніцше й сім характерних тенденцій його, що впливають з неї.

4-й реферат „Теорія зглядности Айнштайна“—читав п. Базилевич. В досить популярній формі були передані головні ідеї теорії зглядности Айнштайна.

5-й реферат „Російський месіянїзм“. П. Маланюк зумів вибрати з нової російської літератури влучні прикмети.

6-й реферат „Психологічні закони розвою народів“. П. Гончаренко в коротких словах передав зміст праці, під зазначеним вище заголовком, проф. Густа ля Боля.

7-й реферат „Будова матерії“ п. Гуда. На скільки дозволяли обставини (без приладдів) досить популярно прочитав ряд лекцій про радіактивність елементів і саму будову матерії.

Т-во плекання військових знань. 22 березня 1923 року при 3-й стрілецькій Залізній дивізії в таборі Каліш закладлося „Т-во плекання військових знань“. Т-во

має на меті опрацювати матеріяли з подій нашої Армії під час визвольної боротьби, але поки що знайомиться з класичними прикладами чинів великих полководців, а також з уже опрацьованим матеріялом часів війни світової і польсько-більшевицької.

До цього часу на зборах Т-ва прочитано і розібрано такі діла: „Підготовка Росії до війни 1914—1918 р. р. і плани війни“, „Дискусія між генералами Кельчевським і Борисовим в справі тактики кордонно-оборонних ліній“, „Прорив кінної армії Буденного в 1920 р. на фронті „Польсько-Українським“, „Початки історії військової штуки і військової принципи“, „Класичний приклад чинної оборони (компанія Бонапарта в Італії 29. IV—II—III—1769 року). „Аустерліц“, „Бородіно“, „Ляйпциг“ і „Еволюція кавалерійської доктрини“.

На черзі до читання мається: „Плани Німців перед війною 1914—1918 р. р. і битва над Марною“, „Маренго“, „Бійка 3-ої дивізії під селом Сидорове, (над Збручем) з війни 1920 р.“ „Засади паралельного переслідування“, „Еволюція тактики піхоти“ і „Бійка 3-ої дивізії під містеч. Пробужна в Галичині 1920 року“.

Крім рефератів і бесід Т-во провадить ще військову гру. Матеріяли військової гри і реферати секретарем Т-ва збираються.

З біжучого життя української еміграції. А. М. Лівіцький, після перебування на прогязі кількох тижнів в Чехо-Словаччині, поверну до Польщі.

— Д-р. Роман Стоцький, професор української мови в Українському Вільному університеті (Прага) відбув до Кембриджу (Англія) для наукових студій в обсягу славістики. (20—VII). Перед від'їздом до Англії Д-р Р. Стоцький кілька днів пробув у Варшаві, де мав ряд побачень з українськими діячами.

— Генерал Дельзіг (Румунія) після тяжкої хвороби (плеврит), одужав і прийшов до сили.

— О. Саліковський після відчитання ряду лекцій в таборах для інтернованих (Каліш—Шипіорно) з історії національного українського руху в XIX ст. поверну до Варшави.

— Представники Українського Товариства Ліги Націй М. Залізняк та Базяк в початку червня місяця виїхали до Північної Америки для читання лекцій про українську національну боротьбу.

— Нашого славного поета М. Вороного закликано на посаду директора Української Драматичної Школи при Вищому Музичному Інституті ім. Лисенка у Львові. Бажаємо п. директорові драматичної школи як найбільшого успіху!

НА ВЕЛИКІЙ УКРАЇНІ.

Зміни на Україні. В зв'язку з ухвалою нової конституції для Східних республік та утворенням замість Р. С. С. Ф. Р.—Союзу Східних Соціалістичних Республік (С. С. С. Р.) сталися зміни в персональному складі більшевицького Уряду на Україні. Голова Ради народних комісарів Х. Раковський уступив і отримав призначення на посаду представника С. С. С. Р. при уряді Великої Британії; замість нього Го-

ловою Українського Совнаркома призначено Чубара, робітника, дотеперішнього комісара Донецького басейна і ніби фахівця в справах народного господарства.

З більшевицької преси не можна довідатись, чи Раковського „виставили“, чи він сам, як намагається упевнити, пішов на демісію, мотивуючи її тим, що опрацьований ним проєкт конституції, який передбачав більшу господарчу не-

залежність України, Москва не прийняла, давши перевагу проєктові більш централістичному—в галузях господарства та економічної політики. Та як би там не було, жаскувати за Раковським не приходиться. Людина невідомої національності, —цей пройдисвіт комуністичний більше 5 років і формально і фактично стояв на чолі большевицького Уряду на Україні, ретельно і законнослухно виконуючи тут її волю. Спритний „словоблуд і лицемір, що умів „милити очі“ і „напускати туман“ скрзь, де тільки не з'являвся, безоглядний обманщик і цинік, що не зупинявся говорити про біле, що воно —чорне і навпаки, безсердечний кат, що санкціонував тисячні розстріли і катування української людності, проливаючи часом крокодільні сльози над жертвами програмового комуністичного садизму—він занадто дався в знаки українському народові, щоб його можна було швидко забути. Новітний Ганжа-Амдибер—він не тільки умивав п'ять років свої руки в крові нашого народу, а й немилосердно, як і подобає зайві, руйнував та нищив матеріальний добробут України, вивозячи з неї багатства її, кривавицю селянина, плоди його тяжкої праці. Одночасно з матеріальною руїною той Уряд, на чолі якого стояв Раковський, провадив і руїну культурних цінностей нашого національного генія: можливості культурної праці були пригнічені, видавництва майже загасли, люде науки і літератури попали в невимовно тяжке становище; наукові українські інституції, як Академія Наук, Інститути, Наукові Товариства—опинились в умовинах, при яких не всі і не цілковито занепали тільки завдяки самопосягати своїх членів... Ця політика фізичного і морального „вдушення“ української культурної праці провадилась садомою, а її перомником був Раковський.

Часи враніння цього румуно-болгарина на Україні будуть для новітньої історії її одною з найчорніших плям і однією з найтяжчих споганів. Кожен свідомий Українець пошле в слід цьому пройдисвітові тільки прокляття і тільки почуття помсти за все заподіяне ним.

Нема чого сподіватись доброго од Чубаре. І він, як і Раковський, „одним миром мазані“. Безбарвна мало інтелігентна індивідуальність, слухняний пахолок комуністичної Москви, новий голова большевицького Уряду на Україні, буде напевно ще більш ретельним виконавцем волі її, як був його переднігник. Він охоче прийняв на себе роль репрезентанта України власне в той момент, коли згідно з новою конституцією С. С. С. Р. скасовано останні ознаки її ніби суверенного державного існування, які досі ще хоч номінально здержувались в федеративному зв'язку з Москвою.

Касуючи ці ознаки, уводячи життя України у фарватер централізму та уніфікації в галузях „единої“ закордонної політики для всіх членів С. С. С. Р., единого судівництва, единого народного господарства і військової оборони „Союзу“, нова конституція передбачає певну децентралізацію—„автономію“ окремих членів Союзу“ в галузях освіти і культурної праці. Протоколи XII з'їзду комуністичної партії зазначали навіть скарги на „великоруський шопінізм“, і то не тільки з боку представників „незалежних“ федеративних республік, як от Україна та Грузія, а навіть—*horribile dictu!*—де кого з великоросів, як от Бухарін. В зв'язку з цим вирішено дати так звану „волю“ для окремих національностей. Фактично ця „воля“, як ми вже згадували вище, має виявитись в націоналізації освіти і урядового діловодства окремих республік, що увходять до Союзу Соціалістичних Республік. Замість московської мови, що досі панувала в канцеляріях та школах „Союзу“, запроваджується мова місцевого населення. На Україні—українська, в Аджаристані—грузинська, в Башкирії—башкирська і т. д. По наказу зверху, з Москви, організуються курси місцевих мов. Зокрема на Україні намічено певний програм українзації як діловодства, так і освіти, на протязі двох років. Згідно з цим програмом наука в 20 нижчих школах має провадитись по українському і до 11,000 нижчих народніх шкіл так само повинно

запровадити навчання в українській мові. Українізація діловодства переводиться навіть в „професійних союзах робітничих“ і в партійних комуністичних організаціях. Все це для людей легковірних утворює ілюзію „мової ери“ в політиці большевиків і рожевих перспектив для розвитку національного руху.

Фактичним підложжам та причиною нового курсу в політиці большевиків є бажання використати національні інтереси місцевого населення для а) зміцнення своєї влади і б) для поширення комуністичних ідей на ближчому і дальньому Сході. Під час останнього комуністичного з'їзду Сталін (грузин з походження) одверто признався, що головним резервуаром совітської влади в ближчому майбутньому може бути тільки далекий Схід: країни його, як от Китай, Індія, Манджурія, Белуджістан, Персія—треба революціонізувати, щоб витягти їх з під впливу міжнароднього імперіалізму. Східні народи повинні мати наочний доказ толерантності комуністичної влади в національному питанні.—тоді вони легше повірять большевикам і скоріше зважаться піти в фарватері большевицької політики. Цей реальний „примірний“ доказ і дається на прикладі „толерантності“ комуністичної влади в національних справах у себе—дома: це тробіжні сили окремих республік використовуються для тактичних завдань Московського Інтернаціоналу. Зокрема і „українізація“ діловодства та народньої освіти, згідно з цими тактичними планами, повинна відіграти роллю того „осла“, на якому між иншим має відбутись урочистий в'їзд комуністичних політиків Москви в обітовані держави і країни Далекого Сходу.

Тим часом большевицька галапа вживає всіх сил, щоб, скажемо, на Україні націоналізація не була використана для дійсних національних інтересів населення. Директиви згаданого нами XII з'їзду в цій справі для П. К. Р. К. П. свідчать про те, що большевики звикають небезпеку „націоналізації республік“ і наперед уже вживають засобів використати її для своїх цілей. Серед цих директив як обов'язкові, маються такі:

- 1) Створити марксістські гуртки з місцевих робітників в національних республік;
- 2) поширити принципову марксістську літературу рідною мовою;
- 3) скріпити університет народів Сходу в його відділах на місцях;
- 4) створити при національних Компартіях інструкторські групи з місцевих робітників;
- 5) поширити масову партійну літературу рідною мовою;
- 6) скріпити партійно-виховавчу працю в республіках;
- 7) скріпити працю серед молоді в республіках.

З цих директив можна бачити, що „націоналізація“ большевицька дає широкий простір до видання комуністичної літературної макулатури на українській мові і закриває можливості вільної культурної праці для некомуністичних елементів населення. В зв'язку з цим переводити націоналізацію мусять самі комуністи: вони повинні бути і цензорами її і творцями. Завдання—дуже тяжке і педве чи під силу большевикам.

Характерно, що російська емігранська преса („Новое Время“, „Руль“, „Последня Новості“) були неприємно діткнуті звістками про ту „українізацію“ та „белорусчиння“, які почали провадити большевики в зв'язку з постановами XII комуністичного з'їзду і з великим розчаруванням зазначає, як большевики не витримали іслиту „на собираніє Росії“, пятаки на що вони спершу побачили в факті прийняття нової совітської конституції наскрізь централістичного характеру.

Загальна ситуація. „Рус-прес“ подає слідуєчі інформації про сучасну ситуацію на Україні: Біженці з Києва і Харкова передають про погіршення харчового становища, помічається нове збільшення цін на всі харчові продукти. В травні надії на урожай на цій Україні були цілком задовольняючі, але з початку червня безпереривні дощі, град й шкідники значно погіршили становище засівів. Селяне вже рахують, що в зимі буде голод й починають зовати свої запаси.

По містах робітники розчарувались в большевизмі, озлоблені

роздратовані й однаково бояться як продовження большевизму, так і протисовітського перевороту. Соціалісти революціонери й меншевики пробують провадити серед робітників роботу, але більшого успіху не мають.

Інтелігенція частково пристосувалась до большевиків й перейнялась їхньою ідеологією, в незначній кількості пристосовувалась до Непа, але в більшості провадить напівголодне нужденне існування.

Неп покликав до життя купку спекулянтів, не злібних до організації правильної торгівлі і промисловості, які мріють лише про швидке і легке збагачення.

Хабарництво, крадіжки в соціалістичних установах звичайне явище. Роспушта у всіх формах набрала колосальних розмірів.

Пози комуністичної партії й загалом пози мійської людности переповнені заздрістю відносно „Непманів“. З огляду на те, що Жиди серед непманів мають дуже великий відсоток, по містах, а також серед війська став дуже ширитись антисемітизм.

Становище транспорту.

„Правда“ повідомила, що в зв'язку з зменшенням перевозок на полуднево західній залізниці в цілях зменшення витратів зачинено 145 залізничних шляхів і 38 станцій.

Вивоз руди з України.

З огляду на мале споживання руди на внутрішньому ринку український совнархоз проектує збільшити вивоз за кордон залізної і марганцевої руди сирівця. Старі запаси руди, які більшістю заховались від довоєнних часів, мають продатись за кордон нижче їхньої нової закупної ціни. Вивоз української марганцевої руди по розрахунках українського совнархоза вважається вигідним. Ізрано вивозу руди має бути надано Полудневому Рудному Грестови.

Кількість безробітних на Україні зростає: на 1 квітня большевицька офіційна статистика підраховувала їх 114,000 — супроти 92,000 на 1 січня 1923 р.⁴ Спеціальні „роботи“ заряджені большевиками в цілях зменшення кількості безробітних, могли закяти тільки 9.000.

(„Роль“).

Наслідки большевицького хазіїнування.

На останньому з'їзді незаможних селян в Харкові виявилось (доклад Х. Раковського), що господарство українського селянства перебуває в дуже ликому стані взагалі, а зокрема через брак реманенту. „В середньому безреманентних господарств на Україні до 39 відс. На Катеринославщині їх—35 відс.; на Запоріжжі—48 відс.; на Чернігівщині—36 відс.; на Полтавщині—18 відс.; на Київщині—16 відс.; на Волині—35 відс.; на Поділлі—39 відс.; на Кременчучині—10 відс.; на Харківщині—19 відс. Що до коней, то на Катеринославщині їх бракує 52 відс.; Київщині—26 відс. і т. д. Незаможні без допомоги (кредитом чи ссудою) з боку „кулаків“ майже не можуть обійтись ні тоді, коли сіють, ні тоді, коли оранку ведуть, ні тоді, коли врожай збирають. В 57 відс.—62 відс. без допомоги „кулаків“ незаможні селяне безсильні щось зробити. Виходить, що і в справах політики в стосунку до незаможних, не дивлячись на п'ятилітній протекціонізм, большевики не досягли реальних наслідків і кінчають її новою компромітацією.

(„Правда“ № 115).

Становище професійних спілок на Україні.

В Харкові на українському з'їзді металівців комуніст Цибульський зазначив: „За чотири місяці 1923 р. професійні спілки України стратили 65 відс. своїх членів, з цієї кількості на комуністів припадає 20 відс. Ці двадцять відсотків не лише вийшли з професійних організацій, але й подали відповідні заяви про вихід

з комуністичної партії. Більшість старих кваліфікованих робітників металістів, а так само забойщики і шахтери донецького водозбору на протязі п'яти років чекали від комуністичної партії і совітської влади розв'язання робітничого питання. З 1922 р., коли зовнішні і внутрішні обставини змінились на нашу користь, робітники підпали під вплив з боку ними самими вибраної совітської влади, яка ріжними декретами привязала їх до заводів, де вони перебувають на становищі кріпаків. Ріжні грізні розпорядження Москви і Харкова по ліквідації законних вимог робітничих мас не тільки цілком ліквідували значіння професіональних союзів, але й викликали озлоблення робітничих мас проти комуністичної партії і совітської влади. Я думаю, що справа професійних спілок мусить бути розв'язана, інакше ми, комуністи, підрубавмо те дерево, на якому сидимо".

Розстріл робітників в Харкові. Приговором „реввоен-трибуналу“ в Харкові розстріляно чотирьох робітників Маківського заводу „за саботаж“.

Розпад комуністичної партії на Україні. „Роль“ доносить, що предложений Редком в Цема реферат, маює повний розпад комуністичної партії на Україні. Партія, як така, на Україні не існує. Число „шкурників“ росте з дня на день. Підчас своєї недавньої поїздки на Україну, Редком міг обсервувати об'яви утечі з партії в зв'язку з початком повстанчого руху. На Волині і Подолі багато комітетів комуністичної партії в цілості з'явилися. виступлення з партії з об'яви перед пімстою повстанців, на випадок їхньої побіди. Підйом повстанчого руху застав комуністичну партію в розвалі. Редком вимагає, щоб на Україні перепести „генеральну чистку“ і „зняести 90 відс. комуністів з партії, та завести дисципліну“. В зв'язку з тим рефератом піднято питання ліквідації складу українського ВЦИК, і українського „соанаркома“ та заміни тих складних інституцій

осібним „намісником“ з правами диктатора...

Боротьба з повстанцями.

Час від часу большевицькі газети подають відомости про боротьбу з українськими активними проти-большевицькими елементами, особливо ж тоді, коли большевицькій владі пощастить когось з цих протестантів зловити та під суд віддати. В ч. 123 „Вістей“ (В. VI.) уміщена звітка про ліквідацію ніби організації „бандитів“, що надавала спокою большевикам в районі Парафіївки (Козопольського повіту). „12 травня, як пишуть Харківські „Вісти“, всі члени Райвинкомісному й К. Н. С. разом з агентами Д. П. У. (бувша „чрезвычайка“) вислали на місце, де було викрито притулок бандитів, в котрому переховувались ватажки банди. Вони почали стріляти, не підпускаючи нікого до себе. Облава кинула бомбу, від вибуху якої зайнявся притулок і в його згорів один ватажок Петро Буц, а другий—Прокопенко, ховаючись в диму, втік, та не надовго: 15 травня його захоплено на хуторі Розкиданому і вбито. В тих, що переховували бандитів, знайдено багато зброї, одрізів гвинтовок то що. Винних в тому, що переховували бандитів, зброю і речі, викрито 20 чоловік і всіх їх заарештовано і відано в руки Д. П. У.—А ось цікаве оповідання про „знищення грізного бандита“ в Сумському повіті на Харківщині. Большевицька газета повідомляє, що „бандитична діяльність „грізного бандита“ Марфенка і Безверхого виявилась між иншим в таких фактах: в с. Сироватці забито 5 комуністів, убито співробітника карного розшуку Синицю, розбито ячійку Комсомола в с. Гарбузівці то що. Як зазначає газета „Вісти“ № 120 (5. V): „Боротьба з названими бандитами провадилась три роки, на протязі яких большевицька влада не могла собі дати ради з ними. Та ось в кінці травня Безверхий переховувався в одній хаті біля лісу, його тут застукали й почали обстрілювати. Довго не зважався грізний „отаман“. Аж після 12 ран він вискочив з хати й кинувся у

ставок. З великими труднощами його витягли. Він кілька часу ще дихав, аж потім дав дуба. Всього за „бандою“ рахувалось до 200 гучних справ. Селянам цей бандит так насолив, що вони за десятки верстов приїздили поглянути на труп, щоб упевнитися в його смерті. — З оповідання большевицької газети видно, що „бандит“ Безверхий умів не тільки боротись кілька років з большевиками, але умів і умерти по лицарському. З усього видно, що це був не бандит, а повстанчеський місцевий ватажок, що користувався довір'ям і підтримкою місцевого населення.

Вбивство комісара. „Рус-прес“ повідомляє: В с. Кирилівці Звенигородського пов. на Київщині, батьківщині Шевченка, селяне забили совтського комісара, який явився для стягання податків. Тіло комісара лежало на улиці три дні; до нього був прикріплений малюк, в якому обіцявано таку саму долю кожному, хто приїде на село збирати податки.

Новий спосіб боротьби. Бюро центрального комітету російської комуністичної партії секретним обіжником роз'ясняє всім партійним комітетам, що залізничні катастрофи, які поширились тепер в центральній Росії й на Україні, як встановлюють розслідування, не являються справою карних злочинців, а є новим родом повстанського руху, який має на увазі зруйнувати транспорт й залізничний рух. Обіжник пропонує партійним комітетам зобов'язати членів партії допомагати органам державного політичного управління в боротьбі з ворогами трудящого люду й при тягти до цієї роботи співчуваючі безпартійні маси.

Напад на потяг. 13—VIII, на 125 верстї участка Бахмач—Кременчук біля ст. Сенча на пасажирській потяг напала група озброєних рушницями, револьверами і бомбами. „Комуніст“ називає їх „бандитами“, але з дальшого опису

нападу видно, що вони переводили „операцію“ в досить організований спосіб: „Бандити були одягнені в цивільну одягу і замасковані (обличчя їх були обмазані сажою). Поклавши на тору шпали і рельси і зупинивши потяг червоним лихтарем (діло було о 10-й год. вечора), бандити розсіпались по обох боках потягу і почали його обстрілювати, вимагаючи від пасажирів та охорони задачі зброї. Охорона потягу, 6 чоловік, почала стріляти, але сили були нерівні і охороні довелось припинити опір. Бандити забрали зброю, пограбували пошту, Протримавши потяг біля 45 хвилин, вони відчилипи паротяг і від'їхавши на ньому, розбіглись“. („Комуніст“ № 159). Не зовсім безпечно їздити на большевицьких потягах!

— „Вісти“ в повідомленню з Чернигова від 3—VII, подають звістку, що ніби „зліквідовано банду Герасимця, яка систематично грабувала потяги й пароплави в Новгород—Сіверській окрузі. Забито 5 „бандитів“, одібрано багато зброї“ („Вісти“ № 146, 5—VI). Не відомо тільки, чи замість зліквідованої „банди“ не повстане нова з тим же Герасимцем на чолі!

Залізнична катастрофа. В 70 верстах від Харкова сталася залізнична катастрофа. Паровоз зійшов з шин, розбилось кілька вагонів, сім чоловік забито, число ранених перевищує кілька десятків. „Правда“ зазначає, що причина катастрофи в злочинний захід; залізничний шлях був розібраний на 60 сажнів.

„Шингунська організація Поділля.“ „Вісти“ (№ 149) повідомляють, що „викрито шингунську велику закордонну організацію, яка поширила свою мережу також по інших губерніях України, Визначних робітників Д. П. У. подано до нагороди.

— Вихвалюються большевики „ліквідацією“ повстанчої організації Скрипченка на Подлащині; ця організація була в зв'язку з „першою Київською Повстанчою організацією“ і отримувала директиви

від Г. О. Петлюри, останнім наказом якого, по відомостях „Руля“ (№ 817.—8—VIII) було „всіма засобами ставити опір податковій та хлібній кампанії“, а також зірвати мости між Прилуками та Бахмачем і пускати під откоси потяги з хлібом“.

— Большевицька преса в квітні місяці оголосила, що „бандитизм“ на Полтавщині ліквідовано. Та виявляється по признанню тої ж таки преси не зовсім: бо 19 квітня було „ограбовано перещепинський сільський виконком“ („Вісти“ № 83).

— Для боротьби з повстанцями большевицька влада приступила до формування двох дивізій „червоного козачества“. Формування відбувається в Харкові.

(вл. кор.)

А кров льється! За травень місяць 1923 р. по офіційних даних большевицького Комісаріяту Внутрішніх справ розстріляно 2373 чоловіка. Переважаюча кількість належать до „ворогів совітського“ раю.

Зокрема: в Чернигові закінчено справу Сизого. За те, що „убивав совітських служащих“.—двох його співробітників присуджено до 10 років тюрми. Сам Сизий утік. (Комуніст № 151). В Миколаєві „виконано присуд над шістьма бандитами на чолі з отаманом інтелігентом Дубровою, що засуджений до розстрілу по обвинуваченню в масових грабунках та вбивствах“ („Вісти“ № 152. 12—VII). В Харкові, по відомостях польського *Przeeglądu Wierzołazęgi* (20—VI), відбувся суд над членами „петлюрівської організації, що працювала проти большевиків ще з 1919 р. Засуджено до розстрілу без примінення амністії 96 чоловік, в тім числі Дударізу, Кобилецького, Житихівського“. В Полтаві внесено смертний присуд трьом особам, обвинуваченим в участі в організації „руско-національного союзу возстанія против III Інтернаціонала“. В Катеринославі закінчилась розправа українського повстанчого комітету. 29 чоловік засуджено на роз-

стріл; 115 чоловік — на примусові роботи.

Чергова провокація. Згідно з повідомленням „Правди“ Г. П. У. розкрило в Полтаві „українсько-російську“ організацію, що мала назву „руско-національного союзу возстанія проти III Інтернаціонала“ і ставила своєю метою відновити монархію. В зв'язку з цим Г. П. У. перевело численні арешти по цілій Україні, зокрема серед командного складу військових частин, росташованих на Україні. Як запідозрених в приналежності до цієї організації усунено з посад 3-х командирів і кількох командирів полку. Організацію розкрито ніби за кордоном, де агенти Г. П. У. добули якісь списки членів організації і по цих списках почали переводити арешти на Україну. Відомости, які кружляють з цього приводу, дають підставу зробити висновок, що вся ця історія—чергова велика провокаторська авантюра співробітників Г. П. У., яка коштуватиме чи мало не повинним людям. Суть цієї провокації полягає в наступному: агенти Г. П. У. за кордоном ретельно збирали відомости про тих емігрантів, що підтримували почтою зносини зі своїми рідними або знайомими. На підставі списків таких кореспондентів змайстрували „заговор“, приплівши сюди фантастичну комбінацію про „руско-український союз“. Видко, большевицькі іуди та провокатори не можуть без крові та розстрілів жити! Та все ж, як не хотіли большевицькі провокатори послати на смерть нові жерівки, більше 3-х не могли знайти!

Хвалюко хвалиться. Троцький на одному з засідань „Реввоєнсовата“ виголосив промову, в якій між іншим хвалився, що червона армія в ближньому майбутньому використає для себе реалізовану позичку, що її дала Франція Польщі для військових потреб останньої,—тоді, мовляв „червона армія ще краще буде озброєна за раху-

нок французької буржуазії та імперіалістів".

— **Не хотять московської бохалди!** Комісар військових справ Л. Троцький в одній із останніх своїх статей між иншим пише: „Наша армія—не Великоруська армія; це армія союзу, осередок якого в Великоросія. Всі інші національності союзу охоче приймають допомогу великоруського пролетаріату. Але вони не ходять великоруської команди, бо вона нагадує їм про недавній гніт. Найменша фальш, нерівність, порушення товариських стосунків між армією і національними частинами союзу мали б згубний характер з погляду військової оборони... Військові адміністратори, комісари, коман. іри. що виявлять злу волю в національному питанню, повинні після суда виганятись з червоної армії“.

Видать, справді непереливки творяться в червоній армії, коли й Троцький уже висловлюється за народню мову в команді червоної частині.

— За останні часи в зв'язку з ріжними, досить безпідставними, чулками про „інтервенцію“ большевики змінили розвідочну службу на польському кордоні.

(„Pol. Zbrojnia“).

Скарги Фрунзе. На з'їзді українських „Комсомолів“, що відбувся в Харкові 14—15. V. Заступник Раковського Фрунзе, закликаючи комсомолів до вступу в червону армію, мотивував свій заклик деструктивною діяльністю, яку провадять „петлюровці“. Винявши з своєї кешені останні справ'язання Г. У. П., що виконує тепер функції „Чека“, Фрунзе заявив, що „контрреволюція“ піднімає голову, а її українські агенти „взривають склади з амуніцією“ та „підпалюють“ совітські склади з хлібом. Справді: великий елеватор в Миколаєві згорів разом з тими запасами хліба, що його заготовили були большевини для вивозу за кордон з голодної України.

Про українські большеницькі формування. Емігранська російська газета „Руль“ (ч. 775 20. VI.) подає таку звістку: „Питання про створення українських національних полків вирішено негативно, що викликало в харківській совітській пресі полеміку, в якій противники формування українських національних полків пояснюють і виправдують постанову „революсовіта“ тим, дрібно-буржуазним і петлюровським впливом, під яким ніби перебуває весь український рух“. Це повідомлення „Руля“ вимагає перевірки.

Релігійний рух. Волинський кореспондент петербурських „Ізвєстій“ доносить, що релігійний рух помітно дуцає. Серед населення ходять чулки про чуда та знаки. В містечку Червоному, як впевняє один з мешканців, перед іконою в кожну ніч запалюється сама від себе свічка. Для провірки цього чуда поставили большевини варту, яка підтвердила поголоску. На Волині появились проповідники, які називають себе Петром і Павлом, та поширюють науку про кінєць світа.

Доноси. Большевицька преса з якимсь садизмом друкує доноси на місцевих людей, що ретельно виконують обов'язки віруючих і працюють в церковних справах. Ось зразок: в селі Гирявізьковці Лохвицького району селяне вирішили перелити свого розбитого церковного дзвона. Умовились з майстрами за 150 пуд. хліба. Коли цей хліб печали звозити до церкви, то в справу втрутилась большевицька влада і конфіскувала хліб, мотивуючи це грабінництвом, тим, що село не виконало „голодного пайка“. Тоді голова „сельвиконкому“, не довго думаючи, „взяв тарбинку“ і пішов „збирати хліб на вилівку дзвону“. Газета „Вісти“ репетує з цього приводу: „Необхідно кому слід нагадати цьому голові про його обов'язки, а не то, в шию його з сільради!“

(„Вісти“ № 130).

Про заборону правити службу Божу в Софійському Соборі. „Наркомосвіти“ порушив справу про заборону правити службу Божу в св. Софії, мотивуючи це небезпекою для віруючих з огляду на „вельми значні щілини“, що можуть загрожувати жахливою катастрофою, („Вісти“ № 149). Видко більшовикам нідо чого було причепитись!

Блюзнірство. Харківські „Вісти“ з насолодою і задоволенням ствержують успіх антирелігійної пропаганди в Бердянському повіті. а) с. Новопапівці: В помешканні бувшої сторожки—церкви місцева молодь дає вистави; б) с. Цареводаревці. Після релігійного диспуту (очевидно за участю міліції!) „незаможники і делегатки (!) привезли дві бички всяких ікон і спалили під спів інтернаціоналу; в) с. Борисовка: селяне вирішили одібрати будинок від попа і пристосувати його під сельбудинок. г) с. Царевоконстантинов: незаможники не ходять до церкви, а на „полігурток“. д) с. Усиновці: „Делегатки хоронили покійну товаришку без попа“. е) с. Поповодянське: на сході селян ухвалено зачинити церкву і будинок її перетворити в „народній дім“. („Вісти“ № 151). Газета зауважує, що „на правду мовити, ще не скрізь антирелігійна пропаганда просякла на місцях“. До цього треба додати, що чимало постанов селян виносяться під натиском р'жних „делегаток“, що приїздять з міст під охороною червоної міліції. Як тільки ці гості виїздять, на постанови ніхто не звертає уваги і все залишається як і доти. Що більше: „Дуже часто можна бачити ікони у свідомих робітників і комуністів. Не викидають їх вони тому, що мовляв—„жінка і діти вірують в ікони, то нехай стоять—вони мені не на заваді“ („Вісти“ № 153)—відверто признається більшовицький офіціоз, виявляючи цим дійсний стан річей з успіхом антирелігійної пропаганди.

Балахунство чи прихус?
Харківський „Комуніст“ повідомляє,

що „сход селян с. Княжево Тульчинського Округа ухвалив зачинити церкву і влаштувати в ній громадський клуб“. (№ 157, 14—VII).

— Не дивлячись на релігійні утиски, населення виявляє дійсне своє відношення до релігійних явищ в сучасний мент. Цікаву ілюстрацію до цього подають Харківські „Вісти“ (№ 150): „17 червня в с. Кодак на Б. Церківщині промайнула вістка про те, що на нутку „Холодний Яр“ у Климентія Прудкого появилася чудотворна ікона. Нічого вже й говорити про те, що ікона з відповідним церемоніалом була перенесена в місцеву церкву“... Далі газета повідомляє, що „на території округу це вже не перше явище“, і вимагає суворого розслідування та розправи над „попами“.

Не по коню, а по оглоблях! Боротьба з релігією більшовиків на Україні прибирає досить своєрідні форми: В Ізюмському повіті на Харківщині в с. Савинки місцева комячейка зазначила, що бувають випадки, коли комуністи женяться з дочками „попів та буржуїв“ і підпадають під вплив своїх жінок, відриваються від партії, одне слово: „допускаються неетичних вчинків“. Комячейка ухвалила, що „члени партії повинні женитись тільки з доньками повсюючих або спочувуючих Совладі“, а доньок священників та буржуїв бойкотувати. Ог уже справді: коли не по коню, то по оглоблях!

(„Ком.“ ч. 155).

Поширення сектанства. На тлі релігійних утисків помітним явищем в життю українського населення стає сектанство. Більшовицька влада, намагаючись всякими засобами зруйнувати стародавню релігію населення, не ставить перешкод діяльності великих сект, нашої раціоналістичних. На-паки—допомагає їм. Завдяки цьому сектанство в багатьох місцевостях поширюється. Ось що пише про нього офіційний „Комуніст“: „Сектанство попли завойовує собі симпатії і збільшує число „брагцев“. Треба

дивуватись їх енергії, зміцненню, акуратности періодичних зібрань, молитов то що. Вони провалять більш поглиблену виховаччу працю, ніж ніж наші селянечки на місцях" (№ 58. 15—VIII).

Неудача з репатріацією з Канади духоборів Представник духоборів, що в свій час, ще за царських часів, переселились з України та Кавказу до Канади, приїздив до Харківа з метою висвітлити справу про поворот цих переселенців знову до дому. Обширдумавши сучасний стан на Україні, Криму та Кавказі, делегат духоборів прийшов до висновку, що переселенці їм до дому не варто: бо „підляють страшенні злидні і сиволя злидні, головним чином нещеві. Витрачати з ачій засоби на організацію нового господарства не безпечно. Тяжко жити і розвивати господарство там, де навкруги руїна і злидні. Крім того духоборам доведеться нести всі державні повинности. Селяне зобов'язані круговою порукою що до виплати податків, так що репатріантам духоборам довелось б платити податки не тільки за себе, а й за своїх сусідів". Отже справа про репатріацію духоборів вирішена негативно.

Вилярання Жидів на Україні. „Всевітня Конференція допомоги Жидам“, що має свій уряд в Парижі, звернулась до всіх — на цілому світі — жидівських товариств з благанням про допомогу населенню жидівському в Росії та на Україні. Спеціальна відозва Правління „Конференції“ містить в собі чимало фактичного та цифрового матеріалу, ілюструючого становище жидівського населення — особливо на Україні за часів більшовицької влади. Відозва констатує, що дорослі і старші люди умирають передчасно від виснаження, а діти ще від появи своєї на світ боляк засуджені на смерть“. Цифрові данні, зібрані Конференцією, підтверджують трагізм такого свідчення: за перші 2 місяці 1922 р. в Одесі народилось всього 147, а

померло 2.716. В 1923 р. за перші три місяці в Миколаївській губ. в 41 населених пунктах народилось 1.198, а померло 7.323; в Одеській губ. в 11 пунктах народилось 1.419, померло 10.679; в Запорожській губ. народилось 7.706, померло 20.334. В одному Херсоні на протязі 1921 — 22 р. р. одних тільки Жидів померло 15.000. В Єлисаветі на протязі 10 місяців 1922 р. померло 3000, а народилось тільки 300. Взагалі населення Єлисавети, як жидівське, так і християнське, зменшилось і стало на 1923 р. таким, яким було воно в році 1898. На підставі даних делегата міжнародної Ліги допомоги дітям Дессона більша частина дітей, що народилась за останні чотири роки на Україні, вимерла, а та що в живих залишилась, буде кволою, нездоровою, безкровоною та сухотного покоління. Дітяча смертність на Україні в 3—4 рази перевищує народження. Діти, що родяться тепер на Україні, мають 5—5 з пол. ф. ваги; окремі органи їхнього тіла не розвинені; діти виглядають як старі. Чимало калік, уродів, фізично дефективних: зріст помешився, голова і обличчя здрибішали; волосся росте поволі, швидко стає сивим і випадає уже в юні роки. Жиди ростуть поволі і не виявляють ознак дальшого розвитку; зуби передчасно псується і випадають. Спеціально обслідування, в Одесі переведене, показало, що з 665 дітей 70,5 відс. на р-жні хвороби хорувало, особливо шкірні. В дитячих інтернатах м. Миколаїва на 4.000 дітей зареєстровано на протязі 6 місяців 1922 р. 7.478 випадків захворювання, с. т. кожна дитина мало не двічі хорувала. На Полтавщині, де урожай був середній, 42,2 відс. дітей, перебуваючих в інтернатах, значилось хорими на сухоти. В „дитячих садках“ м. Києва це число хорих на сухоти дітей ще більше: 89 відс.

Коли взяти на увагу, що „Всевітня Конференція допомоги Жидам“ не настроєна вороже до більшовиків, то зібрані нею цифрові данні, хоч і не мають своєю метою дискредитувати совітську владу, як думає „Руль“, звідки ми беремо подані відомости, а про те являються убітими для неї. Вони свідчать про те, що хоч значна частина

жидівського населення і підтримувала большевиків, та про те ця підтримка зле відбилась на їхньому ж власному становищі і посередньо потягла за собою оті справді страшні явища, про які не тільки до своїх жидівських земляків, а й „до Неба“ благав відозва „Міжнародної Конференції“.

Допомога Жидом на Україні. „Українська федерація“ жидівського товариства „Озе“ в Лондоні вислала допомогу бідному жидівському населенню на Україні в формі одягу і інших річак. Вислано кілька тон.

Українізація на Вел. Україні. (З листа визначного діляча в Києві). Шумно заповідана советами „українізація“ вже дається відчувати тай то дуже болюче. Ми відрізани від усього культурного світу. Заповідали ви, що висилаєте цілий оберемок книжок. Ми їх не бачили, та за те дізнались, що вони пішли в Києві на фабрику, на картон. А були там цінні видання літературні й наукові по історії та письменству. Про учених тут слух не дбають. Як би не допомога з Америки, Львова та Відня, воги погинули би давно з голоду. І зараз всі вони виспажені з недоїжі. Совети задумують ще дальшу „українізацію“. Київський університет, в якому крім давніших учених, приміщено „професорів самогонів“, без висшого образуння, та молодіж, що не кінчить середньої освіти, хочуть совети перетворити на педагогічний інститут. На Україні взагалі не має бути ні одного університета, тільки в Московщині... Дуже тяжку кризу перебуває український театр і театральна дружина. Театр імени Заньковецької (старий театр „Народного Дому“) віддано з усім майном московській трупі, бо українська дружина „не платеспособна“. Театральна дружина наша опинилась в найгіршому положенню. Чи не йде „українізація“? Чи її у вас є ще такі наїваї, що ждуть добра від

теперішніх володирів нашої нещасливої землі“?

(„Діло“).

Реквізиція Київської Лаври. „Русспрес“ сповіщає: Харківські совітські часописи повідомляють: двадцять сегого червня київська Лавра з усім своїм майном передана виділу народньої освіти.

Дальші повідомлення преси виявляють, що заходи большевиків зробити з Лаври „музейне містечко“ здійснені лише частково. Причина цього полягає в цілком виразних настроях київського населення, яке є дуже схвильоване замахом на Лавру. В результаті большевики по згоді з лаврівським управлінням з'єднали в одному з монастирських будинків історичні й художні вартости Лаври і назвали цю колекцію „музеєм київопечерської Лаври“. Крім того большевики відібрали у Лаври всі її хугори і сади. Сама ж Лавра з своїми печерами лишилась в повній недоторканости.

Серед лаврських ченців що дали все більшу силу і значіння забирають прихильники української церкви.

Розвіяні ілюзії українських с-рів. „Громадський Голос“ містить листе якогось українського с-р., що належить до „радянців“, працював під большевиками і разом з ними, хоч і не на офіційній посаді, а як громадянин. Автор листа між иншим пише: „Проголошено новий курс національної політики, але якихсь значних наслідків я не наліжсь. Курс цей проголошено верхами, що зрозуміли серйозність становища, але партійна большевицька маса, хоч резолюції прийняла, та від цих резолюцій, навіть тих, що прийняти були на XII конференції, її душа і звички не змінились. Працювати для української культури, для піднесення українських селян і робітників вона не може. Бо українська культура і українське відродження тій російській і зросійщеній партійній масі органічно чужі й незнайомі. Коли б навіть вона узя

лась за це діло, то з цієї „українізації“ вийде одна нісенитниця. Перевести цю роботу може тільки українська інтелігенція, яка щиро приняла радянство... Але сучасний режим і далі ставиться з недовірям до всього непартійного, через це українська інтелігенція усунена від організованої, відповідальної праці“. Незалежно від деяких слухних уваг автора листа в справі нездатності большевників перевести послідовну українізацію, всеж треба визнати, що й та частина української інтелігенції, яка „щиро стала“ на радянську платформу такої українізації так само не здатна доклати: численно та її елементи не значні, культурними силами бідні, свого вони не здатні створити. Іншим українським демократичним угрупованням вони намагаються псувати в їх творчих змаганнях, а коли стають „при боці“ большевників і заявляють свою вірнопідданність,— їм не вірять і тільки „терплять“ на ролях третьорядних урядовців, на гарматний постріл не підпускаючи до відповідальної праці. Отже ті надії та ілюзії, що їх мали наші „радянці“ на можливість активної органічної співпраці з комуністами, розвіваються і наведений нами лист одного з таких радянців в яскравим *testimonium paupre-*

ritatis тих ідейних позицій, на які присоглашав стати українську інтелігенцію проф. М. Грушевський, а бажаючи зиларедити його, і, В. Виниченко!

В серпні і вересні одержано з України кілька листів від видатних громадян різного напрямку, які в один голос свідчать, що большевницька українізація є звичайний блеф московських комуністів, призначений головним чином „для Галичини з одного боку та Індії з другого“, що нічого з тої українізації не виходить і вийти не може, бо провадиться вона руками ворожнми України або „холодними як конга“ в національній справі. Взагалі ще ніколи не було так важко на Україні, як тепер — пишуть нам з Катеринославщини. До 20го року більше лилося крові, але було й більше надій, та і в самому суспільстві нашому почувалась сила протесту. Тепер все пригноблене, все прибите, або здеморалізоване. Всі пристосовуються до ворогів, яких ненавидять.—пристосовуються ради хліба-куса“.

Тіж самі думки, *mutatis mutandis*, висловлюють харківщани і кияни.

Два особливо цікавих листа з України ми постарасмося надрукувати в наступному числі „Трибуни України“.

ЛІТЕРАТУРНЕ ЖИТТЯ.

В домовині (лист з Харкова)... Відповідаю на ваші запитання.

Літературно-видавнича діяльність на Україні має два осередки: Харків та Київ. Домінує над усіма Всеукраїнське державне видавництво; крім газет офіційних та офіційних, воно видає книжки: 12 відс. на мові українській, „решту“ на російській і жидівській. Приватні видавництва у Києві такі:

„Друкар“, „Слово“, „Час“, „Вуко-спілка“ (всеукраїнська кооперативна Спілка). За винятком останньої —животіють.

На всю Україну був один літературний журнал „Шляхи містецтва“. Журнал дав дуба, а його місце заняв „Червоний Шлях“; редактор—Гринько.

Дференціяція літературних сил, здеться, закінчигася; багато намулу осіло, але справжніх май-

стрія слова ще не чути... Центр літературного життя потроху пересовуються до Львова і взагалі за кордон.

Багато людей тут цікавиться межурами Євг. Херл. Чикаленна. Де й коли вони вийдуть?

Надсилаю Вам де нілхв інформація за останні місяці.

— З Москви повідомляють, що тамошній український клуб імені Т. Шевченка одержав від московського Лито дозвіл на видання щомісячника „Ново Слово“ під редакцією В. А. Гадзінського. Співробітники: Яловий, Приходько, Шафран, Костів.

— 9, 10 і 11 березня московський український клуб святкував роковини Шевченка. Були влаштовані доповіді та концертний відділ (арт. Петранко, кобзарь В. Шевченко та инш.) За три дні на святі перебувало за десять тис. людности української із мешканців Москви (студенти, службовці то що).

— Московська спілка письменників „Круг“ приняла до друку оповідання Калістрата Онищенка в перекладі з української на російську. Три оповідання Онищенка: „Ніч в саду“, „Чечевиця“ та „Цяй-кун“ (видавн. „Чехослав“ Київ 1918 р.) п'дуть до популярної бібліотеки окремими книжечками; крім того друкуються „Избранные рассказы К. Онищенка с предисловием переводчика, под редакцією Бориса Пильняка.

— Журнал „Россия“ (Петроград—Москва) приняв до друку переклад на російську мову оповідання К. Онищенка „Ткачихи“.

— В російських журналах „Прожентор“, „Круг“, „Огонек“, „Красный Воин“ та инш., за останній час, уміщені переклади з української мови на російську. Мизка оповідань Калістрата. Онищенка.

— Із Києва повідомляють, що група літературної молоді вийшла із місцевих об'єднань „Плуг“ та инш. і прилучилась до „Нової України“, посилаючи туди свої твори. Цей вихід викликав багато турбот посеред провідників казенної літератури.

— Павло Синиця живе під Москвою і працює над оперою „Дялечинь“, по сюжету одного із творів Євнинченка.

— У Києві в січні вийшов журнал-плекат українських футуристів на російській мові „Катафалк искусства“.

Ото все, що зарез можу пригадати. Взагалі ж бідуємо та більш нічого.

Українська антологія на німецькій мові. Німецький критик проф. Р. Плен в співробітництві з українським письменником Дром О. Турянським працює над українською антологією в німецькій мові. Антологія матиме біля 40 аркушів друку. До друку антології приступлено було після закінчення підготовчої праці—перекладу відповідних матеріалів для антології.

(„Веселка“).

Князя про Нарбута. В Берліні на російській мові вийшла книжка під ред. Г. Лукомського „Нарбут, его жизнь і искусство“.

— В перекладі на російську мову вийшла в Берліні остання драма З. Виниченка „Закон“ у виданні „Возрождения“.

Російські анархісти про рух Махил випустили спеціальну книгу: Аршинов П. „История махновского движения“ Берлін, 1923. Стр. 258. Автор намагається надати цьому рухові ідейний характер і підставу в дусі доктрини анархізму.

— Російське видавництво О. Рогова (Берлін) випустило такі книжки: а) Проф. А. В. Гертопана. Культура озмих хлебов на Україні; б) Проф. А. В. Гертопана. Культура ярових хлебов України і Юга.

— Видавництвом „Руслик“ друкується „История политической экономии“ І. Шимоновиче (курс університетських викладів, 10 аркушів), яка незабаром має з'явитись в продажу.—В перекладі на українську мову видавництвом „Знання то сила“ (Берлін) вийшла друком „Политична економія“ А. Богданова. (1923 р.—стр. 121.) — „Український Студент“ повідомляє, що О. Міцюн приступив до видання в Празі своєї „Политичної економії“. Цікаво!

— Ювілейний Збірник „Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові“. З нагоди 50 роковин заснування та 30 роковин наукової діяльності Наукове Товариство ім. Шевченка приступив до видання спеціального збірника, зложеного з праць своїх членів, як місцевих так і закордонних, в їх рідних мовах. Крім того Т-во має видати біографічний словарь усіх своїх дійсних членів.

— Вийшла з друку праця Д-ра Євгена Грицака „Під червоною владою і Шкільні справи на Радянській Україні. Вид. Філії „Учительської Громади“ в Череминілі. Череминськ, 1923 стр. 71. Досить цікава книжка, що містить в собі чимало фактичного матеріалу і персональних спостережень автора на справу шкільництва українського під окупаційною владою.

Конкурс на підручник фізики оголосило видавництво „Української Молоді“ в Берліні. Розмір—20 аркушів. На чолі журі проф. П. Холодний.

— В Петрограді вийшла друком „Воспоминання“ акад. Д. Овсяніко—Куликівського. (1923 р. стр. 188). Містять вони в собі і деякі уступи, цікаві для історії українського руху в кінці XIX ст., а особливо для біографії М. Драгоманова, проф. О. Потебні та історії укр. студентського руху в Одеській громаді 80-х років XIX ст.

— В „Revue des études Napoléoniennes“ (липень—1922 р.) український молодий історик, що працює за кордоном по французьких архівах, віднаходяючи в них джерела і документи для історії України, І. Борщак надрукував цікавий етюд „Napoléon et l'Ukraine“. Той же автор готує до друку монографію „Син Гетьмана“ присвячену характеристиці та діяльності для добра України сина українського Гетьмана П. Орлика — французького графа Григора Орлика. Ширша розвідка І. Борщака „Пилип Орлик і Франція“ друкується в черговому числі

„Записок Наукового Товариства ім. Шевченка“.

— Видавництво „Ольга Дякова й Ко“ (Берлін), що дуже багато випускає російських книжок, останніми часами здобулось на видання й української книжки „Енеїда Івана Котляревського з передмовою і примітками проф. Б. Лепкого, з ілюстраціями й заставками мисц. А. Штірене“. Видання мистецьке на крейдяному папері. Те саме видавництво видало „Портрет Тараса Шевченка“ на постарту і ряд листівок з малюнків таких малярів: І. Іжакевича, М. Бурачка, В. Галіського, Вжеця, с. Васильківського, Красицького, Фроста, Пимоненка, Маковського то що.

— Українське Товариство прихильників Ліги Націй видало в англійській мові книжку: „The Present situation of the Ukrainian Countries“ 1923. Відень. 23 стор.

— В ч. 103 Енциклопедичного французького Словника „Za guisse universel“ уміщено коротеньку біографію С. Петлюри з портретом.

— Український Центральний Комітет приступив до друкування „Лекцій по історії Українського Державного Устрою“ Вячеслава Заїкна. Згадані лекції читались на Вищих Курсах Українознавства у Варшаві в першій половині 1923 року.

— „Ukrainian National Chorus Prof. Alexander Koshetz—director. Libretto. Стр. 56 Видання пісень, що виконується хором під керуванням О. Кошиця. З лібрето в перекладі на англійську мову. Роскішно „люксусове“ видання.

Новий український журнал. В недалекому часі має вийти з друку І. ч. воєнно-наукового журналу „Табір“ під редакцією генерального штабу генерал-хорунжого В. М. Куца, генерал-хорунжого М. О. Капустянского і професора В. К. Прокоповича. Журнал має метою досліджування здобутків світової війни і нашої визвольної боротьби і ознайомлен-

ня з найновішими винаходами з царини воєнної техніки, взагалі освітлення всіх галузей воєнного діла. В журналі згодилися брати участь майже всі наші видатні військові керівники і працівники пера; також і видатні цивільні досліджувачі нашої історії (Наддніпряниці і Наддністріяниці). Ціна журналу за один примірник до виходу з друку 17.000 мп., після виходу з друку 25.000 мп. пересилкою в Польщі. За кордоном 5 фр. французських без пересилки. Адреса: Polska Kalisz ul. Kolejowa 15, mieszk Chorowskiego dla P. Szandruka.

Релігійний Збірник „Братчик“ Таборового релігійного Брацтва Кирила і Методія. Рада згаданого Брацтва вирішила видати Збірник „Братчик“ по такому програмі: I. Брацтва на Україні в стародавні часи, їх значіння та діяльність. II. Участь мирян в життю церковному, як підвалина соборності Української Православної Церкви. III. Шляхи до здійснення принципів соборності церкви, як їх розуміли наші предки і як їх розуміла Москва. IV. Порядок організації церковних Браств та порядок підбору братчиків. V. Діяльність Браств: а) в царині упорядкування служби Божої, б) в царині збільшення духовних сил людини та братчика і в) в царині

захисту інтересів Української Церкви, VII. Взаємовідносини між Брацтвами і іншими мирянами, що не входять до Браств, VIII. Взаємовідносини між Брацвом та духовенством і кліром, IX. Як утворити українську парафію.

Брацтво звернулось до авторів, що цікавляться ідеєю збірника, взяти участь в ньому при силкою відповідних статей.

Музична Ораторія „Маруся Богуславка“. Молодий український композитор М. Вериковський написав велику ораторію „Дума про дівку-братку Марусю Богуславку“. Текст ораторії — народня дума про Марусю Богуславку; в музиці композитор зберіг ритмику й речетативний стиль думи, але пробрав це в сучасні музичні форми. Ораторія Вериковського виконувалась в Харкові в липні місяці. („Вісти“).

— Готуються до друку цікава книжечка Антона Харченка — „Червоний гад“, збірка фельєтонів і статей, надрукованих в „Українській Трибуні“, що видавалась у Варшаві в 1921 р. Автор, відомий український кооператор з „Дніпросоюза“, був довго свідком страшного лютовання на Україні окупанської совітської влади і яскраво змалював свої спостереження та некучу ненависть українського народу до червоного московського гада.

РІЖНІ ВІСТІ.

Відгуки вистави інвалідів. Бельгійська газета „De Ourlogs invalides“ містить знаменаведений текст листа від пані Головної Отамани С. Петлюри до п. Де-Фо, голови організаційного комітету вистави, переданого йому через українське дипломатичне пред-

ставництво в Брюсселі: „Пане Голово, дуже приємно являються для мене відомості, які мені було доповіжено, про тепле відношення і донази прихильності, що їх виявив організаційний комітет до делегатів Спільки наших інвалідів підчас вистави в Генті. Бельгія, якої героїчна боротьба і участь в великій

перемозі викликають подив в цілому світі, мусить служити нам прикладом в нашій боротьбі за оборону незалежності і добробуту нашої батьківщини. Я маю переконання, що наші краї створені до того, щоб жити в приязні, тим більше що Бельги мають стільки життєвих інтересів на Україні і що ми ставимось до Бельгії та її союзників з самою щирою прихильністю.

Привіт Ф. Хансена Українському Народові. Як відомо, міжнародна організація Ф. Хансена, що несла велику допомогу голодній Україні, закінчила своє існування. З приводу припинення діяльності допомогової організації Ф. Хансен написав на ім'я Голови Українського (більшевицького) Червоного Хреста такого листа: „Дорогий пане Голово! В середині серпня закінчується наша діяльність в справі допомоги голодним України і я висловлюю Вам мою глибоку подяку за підтримку з боку Українського Червоного Хреста протягом 18 місяців і за величезну допомогу Вашої організації в наших зусиллях полекшити муку народу в голодних краях. Я жалкую тільки, що наші ресурси не дозволили нам зробити більшого. З найщирішим побажанням добробуту українському народові лишаюсь Ваш Фрітіоф Хансен“. („Вісти“ ч. 144). Організації Хансена, як і голові її належить від українського народу правдива подяка за ту допомогу, яку отримало від них голодне населення України.

Монархистичні провокації. (З приватного листа з Білград). „За останні часи щось дуже заворушилось в російському таборі. Кажуть, що начеб то остягнута порозуміння проміж Миколоєм Миколовичем і Кирилом Володимировичем та Франгелевською організацією і загальом російської еміграції. Зоруч з цим російськими агентами на Україні і тут розповсюджується чутка, що ніби до цього порозуміння пристає і Петлюра і що таким чином утворюється єди-

ний протибольшевицький фронт. Ми ці відомости спростовуємо... „Оповідать про якісь великі виступи, що мають відбутися в скорому часі в Росії і переважно на Україні“.—Подані вище відомости характеризують провокаційні засоби в діяльності монархистичних кол. які ні перед чим не зупиняються, щоб здобути собі в очах чужинців монополію на протибольшевицьку акцію, зокрема спекулюючи і на імені Г. О. Петлюри. Нам не треба довше спинятись над цією провокацією, яка, очевидно, не має під собою ніякого ґрунту.

На увагу еміграції. „Gazeta Poranna“ подає текст секретного циркуляра Господполітуправління за № 1418 від 23—V. ц. р. за підписом Унтлікта, в якому уміщено директиви всім закордонним представникам Г. П. У. і завідувачим розвідочними установами „Наркомінділа“, а також і комуністичного Революційного Комітету червоної армії в справі сформування спеціальних агентур з метою пильного догляду за еміграцією та перебування серед неї особ. готових служити Радянській владі та стежити за діяльністю різних протибольшевицьких організацій. Циркуляр пропонує особливу увагу звернути на вербовку жінок серед еміграції.

Українці в Берліні. З російському науковому Інституті в Берліні за останній семестр минулого року слухало лекцій 13 українців, які заявили, що вони є громадянами України.

„Інцидент“ на кордоні. „Kurjer Poranny“ (№ 216 8. VIII.) подає таку інформацію про інцидент на польсько-українському кордоні: „Недавню залямовану територію польської властости, що прилегла до польсько-українського кордону, охороняє жовта від селян Навосельця (Борщівського повіту), щоб вони залишили шмат землі — 240 моргів—положений на другому березі

р. Збруч. З огляду на зміну речіща р. Збруч, згаданий шмат землі опинився на східньому березі річки,—через це охорона большевицька заявила що земля належить до Росії (!) а не до Польщі. Борщівський староста, поінформований про це, негайно удався на місце конфлікту разом з значним відділом поліції, озброєним кулеметами, а одночасно покликвав на допомогу швадрон кавалерії, розташований в м. Іване—Пуста. Побачивши польські озброєні сили большевики викликали з Кам'яця-Подільського урядовців, які відікали розпорядження своєї прикордонної охорони й перепросили Старосту Борщівського за непорозуміння та зловживання прикордонної охорони". На цьому інцидент і скінчився!

Невдачі ханеври. „Gazeta Polska“ повідомляє, що цими днями в околицях Гульчина на Поділлі відбувались учебні проби совітських військ що до пристосування отруйних газів, причому наслідком цих занять було кілька випадків отруєння серед червоноармейців. По розкладу занять піхотна дивізія мусіла бути атакованою ескадрою аеропланів, заосмотрених бомбами з отруйними газами, а піхота мусіла відбити шоттаку. Наслідком цієї боротьби була велика кількість отруєних газом серед піхоти і два розбитих аероплани.

Варварський „декрет“. Рада Народніх Комісарів на підставі Р. Н. К.—Р. С. Ф. Р. Р. від 30 травня 1923 року постановила: пакт „а“ артикулу з декрету Ради Народніх Комісарів У. С. Р. Р. від 9 березня про надання В. Ш. і науковим установам права обміну науковими виданнями з В. Ш. і науковими установами інших країн скасувати". Голова Р. Н. К. Раковський, т. в. о. керуючого справами Раднаркому Стріжков, т. в. о. Секретаря Зрін". Цей декрет означає заборону і скасування права безплатної пересилки й перевозу наукових видань, якими

обмінювались Вищі Школи і наукові інституції У. С. Р. Р. з Вищими школами та науковими інституціями інших країн. В інших країнах уряди всякими засобами допомагають своїм науковим інституціям в їхній діяльності, — уряд Совітської України, як вірний раб Москви, всякими ж засобами утруднює цю діяльність.

Висилка. З Києва вислано одинадцять професорів університету, головно, професорів медичного факультету.

Неми вже Хрещатки! В зв'язку з убиством большевицького дипломата Воронького „поширеній пленум Київського Горсовіта, за участю фабзавкомів та правлень профсоюзів затаврував ганьбою міжнародно буржуазію. Пленум Горсовіта ухвалив переіменувати Хрещатки на вулицю Вороньську". (Так повідомляють „Ізвестія“). Вікова назва головної вулиці столичного міста України отже перестала з постанови „Горсовіта“ існувати і їй дано досить немилозвучне названськo, що нагадує злодійське щось: „Воронська“ (в перекладі на українську мову: „Злодійська“).

„Жив Курилка“! Наші перекінчики з с.-д. та с.-р., що жили за кордоном поки їх не рошталі за нездатність до праці, а потім піхали до большевиків, показавшись в своїх „заблудженнях“—після деякого часу „об'явились“. Призвіща їх зустрічакмо серед списку активних жертводавців на „Червону флоту“, що аршинними літерами друкуються тепер в офіційних органах большевицької преси на Україні. Ось, напр. д. Жуковський. Він пише про себе: „Я, Жуковський Александр, вніс на заклик т. Христосова ПІ на червону Повітрофлоту 200 карбованців і закликаю до цього т. т. Остапа Вишню, 2. Кондратьєва, 3. Кострома 4. Таковенка ПІ, і 5. І. Лизанівського“. Не відстає від нього і В. Мазуренко, який пише про себе:

„Я, Василь Мазуренко, на заклик Тарона, вніс 500 карбованців і закликаю до цього п. Дорошенка, Поплавка В., І. Штефана, В. Баланина, С. Мазуренка, Кас'яненка-Ларик, Дятліва, Піддубного і ин.“ Його брат Юрко Мазуренко вніс на червону флоту 200 карб. і закликає до цього т. І Сіюка (голову президії оборонців). Далі ми бачимо серед тих, хто викликає до складання жертв на червону флоту і таких добродіїв, як Юрій Ярослав, Арк. Степаненка, А. Річницького, А. Харченка, Височенського і інших, що в свій час добре заробили на „У. Н. Р.“,—мали добрі посади, високу платню, а ще більше—„еластичности“ в поглядах та безмежної безпринципности. *) Тепер вони їдять сіно нового „господина свого“ і дбають не за страх, а за совість про збільшення оружноі сили „Советських республік“, recte Москви! Більшої підлоти важко уявити!

Льокані! В органі Ц. К. Ком. К. П. (б) У: „Комуніст“ час від часу друкуються листи „чистих“ комуністів про вихід їх із „нечистої“ комуністичної партії, т. зван. У. К. П. Наводимо кілька зразків: 1) „Я, буваха кандидатка охтирської організації У. К. П., вийшла з партії, з огляду на те, що не спочуваю У. К. П., як партії шовіністичній. В. П. Кротова; 2) Ми, колишні кандидати У. К. П., Довбня Марія, Давидько Параскева і Давиденко Матрона, об'являємо, що вибули з Охтирської організації на Харківщині тому, що цілком не погоджуємось з шовіністичними тенденціями партії. М. Довбня, Давиденко, Давидько“. Бідолахи оті „укапісти“: від щирого серця лизали халави большевикам і всеж довіря не заслужили, навіть в „шовіністи“ пошилися. А проте і всі оті Довбні та Давиденчихи теж видно туски допасти: знають, в якому ставку краще рясу шукати!

*) Див. „Вісти“ 13 липня (№ 153 —154.

Чи може агроном вірити в Бога? На це запитання офіційний орган українського большевицького уряду „Вісти“ (Див. ч. 78) відповідає негативно: не може, не має права! А в зв'язку з цим виникло страшне нездоволення на загальні збори Чернігівського Губземуправління і Губземхозу Чернігівщини, які, „заслухавши доповідь про святкування Великодня, про зміну вихідного дня і про реформу нашого тижня, постановили: Великдень святкувати, вихідним днем разувати неділю, оставити тиждень в сім днів“. Вісти зазначають, що серед присутніх на цьому зібранні було: 95 відс. інтелігенції, 75 відс. отримало середню й вищу освіту, 30 агрономів і не дивлячись на це всеж ухвалили святкувати Великдень! „Вісти“ обурені, схвильовані такою постановою і категорично заперечуючи агрономам права „вірити в Бога“, вимагають від них: або залишити агрономію, або взяти „ціпок у руки“ і стати „проповідниками одноі з теперішніх церков і молитись Богу“.

— Юшка з людського м'яса. Справжня юшка з правдивого людського м'яса продавалася в квітні ц. р. на Запоріжжю. 2 жінки і один чоловік вбивали людей, а з їхніх трупів варили і продавали на базарі юшку. „Вісти“ (№ 91), на жаль не подають призивіщ цих куховарок, обмежуючись лише звісткою, що виїздна сесія Реввійськтрибуналу приговорила винуватих з пристосуванням амністії на 6 років і 8 місяців в'язниці.

„Звичайна історія“. Кореспондент „Комуніста“ малює таку іділічну картину: „Ніч“. Вагони 4-ої класи переповнені, Третій дзвінок. Станція і місто залишаються далеко позаді. Ми в дорозі. Аж ось чути крик. Що таке? Пасажири стали хвилюватись. „Все, все пропало!“—гістерично хлипає жінка. На очах у всіх пасажирів, на повному ході потягу, вирвавши з рух якоїсь селянки речі, вискакує злодій, забираючи з собою квіток,

документи і речі: „Звичайна історія для 4-ої класи“—заявляють пасажери. („Комуніст“ № 152.8—VIII).

Зруйнований будинок.

Київський міський відділ комунальної господарки розпочав розбирати матеріал зруйнованих будинків. Поміж домами, які мають бути цілком знищені, є колишній генерал-губернаторський дім на Інститутській вулиці, в якому мешкав гетьман Скоропадський, дім Багрова на Бібіківській бульварі і дім проф. Грушевського на Паньківській вулиці, зруйновані при першому нападі большевиків на Київ в січні 1918 року і знищені пожежаром три великих будинки на Фундуклейській вул. і Хрещатику.

Кількість зруйнованих й руйнуючихся будинків у Києві зростає надзвичайно інтензивно. Зокрема всі денационалізовані домні утворюють з себе повну руїну й власники їх звичайно тиснуть в якійсь одній—двох кімнатах. В зв'язку з цим в Києві спостерігається гостра квартирна криза і кімнату можна дістати лише за мільярдове відступне. По інших містах така криза є лише в Москві і Одесі.

Маларія на Україні

В деяких округах прибирає розміри пощести. Так—в Бахмутському та Маріупольському повітах деякі села геть хорі на цю хворобу. Кількість хорих в цих повітах більше 20,000. Маларія переживається на повіті Славянський і Святогорський курорт. В одній тільки Одеській губ., починаючи від 1 січня і кінчаючи 1 липня зареєстровано 10,630 випадків маларійн.; в Херсонському повіті за цей же період—6110. („Комуніст“ № 149. 5—VIII).

Поширення маларії на Донеччині прибрало такі розміри, що Совнарком ухвалив звернутись до „СТО“ з спеціальним проханням прийти з допомогою в боротьбі з пощестю, бо „вона ставить під загрозу нормальний хід праці в кам'яно-вугільній промисловості“. („Комуніст“ № 155). В зв'язку з цим Наркомздрав вирішив улаштувати 10 маларійних станцій в різних

місцевостях України і заснувати спеціальний Протозооційний інститут в Харкові.—Характерно те, що боротьба з маларією ускладнюється скрізь на Україні браком ліків (хініна). „Красное Зерокаменє“ скаржиться, що у Олександрів немає ніяких медичних засобів для боротьби з пощестю, тоді, як „хвороби виявляються в такій формі справжньої тропічної маларії“.

Царство „Самогону“. Соціалістичний уряд на Україні, в зв'язку з поширенням фабрикації „самогону“ перевів ширші ревізії по селах. Викрито 4.720 тайних гуралень, де провадилась фабрикація „самогону“. Під час ревізії заарештовано 4.135 „фабрикантів“ на цих осередках большевицької промисловости.

Ніщо не змінилось! Досить соковиту картину малюють „Вісти“ про життя окраїн сучасної столиці України Харкова: „Культурного життя на окраїнах майже непомітно. Молодь, особливо підлітки, ввечері ходять по вулиці й горляють на завше пристойні пісні, погано лаючи; ні старого ні малого вони не соромляться. Піяцтво процвітає й тепер, як процвітало воно й за „присмо пам'ятний час царя-батюшки“, з тією тільки різницею, що тоді треба було йти за горілкою до монополюки, а зараз—через двір, або через два,—тут тобі й самогон... Молодь багато часу витрачає на всякі хуліганські видумки. А скільки малечі, як хлопців, так і дівчат, плентаються по вулиці й переймають від дорослих та старших лайку й різні негарні звички“. („Вісти“ № 153). Одне слово: як було за царських часів, так і за большевицьких залишилось. З'являється, що большевицькі „реформи“ тільки й водять до „хуліганських“ вибриків та негарної лайки, отруюючи не тільки старших, а й малих дітей!

Діти-злочинці Загальні умовини, створені большевицьким режимом, призводять до того, що

діти-підлітки дуже часто стають злочинцями. Офіційні данні, зібрані большевицькою владою, ствержують страшний картину того морального зіпсуття, в якому перебувають нашчлені діти, безпритульні сироти на Україні. На Волині підлітків-злочинців нараховано 100 відс. за перші 3 місяці 1923 р. На Катеринославщині: в січні—90 відс., в лютому—79 відс., в березні 94 відс., в квітні—86 відс., в травні—100 відс. На Київщині—в січні—63 відс., в лютому—100 відс. За решту місяців відомостей не отримано; на Одещині—в січні—55 відс., в лютому—80 відс., в березні—90 відс., в квітні—67 відс.; на Поділлі—в січні 55 відс., в лютому—100 відс., в березні—100 відс., в квітні—100 відс., і в травні—100 відс. На Подтавщині—в січні—92 відс., в лютому—77 відс. і в березні—64 відс.; на Харківщині—в січні 67 відс., в лютому—100 відс.; в березні—100 відс., в травні 82 відс., на Чернігівщині—в січні 100 відс., в лютому, березні і квітні по 100 відс.—Дивно б було, коли б безпритульні діти не робились злочинцями під тим режимом, де дуже часто бувають каторжане, злодії та авантюристи займають визначні посади, де всяке право потоптано, а грабіжництво населення стало „побутовим явищем“.

Державна капела. В Києві існує тепер „Державна українська мандрівна капела“. Вона вже зробила в різних місцевостях України по 250—300 концертів. Капела дає образ історії української музики починаючи від Лисенка і кінчаючи молодими композиторами.

Пам'ятник Шевченкові на валі. Селяне с. Сиднево, на Чернігівщині з власної ініціативи поставили пам'ятник Шевченкові. („Комуніст“ № 159).

Др. Володимир Дудикевич, адвокат з Коломи, відомий провідник галицьких русофілів, посол до польського галицького союму, помер ще в 1922 р. в Ташкенті в Росії, де він займав місце урядовця банку. Колись ім'я покійника було щирою відомою не лише в Галичці, але і в Росії, бо він був у тісніх зв'язках з тими українськими кругами в Росії, на чолі яких стояв гр. Бобринський. З хвилею вибуху світової війни др. Дудикевич завчасу атік до Росії і повернувся до Галичини з російськими окупаційними військами до Львова. Колиж після горянської катастрофи російські війська були приневолені залишити Галичину, др. Дудикевич перенісся до Ростова над Доном, де він стояв на чолі допомогової акції для галицьких русофілів. Революція принесла тяжкий удар для покійника, бо всі його сподівання розвіялися, а повстання української держави перекернуло ту політичну лінію, за яку він так пристрастно боровся.

(У. П.)

Вісті про С. Єфремова. З Києва одержано відомости про С. Єфремова. С. Єфремов живе по старому у Києві. Большевики його залишили в спокою. С. Єфремов багато працює в Академії Наук. Стан здоров'я його задовольняючий.

З в і т

про стан грошових сум Шкільно-Просвітнього
Фонду ім. Б. Грінченка з 1-го серпня до
1-го вересня 1928 року.

П О С Т У П И Л О

з дня заснування Фонду до 1-го серпня 16.478.460 м. п.

За серпень поступило:

1. Від Громади старшин 6-ої Стр. дивізії 50.000 м. п. 2. Від Голови Комісії по розподілу грошей на культурно-освітні потреби п. Мішківської 1.000.000 м. п. 3. Від голови Респорядчого Комітету 3-ої дивізії 158.947 м. п. 4. Через полковника Деркача від студентів наддніпрянців в Брно (Чехія) 21.000 м. п. 5. Повернуто завідувачим Педагогічними курсами як гроші не роздані учням виїхавшим на працю 25.000 м. п. 6. Від улаштування „Дня Школи“ в таб. Щепіорно 1.119.620 м. п. 7. Погашено авансу виданого на улаштування художньої студії 400.000 м. п. 8. Повернуто завідувачим Педагог. Курсами і Академічними Курсами нероздані учням гроші 60.000 м. п. За серпень поступило разом 2.829.467 м. п.

З дня заснування Фонду до 1-го вересня поступило:
19.307.917 м. п.

В И Т Р А Ч Е Н О

з дня заснування Фонду до 1-го серпня 12.021.850 м. п.

За серпень витрачено:

1. Видано допомоги лекторам Реальної школи за час переведення іспитів і лекційної платні 495.000 м. п. 2. Видано допомоги учням Реальної шк. за час іспит. 250.000 м. п. 3. Видано допомогу вчителів школи грамоти в Щеп. 36.000 м. п. 4. Видано на влаштування дня школи для Каліша 150.000 м. п. 5. Для Щепіорно 500.000 м. п. 6. Витрачено на видатки школам 275.000 м. п. 7. Утримання табором школам за серпень 1.653.000 м. п. 8. Перевитрата погашена при видачі допомоги учням 8.000 м. п. 9. Директорові Реальної Школи на ремонт 30.000 м. п. 10. Йому ж на влаштування майстерні 400.000 м. п. 11. Повторна плата табором школам на дорожнечу 1.348.000 м. п. За серпень витрачено разом 5.465.000 м. п. З дня заснування Фонду до 1-го вересня витрачено 17 486 350 м. п.

На 1-ше вересня залишилося невитраченими 1.821.567 м. п.
Секретар Ради Фонду ім. Б. Грінченка поручник
Дуницький.

З В І Т

про стан грошових сум Шкільно-просвітнього
Фонду ім. Б. Грінченка з 1-го вересня до
1-го жовтня 1923 року.

П О С Т У П И Л О

з дня заснування Фонду до 1-го вересня 19.207.917 м. п.

За вересень поступило:

1. Від Розпорядчого Ком. Старшинського зібр. 6-ї див. 198.292 м. п. 2. Від Старшинського буфету 3-ї Залісної див. 234,672 м. п. 3. Від улаштування в таб. Каліш Карнавочного збору 1,394,180 м. п. 4. Повернуто нерозданих учням грошей 15,000 м. п. 5. Від Старш. буфету 3-ї Залісної дивізії 717,762 м. п. 6. Від концерту балю улаштован. в „День школи“ в Каліші 2,096,167 м. п. 7) Від Розпорядчого Комітету Старшин. буфету 6-ї дивізії 170,997 м. п. 8) Від Сот. Шлендика зібраних ним серед студентів в Чехії 55 кор. чеських, які після розміну по курсу дня дали (розміняно 10—X. по курсу дня в Р. К. Р.) 1,028,500 м. п. 9. Повернуто нерозданих грошей слухачам 35,500 м. п. 10. Від — — — 82,200 м. п. За вересень поступило разом 5,974,270 м. п.

З дня заснування Фонду до 1-го жовтня поступило 25,282,187 м. п.

В И Т Р А Ч Е Н О

з дня заснування Фонду до 1-го вересня 17,486,350 м. п.

За вересень витрачено:

1. На кошикарське приладдя для майстерні при Реальній школі 200,000 м. п. 2. На утримання лекторам та допомога учням почвт. школи 142,000 м. п. 3. Утримання лекторам та допомога учням Гімназії 1,374,000 м. п. 4. Також для Реальної школи 1,150,000 м. п. 5. Допомога курсантам закордонних мист. та Академ. курсів 670,000 м. п. 6. Платня лекторам гімназії за

жовт. і допомога учням 1,344,000 м. п. 7. На ту ж мету Школі Пластунів 1,090,000 м. п. 8. На ту ж мету Реальної Школи в Щепіорно 948,000 м. п. 9. На допомогу учням Академічних курсів 220,000 м. п. 10. Видано на біжучі потреби гімназії ім. Т. Шевченка 100,000 м. п. За вересень витрачено разом 7,266,000 м. п. З дня заснування Фонду до 1-го жовтня витрачено 24,752,350 м. п.

На 1-ше жовтня залишилося невитраченими 529,837 м. п.

Секретар Ради Фонду ім. В. Грінченка поручник

Дунчевський.

Від редакції.

Тяжка доля емігранта. Не менш важке становисько і тої преси, що має своїм завданням обслуговувати еміграційне суспільство. Як що вона не користується сторонньою допомогою (що, само собою, накладає і певні обов'язки), то мусить черпати сили в героїзмі своїх же працівників, починаючи від найменших.

Останні дві книжки „Трибуни України“ вийшли у світ головним чином завдяки тому, що друкувалися в таборі, де їх складали та брошурували справжні герої праці—інтерновані козаки, що перебувають в умовах життя остільки ж примитивних, як і та техніка, якою вони орудують. Натурально, що це має не тільки додатні наслідки, знижуючи видатки на друк, але й уємні. З одного боку цілковита одірваність друкарні від редакції не може не залишати подекуди певних недоглядів та либ у викладі, а з другого—сама технічна праця не може йти з потрібним поспіхом, мимозіть затягується й ускладнюється. Так було з 2-ю книжкою „Трибуни“; ще гірше сталося з третьою. Друга замість подвійною вишла потрійною, третя ж, як бачуть читачі, досягла майже 15-ти друкованих аркушів замість 9-ти. Це, між иншим, викликало дуже великі видатки на папір і инші.

Кожний героїзм і напруження мають свої межі і в хроничне явище перетворюватися не можуть. Можливість дальшого видання „Трибуни України“ залежатиме не тільки від

зусилля її працівників, але й від підтримки громадянства та від доброї продажі і своєчасної надсилки грошей нашими книгарнями і комісіонерами за одержані ними для продажу примірники. До сєї пори більшість наших контрагентів були надзвичайно неакуратні і надсиляли одержані ними гроші після того, як марка тратила значну частину тої вартости, яку мала, коли її платив покупець „Трибуна“. Цього не повинно бути далі.

Отже просимо всіх друзів нашого видання всіма приступними їм засобами сприяти його розповсюдженню, а всі книгарні та кольпортерів, за якими zostалися залежлости, негайно їх надіслати і в майбутньому не затягувати розплати; в ще дещо—надсилати гроші згори, як це вони роблять відносно інших видань.

Книгарням і кольпортерам ми робимо 30 відс. знижки. Хто безпосередне передплатить всі три книжки „Трибуни України“, не платить за поштову доставку. Книжки передплатникам можуть висилатися з після платою.

Головніці друкарські помилки

Стор.	ряд.	надр.:	треба:
60	6 зн.	повности	ненависти
61	17 зв.	найкращих	найгірших
65	9 зн.	кооперації	координації
45	5 зв.	нещастить	пощастить.

На пресовий фонд „Трибуни України“ одержано: 14—ІІІ від п. Булгача—4 т., 15—ІІІ від п. Соколова—4 т., від п. проф. І. Огієнко—25 т., від В. Прохорева—35 т., від О. С.-кого 48 т., від № №—12 т.

О Г О Л О Ш Е Н Н Я.

Вийшов з друку Український календар на 1924 рік.

„ПРИЯТЕЛЬ СЕМ'І“

„Приятель сем'ї“ призначений головним чином для населення Волині, Холмщини, Полісся і Підляшша.

„Приятель сем'ї“, ілюстрований українськими художниками має 145 стор. великого формату.

„Приятель сем'ї“ крім багатого літературного матеріалу, містить цілий ряд артикулів на теми практичного обиходу українського населення, як: „Іравний порадник“ Сенат, Керпінського, „Робота на пасіці по протязі року“ агр. Е. Архипенка і т. д.

„Приятель сем'ї“ містить статті на актуальні теми, як: „Шкільна справа на Волині“ пос. Козіцького, „Український клуб в Соймі і Сенаті“ сенат. Черкавського, „Книга Життя“ Вяч. Прокоповича, „Огляд подій 1923 року“ О. Саліковського і т. д.

„Приятель сем'ї“ дає дуже багато інформаційного матеріалу з різних галузей українського життя.

Ціна в засаднича 2 марки; Для книгарень знижка.

Виписувати можна безпосередньо від Видавництва:

Лодзь, вул. Сенкевича 53, вид. „Комплас“.

НОВА КНИЖКА:

О. РЯСТ. Сучасна українська еміграція та її завдання. 88 стор.
Зміст книжки: Склад еміграції.—Боротьба не закінчилась!
—Загальні завдання української еміграції.—Відношення еміграції до уряду.—Кожен повинен працювати для державної справи.—Організація виступів перед світом в справі наших державних домагань.—Присяги окремих державах.—Участь в європейській пресі і журналістиці.—Організація лекцій на українські теми.—Боротьба проти „Великої Єдиної Росії“.—Боротьба проти ідеї федерації.—Боротьба проти окупанського уряду.—Відношення до перекинчиків.—Вивчення європейських мов.—Праця над створенням перекладної літератури.—Збирання книжок, газет і інших друкованих матеріалів для нашої Національної Бібліотеки.—Архівні досліджування.—Праця над засвоєнням наукових удосконалень.—Заопікування інтернованими.—Заопікування студентами.—Видавництво книжок.—Заходи біля власної організації еміграційного громадянства.

Ціна 1½ злотого. Звертатись за книжкою можна по такій адресі: A. Salikowskyj — Warszawa Ochota Orzechowska 44.

„Релігійно-Науковий Вістник“

Неперіодичний журнал Братства Св. Покрови
в ої Січ. Стр. дивізії.

Рік видання третій.

Друкується і незабаром вийде Ч. 13—15.

Зміст:—Редакція: „Два роки“, Є. Бачинський: „Про мішані шлюби“, В. Степовий: „Релігійне життя на Україні“, М. Стечишин: Вірш „Молитва дитини“, І. К.: „Самогубство в народньому світогляді і в церковному освітленню“, Д-р Чабіні „Церква Вірменська, Паніні: „Бог-Гроші“, М. Р. „Кілька афоризмів на часі“; Доклад Українського Православного Братства імені Св. Кирила та Methodія в справі утворення україн. національного правосл. єпископату“; Ріжні вісти, Хроніка, Бібліографія, Огляд преси, Оголошення. Приймається передплата. Ціна 100,000 м. п.

Адреса редакції: О. р. Skalmierzyce obóz № 5.
Ks. Wilon.

„Вістник Спілки лікарських помішників на еміграції“.

Неперіодичний орган. Вийшло а друку—Ч. 3.

Листопад 1923 року.

- Зміст: 1) Д-р мед. Є. Лукасевич. Душевне життя немовлятка.
2) Д-р І. Рихло. Про терапевтичні змагання при Навшортоб.
3) Лік. пом. В. Кросиленко. Діети для епідемічних шлн-талів у Польщі.
4) Д-р. Кирилович. Педіатрія в днедавности.
5) Д-р. М. Равич. Тяжкі спомини.
6) Лік. пом. Ю. ГудзіЙ. Дмигро Антонович Одрина. (З нагоди 4-ої річннці з дня смерті—16-XI 1919—16 XI 1923).
7) Хроніка.
8) Бібліографія.
9) Оголошення.

Ціна 75 000 м. п. Адреса редакції: Pologne. Kalisz.
Górna 15, m. 5 P. Łogzenko Dla Jerzy Gudzij.

Вступив у продаж в українських книгарнях великий календар-альманах „Д Н І П Р О“ на рік 1924-й. Видання Українського Товариства за помози збігцям з України. Рік видання II-й.

В альманасу поміщені поезії, оповідання, спомини й статті таких авторів: Поезії: 1) М. Вороний: Краса життя, 2) Б. Гомзин: Товаришам недолі, 3) П. Стах: В Дорошенкові.

Оповідання: 1) І. Лина: Розвідка, 2) М. Левицький: Також емігранти, 3) М. Черемшина: Козак.

Статті й спомини: 1) Від Редакції, 2) Галичина й Велика Україна: І. Вол. Дорошенко—Звязки й зносини наддніпрянських Українців із наддністрянськими та участь їх у культурнім і громадським життю Галичини; ІІ. Д. Дорошенко—Як Україні наддніпрянські помагали своїм наддністрянським братам в часі Галицької Руїни 1914-1916 років. 3) Д. Донцов:—Єдиний фронт. 4) А. Маршинський:—Спомини, 5) О. Саліковський—Про одну ненаписану книжку. 6) В. Звадський—Як ми мандрували, 7) Я. Олесницький—Спомини з Англії.

З замовленнями можна звертатися у Львів: 1) до Товариства допомоги збігцям з України і 2) до книгарні наукового товариства імени Шевченка.

В недалекому часі має вийти з друку ч. I воєнно-наукового журналу „ТЯБОР“ під редакцією: Генерального Штабу Генерал-Хорунжого В. М. КУЦА, Генерального Штабу Генерал-Хорунжого М. О. КАПУСТЯНСЬКОГО і професора В. К. ПРОКОПОВИЧА.

Журнал має метою: досліджування здобутків Світової війни і нашої визвольної боротьби і ознайомлення з найновішими винаходами з царини воєнної техніки, взагалі освітлення всіх галузів воєнного діла.

В журналі згодні брати участь найме всі наші видатні військові керівники і працьовники перше танож і видатні цивільні досліджувачі нашої історії (Наддніпряни і Наддністрянці).

За прісламі і ухвалені до друку статті гонорар редакцією виплачується негайно.

Ціна журналу за один примірник: до виходу з друку 17 000 м. п., після виходу з друку 25 000 мар. польськ. з пересилкою в Польщі. За кордоном—5 франків французських без пересилки.

Адреса: Polska, Kalisz ul. Kolejowa 85, mieszk. Chorowskiego dla P. Szandruka.